

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II,
Комунальний заклад вищої освіти «Академія культури і мистецтв»
Закарпатської обласної ради

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
Transcarpathian Hungarian Institute. Ferenc Rakoczi II,
Municipal Institution of Higher Education
«Academy of Culture and Arts» of the Zakarpattia Regional Council

НАУКОВІ ЗАПИСКИ ACADEMIC NOTES

Серія:
Педагогічні науки

Series:
Pedagogical Sciences

Випуск 9 (2024)
Edition 9 (2024)

Ужгород – 2024
Uzhhorod – 2024

*Друкується за рішенням вченої ради Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II
(протокол №1 від 27.08.2024 року)*

*Друкується за рішенням вченої ради Комунального закладу вищої освіти
«Академія культури і мистецтв» Закарпатської обласної ради
(протокол №1 від 28.08.2024 року)*

Н 34 **Наукові записки.** Серія : Педагогічні науки. Випуск 9 / Ред. кол.: В.Ф. Черкасов, О.А. Біда, Н.І. Шетеля та ін. Ужгород-Кропивницький : Видавництво «Код». 2024. 190 с.

ISBN 978-617-653-092-3

Збірник призначений для використання науковцями, викладачами, аспірантами, студентами. У виданні Наукові записки. Серія : Педагогічні науки висвітлено результати досліджень із широкого кола проблем. Збірник орієнтований на розкриття сучасних тенденцій вивчення історії освіти, мистецтвознавства, педагогіки та психології. Основна мета видання – надати можливість, насамперед, молодим вченим опублікувати результати наукових досліджень у педагогічній галузі.

Рецензенти:

Олексюк О. М., доктор педагогічних наук, професор (м. Київ).
Зорочкіна Т. С., доктор педагогічних наук, професор (м. Черкаси).

«Наукові записки. Серія: Педагогічні науки» включено до Переліку наукових фахових видань України категорії «Б» (галузь знань: Освіта/Педагогіка), згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України № 491 від 27.04.2023.

Збірник зареєстровано в міжнародних наукометричних базах **Index Copernicus, Google Scholar, WorldCat, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського**, публікаціям присвоюється ідентифікатор цифрового об'єкта DOI

Редколегія:

Науковий редактор:

Черкасов В.Ф. – доктор педагогічних наук, професор Комунального закладу вищої освіти «Академія культури і мистецтв» Закарпатської обласної ради

Заступник наукового редактора:

Біда О. А. – доктор педагогічних наук, професор Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II

Відповідальний секретар:

Агій Я. Ю. – кандидат економічних наук, доцент Комунального закладу вищої освіти «Академія культури і мистецтв» Закарпатської обласної ради

Редакційна колегія:

Анточ Д. І. – кандидат психологічних наук, доцент, Тираспільський державний університет, Кишинів, Республіка Молдова

Гундаренко О.В. – кандидат філологічних наук, старший викладач Жилінського університету, Словаччина

Клім-Клімашевська А. – доктор педагогічних наук, професор Природничо-гуманітарного університету в Седльцах, Республіка Польща

Кучай Т. П. – доктор педагогічних наук, професор Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II

Кучай О.В. – доктор педагогічних наук, доцент Національного університету біоресурсів і природокористування України

Полубоярина І. І. – доктор педагогічних наук, професор Київської муніципальної академії музики ім. Р. М. Глієра

Смирнова Т. А. – доктор педагогічних наук, професор Комунального закладу вищої освіти «Академія культури і мистецтв» Закарпатської обласної ради

Марусинець М. М. – доктор педагогічних наук, професор, директор департаменту освіти і науки, молоді та спорту Закарпатської обласної державної адміністрації

Мозгальова Н. Г. – доктор педагогічних наук, професор Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

Хусайнова Г. А. – кандидат педагогічних наук, професор Казахського національного університету мистецтв м. Нур-Султан

Чистякова Л. О. – доктор педагогічних наук, професор Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка

Чичук А. П. – доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри педагогіки і психології, Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II

Шайгозова Ж. Н. – кандидат педагогічних наук, доцент Казахського національного педагогічного університету імені Абая

Шандрук С. І. – доктор педагогічних наук, професор Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка

Шетеля Н. І. – доктор педагогічних наук, доцент Комунального закладу вищої освіти «Академія культури і мистецтв» Закарпатської обласної ради

Шолокова О.П. – доктор педагогічних наук, професор Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

Статті подано в авторській редакції

ISBN 978-617-653-092-3

© Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II, 2024

© Комунальний заклад вищої освіти «Академія культури і мистецтв» Закарпатської обласної ради, 2024

UDK 08(477.87):37
A34

ISSN 2786-6912 (Print)
ISSN 2786-6904 (Online)
DOI: 10.59694

*Published by the decision of the Academic Council of the Transcarpathian Hungarian
Institute named after Ferenc Rakoczi II (Minutes № 1 of 27.08.2024)*

*Published by the decision of the Academic Council of the Communal Institution of Higher Education
«Academy of Culture and Arts» of the Transcarpathian Regional Council (Minutes № 1 of 28.08.2024)*

A 34 **Academicnotes. Series:** Pedagogical Sciences. Edition 8 / Ed. board: V. F. Cherkasov,
O. A. Bida, N. I. Shetelya, etc. Uzhhorod-Kropyvnytskyi: Publishing house «Kod», 2024.
190 p.

ISBN 978-617-653-092-3

The collection is intended for use by scientists, teachers, graduate students, and students. In the publication Scientific Notes. Series: Pedagogical sciences highlights the results of research on a wide range of problems. The collection is aimed at revealing modern trends in the study of the history of education, art history, pedagogy and psychology. The main purpose of the publication is to provide an opportunity, first of all, to young scientists to publish the results of scientific research in pedagogical fields.

Reviewers:

Oleksyuk O. M., Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kyiv).
Zorochkina T. S., Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Cherkasy).

«Academic Notes. Series: Pedagogical Sciences» is included in the List of Scientific Professional Publications of Ukraine, category «B» (field of knowledge: Education/Pedagogy), Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine №491 of 27.04.2023

The collection is registered in the international catalogues of periodicals and database Index Copernicus, Google Scholar, World Cat, National Library of Ukraine named after V. I. Vernadsky, publications are as signed a DOI digital object ID

Editorial Board:

Academic editor:

Cherkasov V. F. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Communal Institution of Higher Education «Academy of Culture and Arts» of the Transcarpathian Regional Council

Deputy scientific editor:

Bida O. A. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the Transcarpathian Hungarian Institute Ferenc Rakoczi II

Executive Secretary:

Agiy Ya. Yu. – Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Communal Institution of Higher Education «Academy of Culture and Arts» of the Transcarpathian Regional Council

Editorial board:

Antoci D. I. – Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor, Tiraspol State University, Chisinau, Republic of Moldova

Gundarenko O. V. – Candidate of Philological Sciences, Senior Lecturer, University of Žilina, Slovakia

Klim-Klimashevska A. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of Natural-humanitarian University of Siedlce, Republic of Poland

Kuchai T. P. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the Transcarpathian Hungarian Institute Ferenc Rakoczi II

Kuchay O. V. – Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

Poluboyarina I. I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the Kiev Municipal Academy of Music. R. M. Glieria

Smirnova T. A. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Communal Institution of higher education «Academy of culture and arts» of the Transcarpathian Regional Council

Marusinets M. M. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor Director of the Department of Education and Science, Youth and Sports of the Transcarpathian Regional State Administration

Mozgalova N. G. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of Vinnytsia State Pedagogical University named after Mykhailo Kotsyubynsky

Khusainova G. A. – Candidate of Pedagogical Sciences, Professor of the Kazakh National University of Arts in Nur-Sultan

Chistyakova L. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the Central Ukrainian State University named after Volodymyr Vynnychenko

Chichuk A. P. – Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Professor of the Department of Pedagogy and Psychology, Transcarpathian Hungarian Institute named after Ferenc Rakoczi II

Shaigozova Zh. N. – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor Kazakh National Pedagogical Abay University

Shandruk S. I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian University

Shetelya N. I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Communal Institution of Higher Education «Academy of Culture and Arts» of the Transcarpathian Regional Council

Shcholokova O. P. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the Ukrainian State University named after Mykhailo Drahomanova

The article is submitted in the author's edition

ISBN 978-617-653-092-3

© Transcarpathian Hungarian Institute named after Ferenc Rakoczi II, 2024
© Communal Institution of Higher Education «Academy of Culture and Arts» of the Transcarpathian Regional Council, 2024

ЗМІСТ

АНДРЕЙКО Оксана Іванівна
 ТРАНСФОРМАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ МУЗИКАНТА У ХУДОЖНЬО-ВИКОНАВСЬКОМУ ПРОСТОРИ 8–13

ЗОРОЧКІНА Тетяна Сергіївна, БАЛАКІРЄВА Вікторія Анатоліївна, МОВЧАН Валентина Іванівна
 ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ВПРОВАДЖЕННЯ ОСВІТНІХ ІННОВАЦІЙ 13–18

КОМАР Ольга Анатоліївна
 ГОТОВНІСТЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЗАСТОСОВУВАТИ ІННОВАЦІЙНІ
 ТЕХНОЛОГІЇ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ 18–24

РАДУЛ Ольга Сергіївна, ТКАЧЕНКО Ольга Михайлівна, ПРИБОРА Тетяна Олександрівна
 ЗМІСТ ВИХОВАННЯ У ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В СУЧАСНОМУ СВІТІ 24–31

ПОТАПЧУК Тетяна Володимирівна, БАБЮК Тетяна Йосипівна, ГОРДІЙЧУК Мар'яна Сидорівна
 ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВІВ ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ ЯК ФОРМИ ПАРТНЕРСТВА
 В ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ЗДО 31–36

ЧЕРКАСОВ Володимир Федорович
 ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
 МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА 36–42

АГІЙ Ярослав Юрійович, ХАЛАК Олег Васильович
 ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ФАХОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ
 З ОХОРОНИ ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ У СТУДЕНТІВ
 НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВА 42–48

БАЯНОВСЬКА Марія Романівна
 БАГАТОВИМІРНІСТЬ А. І. ВОЛОШИНА ТА ЙОГО ДУХОВНІ І ХРИСТІЯНСЬКІ ЦІННОСТІ 48–54

ГАРБУЗЕНКО Лариса Володимирівна
 РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНО-ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА
 МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА 54–59

ГРИНЬОВ Роман Станіславович
 РЕАЛІЗАЦІЯ МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИКИ
 ПІД ЧАС СТВОРЕННЯ ЦИФРОВОГО НАВЧАЛЬНОГО КОНТЕНТУ ЯК ПЕДАГОГІЧНА УМОВА
 ІНТЕГРАЦІЇ ФУНДАМЕНТАЛЬНОЇ ТА ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ 60–66

ГУСТІ Ілона Іштванівна, БОРТО Клавдія Августинівна
 МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІНШОМОВНОЇ ЛЕКСИКИ ОНЛАЙН 66–72

КОЗІЙ Ольга Борисівна
 ОСНОВНІ ВИМОГИ ДО РОЗРОБКИ СИСТЕМИ ВПРАВ ДЛЯ РОБОТИ З ТЕКСТАМИ В ПРОЦЕСІ
 ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ІНОЗЕМНА МОВА ЗА ФАХОВИМ СПРЯМУВАННЯМ» ДЛЯ СПЕЦІАЛЬНОСТІ
 «ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ» 72–77

ЛИТВИН Інна Миколаївна, БАЙДЮК Наталія Василівна, ТКАЧЕНКО Катерина Олександрівна
 СУПЕРВІЗІЯ ТА ІНТЕРВІЗІЯ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ
 І ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ 77–83

ЛОЦМАН Руслана Олександрівна
 СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРИ УКРАЇНОСПІВУ ТА
 МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ 83–90

МАКАРУК Ольга Любомирівна, ПОТАПЧУК Тетяна Володимирівна
 ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЗДОБУВАЧІВ-ФІЛОЛОГІВ ЗАСОБАМИ МИСТЕЦТВА СЛОВА
 НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ 90–94

МИМРИК Михайло Романович
 ДУХОВНО-ОСОБИСТІСНИЙ АСПЕКТ МУЗИЧНО-ВИКОНАВСЬКОЇ КОМУНІКАТИВНОСТІ
 СТУДЕНТІВ ФАКУЛЬТЕТІВ МИСТЕЦТВ 94–100

ВІЛЬХОВЧЕНКО Тетяна Іванівна, ПОНОМАРЕНКО Олена Андріївна
 АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ НАРОДНОЇ ТАНЦЮВАЛЬНОЇ ЛЕКСИКИ ЯК ВИРАЖАЛЬНОГО ЗАСОБУ
 ХОРЕОГРАФІЧНОГО МИСТЕЦТВА 101–107

ЗОЛОТАРЕНКО Тетяна Олександрівна ІНДЕКСИ ДЕМОКРАТІЇ ЯК ПОКАЗНИКИ РЕАЛІЗАЦІЇ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ У ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ У КОРОЛІВСТВІ НОРВЕГІЯ.....	107–113
КЛИМ'ЮК Юрій-Станіслав Вячеславович ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АКСІОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ПІДГОТОВЦІ ПЕДАГОГІВ-ХОРЕОГРАФІВ	113–119
ЛІ Хаосюань КОНЦЕРТНО-ВИКОНАВСЬКА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ФОРТЕПІАННОЇ ШКОЛИ	119–123
МАШКАРИНЕЦЬ-БУТКО Анжеліка Іванівна БЛАГОДІЙНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ АВГУСТИНА ВОЛОШИНА	124–130
ЛІУ Мінг САМООЦІННА СКЛАДОВА ДІАГНОСТИКИ СТАНУ СФОРМОВАНОСТІ НАВИЧОК МУЗИЧНО-ІНТОНАЦІЙНОГО МОВЛЕННЯ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА	130–134
ЛУЧИН Анатолій Вікторович РОЛЬ МУЗИКИ У СТВОРЕННІ ЕФЕКТИВНОЇ МЕДІЙНОЇ РЕКЛАМИ В КОНТЕКСТІ АУДІОВІЗУАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА	135–142
ПОЛЛОІ Каталін Дезидерівна, САНТО Жофія Василівна АКАДЕМІЧНА УСПІШНІСТЬ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ЗАКАРПАТСЬКОГО УГОРСЬКОГО ІНСТИТУТУ ІМ. ФЕРЕНЦА РАКОЦІ ІІ.....	142–152
СІЖУК Інна Володимирівна ФОРТЕПІАННЕ НАВЧАННЯ В МИСТЕЦЬКИХ ШКОЛАХ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ МУЗИЧНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	152–156
ЧОПАК Єва Василівна A KISEVBBSÉGI LÉT NATÁSA A SZÖVEGÉRTÉSI KOMPETENCIA FEJLESZTÉSÉRE EGY FINN ÉS EGY AMERIKAI MINTA ALAPJÁN.....	156–161
ЩУПКО Світлана Олександрівна ЛІНГВІСТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ СКЛАДНОГО РЕЧЕННЯ ЯК ОДИНИЦІ МОВИ ТА МОВЛЕННЯ В ОСНОВНІЙ ШКОЛІ.....	161–168
ОРОС Ільдико Імрїївна, БІДА Олена Анатолїївна, ГУТТЕРЕР Єва Войтехівна ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ – НЕОБХІДНІСТЬ СУЧАСНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ.....	168–174
ЗЕЛЕНСЬКА Любов Іванівна, П'ЯТКА Наталія Степанівна, ГРИЦЬКО Вікторія Василівна МЕТОДИ І ТЕХНОЛОГІЇ ГЕОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У СУЧАСНОМУ ІННОВАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ.....	174–179
МУЗИКА Юрій Олегович УДОСКОНАЛЕННЯ ЗМІСТУ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ-ХОРЕОГРАФІВ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ІНТЕГРОВАНОГО ПІДХОДУ У НАВЧАННІ НАРОДНОЇ ХОРЕОГРАФІЇ В ЗАКЛАДАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.....	179–184
ШУНКОВ Василь Сергійович НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ОСВІТИ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ...	184–189

CONTENTS

ANDREIKO Oksana Ivanivna
 TRANSFORMATION OF THE MUSICIAN'S PERSONALITY IN THE ART-PERFORMING SPACE 8–13

ZOROHKINA Tetyana Serhiyivna, BALAKIRYEVA Viktoriya Anatolyivna, MOVCHAN Valentina Ivanivna
 PREPARATION OF PRIMARY SCHOOL TEACHERS FOR THE IMPLEMENTATION
 OF EDUCATIONAL INNOVATIONS 13–18

KOMAR Olga Anatolyivna
 PREPAREDNESS OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS TO APPLY INNOVATIVE TECHNOLOGIES
 IN PROFESSIONAL ACTIVITIES 18–24

RADUL Olga Serhiyivna, TKACHENKO Olga Mikhailivna, PRYBORA Tetyana Oleksandrivna
 THE CONTENTS OF UPBRINGING IN PRESCHOOL EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS
 IN MODERN WORLD 24–31

POTAPCHUK Tetiana Volodymyrivna, BABIUK Tetiana Yosypivna, HORDIICHUK Mariana Sydorivna
 FEATURES OF THE MANIFESTATIONS OF PEDAGOGICAL COMMUNICATION AS A FORM
 OF PARTNERSHIP IN THE ORGANIZATION OF THE EDUCATIONAL PROCESS OF SCHOOL 31–36

CHERKASOV Volodymyr Fedorovych
 PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE FORMATION OF COMMUNICATIVE COMPETENCE
 OF FUTURE FINE ARTS TEACHERS 36–42

AHIY Yaroslav Yuriyovych, KHALAK Oleg Vasyliovych
 FORMATION OF COMPETENCIES IN LABOR PROTECTION AND LIFE SAFETY IN STUDENTS
 OF EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF CULTURE AND ART 42–48

BAYANOVSKA Maria Romanivna
 THE MULTIDIMENSIONALITY OF A. I. VOLOSHYN AND HIS SPIRITUAL AND CHRISTIAN VALUES 48–54

GARBUZENKO Larysa Volodymyrivna
 DEVELOPMENT OF EMOTIONAL AND VALUABLE ATTITUDE TO DECORATIVE AND APPLIED ART
 OF THE FUTURE FINE ART SPECIALIST 54–59

GRYNYOV Roman Stanislavovich
 IMPLEMENTATION OF THE CREATIVITY FORMATION MODEL OF FUTURE PHYSICS TEACHERS DURING
 THE CREATION OF DIGITAL EDUCATIONAL CONTENT AS A PEDAGOGICAL CONDITION FOR THE
 INTEGRATION OF FUNDAMENTAL AND PROFESSIONAL TRAINING 60–66

HUSZTI Ilona Ishtvanivna, BARTA Klaudia Augustynivna
 METHODS OF TEACHING FOREIGN LANGUAGE VOCABULARY ONLINE 66–72

KOZII Olha Borysivna
 BASIC REQUIREMENTS FOR THE DEVELOPMENT OF A SYSTEM OF EXERCISES
 FOR WORKING WITH TEXTS IN THE PROCESS OF STUDYING THE SUBJECT
 «FOREIGN LANGUAGE FOR PROFESSIONAL PURPOSES»
 FOR THE SPECIALTY OF «PUBLIC MANAGEMENT AND ADMINISTRATION» 72–77

LYTVYN Inna Mykolayivna, BAIDIUK Natalia Vasyilivna, TKACHENKO Kateryna Oleksandrivna
 SUPERVISION AND INTERVISION AS EFFECTIVE TOOLS FOR PEDAGOGICAL SUPPORT AND
 PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF PRIMARY SCHOOL TEACHERS 77–83

LOTSMAN Ruslana Oleksandrivna
 MODERN TENDENCIES IN THE DEVELOPMENT OF THE CULTURE OF UKRAINIAN SINGING
 AND THE METHODOLOGICAL ENSURING OF THE EDUCATIONAL PROCESS 83–90

MAKARUK Olga Lyubomyrivna, POTAPCHUK Tetyana Volodymyrivna
 AESTHETIC EDUCATION OF STUDENTS OF PHILOLOGY THROUGH THE MEANS
 OF THE ART OF WORDS IN THE CLASSES OF UKRAINIAN LANGUAGE AND LITERATURE 90–94

MYMRYK Mykhailo Romanovych
 SPIRITUAL AND PERSONAL ASPECT OF MUSICAL AND PERFORMING COMMUNICATION
 OF FACULTIES OF ARTS STUDENTS 94–100

VILKHOVCHENKO Tetiana Ivanivna, PONOMARENKO Olena Andriivna
 ASPECTS OF THE USE OF FOLK DANCE VOCABULARY AS AN EXPRESSIVE MEANS
 OF CHOREOGRAPHIC ART 101–107

ZOLOTARENKO Tetiana DEMOCRACY INDICES AS INDICATORS OF THE IMPLEMENTATION OF CIVIC EDUCATION IN THE PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE TEACHERS IN THE KINGDOM OF NORWAY	107–113
KLYMIUK Yurii-Stanislav Vyacheslavovich THEORETICAL PRINCIPLES OF ENSURING AXIOLOGICAL COMPETENCE IN THE TRAINING OF EDUCATORS-CHOREGRAPHERS	113–119
LI Haoxuan CONCERT PERFORMANCE COMPETENCE OF FUTURE MUSICAL ART TEACHERS IN THE CONTEXT OF UKRAINIAN PIANO SCHOOL DEVELOPMENT	119–123
MASHKARYNETS-BUTKO Angelika Ivanivna CHARITABLE ACTIVITIES OF AUGUSTINA VOLOSHYN	124–130
LIU Ming SELF-ASSESSMENT COMPONENT OF THE DIAGNOSTICS OF THE STATE OF FUTURE MUSICAL ART TEACHERS' MUSICAL-INTONATION SPEECH SKILLS FORMATION	130–134
LUCHYN Anatolii Viktorovych THE ROLE OF MUSIC IN CREATING EFFECTIVE MEDIA ADVERTISING IN THE CONTEXT OF AUDIOVISUAL ARTS	135–142
POLLOI Katalin Desiderivna, SANTO Zhofia Vasylivna ACADEMIC SUCCESS OF STUDENTS OF PEDAGOGICAL SPECIALTIES OF THE TRANSCARPATHIAN HUNGARIAN INSTITUTE NAMED. FERENTZ RAKOTSI II	142–152
SIZHUK Inna Volodymyrivna PIANO TRAINING IN ART SCHOOLS AS A MEANS OF DEVELOPING THE MUSICALITY OF JUNIOR SCHOOLCHILDREN	152–156
CHOPAK Eva Vasylivna THE EFFECT OF BEING A MINORITY ON THE DEVELOPMENT OF READING COMPREHENSION COMPETENCE BASED ON A FINNISH AND AN AMERICAN SAMPLE	156–161
SHUPKO Svitlana Oleksandrivna LINGUISTIC ASPECTS OF STUDYING THE COMPOUND SENTENCE AS A UNIT OF LANGUAGE AND SPEECH IN PRIMARY SCHOOL.....	161–168
OROS Ildiko Imrievna, BIDA Olena Anatoliivna, HUTTERER Eva Voytehivna FORMATION OF RESEARCH COMPETENCE IN FUTURE SPECIALISTS – THE NEED FOR MODERN EDUCATIONAL SPACE.....	168–174
ZELENSKA Lubov Ivanivna, PIATKA Nataliia Stepanivna, HRYTSKO Viktoriia Vasylivna METHODS AND TECHNOLOGIES OF GEOGRAPHIC RESEARCH IN THE MODERN INNOVATION SPACE.....	174–179
MUZYKA Yurii Olegovych IMPROVING THE CONTENT OF FUTURE OF CHOREOGRAPHY EDUCATORS' TRAINING FOR IMPLEMENTATION OF AN INTEGRATED APPROACH IN TEACHING FOLK CHOREOGRAPHY IN OUT-OF-SCHOOL EDUCATION.....	179–184
SHUNKOV Vasyl Sergiyovych. REGULATORY FRAMEWORK FOR PHARMACEUTICAL EDUCATION IN THE UNITED KINGDOM.....	184–189

УДК 378.016:787.1.071.2

DOI: https://doi.org/10.59694/ped_sciences.2024.09.008**АНДРЕЙКО Оксана Іванівна** –доктор педагогічних наук, професор кафедри скрипки
Львівської національної музичної академії імені М. В. ЛисенкаORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9891-9378>e-mail: oksana.andrejko@gmail.com

ТРАНСФОРМАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ МУЗИКАНТА У ХУДОЖНЬО-ВИКОНАВСЬКОМУ ПРОСТОРІ

АНДРЕЙКО Оксана Іванівна. ТРАНСФОРМАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ МУЗИКАНТА У ХУДОЖНЬО-ВИКОНАВСЬКОМУ ПРОСТОРІ

В статті розглядається феномен особистості виконавця-музиканта, визначаються його основні складові та з'ясовуються засадні принципи особистісної трансформації музиканта у виконавській діяльності. Поряд з індивідуально-психологічним комплексом вагомого значення у структурі професійно-особистісних якостей набуває художньо-технологічний комплекс музиканта-виконавця, який складається з віртуозної та образної (асоціативної) техніки. Віртуозна техніка представляє собою складову художньо-технологічного комплексу музиканта-виконавця, що базується на досконалому вишколі раціонально-доцільних технічних прийомів музиканта-виконавця. Образна або ж асоціативна техніка виконавця представляє собою взаємозв'язок вищого рівня техніки виконавця з художніми цілями в процесі відчитання змісту музичного твору.

Ключові слова: музично-виконавська особистість, виконавська трансформація, професійно-особистісні системи музиканта-виконавця, художньо-технологічний комплекс, виконавський простір, віртуозна та образна техніка скрипаля.

ANDREIKO Oksana Ivanivna. TRANSFORMATION OF THE MUSICIAN'S PERSONALITY IN THE ART-PERFORMING SPACE

The article examines the personality phenomenon of the performer-musician, defines its main components, and elucidates the principles of musician's personal transformation in performance. The purpose of the article is to analyze the diversity, depth and richness of musician's performing personality in connection with the diversity of his psychophysiological and mental structures. Such a multi-vector understanding of the performing personality requires a professional systematic analysis in order to organize the links of the multi-level structure of this phenomenon for modeling the artistic and creative process of working on a musical piece. Along with the individual-psychological complex, the artistic-technological complex of the musician-performer, which consists of virtuosic and imaginative (associative) techniques, acquires significant importance in the structure of professional and personal qualities.

Virtuoso technique is a component of the artistic-technological complex, intrinsic to musician-performer, which is based on the perfect study of the rational and expedient technical methods of the musician-performer. Figurative or associative technique of the performer represents the relationship of performer's highest level of technique with artistic goals in the process of reading the content of a musical work, which is connected with personal processes of self-knowledge, self-evaluation and self-regulation of the professional system in the process of artistic and performing activity. Therefore, possessing such thorough system structures, musician-performer's personality enters into the context of the musical composition, working on it. In this process, the piece reflects the individual-psychological and artistic-technical complex of the composer himself. In the creative process of working on musical compositions of various styles, it is not enough just to project one's individual characteristics into the context of the work.

The compositions must be perceived with self-awareness, experienced through one's individuality, filled with new emotional and figurative associations, create one's own performing concept of interpretation taking into account the style, peculiarities of the musical language of the work, which will motivate the discovery of new expressive articulatory forms of their reproduction. The performer must find the appropriate level of imagery, associativeness in his virtuoso-technical methods to convey the plot of the musical work. Such integrability of virtuosity with the imagery of a musician lies at the

basis of the process of musical and performing personality transformation, is both the core of flexible professionalism and creates the uniqueness of the performing personality of the artist.

Keywords: *musical and performing personality, performing transformation, professional and personal systems of a performing musician, artistic and technological complex, performing space, virtuoso and figurative technique of a violinist.*

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Музично-виконавська творчість охоплює різні щаблі розвитку особистості митця. На сучасному етапі у дослідженнях феноменів музичного мистецтва домінує різноаспектне трактування даної дефініції, однак у більшості випадках, воно торкається аналізу митця на загал, не виокремлюючи особливостей, специфічностей саме виконавської особистості, яка є основною посередницькою структурою між композитором та слухачем у процесі представлення, демонстрації музичного твору.

Аналіз основних досліджень та публікацій. На основі теорій загальної психології, психології особистості та психології творчості Г. Костюка, В. Рибалки, М. Варія індивід стає особистістю по мірі формування у нього системи свідомості та самосвідомості. Найбільш продуктивним, на думку М. Варія є підхід до проблеми структури особистості, що спирається на аналіз її діяльності. Особистість є саморегульованою системою, що має здатність себе удосконалювати. Вона охоплює різноманітні процеси інтеграції та диференціації, інтеріоризації та екстеріоризації. Динамічність та стійкість особистості уможливають її незалежність від зовнішнього впливу, створюють умови для зміни середовища, згідно своїх намірів та потреб до власного розвитку [3; 4]. Використовуючи основні постулати музичної психології Р. Інгардена, О. Рудницької можна визначити основні професійно-особистісні системи музиканта-виконавця. Серед них вагомого значення набуває індивідуально-психологічний комплекс, до якого відносимо музикальність, глибину та якість уяви (взаємозв'язок зорової та слухової уяви), рівень мислення, міцність волі, духовне багатство (морально-ціннісні пріоритети). Необхідним є уточнити дефініцію музикальності, як емоційний відгук на музику, як здатність до переживання музики як вираження певного змісту, здатність до аналітичного, вибіркового сприйняття музичної інформації. Тут варто зазначити, що емоційне переживання є музикальним, коли воно є переживанням смислового значення музичних образів, а не лише емоціями під час виконання [5; 8; 9].

Мета статті полягає у аналізі різноплановості, глибини та багатства виконавської особистості музиканта у зв'язку з різноманітністю її психофізіологічних та ментальних структур. Багатовекторне розу-

міння виконавської особистості спонукає до фахового системного аналізу з метою упорядкування ланок багаторівневої структури даного феномену для моделювання художньо-виконавського простору роботи над музичним твором.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поряд з індивідуально-психологічним комплексом вагомого значення у структурі професійно-особистісних якостей, зокрема виконавця-скрипаля, набуває його художньо-технологічний комплекс, який складається з *віртуозної та образної (асоціативної) техніки* [1].

Віртуозна техніка представляє собою складову художньо-технологічного комплексу музиканта-виконавця, що базується на досконалому вишколі раціонально-доцільних технічних прийомів скрипаля. Це вищий рівень виявлення базової техніки правої та лівої рук скрипаля. Образна або ж асоціативна техніка виконавця представляє собою взаємозв'язок вищого рівня техніки скрипаля з художніми цілями в процесі відчитання змісту музичного твору, що пов'язується з особистісними процесами самопізнання, самооцінювання та саморегуляцією професійної системи в процесі художньо-виконавської діяльності [2].

Отже, володіючи такими ґрунтовними системними структурами, особистість музиканта-виконавця входить в контекст музичного твору, працюючи над ним. Однак, сам твір віддзеркалює в собі індивідуально-психологічний та художньо-технічний, композиторсько-технологічний комплекс самого композитора [9].

Якість виконання твору музикантом-виконавцем, залежить від глибини представлення себе як особистості у творі, зберігаючи при цьому естетично-творчі пріоритети композиторського ліричного героя. Переживаючи його через власний індивідуально-психологічний комплекс, співдіючи з ним, наповнюючи таким чином, своє розуміння музичного твору новими музично-асоціативними образами, а отже, і стимулюючи себе до пошуку нових комбінацій засобів технічної виразності. Відбувається взаємотрансформація, взаємозбагачення особистості митця і творче прочитання музичного твору. Виконавець представляє свою особистість через переживання змісту музичного твору. Це найдовершеніший рівень співтворчості виконавця з твором [6]. Він вимагає від

особистості виконавця глибокої усвідомленості, аналізу власних професійних потенціалів, з точки зору індивідуально-психологічного та художньо-технічного комплексів. Адже кожному виконавцю притаманне своє емоційне сприйняття стилю будь-якого твору, його образно-асоціативне уявлення, осмислення. Крім того, кожний виконавець володіє притаманною саме йому індивідуальною системою засобів інструментальної виразності, тобто володіє певним рівнем віртуозності та образності техніки.

Однак, у творчому процесі роботи над різностильовими музичними творами не достатньо лише спроектувати свої індивідуальні особливості в контекст твору. Твори треба самоусвідомлювати, пережити через свою індивідуальність, наповнити її новими емоційними та образними асоціаціями, створити власну виконавську концепцію трактування з урахуванням стилю, особливостей музичної мови твору, що мотивуватиме віднайдення нових виразових артикулятивних форм їх музично-виконавського відтворення. Іншими словами, виконавець повинен віднайти відповідний рівень образності, асоціативності у своїх віртуозно-технічних прийомах. Така інтегративність віртуозності з образністю музиканта лежить в основі процесу музично-виконавської трансформації особистості, є ядром гнучкого професіоналізму і творить неповторність виконавської особистості митця [1].

Трансформація виконавської особистості є процесом самопізнання, самооцінки та саморегуляції себе як виконавця в контексті музичного твору, що реально віддзеркалюється у застосуванні системи тих чи інших музично-виконавських артикулятивних засобів. Особливості виконавської артикуляції – вимовлення засобами техніки змісту музичного твору, пов'язані з домінуючими рисами індивідуально-психологічного комплексу, однак регулюються в процесі самоаналізу, самоосмислення особливостями емоційного змістовного сприйняття та осмислення смислової структури твору виконавцем. Кожна виконавська особистість має свій стиль музично-інструментального висловлення, тяжіє до того чи іншого рівня техніки – віртуозного чи образного. Перебуваючи в континуумі музичного твору виконавець аналізує, переосмислює власні переживання, збагачується знаннями про стиль, структуру та драматургію музичного твору, згідно чого здійснює пошук засобів технічної виразності, які укладаються у певну артикуляційну структуру виконання, доцільну технічно-смислово концепцію виконання. Таким чином, виконавська артикуляція може трактуватися як особистісний феномен музиканта в контексті виконання музичного твору.

Вартісною у процесі розгляду розвитку особистісної структури виконавця є диференціація інструментальних засобів художньої виразності в контексті роботи над музичним твором. Зокрема, система засобів скрипкової техніки є однією з найбільш виразовою та тонкоординованою в сенсі взаємозв'язку образу, настрою та добром технічного прийому, оскільки має розлогі образно-смислові характеристичні градації техніки правої та лівої рук. Музично-виконавська артикуляція має широку різнохарактерну палітру, якщо скрипаль володіє образно-асоціативним зв'язком з технікою. До прикладу – штрихи мають своє образно-асоціативне навантаження (плавність, уривчастість, портатність, токатність, співучість, декламаційність), різні типи вібрації віддзеркалюють різну модальність митця. Спосіб представлення змісту музичного твору через особистісне, самоусвідомлене, інтелектуально-емоційне переживання, що спонукає до вибірковості доцільних засобів технічної виразності творить архітектонічність виконання, в якому саме інтегрується віртуозна та образна техніки музиканта-виконавця. Отже, трансформація виконавської особистості відбувається через задіяність у даному процесі механізмів самоусвідомлення.

Визначальними у доборі засобів художньо-технічної виразності, як правило, є особливості індивідуально-психологічного комплексу виконавця, з його емоційно-семантичним розумінням змісту музичного образу, рівнем його уяви та мислення, а також домінування певного рівня техніки – віртуозного чи образного (асоціативного). Великого значення набуває в процесі роботи над музичним твором рівень осмислення, самоусвідомлення змісту музичного твору, його композиторська смислова та граматична артикуляція, що власне віддзеркалює особистісний підхід до виконання музичного твору [2].

Чим більшою змістовною глибиною насичений твір, тим необхіднішим є процес особистісного, самоусвідомленого підходу до його виконання. Одним з таких творів скрипкового репертуару є твір видатного бельгійського скрипаля та композитора Ежена Ізаї Соната-балада номер три для скрипки соло. Сам жанр сольної сонати є одним з найскладніших і найбільш виразово-показовим для інтерпретації на струнно-смичковому інструменті, оскільки вся палітра виразовості техніки правої та лівої рук має яскраво, рельєфно сфокусуватися на представлення образу ліричного героя даного твору. Сам жанр сольної сонати завжди тяжіє до певної сповідальності, підкресленої суб'єктивності, монологічності внутрішнього стану героя, його протиставлення або злиття з соціумом. Тобто

можна сказати, що даний жанр є глибоко особистісним як для композитора так і для виконавця.

З поміж шести сонат для скрипки соло Е. Ізаї, соната номер три є єдиною одночастинною сонатою, якій притаманні риси баладності, а отже певної містичної імпрізаційності і, поряд з цим, часової сконцентрованості, стисненості (стретності) різнохарактерних почуттів у формат однієї частини. Це спонукає виконавця до показу внутрішньої суперечливості, змінності, імпрізаційності, нестабільності стану ліричного героя твору в загальному, короткому потоці одночастинності даної сонати. Все це витікає зі своєрідності гармонічних характеристик композиторської мови твору. Сам твір написаний в сонатно-варіаційній формі яка також, у свою чергу, змушує виконавця, попри імпрізаційний, рубатний характер сонати, шукати цілісну архітектонічну форму подачі змісту, пов'язану з добором (пошуком) доцільно-асоціативних засобів художньо-технічної виразності.

У першому епізоді вступу сонати **Lento molto sostenuto In modo di recitativo** закладається весь подальший конфлікт фабули твору – внутрішнє протистояння нерішучої, сум'ятливої самості особистості героя з його агресивною, войовничою персоналізованою маскою, якою він представляє себе соціуму. Це внутрішнє протистояння героя у двох особистісних іпостасях – самість та персона-маска [7]. Я-ідеальне і Я-соціальне виражено композитором через дві різнохарактерні теми у вступі. Емоційно наростаюча висхідного характеру перша **тема-ствердження**, що починається з глибини душі героя з одного звуку з тьмяного регістру ноти ля на струні соль, у короткий проміжок часу емоційно-звуково динамізується через секвенційну хроматизацію секст і стверджується у найвищому регістрі струни мі. Така швидка зміна характеру вимагає від виконавця еластичної зміни його сенсодинаміки – від пустотливого, безвібраційного початкового звуку ноти ля до активно віброваних глибоко звуково вимовлених секст на стрімкому русі легато stringendo, що зависає на ферматі. Виразність виконання даної теми залежить від володіння швидкістю ведення смичка, яка на початку теми має бути дуже повільною і поступово пришвидчуючись, не втрачати використання цілого смичка для масштабного, рельєфного, легатного розгортання даної теми, постійно збільшуючи амплітуду вібрації, для підкреслення насиченості емоційного розгортання теми. Після довгого дихання серії фермат, як зміни модальності виникає протилежна тема-стогін душі героя, **тема-сум'яття**, що виражається композитором через низхідну секунду. В подальшому вона

розгортається через висхідні септими до інтонації прохання-запитання, але швидко згасає без відповіді і повертається до глибини свого Я вже у ля бемолі. Ця коротка, але змістовно дуже значуща тема характеризує правдивий стан душі героя. Саме вона, в подальшому розвитку фабули сонати, буде еволюціонувати, висвітлюватися, динамізуватися через взаємодію з оточенням, середовищем, світом. Але тут у вступі вона знебарвлена, виснажена. В основному виражена через звукові градації і незначну портативність лівої руки в заключних низхідних інтервалах.

Отже, для відтворення характеру даних тем необхідна синхронізація між усвідомленням виконавцем її композиторського образно-сміслового навантаження, її виконавським переживанням, що власне складає процес особистісної трансформації – соціалізації Я-ідеального. І саме на такому рівні здійснення виконавцем технічної синхронізації, тобто добору, пошуку засобів доцільної технічної виразності певного тематичного матеріалу музичного твору, аналіз та інтегрування віртуозного та образного видів техніки скрипаля. У даному творі лише віртуозне бачення тексту твору збіднює його композиторський задум, рівно ж як і емоційність, що не осмислюється через відповідні образно-асоціативні змісти, що зумовлює добір доцільних технічних прийомів.

Початок третього повтору першої теми символізує початок другого епізоду вступу **Molto moderato quasi lento**, який насичується різноманітними модуляційними комбінаціями, тим самим розвиваючи відчуття основної тональності, а поява тріольного та шістнадцяткового викладу висхідних хвиль з композиторською вказівкою прискорення темпу, ущільнює час та емоцію (переживання), зближає якби внутрішній конфлікт самості та маски (персони). Даний епізод вимагає від виконавця володіння непозиційною технікою, швидкого охоплення грифу у стрімких, динамічно та агогічно наростаючих пасажах, а також чітких акцентів шістнадцяткових секст, що доцільно виконувати за рахунок пришвидшеної амплітуди вібрації. Важливого значення у даному епізоді мають вистроєння інтонаційно-аплікатурної та виразово-штрихової канви, оскільки самим композитором у тексті подаються вказівки, щодо інтонування тих чи інших інтервалів, а також застосування виконання фраз цілим смичком, або ж верхньою його частиною.

Саме на цьому тлі вривається утверджуюча головна тема сонатного алегро **Allegro in tempo gusto e con bravura**. Вона тричі проводиться у експозиційному розділі як настирливий заклик до утвердження есте-

тичних цінностей образу твору. Широке представлення композитором головної теми-утвердження з її різноманітними акордовими структурами та хроматичною технікою подвійних нот, що підсилюються акцентованим легатом, насичує техніку виконання глибокими драматичними образами, що асоціюються з безконечною боротьбою особистості за самоствердження. Але такий стверджуючий порив обривається абсолютно протилежною, контрастною побічною темою сумніву, що була закладена композитором ще у вступі. Розлога побічна партія в довгих, ниючих хроматизмах навіює нескінченну внутрішню втому від боротьби героя зі своїм Я. Він якби сам лякається свого внутрішнього Я-борця і безкінця стримує його реальне виявлення. Тому у сонаті весь час уривчасто межують між собою різні тематичні співставлення, фрагменти головної та побічної тем, що в результаті композиторського задуму призводить до динамізації, утвердження саме побічного теми сум'яття. Це стає яскравим показником трансформації душі героя, перехід його Я з нерішучості до утвердження. Підтвердженням цього є кода твору, де у стретній формі Е. Ізаї показує всю трансформацію особистості героя. Вона починається з побічної теми стогону, сумніву на басі скрипки струни соль і доходить у застосуванні композитором на форте у високих позиціях струни мі на заповільненому темпі до характеру неминучості утвердження свого Я у соціумі. І з цього моменту трансформації тематичного матеріалу відбувається показ сублімованої, нової теми, видозміненої особистості героя. Якщо у попередніх експозиційних, розробкових епізодах сонати тема-сумніву характеризувалася хроматичними, повзучими мотивами з використанням глісандових вібраційних скрипкових прийомів для створення характеру стогону, плачу, нерішучості стану героя, то у підсумку, в коді вході внутрішньої боротьби самого героя, його самість отримує нові персональні риси і практично інтегрується зі своїм соціальним Я, що виявлено композитором у інтонаційно широкому викладі даної теми маркатним деташе, з вібраційним підкресленням кожної ноти, що символізує токатність, декламаційність, настирливість кожної ноти як слова, що постійно стискається темпом, прискорюється на децимах у найвищих скрипкових регістрах і обривається у **Vivo** хроматичними акордами, які розрізають на шматки будь-який сумнів. Така емоційно-образна трансформація вимагає від виконавця швидкої, еластичної зміни засобів технічної виразності від повзучої, глісандованої пасажної хроматики підсиленої хроматизмами подвійних нот до маркованості акордової техніки.

Отже драматургічна форма сонати, з її характерною баладністю, імпровізаційністю, калейдоскопічністю виявлення суперечностей сутності ліричного героя твору водночас зібрана у два протилежні його виявлення самовпевненості та сумніву. Якщо в розробкових епізодах домінують належала побічній темі як темі сумніву, розгубленості, то, по мірі взаємодії з окличною самостверджувальною головною темою, побічна тема трансформується як і характер героя до самоствердження, і творить вже нову за характером, але інтонаційно споріднену з побічною темою, тему. Виконання даного твору вимагає від виконавця скрипаля глибокої усвідомленості та відчуття особистості героя твору з його стражданнями у процесі самоствердження, що має виразитись відповідним процесом добору віртуозних прийомів техніки скрипаля, згідно асоціативно-образних уявлень, що і творить образну техніку виконання.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. В процесі роботи над відтворенням музичного твору відбувається особистісна трансформація самого виконавця через індивідуально-психологічні чинники, через його особистісно-значущу систему, що впливає на добір засобів технічно-артикулятивної виразності. Таким чином, техніка скрипаля збагачується образністю, вона від неї невіддільна, техніка набуває змістовності і виконавець осмислює її через доцільну сенсомоторику як останню інстанцію подачі сюжетності твору. Таким чином, виконавська особистість і особистість композитора як його віддзеркалення у музичному творі взаємозбагачуються і творять новий інваріант прочитання твору. У зв'язку з цим, процес трансформації виконавської особистості через музичний твір збагачує її емоційний інтелект – новітність асоціацій, почуттів, способу осмислення, що у свою чергу спонукає до видозміни стереотипності техніки, створення нових комбінацій технічних прийомів для повноти та довершеності передачі змістовної сутності музичного твору.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Андрейко О. І. Виконавська культура скрипаля : теорія та методика формування, Львів: Галицька спілка, 2013. 298 с.
2. Андрейко Оксана. Теоретико-методичні засади формування виконавської культури музиканта-інструменталіста, Львів : Простір-М., 2017. 123 с.
3. Варій М. Й. Психологія особистості, Київ : Центр учбової літератури, 2008. 592 с.
4. Роменець В. А. Психологія творчості, Київ: Либідь, 2004. 288 с.

5. Рудницька О. П. Музика і культура особистості, Київ : ІЗМН, 1998. 248 с.
6. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва. Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін, Київ : Освіта України, 2008. 274 с.
7. Юнг К. Г. Психологія несвідомого, Київ : Центр учбової літератури, 2022. 404 с.
8. Cook N. Musik, Imagination and Culture, Oxford: Clarendon Press, 1990. 264 p.
9. Ingarden Roman. Utwor muzyczny i sprawa jego tozsamosci, Warszawa: PWM, 1973. 166 s.

REFERENCES

1. Andreiko, O. I. (2013). *Vykonavska kultura skrypalia : teoriia ta metodyka formuvannia*. [Performance culture of the violinist: theory and methodology of formation]. Lviv.
2. Andreiko, Oksana. (2017). *Teoretyko-metodychni zasady formuvannia vykonavskoi kultury muzykanta-instrumentalista*. [Theoretical and methodological foundations of musician instrumentalist's performance culture formation]. Lviv.
3. Varii, M. I. (2008). *Psykhohohiia osobystosti*. [Personality psychology]. Kyiv.
4. Romenets, V. A. (2004). *Psykhohohiia tvorchosti*. [Psychology of creativity]. Kyiv.
5. Rudnytska, O. P. (1998). *Muzyka i kultura osobystosti*. [Music and personality culture]. Kyiv.
6. Padalka, H. M. (2008). *Pedahohika mystetstva. Teoriia i metodyka vykladannia mystetskykh*

dystsyplyn. [Art pedagogy. Theory and methods of teaching art disciplines]. Kyiv.

7. Iunh, K. H. (2022). *Psykhohohiia nesvidomoho*. [Psychology of the unconscious]. Kyiv.
8. Cook, N. (1990). *Musik, Imagination and Culture*. [Musik, Imagination and Culture]. Oxford.
9. Ingarden, Roman. (1973). *Utwor muzyczny i sprawa jego tozsamosci*. [A piece of music and the matter of its identity]. Warsaw.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

АНДРЕЙКО Оксана Іванівна – доктор педагогічних наук, професор, PhD, професор кафедри скрипки Львівської національної музичної академії імені М. В. Лисенка.

Наукові інтереси: естетико-філософське та психологічно-творче дослідження розвитку фахової культури музикантів-виконавців, духовно-комунікативний артистизм.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

ANDREIKO Oksana Ivanivna – doctor of pedagogical sciences, professor, PhD, violin department professor of Lviv National Academy of Music named after M. V. Lysenko.

Circle of scientific interests: aesthetic-philosophical and psychological-creative research of the professional culture of musicians-performers development, spiritual-communicative artistry.

Стаття надійшла до редакції 24 липня 2024 р.

УДК 378.018.8.011.3-051:373.3]:001.895(045)
DOI: https://doi.org/10.59694/ped_sciences.2024.09.013

ЗОРОЧКІНА Тетяна Сергіївна –

докторка педагогічних наук, професорка, завідувачка кафедри початкової освіти, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-6321-0852>

e-mail: zvezdohcina@vu.edu.ua

БАЛАКІРЕВА Вікторія Анатоліївна –

докторка педагогічних наук, доцентка, завідувачка кафедри педагогічних технологій початкової освіти, Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-5361-5568>

e-mail: balakireva.va@pdpu.edu.ua

МОВЧАН Валентина Іванівна –

кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри початкової освіти Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-5361-5568>

e-mail: balakireva.va@pdpu.edu.ua

МОВЧАН Валентина Іванівна –

кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри початкової освіти Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-8756-3727>
e-mail: valya_movchan_@vu.cdu.edu.ua

ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ВПРОВАДЖЕННЯ ОСВІТНІХ ІННОВАЦІЙ

ЗОРОЧКИНА Тетяна Сергіївна, БАЛАКІРЄВА Вікторія Анатоліївна, MOVCHAN Валентина Іванівна. ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ВПРОВАДЖЕННЯ ОСВІТНІХ ІННОВАЦІЙ

У статті розглядаються можливості та особливості підготовки вчителів початкових класів до впровадження освітніх інновацій. Розкрито особливості підготовки вчителів початкових класів у закладі вищої освіти з акцентом на впровадження освітніх інновацій у професійній діяльності. Вперше висвітлено напрямки та завдання «Концепції інноваційної трансформації ННІ педагогічної освіти, соціальної роботи і мистецтва» Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького.

Ключові слова: інноваційна підготовка вчителів початкових класів, освітні інновації, інноваційні підходи, інноваційні інструменти, вчитель початкових класів, молодші школярі, початкова школа.

ZOROHKINA Tetyana Serhiyivna, BALAKIRYEVA Viktoriya Anatolyivna, MOVCHAN Valentina Ivanivna. PREPARATION OF PRIMARY SCHOOL TEACHERS FOR THE IMPLEMENTATION OF EDUCATIONAL INNOVATIONS

The article explores the possibilities and specificities of preparing primary school teachers for the implementation of educational innovations. It highlights the features of teacher training in higher education institutions with a focus on integrating educational innovations into their professional activities. For the first time, it presents the directions and tasks of the «Concept of Innovative Transformation of the Institute of Pedagogical Education, Social Work, and Art» at Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy. The main directions of innovative transformation are defined as: educational activities; scientific activities; international cooperation; youth policy; resource provision.

The analysis of the readiness of primary school teachers for innovative pedagogical activity considering it as a specific personal state is conducted. It implies that the future teacher possesses a motivational and value-based attitude towards professional activity, mastery of effective methods and means to achieve pedagogical goals, and the ability for creativity and reflection. The components of the innovative competence of a primary school teacher are identified: awareness of innovative pedagogical technologies, proper mastery of their content and methodology, a high culture of using innovations in the educational process, and personal conviction in the necessity of applying innovative pedagogical technologies.

An analysis of innovative approaches that can be used by primary school teachers in working with young students is provided. The article also discusses the role of the most popular innovative tools in working with young students, including AI (Artificial Intelligence) and ChatGPT. So, artificial intelligence can be useful to a primary school teacher not only for planning and organizing lessons, but also for use in teaching primary school-aged students by creating interactive and individualized learning programs.

Keywords: innovative training of primary school teachers, educational innovations, innovative approaches, innovative tools, primary school teacher, primary school students, primary school.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Перед сучасною початковою школою постає завдання виховувати особистість, яка здатна працювати в команді, критично мислити, розв'язувати проблеми, самореалізовуватися, приймати відповідальні рішення тощо. Освітній процес повинен бути дієвим і продуктивним, стимулювати бажання оволодівати матеріалом та формувати ключові компетентності молодших школярів, які закладені у Концепції Нової української школи.

Сучасний етап розвитку системи освіти в Україні характеризується освітніми інноваціями [3]. Інновації стали життєво важливим елементом освіти і важливим механізмом, який дозволяє створити процес випереджального розвитку в усіх сферах діяльності, з метою інтеграції української освіти до європейського освітнього простору.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження проблеми впровадження інноваційних технологій в освітній

процес початкової школи у своїх наукових працях розкривали О. Качмар, Н. Андросова, В. Химинець, Н. Матвієнко, Т. Чернова, Т. Майструк та ін.

Мета статті – розкрити особливості підготовки вчителів початкових класів до впровадження освітніх інновацій в освітній процес ЗЗСО.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інноваційні зміни як соціальний механізм розвитку шкільної освіти можуть бути ефективними за умов оптимального поєднання шкільної освітньої системи та інноваційної педагогічної діяльності, яка забезпечує процес виховання, навчання і розвитку особистості учня. Зокрема, у Концепції Нової української школи наголошується на необхідності системної реформи шкільної освіти на засадах інноваційного розвитку [2]. Саме тому, варто розглядати інноваційний розвиток початкової освіти як процес керованих інноваційних змін в усіх її компонентах (концептуальному, дидактичному, виховному, управлінському, матеріально-технічному тощо).

Основні перспективні напрямки розвитку університету забезпечує Концепція інноваційної трансформації Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького на період до 2030 року [концепція чну]. На основі Концепції Університету створено Концепцію інноваційної трансформації навчально-наукового інституту педагогічної освіти, соціальної роботи і мистецтва, що є одним з підрозділів університету [1].

«Концепція інноваційної трансформації ННІ педагогічної освіти, соціальної роботи і мистецтва (далі – Концепція) – це комплексний план для впровадження змін й оновлення візії ННІ як структурного підрозділу Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Концепція є стратегічним документом, що визначає основні перспективні напрями розвитку ННІ педагогічної освіти, соціальної роботи і мистецтва Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького у найближчому майбутньому, що відповідатимуть очікуванням і викликам суспільства, як у період російсько-української війни, так і повоєнної відбудови для повноцінної європейської інтеграції» [1, с. 2]. Основними напрямками інноваційної трансформації визначено:

1. освітня діяльність;
2. наукова діяльність;
3. міжнародне співробітництво;
4. молодіжна політика;
5. ресурсне забезпечення [1].

Готовність до інноваційної педагогічної діяльності – це особливий особистісний стан, який передбачає наявність у майбутнього

педагога мотиваційно-ціннісного ставлення до професійної діяльності, володіння ефективними способами і засобами досягнення педагогічних цілей, здатності до творчості й рефлексії. Компонентами інноваційної компетентності вчителя є: поінформованість про інноваційні педагогічні технології, належне володіння їх змістом і методикою, висока культура використання інновацій у навчально-виховному процесі, особиста переконаність у необхідності застосування інноваційних педагогічних технологій.

Тому переконуємося, що процес підготовки майбутніх учителів початкової школи до інноваційної діяльності успішно здійснюватиметься у освітньому процесі при вивченні дисциплін «Інноваційні технології навчання в початковій школі», «Діяльнісний підхід в початковій школі», «STEM- освіта в початковій школі» ОС бакалавр та при вивченні дисциплін «Інновації в початковій освіті України та зарубіжжя», «Сучасні технології вивчення освітніх галузей в початковій школі», «Інформаційно-комунікаційні технології та цифрові сервіси в початковій освіті», «Організаційно-методична робота у сфері початкової освіти», «Освітній менеджмент та самоменджмент» ОС магістр. Навчальні дисципліни ознайомлюють майбутніх учителів початкової школи з загальними засадами педагогічної інноватики, сутністю та особливостями педагогічних технологій, інноваційною діяльністю педагога, а також найпоширенішими в початковій освіті інноваційними педагогічними технологіями; формують готовність майбутніх учителів до інноваційної діяльності з урахуванням сучасних пріоритетів початкової освіти.

Готовність студентів до інноваційної діяльності в освітньому процесі початкової школи проявляється в умінні проектувати уроки. З 2022 року кафедрою початкової освіти ЧНУ імені Богдана Хмельницького було започатковано інноваційний проект «Методичний практикум» з метою посилення практичної підготовки здобувачів освітньої програми «Початкова освіта», студентів 2-4 курсів. «Методичний практикум» передбачає проведення лабораторних робіт з фахових методик початкової освіти під керівництвом провідних учителів початкових класів ЗЗСО м. Черкаси та викладачів-методистів кафедри початкової освіти. Проведення лабораторних робіт із фахових методик у реальному середовищі початкової школи охоплює комплексний підхід підготовки майбутніх учителів початкових класів, розвиває їхню адаптивну здатність до педагогічної діяльності. У ході проведення фрагментів уроків студенти оволодівають сучасними методами, формами організації у сфері початкової освіти, творчо застосовують

отримані знання у практичній діяльності з молодшими школярами. Крім цього, завдяки такій діяльності вдається сформувати професійні й особистісні якості, а саме: усвідомлювати сенс і цілі освітньої діяльності у контексті актуальних педагогічних проблем сучасної школи; мати осмислену, зрілу педагогічну позицію; уміти по-новому формулювати освітні цілі з предмета, певної методики, досягати й оптимально переосмислювати їх під час навчання; бути здатними вибудовувати цілісну освітню програму, яка враховувала б індивідуальний підхід до учнів, освітні стандарти, нові педагогічні орієнтири; визначати співвідношення сучасної реальності з вимогами особистісно-орієнтованої освіти, коригувати освітній простір за критеріями інноваційної діяльності; мати здатність бачити індивідуальні здібності дітей і навчати відповідно до їх особливостей; уміти продуктивно, нестандартно організувати навчання та виховання, тобто забезпечувати творення дітьми своїх результатів і, використовуючи інноваційні технології, стимулювати їх розвиток; володіти технологіями, формами і методами інноваційного навчання, які передбачають уміння на основі особистого досвіду і мотивів вихованців бути співтворцем мети їх діяльності; навчитися бачити, адекватно оцінювати, стимулювати відкриття та форми культурного самовираження учнів; уміти аналізувати зміни в освітній діяльності, розвитку особистісних якостей учнів; бути здатними до особистісного творчого розвитку, рефлексивної діяльності, усвідомлювати значущості, актуальності власних інноваційних пошуків і відкриттів.

Інновації в освіті – це незаперечне і динамічне явище за своєю природою, результати їх впровадження дозволяють вирішити суперечності між традиційною системою та потребами у сучасній якійсній освіті [4, с. 19]. Інноваційність є характерним аспектом сучасної педагогіки, оскільки вона відкрита до оновлення і нововведень. Освітній процес повинен бути дієвим і продуктивним, стимулювати бажання оволодівати матеріалом та формувати ключові компетентності молодших школярів, які закладені у Концепції Нової української школи.

Інноваційні технології навчання молодших школярів включають в себе використання сучасних інструментів і ресурсів, які сприяють покращенню процесу навчання. Ось декілька інноваційних підходів, які можуть бути використані для навчання молодших школярів:

1. *Персоналізоване навчання.* Використання сучасних технологій дозволяє підлаштовувати навчання до індивідуальних потреб кожного учня. Застосування інтерактивних платформ та програм з індивідуальними

завданнями допомагає забезпечити оптимальне навчання для кожного учня. Інтернет-сервіси LearningApps, Wordwall пропонує широкий вибір інтерактивних завдань з різних навчальних предметів початкової школи, вони можуть бути адаптовані до індивідуальних потреб учнів. Це дозволяє їм вчитися в своєму власному темпі та вдосконалювати свої навички відповідно до своїх можливостей. Інтернет-сервіс Kahoot! дозволяє створювати вікторини різних типів, включаючи тести, пазли, лабіринти тощо.

2. *Мультимедійні засоби навчання.* Використання зображень, відео, аудіоматеріалів та інтерактивних елементів допомагає зробити навчання більш цікавим та запам'ятовуваним для молодших школярів. Інтернет-сервіси через візуалізацію змісту навчання, використання анімаційних ефектів, оперативний зворотний зв'язок, певні стимули для привертання уваги й налаштування на подальшу діяльність полегшать учням сприймання й розуміння навчальної інформації, що у свою чергу покращують навчально-пізнавальну діяльність молодших школярів. Наприклад, сервіс Padlet.com дозволяє створювати дошки з різним контентом, включаючи текст, зображення, відео тощо.

3. *Командна робота.* Використання сучасних комунікаційних інструментів дозволяє молодшим школярам працювати разом, обмінюватись ідеями та розвивати навички співпраці. Це може бути здійснено за допомогою віртуальних робочих груп, платформ для обговорення та спільного навчання. Інтернет-сервіси можуть надати учням можливість співпрацювати з іншими учнями в рамках спільних проектів. Наприклад, сервіси Google Classroom, Zoom дозволяють учням створювати спільні проекти та обмінюватись інформацією, виконувати завдання у групах.

4. *Дистанційне навчання.* У сучасному світі дистанційне навчання стало ще більш актуальним. Використання онлайн-платформ та відкритого доступу до матеріалів забезпечує можливість навчання з будь-якого місця та в будь-який час. Інтернет-сервіс Google Classroom найкраще підійде для організації дистанційного навчання. Цей сервіс дозволяє створювати та управляти класами, розміщувати навчальні матеріали, давати завдання, отримувати відгуки від учнів.

Перевагами такого навчання є, передусім, зацікавленість учнів у предметі, збільшення активності на уроці, розвиток навичок співпраці, персоналізація навчання, доступність інформаційно-комунікаційних технологій тощо. Таким чином, за допомогою інноваційних підходів освітній процес молодших школярів стає більш цікавим, захоплюючим та ефективним.

На зміну одним інноваціям приходять інші. Сьогодні інструменти штучного інтелекту є не тільки дуже популярними, але й дійсно цінними для урізноманітнення освітнього процесу у початковій школі. Штучний інтелект є інновацією, яка значно впливає на розвиток технологій і суспільства в цілому. Рішення, що базуються на штучному інтелекті, можуть допомагати вирішувати складні завдання та розв'язувати проблеми, які раніше вважалися недосяжними. Відповідно до Концепції розвитку штучного інтелекту штучний інтелект – це організована сукупність інформаційних технологій, із застосуванням якої можливо виконувати складні комплексні завдання через використання системи наукових методів досліджень і алгоритмів обробки інформації, отриманої чи самостійно створеної під час роботи, а також створювати та використовувати власні бази знань, алгоритми роботи з інформацією та визначати способи досягнення поставлених цілей [5]. Досить проблематичною для вчителів початкової школи є підготовка уроку, якщо в одному класі навчаються діти різного рівня. Зокрема, використовуючи ChatGPT вчитель зможе створити різнорівневі завдання. Штучний інтелект може стати у нагоді вчителю початкових класів не лише для планування та організації уроків. Штучний інтелект використовується у навчанні молодших школярів для створення інтерактивних та індивідуалізованих навчальних програм. Наприклад, програми можуть адаптуватися до потреб кожного учня, надаючи додаткові завдання для тих, хто швидко вивчає матеріал, або додаткову підтримку для тих, хто має труднощі. Штучний інтелект також може аналізувати дані про успішність учнів, щоб вчителі могли краще розуміти потреби своїх учнів і підлаштовувати навчальний процес під них. Штучний інтелект може бути корисним інструментом для освіти, включаючи розвиток емоційного інтелекту учнів. Індивідуалізоване навчання завдяки використанню штучного інтелекту значно поглиблюється, адже можна більш точно коригувати навчальні плани, користуючись здатністю програми розуміти та враховувати емоційний та інтелектуальний стан учнів.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Отже, готовність учителів початкової школи до інноваційної діяльності визначається такими показниками: накопичення інформації про сучасні новітні педагогічні технології та знання методики їх впровадження; усвідомлення потреби впровадження інноваційних технологій у освітній процес з врахуванням реформування початкової освіти; запровадження власних творчих ідей і підходів до освітнього процесу; здійснення експериментальної діяльності; оволо-

діння практичними навичками освоєння інноваційних технологій.

Перспективи подальших досліджень зумовлюють визначення та обґрунтування педагогічних умов готовності учителів початкової школи до інноваційної діяльності.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Концепція інноваційної трансформації ННІ педагогічної освіти, соціальної роботи і мистецтва. URL: <https://drive.google.com/file/d/1VVYPOgSfzOmLcnDpMQCrmligL6sGO1ML/view> (дата звернення 01.07.2024)
2. Концепція Нової української школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення 01.07.2024)
3. Андрущенко В. Організоване суспільство: проблеми суспільної самоорганізації та інституалізації в період радикальних трансформацій в Україні на рубежі століть: досвід соціально-філософського аналізу: у 2 кн. 3-тє вид., виправл., доповн. Київ: Знання України, 2018. 659 с.
4. Дубасенюк О. А. Інновації в сучасній освіті. Інновації в освіті: інтеграція науки і практики: збірник науково-методичних праць. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014, С. 12–28.
5. Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text> (дата звернення: 08.07.2024)

REFERENCES

1. *Kontseptsiya innovatsiynoyi transformatsiyi NNI pedahohichnoyi osvity, sotsial'noyi roboty i mystetstva.* (2024). [The concept of innovative transformation of NNI of pedagogical education, social work and art]. Kyiv.
2. *Kontseptsiya Novoyi ukrayins'koyi shkoly.* (2024). [Concept of the New Ukrainian School]. Kyiv.
3. Andrushchenko, V. (2018). *Orhanizovane suspil'stvo: problemy suspil'noyi samoorganizatsiyi ta instytualizatsiyi v period radykal'nykh transformatsiy v Ukrayini na rubezhi stolit': dosvid sotsial'no-filosofs'koho analizu.* [Organized society: problems of social self-organization and institutionalization in the period of radical transformations in Ukraine at the turn of the century]. Kyiv.
4. Dubasenyuk, O. A. (2014). *Innovatsiyi v suchasniy osviti. Innovatsiyi v osviti: intehratsiya nauky i praktyky.* [Innovations in modern education. Innovations in education: integration of science and practice: a collection of scientific and methodological works]. Zhytomyr.
5. *Kontseptsiya rozvytku shtuchnoho intelektu v Ukrayini.* (2024). [The concept of artificial intelligence development in Ukraine].

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ЗОРОЧКІНА Тетяна Сергіївна – докторка педагогічних наук, професорка, завідувачка кафедри початкової освіти, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького.

Наукові інтереси: підготовка вчителів початкових класів.

БАЛАКІРСВА Вікторія Анатоліївна – докторка педагогічних наук, доцентка, завідувачка кафедри педагогічних технологій початкової освіти, Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Наукові інтереси: підготовка вчителів початкових класів.

МОВЧАН Валентина Іванівна – кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри початкової освіти Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького.

Наукові інтереси: підготовка вчителів початкових класів.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

ZOROSHKINA Tetiana Serhiyivna – Doctor Pedagogical Sciences, Professor, head of the Department

of Primary Education, Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy.

Circle of scientific interests: training of primary school teachers.

BALAKIRIEVA Viktoriia Anatolyivna – Doctor Pedagogical Sciences, Associate Professor, head of the Department of Pedagogical Technologies of Primary Education, State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushinsky».

Circle of scientific interests: training of primary school teachers.

MOVCHAN Valentyna Ivanivna – PhD in Pedagogy, Associate Professor of the Department of Primary Education, Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy.

Circle of scientific interests: training of primary school teachers.

Стаття надійшла до редакції 10 липня 2024 р.

УДК 378.018.8:373.3.011.3-051]:[37:001.895-049.7](045)

DOI: https://doi.org/10.59694/ped_sciences.2024.09.018

КОМАР Ольга Анатоліївна –

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри фахових методик та інноваційних технологій у початковій школі Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-0289-2359>
e-mail: komar_olga@ukr.net

ГОТОВНІСТЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЗАСТОСОВУВАТИ ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

КОМАР Ольга Анатоліївна. ГОТОВНІСТЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЗАСТОСОВУВАТИ ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті порушується проблема готовності майбутніх учителів початкової школи опанувати і застосовувати у професійно-педагогічній діяльності інноваційні технології. У нашому випадку звертаємося до інтерактивної технології. З'ясовано, що готовність студентів до застосування інтерактивної технології в початковій школі, на нашу думку, складається з трьох основних компонентів: мотиваційно-цільовий, когнітивний, операційний. Готовність студентів до застосування інноваційних (інтерактивної) технологій у початковій школі ми розглядаємо як підсистему системи готовності до професійної діяльності.

Ключові слова: готовність, учителі початкової школи, інноваційні технології, інтерактивна технологія, професійна діяльність

KOMAR Olga Anatolyivna. PREPAREDNESS OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS TO APPLY INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN PROFESSIONAL ACTIVITIES

The article raises the problem of future primary school teachers' preparedness to master and apply innovative technologies in their professional and pedagogical activities. We can meet the requirements of society to the teacher through innovative technologies.

The author analyzes the main state documents on the problem of innovative training of future primary school teachers in order to identify the development trends of the problem raised.

The article considers the preparedness of students to use innovative technologies in primary school as a result of training for this type of activity and as an integral part of their professional education. This type of preparedness is not only manifested in professional and pedagogical activity, but also is being formed and developed in it.

In our case, innovative technologies include interactive technology. It is interactive technology that provides for communication «on an equal footing» of all participants in the educational process, ensures the development of all positive qualities of the individual and develops the ability to self-develop.

Students' training (theoretical knowledge, its practical application) is a means of forming preparedness for professional activity, which stands as the result and indicator of the quality of education.

We consider the preparedness of students to use innovative (interactive) technologies in primary school as a subsystem of the system of preparedness for professional and pedagogical activity.

Keywords: *preparedness, primary school teachers, innovative technologies, interactive technology, professional activity.*

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. У сучасній освітній системі проблема якісної інноваційної підготовки фахівців є більш актуальною, ніж будь-коли, оскільки традиційна освіта вже не забезпечує вирішення багатьох питань. Для формування сучасної економіки та суспільних відносин, а також для розвитку соціальних і культурних аспектів суспільства, необхідна лише якісна освіта, яка є запорукою добробуту і процвітання будь-якої країни. Інноваційний підхід до вирішення цієї проблеми супроводжується появою численних ініціатив і нововведень, що в сукупності призводять до значних змін у сфері освіти та трансформації її змісту і якості.

З 2018 року і по нині вчителі початкових класів підвищують свою кваліфікацію за Типовою освітньою програмою для підвищення кваліфікації педагогічних працівників, затверджену наказом МОН України від 15.01.2018 № 36 (далі – Програма). Саме в Програмі означено профіль учителя початкової школи. Профіль, або опис компетентностей, відповідає Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року, схваленої розпорядженням КМУ від 14.12.2016 № 988.

Серед базових компетентностей вчителя початкової школи найпершою виокремлюється професійно-педагогічна. Це «обізнаність із новітніми науково обґрунтованими відомостями з педагогіки, психології, методик, інноватики для створення освітньо-розвивального середовища, що сприяє цілісному індивідуально-особистісному становленню дітей молодшого шкільного віку; здатність до продуктивної професійної діяльності на основі розвиненої педагогічної рефлексії відповідно до провідних ціннісно-світоглядних орієнтацій, вимог педагогічної етики та викликів початкової школи» [9].

Дослідження І. Беха доводять, що «нове педагогічне мислення, що яскраво проявляє себе в інноваційній навчально-виховній діяльності, як свідчить реальна освітня практика, не є психологічно безболісним процесом для

педагогічного співтовариства. У ньому спостерігається явище дії антиінноваційних бар'єрів, які гальмують нову педагогічну орієнтацію і подолання яких виступає професійно важливою задачею. Так, за даними спеціально проведених досліджень, лише 40 % молодих учителів мають високий рівень розвитку здатності долати антиінноваційні бар'єри, а 57 % нечітко виявили таку здатність. Як свідчать дослідницькі результати, 37 % молодих учителів відчувають страх перед можливими труднощами нововведень у своїй професійній діяльності» [1, с. 87–88]. Дієвим способом подолання таких антиінноваційних міркувань є система підготовки майбутніх учителів початкової школи до інноваційної діяльності при навчанні у ЗВО. Важливою ланкою у підготовці студентів є запроваджені за ступеневою системою підготовки предмети «Інноваційні технології навчання» та «Теорія і технології освітньої галузі... (мова, математика, природознавство)» тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз професійно-педагогічної спрямованості, що утворює основу, навколо якої компонується провідні особистісні властивості, та виступає базовим професійно значимим показником підготовки випускників, можна знайти у наукових працях А. Алексюка, І. Беха, Н. Воскресенської, Н. Максименко, Г. Мешко та ін.

При визначенні специфічної педагогічної діяльності дослідники виділяють сутнісні характеристики і структуру підготовки до цього виду діяльності (В. Бондар, О. Біда, О. Коберник, М. Марусинець, О. Онопрієнко, І. Пальшкова, О. Пехота, С. Сисоєва, С. Скворцова та ін.). Однією з умов забезпечення ефективності професійно-педагогічної підготовки студентів виступає формування готовності до професійно-педагогічної діяльності, в якій, на наш погляд, повинна бути присутньою і готовність майбутнього вчителя до застосування інтерактивної технології у початковій школі.

У роботах учених (А. Алексюк, І. Богданова, В. Бондар, О. Волошенко, І. Дичківська, І. Зязюн, Н. Кічук, О. Кіяшко, З. Курлянд,

С. Сисоєва, Л. Хомич, В. Чайка, І. Шапошнікова, О. Ярошенко та ін.) переконливо доведено, що «саме стан готовності особистості до виконання професійно-педагогічної діяльності забезпечує не тільки її ефективність, але й можливості подальшого самовдосконалення. Названими вченими виділені такі прояви готовності, як позитивне ставлення до праці вчителя, певний рівень оволодіння педагогічними знаннями, вміннями і навичками, самостійність у розв'язанні педагогічних завдань, розвиток педагогічних здібностей, сформованість моральних рис тощо; розроблені критерії та показники готовності, на основі яких встановлені рівні підготовки випускників до педагогічної діяльності» [6, с. 78].

Тому готовність студентів до застосування інтерактивної технології у початковій школі ми розглядаємо як підсистему системи готовності до професійно-педагогічної діяльності, яка відображає структуру цієї системи.

У запропонованому дослідженні відповідно першої базової компетентності ми розуміємо важливість сучасної професійної підготовки фахівців з початкової освіти. Також ми підтримуємо твердження науковців комплексно вирішувати підготовку вчителів початкової школи, що дозволяє забезпечити неперервність і єдину організацію освітнього процесу на різних ступенях.

Метою статті є розгляд проблеми готовності майбутніх учителів початкової школи застосовувати інноваційні технології у професійній діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для того, щоб зрозуміти, яким чином формується готовність студентів до певного виду професійної педагогічної діяльності звернемось до деяких загальних характеристик студентства як соціальної групи. Дослідники Т. Васютіна, М. Овчинникова, О. Пометун виділяють студентство в окрему соціальну групу у зв'язку з його особливою соціальною функцією – підготовкою до суспільної та професійної діяльності, в нашому випадку – до певного виду професійної педагогічної діяльності, а саме до застосування інтерактивної технології. Саме ця функція забезпечує соціальний розвиток молодої людини – майбутнього вчителя через надбання нею специфічних для професії знань, умінь і навичок, завдяки яким студент готується як підростаюча зміна сучасного вчительства.

Задовольнити вимоги суспільства до вчителя ми маємо можливість через інноваційні технології. У нашому випадку до інноваційних технологій відносимо інтерактивну технологію. Саме інтерактивна технологія передбачає спілкування «на рівних» всіх учасників освітнього процесу, забезпечує розгортання всіх

позитивних якостей особистості та розвиває здатність до саморозвитку.

Перед тим, як встановити можливість вдосконалення підготовки вчителів початкової школи, готуючи їх до застосування інноваційних технологій в освітньому процесі початкової школи, необхідно визначити зміст і напрями підготовки (Див. рис. 1).

Рис. 1. Зміст та основні напрями підготовки майбутніх вчителів до застосування інтерактивної технології

В першу чергу ми вирішили провести ретроспективний аналіз проблеми технологічної підготовки майбутнього вчителя початкової школи з метою виявлення позитива і недоліків, тенденції розвитку даної проблеми, що споглядались впродовж певного часу у вітчизняній і зарубіжній педагогічній науці і практиці. Міністерство науки і освіти України, державна служба, проводять відповідну роботу щодо реформування освіти, нормативні ж документи визначають мету і завдання вдосконалення підготовки майбутніх учителів до застосування інтерактивної технології. У Національній доктрині розвитку освіти у XXI столітті [2] звертається увага на те, що до всіх тих, хто навчається, потрібно ставитися не як до пересічного учня чи студента, а як до індивідуальності. У Доктрині освіти визначено як стратегічну основу розвитку особистості, суспільства, нації, держави. У Державній національній програмі ««Освіта»: Україна XXI століття», у Законах України «Про загальну середню освіту», «Про вищу освіту» йдеться про радикальну модернізацію освіти, в основу якої покладено гуманізацію і демократизацію всієї системи освіти, всіх її складових елементів. Всі ці документи ми вважаємо одним із теоретичних принципів підготовки майбутніх учителів до застосування інтерактивної технології в початковій школі.

Ми розглядаємо готовність студентів до застосування інноваційних технологій в початковій школі як результат підготовки до цього виду діяльності і як складову частину їх професійної підготовки до педагогічної діяльності. Цей вид готовності не тільки проявляється у професійно-педагогічній діяльності, але також у ній формується і розвивається.

Готовність студентів до застосування інтерактивної технології в початковій школі, на нашу думку, складається з трьох основних компонентів: мотиваційно-цільовий (ставлення і мета), когнітивний (знання), операційний (уміння і навички). Кожен із перелічених компонентів готовності, окрім загальних для професійно-педагогічної готовності якостей, містить специфічні якості, характерні для організації навчально-пізнавальної діяльності за принципом інтерактивності.

Зміст мотиваційно-цільового компонента відображає спрямованість особистості майбутнього вчителя на вирішення проблеми, пов'язаної з опануванням та застосуванням інтерактивної технології у своїй педагогічній діяльності. Ефективність підготовки студентів до організації навчального процесу за інтерактивною технологією неможлива без усвідомлення ними важливості вирішення цієї проблеми, без розуміння вчителем необхідності врахування індивідуальних особливостей кожного учня, вікових особливостей, створення сприятливих умов для оволодіння, засвоєння та відтворення навчального матеріалу кожним учнем. Мотиваційна складова є системоутворюючою, навколо якої концентруються когнітивна та операційна складові досліджуваної готовності.

Когнітивний компонент передбачає наявність у студентів знань про сутність та особливості інтерактивних форм і методів, з використанням яких буде відбуватися освітньо-пізнавальна діяльність молодших школярів, про можливі варіанти взаємодії вчитель-учень, учень-вчитель, учень-учень, вчитель-учень-учень-вчитель; стиль інтерактивного спілкування; індивідуальні особливості молодших школярів, їхні здібності, і методика роботи з кожного з предметів початкової школи за інтерактивною технологією.

Слід зазначити, що зміст когнітивного компонента представлений не лише знаннями відповідно до теоретичних питань інтерактивного навчання молодших школярів, але й методичними знаннями про їх практичну реалізацію в навчальному процесі.

Наявність у майбутнього вчителя початкових класів умінь застосовувати у своїй професійній діяльності інтерактивні форми та методи навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів визначається змістом операційного компонента. Наявність цього компонента в структурі готовності студентів до застосування інтерактивної технології в початковій школі дозволяє підвищити професійний потенціал майбутнього вчителя початкових класів, оскільки необхідні уміння та навички застосування інтерактивних форм і методів роботи дозволять ефективніше вирішувати

завдання навчання, виховання та розвитку молодших школярів.

Таким чином, готовність студентів до застосування інтерактивної технології в школі I ступеня – це результат спеціальної підготовки, який представляє собою інтегровану освіту особистості майбутнього вчителя початкової школи, що виникає при об'єднанні мотивів, професійних знань, умінь і навичок та педагогічного досвіду, адекватних вимогам відповідного напрямку професійної діяльності. Цілісність цієї освіти визначається повноцінним розвитком мотиваційного, когнітивного та операційного компонентів, ядром яких є усвідомлені дії майбутнього вчителя у вирішенні проблеми використання, або, краще, застосування інтерактивної технології, в організації навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів.

Відповідно до специфіки професії педагога (вчителя школи I ступеня), спеціальні уміння і навички організації навчання школярів за інтерактивною технологією стають особистісною цінністю, конкретною метою, яка спонукає вчителя до усвідомленої, мотивованої поведінки і, відповідно, до дій.

Достатня сформованість складових компонентів досліджуваної готовності та їх цілісність – показник необхідного рівня готовності молодого вчителя до застосування інтерактивної технології в початковій школі.

Визначення рівнів готовності студентів до застосування інтерактивної технології в початковій школі на основі розробки відповідних критеріїв їх оцінювання зумовлюється необхідністю забезпечення дієвої системи підготовки майбутніх вчителів початкових класів. Визначені нами знання та вміння, необхідні студенту – майбутньому вчителю початкових класів у навчально-виховному процесі, ми взяли як критерії когнітивного та операційного компонентів розглянутої нами готовності. Основними критеріями ми визначили: мотиваційний, теоретичний та практичний, кожен з яких визначається наступними показниками.

Мотиваційний критерій:

а) наявність позитивного ставлення досліджуваного до необхідності спеціальної інтерактивної організації навчально-пізнавальної діяльності;

б) спрямованість на розв'язання суперечностей педагогічного процесу через доцільну організацію навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів, їхня звичка працювати за інтерактивним принципом.

Теоретичний критерій:

а) знання умов проведення занять за інтерактивною технологією;

б) знання можливих варіантів взаємодії вчителя та учнів, його керівну роль у процесі інтерактивного заняття;

в) знання особливостей взаємодії учнів у процесі проведення навчання за інтерактивною технологією;

г) знання сутності індивідуальної, групової роботи, роботи в парі, трійці;

д) знання сутності роботи в дискусії;

е) знання особливостей проведення фронтальної інтерактивної роботи;

ж) знання психологічних особливостей молодшого школяра;

з) знання особистісних особливостей кожного учня, який навчається у даного вчителя;

и) знання сутності та варіантів застосування інтерактивних вправ відповідно до предмета, теми та умов проведення (урок у класі, екскурсія на природу тощо).

Практичний критерій:

а) уміння організувати навчання молодших школярів за інтерактивною технологією;

б) уміння використовувати в організації навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів індивідуальну, групову форми навчання; роботу в парах і трійках;

в) уміння використовувати в організації навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів роботу в дискусії;

г) уміння використовувати в організації навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів фронтальну інтерактивну роботу;

д) володіння методикою застосування в навчальному процесі початкової школи інтерактивної технології;

е) уміння застосовувати інтерактивне навчання молодших школярів в умовах масової школи.

Для отримання даних щодо мотиваційного та когнітивного компонентів готовності використовувалися методи: анкетування вчителів, учнів, студентів; порівняльний аналіз уроків, проведених за інтерактивною технологією та за звичайною методикою; аналіз конспектів і протоколів уроків, проведених у період практики «Пробні уроки» безпосередньо перед читанням спецкурсу та після проходження державної педагогічної практики.

Відповідно до операційного компонента готовності ми отримали дані, які отримали в результаті: спостереження за діяльністю студентів під час навчальних занять та проведення ними уроків у школі, опитування вчителів, методистів, які працювали зі студентами під час проходження ними педагогічної практики.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури, зокрема дисертаційних досліджень, особистих спостережень, було виділено специфічну складову організації інноваційного через інтерактивну технологію навчання молодших школярів, що лягла в основу показників, за

якими проводилася оцінка операційного компонента готовності під час аналізу діяльності студентів до та після вивчення курсу основної методики та спецкурсу. Виділення складової базувалося на розумінні педагогічного процесу як об'єкта педагогічної діяльності, в якому як предмет управлінської діяльності вчителя виступає навчально-пізнавальна діяльність школярів. Враховувався також той факт, що організація діяльності учнів повинна спиратися на сучасну концепцію теорії навчально-пізнавальної діяльності (особистісно орієнтоване навчання, діяльнісний підхід, розвиток учнів, теорія поетапного формування розумових дій, індивідуальна, групова, колективна форма навчання тощо).

Основні складові організації інноваційного навчання через застосування інтерактивної технології молодших школярів:

1. Чітка, послідовна та динамічна організація діяльності учнів.

2. Урахування характеру навчально-пізнавальної діяльності учнів під час підготовки дидактичних матеріалів.

3. Вибір адекватних інтерактивних вправ для організації навчально-пізнавальної діяльності учнів відповідно до етапу навчання.

4. Творче застосування інтерактивних вправ на різних типах уроків, нестандартних уроках і уроках-екскурсіях.

5. Обговорення теми та очікуваних результатів (цільових завдань) у учнівській аудиторії.

6. Організація структурних компонентів уроку, спроектованого за інтерактивною технологією.

7. Організація фронтальних інтерактивних вправ.

8. Організація групових інтерактивних вправ.

9. Організація та ефективність проведення дискусії.

10. Організація та ефективність проведення інтерактивної дидактичної гри.

11. Активність учнів у проведених інтерактивних вправах: а) робота в групі за ролями, б) організація зворотного зв'язку (сигнальна картка), в) різний ступінь доказовості міркувань.

12. Активність вчителя на інтерактивному уроці (дати установку, спрямувати роботу, дати можливість вислухати всіх бажаючих, скоротити виступи тощо).

13. Участь учнів у перевірці та оцінці знань: – самоконтроль і самооцінка, – взаємоконтроль і взаємооцінка.

14. Організація рефлексії щодо очікуваних результатів.

15. Рациональне використання часу уроку для організації інтерактивних вправ.

На основі виділеної складової аналізувалися плани-конспекти уроків студентів

контрольної та експериментальної групи відповідно до правильності проектування і проведення уроків за інтерактивною технологією, підбору інтерактивних вправ, постановки проблемних питань після проведених занять за методикою та вивчення спецкурсу. Контроль і аналіз здійснювалися на практиці пробних уроків, а також у період безперервної дипломної практики. Матеріали з вищенаведеного переліку були доведені до відома студентів для здійснення самоаналізу і взаємоаналізу в період експериментального навчання і в період проходження практики.

Отже, переконані, що в сучасних умовах підготовка майбутнього вчителя повинна забезпечувати формування у нього стійкої професійно-педагогічної спрямованості, інтересу до професії педагога, орієнтувати на досягнення високих результатів у самостійній роботі, на прояв творчості та ініціативи. Професійна готовність студентів повинна бути усвідомленою і цілеспрямованою, спрямованою на підвищення їхнього суб'єктивного компонента.

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Науково-теоретичний аналіз проблеми професійної педагогічної діяльності вчителя дозволив встановити взаємозв'язок процесу підготовки і стану готовності до діяльності. Підготовка студентів виступає засобом формування готовності до професійної діяльності, готовність є результатом і показником якості підготовки, яка реалізується і перевіряється в діяльності виконання практичних завдань (педагогічна практика, професійна діяльність); діяльність виступає метою підготовки і водночас виконує функцію її регуляції та корекції. Підвищення якості підготовки майбутніх учителів початкових класів, формування готовності до застосування інтерактивної технології в навчальному процесі залежить, у нашому випадку, від перебудови існуючих способів і форм організації навчально-виховного процесу у вищій педагогічній школі, тобто від удосконалення професійно-педагогічної підготовки студентів. Останнє передбачає перехід від принципів екстенсивної організації професійної освіти до інтенсифікації через інновації, у нашому випадку, через інтерактивну технологію.

У подальших дослідженнях передбачаємо дослідити засвоєння майбутніми вчителями початкової школи технології інтеграції дисциплін початкової школи.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Бех, І. Д. Виховання особистості : У 2 кн. Кн. 2: Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади / І. Д. Бех К. : Либідь. 2003. 344 с.

2. Державна національна програма «Освіта»: Україна XXI століття. К. : Райдуга, 1994. 62 с.
3. Закон України «Про вищу освіту» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
4. Закон України «Про повну загальну середню освіту» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
5. Зязюн І. А. Освіта і вчитель в українському державотворенні // Освіта України. 1998. 16 грудня. №51. С. 6.
6. Луговий, В. І. Вища школа : науково-практичне видання / В. І. Луговий; Міністерство освіти і науки України. К. : Знання України, 2010. С. 15–24.
7. Овчинникова М. В. Особистісний підхід як методологічна основа дослідження особистісно орієнтованої підготовки майбутніх учителів математики до науково-дослідницької діяльності / М. В. Овчинникова // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Педагогіка і психологія. 2012. Вип. 37(2). С. 264–272.
8. Указ Президента України від 17.04.2002 №347/2002 «Про Національну доктрину розвитку освіти» / Освіта в Україні. Нормативна база (3-є вид., змін. та доп.) / Пашутинський С. К. : КНТ, 2007. С. 236–252. (520 с.)
9. Яким має бути вчитель Нової української школи URL: <https://osvita-mykolaivka.rada.today/yakym-maye-buty-vchytel-novoyi-ukrayinskoyi-shkoly>
10. Kobernyk O., Kolomiets N., Komar O., Roienko L., Baidiuk L. Project Method Efficiency for the Teachers' Professional Activities Journal of Curriculum and Teaching , 2022, 11(1), С. 73–86.

REFERENCES

1. Bekh, I. D. (2003). *Vykhovannia osobystosti*. [Personality education]. Kyiv.
2. *Derzhavna natsionalna prohrama «Osvita»: Ukraina XXI stolittia*. (1994). [State national program «Education»: Ukraine of the 21st century]. Kyiv.
3. *Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu»*. [Law of Ukraine «On Higher Education»]. Kyiv.
4. *Zakon Ukrainy «Pro povnu zahalnu seredniu osvitu»*. [Law of Ukraine «On comprehensive general secondary education»]. Kyiv.
5. Ziaziun, I. A. (1998). *Osvita i vchytel v ukrainskomu derzhavotvorenni*. [Education and the teacher in Ukrainian state-building]. Kyiv.
6. Luhovyi, V. I. (2020). *Vyshcha shkola*. [Higher school]. Kyiv.
7. Ovchynnykova, M. V. (2012). *Osobystisnyi pidkhid yak metodolohichna osnova doslidzhennia osobystisno oriientovanoi pidhotovky maibutnikh vchyteliv matematyky do naukovo-doslidnytskoi diialnosti*. [Personal approach as the methodological basis of the study of personally oriented training of future mathematics teachers for research activities]. Kyiv.
8. *Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 17.04.2002 №347/2002 «Pro Natsionalnu doktrynu rozvytku osvity»*. (2002). [Decree of the President of Ukraine dated April 17, 2002 No. 347/2002 «On the National Doctrine of Education Development»]. Kyiv.

9. *Yakym maie buty vchytel Novoi ukrainskoi shkoly.* [What a New Ukrainian School teacher should be].
10. Kobernyk, O., Kolomiets, N., Komar, O., Roienko, L., Baidiuk, L. (2022). *Project Method Efficiency for the Teachers' Professional Activities Journal of Curriculum and Teaching.* [Project Method Efficiency for the Teachers' Professional Activities Journal of Curriculum and Teaching].

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

КОМАР Ольга Анатоліївна – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри фахових методик та інноваційних технологій у початковій школі Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Наукові інтереси: готовність майбутніх учителів початкової школи застосовувати інноваційні технології у професійній діяльності.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

KOMAR Olga Anatoliivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Professional Methods and Innovative Technologies at the Elementary School of Uman State Pedagogical University named after Pavlo Tychna.

Circle of scientific interests: readiness of future primary school teachers to apply innovative technologies in their professional activities.

Стаття надійшла до редакції 16 серпня 2024 р.

УДК 37.09

DOI: https://doi.org/10.59694/ped_sciences.2024.09.024

РАДУЛ Ольга Сергіївна –

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри дошкільної та початкової освіти Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-0627-1541>
e-mail: olga.s.radul@gmail.com

ТКАЧЕНКО Ольга Михайлівна –

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри дошкільної та початкової освіти Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-6413-4839>
e-mail: otkachenko23@ukr.net

ПРИБОРА Тетяна Олександрівна –

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри дошкільної та початкової освіти Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-3508-3382>
e-mail: pryborat@gmail.com

ЗМІСТ ВИХОВАННЯ У ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

РАДУЛ Ольга Сергіївна, ТКАЧЕНКО Ольга Михайлівна, ПРИБОРА Тетяна Олександрівна.
ЗМІСТ ВИХОВАННЯ У ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

У статті автори аналізують зміст виховання дітей дошкільного віку в різних країнах сучасного світу. Показано, що загальні підходи до формування змісту на міжнародному рівні сформовано з 70-х років ХХ століття: гуманізм, творчий розвиток особи, організація предметного педагогічного середовища. Спільною є мета дошкільного виховання: всебічний розвиток дитини, основні завдання – це залучення дитини до різних видів діяльності, до життя колективу, групи, формування прагнення до знань та ін. У країнах сучасного світу не існує єдиного підходу до визначення змісту освіти. Зміст виховання може визначатися Програмами Міністерства освіти, або ж на регіональному рівні, або окремим закладом дошкільної освіти.

Ключові слова: виховання, заклади дошкільної освіти, діти дошкільного віку, зміст виховання, програми, порівняння.

RADUL Olga Serhiyivna, TKACHENKO Olga Mikhailivna, PRYBORA Tetyana Oleksandrivna. THE CONTENTS OF UPBRINGING IN PRESCHOOL EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS IN MODERN WORLD

In the 20th century the contents of preschool children upbringing in the countries where preschool is regarded as the first stage in the system of education to be determined by special programmes. Since 1970s, preschool education has become widespread in many developed countries and has gradually become mass, which has led to the definition of its content. UNESCO focuses the content of preschool education on humanism, creative development of preschool children to adulthood, enrichment of child development through the organisation of a subject-based pedagogical environment (1972). The purpose of preschool education is the comprehensive development of the child and the main tasks are to involve the child in various activities, in the life of the team or group, to form their desire for knowledge, etc.

In the countries of the modern world, there is no single approach to defining the content of education. In countries where preschool education is subordinated to the Ministry of Education the content of childhood education and the formation of basic competences are contained in the Preschool Education Programmes developed by the leading scientists, specialists and researchers in this field. This is the case in most former socialist countries in Europe and Asia, as well as in China, Sweden, France, Japan (in day care centres) and other countries. However, there are many countries, in which there are no mandatory early childhood education programmes, and each region (state, federation, for example in the USA, Switzerland) or even a separate preschool educational institution (Finland, Germany) develops its own programmes of childhood education and development.

Based on a brief review of the content of education in preschool educational institutions in different countries of the modern world, the article shows that either in the presence or absence of state programmes, children's education is carried out on the universal principles of humanism and democracy. The education of preschool children is aimed at the comprehensive development of the personality, the acquisition of basic life skills, socialisation, and the formation of respect for the cultural values of a particular nation and humanity as a whole. The content of childhood education in different countries takes into account seasonal natural phenomena and is implemented mainly through fun activities, various types of art and has many similarities, as well as some specifics.

Keywords: *upbringing, preschool education institutions, preschool children, content of education, programmes, comparison.*

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Дошкільна освіта в сучасному світі набуває все більшої популярності, що зумовлено кількома об'єктивними причинами. Передусім, це пов'язано з тим, що все більше жінок долучається до виробництва, зростає кількість неповних родин у різних країнах світу. Водночас акцентуємо на тому, що зміст та організація виховання, розвитку, освіти дітей дошкільного віку у закладах дошкільної освіти стають більш привабливими для батьків, оскільки демонструють педагогічні переваги, кращу підготовку до подальшого навчання. В останні десятиліття все більше уваги педагогів, науковців, освітніх діячів у галузі дошкільля, державних структур зосереджується на проблемах дошкільного дитинства, дошкільної педагогіки, організації виховання і навчання дітей. Україна має досить вагомий досвід громадського виховання дітей дошкільного віку. Однак, процеси глобалізації, інтеграції в сучасному світі роблять знайомство з досвідом зарубіжних країн актуальним і цінним для фахівців у галузі дошкільної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наголосимо, що дошкільна освіта, на відміну від інших ланок освіти, у контексті порівняльної педагогіки стала об'єктом дослід-

ження відносно недавно, лише в останні десятиліття. Вивчалися переважно зарубіжні теорії і концепції дошкільного виховання (наприклад, Ф. Фребеля, М. Монтесорі), які зародилися у XIX–XX століттях, а також ті з них (або їх елементи), що використовуються й нині у традиційних та альтернативних закладах дошкільної освіти. З-поміж українських дослідників назовемо В. Лащихіну, О. Мкртчян, В. Іванову, чиї дослідження та монографії (2009, 2020, 2021) присвячені підготовці педагогічних кадрів для дошкільних установ у сучасному світі та містять окремі розділи, що характеризують зміст дошкільного виховання в різних країнах. Деякі питання організації різних напрямів дошкільного виховання в різних країнах світу в контексті формування особистості дитини виступали предметом досліджень у працях І. Білої, Н. Голоти, Л. Козак, Л. Царьової та ін. Цілісний порівняльний аналіз змісту дошкільної освіти в різних країнах світу не знайшов належного відображення в наукових працях, що й зумовило мету цієї статті.

Мета статті – виявити тенденції у визначенні змісту виховання дітей у закладах дошкільної освіти в різних країнах сучасного світу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування змісту дошкільного виховання у громадських закладах відбувалося поступово. Ще давньогрецькі філософи Платон та Аристотель висували свої вимоги до виховання малих дітей. Як відомо, перші заклади – дитячі школи – на початку XIX ст. у Шотландії заснував Р. Оуен, який і визначив зміст виховання у них. Німецький педагог Ф. Фребель розробив детальний зміст і методи педагогічного впливу в закладах дошкільного виховання. Вагомий внесок у розвиток змісту дошкільного виховання наприкінці XIX – на початку XX століття здійснили П. Кергомар, Д. Дьйої, М. Монтессорі, Ж. Піаже, С. Русова, Н. Лубенець, послідовниці Ф. Фребеля – О. Водовозова, Л. Шлегер, М. Свентицька та ін.

У XX столітті зміст виховання дітей дошкільного віку у країнах, де дошкільня розглядалося першою ланкою в системі освіти, починає визначатися спеціальними програмами. Так, зокрема в Україні у 20-і роки існували орієнтовні програми, що містилися у «Пораднику по соціальному вихованню» (1921), у «Керівництві по соціальному вихованню» (1925). Перший проєкт Програми роботи дошкільних закладів був опублікований у 1932 році. Зміст його поділявся на дві частини за видами діяльності дітей і за організуючими моментами, що сприяли організації діяльності вихованців у дошкільному закладі. З того часу програми роботи дитячих закладів, що розроблялися видатними вітчизняними вченими і практиками у відповідній сфері виступали основними документами в галузі дошкільного виховання.

Із 70-х років XX століття дошкільне виховання набуває поширення у багатьох розвинених країнах світу і поступово стає масовим, що зумовлює визначення його змісту. Так, згідно доповіді ЮНЕСКО про міжнародну освіту (1972), зміст дошкільної освіти спрямовано на реалізацію ідей гуманізму, творчого розвитку особи дошкільного віку, збагачення розвитку дитини шляхом організації предметного педагогічного середовища. Основними принципами, на яких ґрунтується виховання дітей у ЗДО, виступають демократизація, гуманітаризація, гуманізація. Метою дошкільного виховання є всебічний розвиток дитини, а провідні завдання визначаються такі: розвиток у дитини спроможності до різних видів діяльності, формування прагнення до набуття знань; залучення її до життя колективу, групи тощо.

Нині у країнах, де система дошкільної освіти підпорядкована Міністерству освіти, зміст виховання дітей, інформація про формування основних компетентностей зазвичай міститься у Програмах виховання дітей дошкільного віку, які розробляються провід-

ними вченими, фахівцями, дослідниками у цій галузі. Так відбувається у більшості колишніх соціалістичних країн Європи та Азії, а також у Китаї, Швеції, Франції, Японії та інших країнах. Однак є чимало країн, у яких обов'язкових програм виховання дітей дошкільного віку не існує, а кожен регіон (штат, федерація) або й навіть окремий заклад дошкільної освіти розробляє власні програми виховання та розвитку дітей [5].

Детальніше проаналізуємо зміст виховання дітей дошкільного віку в закладах дошкільної освіти на прикладах окремих зарубіжних країн, передусім тих, де діють загальнодержавні програми.

Давні традиції дошкільного виховання має Франція. Зміст виховання у закладах дошкільної освіти у цій країні зумовлений тісним зв'язком материнської (дошкільне виховання) і початкової школи, що є першим ступенем системи освіти. Ці школи реалізують три цикли розвитку знань і навичок дітей. Цикл первинних навичок (первинного навчання) включає перші два роки материнської школи (молодше і середнє відділення). Третій рік материнської школи (старше відділення) відноситься до циклу основних навичок (фундаментальне навчання) – початок навчання читанню, письму, математиці.

На етапі дошкільної освіти виховання у Франції спрямоване на розвиток фізичних, соціальних, поведінкових та інтелектуальних навичок, необхідних для повсякденного життя. Дитину заохочують контролювати свою поведінку, обслуговувати себе, пробувати вирішувати нові завдання, регулювати стосунки з оточуючими людьми, відстоювати свої права. Перевага надається дитячій ініціативі, а не навчанню. Відповідно, робота дошкільних закладів спрямована на те, щоб увести дитину в життя групи, розвинути навички різних видів діяльності, сформувати прагнення до знань. Діти 2–5 років повинні набути відповідних моторних навичок, здобути певний рівень інтелектуального й мовленнєвого розвитку, залучатись до різних видів зображувальної діяльності (наприклад, малювання на папері та тканині, підготовка вітражів, виготовлення декорацій для інсценізацій тощо) [4; 7]. Метою виховання 2–3-річних дітей є розвиток ігрової діяльності, органів чуття, моторики. У роботі з дітьми 4–5 років сенсорне виховання ускладнюється, для чого використовують різні види ручної (художньої) праці. Досить багато уваги приділяється фізичній культурі, зокрема формуванню у вихованців культури харчування, різним видам мистецтва.

На підготовчому циклі (5–7 років) діти набувають функціонально значущих моторних навичок, вчать висловлюватися усно й письмово, оволодівають засобами виразності

образотворчого та інших видів мистецтва, вивчають основи наук, займаються технічною діяльністю, фізкультурою, художньо-естетичною діяльністю (театральні постановки, самодіяльні театри), вчать готувати прості страви, зокрема й традиційні для французів, оволодівають правилами етикету. З 6-ти років дітей готують до шкільного навчання, у зв'язку з чим програмою передбачені заняття (26 годин на тиждень) з читання, письма, графіки, малювання, ручної праці (малювання, ліплення, випічка, виготовлення іграшок). При цьому розпорядок проведення занять визначається на основі вільного вибору дитини, навчання поєднується з грою [4; 7]. Загалом виховання спрямоване на формування умінь зберігати своє здоров'я, жити в суспільстві, співпрацювати, розуміти й поважати іншу культуру.

Національна навчальна програма у закладах дошкільної освіти Швеції існує з 1998 року. Нею передбачено такі предметні галузі: математика, технологія, природничі науки і мовний розвиток, пісні й музика, драма, ритміка, танець і рух. У Програмі наголошено, що музика, мистецтво і драма повинні використовуватися у діяльності дошкільних закладів як зміст і як засоби, які сприяють розвитку і навчанню дітей [4]. Провідним видом діяльності дітей дошкільного віку у Швеції, як і в інших країнах світу, визначається ігрова. Зокрема у Програмі наголошується, що дитина, яка шукає знання, повинна розвиватися за допомогою «гри, соціальної взаємодії, дослідження і творчості, а також за допомогою спостереження, обговорення і роздумів» [8, с. 170]. За допомогою спостереження, гри вихователі спонукають цікавість дитини до довкілля, вчать жити в гармонії з природою, разом з формуванням власної самооцінки націлюють вихованців на усвідомлення цінності кожної дитини в колективі, виховують повагу до культури свого народу та інших народів світу.

Державна програма виховання дітей дошкільного віку «Керівництво по вихованню в дитячих садах» у Китайській Народній республіці розроблено Міністерством освіти у 2012 р. У ньому описуються цілі й зміст дошкільної освіти за п'ятьма предметними галузями: здоров'я, наука, громадські науки, мова і мистецтво. Кожен заклад дошкільної освіти в Китаї, незалежно від рівня, категорії і джерел фінансування, повинен виконувати федеральні постанови і національні навчальні плани для підтримки стандартів якості та ліцензій [3].

Зміст дошкільної освіти в китайських дитячих садочках пов'язаний насамперед із набуттям вихованцями гігієнічних та комунікативних навичок, уявлень про природу і суспільство, мораль, математику, музику та

мистецтво загалом, забезпечення фізичної активності поколінь, що зростають. Наприклад, розвиток мовлення полягає у навчанні стандартній літературній мові, чіткій і правильній вимові, розширенню словникового запасу, розвитку виразності мовлення, умінні описувати зміст картини, слухати оповідання, співати пісні, розуміти основний зміст задачі, замислу тексту, заучуванні 25–30-ти простих віршиків і переказі 8–10-ти історій, плеканні любові до книги і дитячих радіопередач. Важливо, що вихованці, представники національних меншин, говорять китайською та рідною мовами. Моральність, формування якої у вихованців передбачено державною програмою, охоплює такі поняття, як любов до батьківщини, народу, родини, дитячого садка, вихователя і товаришів, повага до суспільної власності, альтруїзм, прагнення поділитися з іншими, скромність, здатність сприймати критику, чесність, повагу до старших, соціальну поведінку, гостинність, почуття оптимізму і довірливості [4].

Акцентуємо на тому, що в Китаї існує висока академічна конкуренція для вступу в коледжі (оскільки обов'язкова освіта триває з 1-го по 9-ий класи), що змушує батьків турбуватися про успішність, як тільки їхні діти досягли дошкільного віку. Відповідно, батьки більше звертають увагу на запам'ятовування достатньо великої кількості віршів, пісень і послух по відношенню до людей похилого віку, а не на творчість чи навчання через гру. Багато батьків просять дошкільні заклади зосередитися на таких академічних предметах, як математика і читання [3]. Проте дошкільні заклади, відповідно до діючих програм, прикладають зусилля для збереження художніх традицій Китаю. Діти не лише знайомляться, а й залучаються до чайних церемоній, до приготування традиційних китайських страв, граються традиційними китайськими іграшками та виготовляють деякі з них, знайомляться з елементами національного одягу, оволодівають прийомами створення тіньового театру, співають, грають на музичних інструментах, оволодівають засобами традиційних видів образотворчого мистецтва тощо [6, с. 57].

У Польщі з 2002 року впроваджена «Основна навчальна програма дошкільного виховання» для дошкільних установ і дошкільних класів у початкових школах. У дошкільній освіті немає навчальних предметів у тому вигляді, як вони розуміються в шкільній системі. Дошкільна освіта розглядається в широкому плані та, як і в інших країнах, побудована на ігровій діяльності [3]. Різноманітний розвиток дитини, за представленою програмою, повинен відбуватися через гру і проєктну діяльність, яка сприяє активному навчанню і набуттю досвіду. За допомогою

вихователів та спілкування з однолітками діти можуть обирати заняття та брати участь у проєктах, набуваючи досвіду саморегулювання і свободи. На думку вчених і практиків дошкільного виховання Польщі, мова і спілкування на засадах взаємодії є основоположними в груповій роботі над проєктами.

У Великій Британії на загальнодержавному рівні не існує програм виховання дітей до 5 років. Загальною для всіх є програма для дітей віком від 5 до 16 років. У структурі системи освіти діти 5–7 років відвідують класи (школи) для малят. Програма охоплює такі галузі знань і виховання, як естетика, творчість, лінгвістика, грамотність, математика, моральне, фізичне, наукове, духовне, технологічне виховання. Керуючись загальними положеннями, вихователі самі організують роботу з дітьми 5–7 років.

Робота з малими дітьми ґрунтується на організації різних видів діяльності, яка здійснюється за вибором самих дітей. Зрозуміло, що такий підхід може порушувати цілісність програми, а тому плануванню роботи все ж таки надається значна увага. Планування виховання дітей є тематичним і передбачає розподіл обов'язків між усіма членами колективу вихователів, обговорення потрібних змін у змісті освіти. Навчання і виховання супроводжується практичною перевіркою положень програми та постійним спостереженням за особливостями розвитку кожної дитини. Зміст програми реалізується за допомогою дидактичних ігор, слухання музики й розповідей вчителів і вихователів, спостереження за природними явищами, живими об'єктами та їх аналізу, організації дискусій із участю дітей і дорослих, різних видів діяльності для різнопланового пізнання того чи того явища, планування діяльності та спостереження за дітьми з обов'язковою реєстрацією їхніх індивідуальних виявів.

У Японії дошкільні заклади мають різне підпорядкування: дитячі садки – Міністерству освіти, науки і культури, а центри дитячого догляду – Міністерству охорони здоров'я та соціального забезпечення. Нормативні документи визначають діяльність центрів денного догляду за дітьми дошкільного віку [4]. У цій країні діють науково-дослідні товариства, що займаються розробленням проблем дошкільного виховання, основними з яких є такі: виховання духовності, загальної культури дітей та культури спілкування, співпраці, товарищескості.

Зміст роботи у цих закладах Японії полягає у догляді за дітьми, забезпеченні емоційної стабільності, піклуванні про здоров'я, регулюванні соціальних контактів, створенні відповідного оточення і знайомстві з довкіллям, розвитку мови та самовиявленні

дитини. Загальним же завданням усієї системи дошкільного виховання в Японії є нівелювання відмінностей у вихованні дітей дошкільного віку, покращення його якості. Виховання дітей спрямовується на реалізацію таких завдань:

- допомогти дитині встановлювати гарні стосунки з дорослими і дітьми;
- навчити дитину поважати природу;
- набувати здорові життєві навички;
- оволодівати навичками соціальної поведінки.

У вихованні дітей у закладах дошкільної освіти Японії, як зазначають дослідники, не існує певної теорії. Використовуються кращі досягнення, ефективні методи, однак традиційні цінності шануються і виявляються навіть у дрібницях, що стосуються виховання дисциплінованості й відповідальності, організації індивідуально орієнтованого харчування, яке пов'язується із дарами природи тощо. Вважається, що насамперед потрібно створити всім дітям рівні умови. У формуванні соціальних навичок основним завданням є віднайти гармонію між індивідуальністю і приналежністю до групи, між обов'язками і здатністю відчувати, знаходити правильне співвіднесення між дитячим закладом, сім'єю і суспільством [4].

Оскільки в сучасних японських сім'ях дітей небагато (1–2), всі заклади дошкільного виховання постійно удосконалюють свої власні програми через конкурентну боротьбу за потенційних клієнтів. А тому, окрім виконання повсякденних обов'язків, вихователі змушені виконувати й додаткові програми, наприклад, це може бути навчання дітей правилам дорожнього руху, тренування у безпечній життєдіяльності, організація екскурсій, спортивних змагань, походів (для дітей старшого дошкільного віку), традиційні японські вправи у літературній творчості, відзначення днів народження дітей, організація традиційних, сезонних і національних свят тощо. У більшості закладів дошкільної освіти діти залучаються до традиційних видів мистецтва: співають (спів супроводжує різні моменти життєдіяльності дітей у дитячому садочку); грають на традиційних народних музичних інструментах, слухають музичні твори різних жанрів; удосконалюють свою здатність бачити, розрізняти і відтворювати кольори і відтінки довкілля; оволодівають мистецтвом оригамі, ікебани; знайомляться з етикетом чайної церемонії; беруть участь в ігрових діях, характерних для традиційних театрів тощо [1; 6, с. 64–69]. Таким чином забезпечується не лише належний розвиток здібностей вихованців дошкільних закладів, а й відбувається входження дітей у традиційну культуру.

Особливістю дошкільного виховання дітей у Японії є тісна співпраця вихователів і батьків.

Традиційним є відвідування батьками дітей у дошкільних закладах, спільні спортивні дні, дні спостережень, спільні нотування педагогами і батьками цікавих думок про розвиток дитини, батьківські збори тощо. Батьків, як асистентів вихователя, так і самостійних організаторів таких форм спілкування з дитиною, часто залучають до організації різноманітних походів, націлених на знайомство із довкіллям, на милування різними об'єктами та явищами природи, творами мистецтва тощо. Загалом заклади дошкільного виховання в Японії допомагають виховати дитину невибагливою, дисциплінованою, відповідальною, здатною до співробітництва з іншими, чуйною до природи та інших людей, спроможною отримувати задоволення від сприйняття творів різних видів мистецтва та цінувати традиційну культуру свого народу.

У країнах з федеративним устроєм зміст освітніх стандартів визначають окремі регіони.

Так, у дошкільній освіті федеративної Швейцарії існують різні концепції виховання та, відповідно, різні програми виховання дітей дошкільного віку – для німецькомовних і романомовних. Наприклад, у німецькій частині країни концепція виховання дітей ґрунтується на педагогічних ідеях Ф. Фребеля, а в романській частині країни – на ідеях представників женецького напрямку вільного виховання (Е. Клапаред, А. Фер'єр, Ж. Піаже) та педагогічній системі М. Монтессорі [7, с. 58]. Однак усі вони побудовані на ідеях гуманізму.

Відсутні обов'язкові програми дошкільної освіти в США: кожний штат має свої освітні стандарти. Вважається, що в дитячому садку потрібно заохочувати свободу (свободу вибору, вільну гру, різноманітність занять, заохочення творчості й індивідуальності), прагнення для щастя. Освітні заклади допомагають дітям стати самостійними, незалежними, честлюбивими і впевненими у собі. Наголосимо, що в дошкільних закладах не дозволяється гратися у військові ігри, приносити свої іграшки (їх можуть приносити діти тільки раз на тиждень, щоб показати на спеціальному занятті та розповісти про них). Зміст виховання спрямовується на інтелектуальний розвиток, розвиток незалежності, допитливості, уяви дитини, уміння володіти гарними манерами, бути соціалізованими, готовими до співпраці.

У закладах дошкільної освіти приділяється увага розвитку мовлення дітей: зв'язне розповідання, розширення словникового запасу, модулювання голосу, вибір культурної норми. Діти повинні навчитися висловлювати свої бажання, потреби й почуття. Для цього під час занять вихователем пропонується багато запитань, які допомагають дітям навчитися визначати і по-різному виявляти свої почуття.

У дошкільних закладах США традиційно з раннього віку привчають дітей толерантно ставитися до людей з іншим кольором шкіри, іншим походженням, вихованням, до людей з іншою поведінкою. Відповідно, спільно відзначаються основні свята всіх народів – мешканців США (англосаксонські, індійські, китайські, африканські, єврейські тощо). Сьогодні в американському суспільстві пропагується думка, яка доводиться дітям ще у закладах дошкільної освіти: чим більше культур, тим краще.

Децентралізованим є дошкільне виховання у Фінляндії. Національні програми, які існували раніше, замінені на програми закладів або ж їх педагогічних колективів з урахуванням думки батьків. Акцентуємо, що зміст дошкільної освіти індивідуалізовано відповідно до мовних груп населення. Оскільки Фінляндія є двомовною країною, то в деяких закладах дошкільної освіти весь персонал володіє фінською і шведською мовами, є також окремі шведські групи, а в Лапландії діють дошкільні заклади мовою саамі.

Усе виховання дітей дошкільного віку ґрунтується на принципах гуманізму та загальнолюдського виховання (космополітизм). У Фінляндії офіційно заборонено іграшки військової тематики. З кінця ХХ століття у педагогічному процесі закладів дошкільної освіти Фінляндії все менше організуючих моментів і більше різних видів діяльності. Обов'язковими формами роботи, що сприяють реалізації концептуальних ідей змісту виховання, закладених у програмах сучасних фінських дошкільних закладів, є підтримка режиму дня (харчування, прогулянки, сон), проведення «ранкового гуртка» (ранкові бесіди), читання книг, співи (часто без музичного супроводу), підготовка і проведення різних свят – загальнолюдських, національних, релігійних тощо. Наприклад, у дошкільних закладах Фінляндії відзначають День ООН, День незалежності Фінляндії, День батька, День мами, День друга, Різдво, Пасху тощо. Також робота дошкільних закладів організовується за темами, які передбачають організацію різних видів діяльності дітей упродовж тижня, місяця, півроку, або навіть року. Це можуть бути такі теми, як: Вода, Тварини, Місто, Ніч, Театр і под.

Вихователі та їхні помічники у своїй роботі використовують спеціальні посібники з організації різних видів діяльності дітей. У закладах дошкільної освіти можуть створюватися спеціальні програми за окремими видами діяльності, вихователі можуть розподілятися за певними тематичними групами – театр, музика, мистецтво; можуть створюватися малі групи дітей із конкретним вихователем для опанування визначеної теми або для роботи

над яким-небудь проєктом упродовж року (наприклад, життя дерева, фотографування, випуск журналу дошкільного закладу). Водночас може організуватися спільна робота дітей з батьками над великими оригінальними проєктами, що вимагають значних розумових, практичних, художніх чи фізичних зусиль.

Одне з основних завдань роботи закладів дошкільної освіти Фінляндії полягає в тому, щоб виховати дитину самостійною, незалежною вільнодумною особистістю, допомогти дитині активно вступити в громадське життя. Воно полягає в тому, щоб навчити дитину знаходити своє місце в колективі, обирати ті заняття, які їй подобаються, обирати партнерів по грі, виконувати певні обов'язки, усвідомлювати свої бажання і задовольняти їх, не шкодячи іншим. Дитина повинна навчитися поводитись обачно, відповідати за свою поведінку, критикувати і сприймати критику, переживати конфлікти. Заохочується творчість і всебічний розвиток особистості. Водночас важливе значення надається вихованню самоідентичності – усвідомленню своєї приналежності до певного колективу людей чи дітей: розумінню того, що таке «Я сам», «Моя група», «Мій дитячий садок», «Моя країна».

Не існує єдиної програми для дошкільних закладів і в Федеративній республіці Німеччина. У цій країні кожний дошкільний заклад розробляє власні програми виховання дітей. Однак спільним для всіх дошкільних закладів Німеччини є те, що їх практична діяльність підпорядкована річному циклу. Пори року і свята циклічно повторюються і визначають зміст повсякденної роботи. Після літніх канікул діти розповідають про свій відпочинок, де вони побували, приносять сувеніри. Осінь традиційно присвячена збору врожаю, відзначається День усіх святих, відбувається підготовка до Різдва. Після Нового року тема зими продовжується, потім її змінює карнавал, після якого наближається свято Пасхи, провідною у вивченні стає тема весни, потім – настання літа. Вся ця циклічність дозволяє орієнтуватися у часі, порах року, упорядковувати та узгоджувати роботу різних вихователів і груп [4].

Провідною педагогічною думкою серед вихователів дошкільних закладів Німеччини є та, що не можна примушувати дітей щось робити руками або вчити напам'ять, а можна тільки залучати до якої-небудь діяльності. Власна творчість дітей заохочується, при цьому дорослі повинні якомога менше допомагати дітям, оскільки вважається, що вони не можуть до кінця зрозуміти задум, думку дітей, а тому своїм втручанням тільки завадять його втіленню. Спільною є думка про те, що найбільше значення для розвитку і виховання дітей мають гра та спілкування з однолітками. В усіх дошкільних закладах проводяться екскурсії,

вивчаються пісні й вірші, діти працюють з художніми і природними матеріалами, займаються фізкультурою, граються в настільні ігри, до різних свят приурочуються спектаклі або концерти. Традиційним є свято прощання з дитячим закладом.

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Отже, короткий огляд змісту виховання у закладах дошкільної освіти в сучасних країнах світу засвідчує, що за наявності чи відсутності державних програм виховання дітей здійснюється на загальнолюдських принципах гуманізму, демократизму. Основними завданнями виховання дошкільників є різнобічний розвиток особистості, набуття елементарних життєвих навичок, соціалізація, формування поваги до культурних цінностей конкретного народу і людства загалом. Зміст виховання враховує сезонні природні явища і реалізується переважно через ігрові види діяльності, засобами різних видів мистецтва.

Перспективи вивчення проблеми вбачаємо у виявленні змісту окремих напрямів виховання дітей у закладах дошкільної освіти різних країн світу.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Біла І. М. Досвід становлення талантів у японській державі. Київ: Інститут обдарованої дитини, 2011. 36 с.
2. Козак Л. Сучасна дошкільна освіта: європейський досвід. Освітологічний дискурс, 2017. № 3–4. С. 235–249.
3. Мкртічян О. Дослідження проблеми підготовки майбутніх вихователів у зарубіжній теорії та практиці. Підготовка вихователів закладів дошкільної освіти до розвитку музичних здібностей дітей 4–7 років: теоретичний та методичний аспекти: монографія. Харків: СГ НТМ «Новий курс», 2020. (402 с.) С. 161–205.
4. Радул О. С. Дошкільне виховання в сучасному світі. Актуальні проблеми сучасного дитинства: монографія /авт. кол-в О. Радул, Т. Довга, О. Ткаченко, Т. Прибора та ін. /за ред. О. Радул. Харків: Мачулін, 2022. С.10–50.
5. Радул О. С. Тенденції розвитку дошкільного виховання в сучасному світі. Науковий вісник Ізмайльського державного гуманітарного університету. Серія: Педагогічні науки. Вип. 60. Ізмаїл, 2022. С. 135–144.
6. Царьова Л. Педагогічні традиції формування естетичної культури особистості в Китаї та Японії. Кіровоград: «Авангард», 2012. 136 с.
7. Чепіль М., Возняк А. Порівняльна педагогіка: навч.-метод. посібник. Дрогобич, 2010.
8. Starting Strong. Curricula and Pedagogies in Early Childhood Education. Five Curriculum Outlines. Paris: OECD, 2004.

REFERENCES

1. Bila, I. M. (2011). *Dosvid stanovlennya talantiv u yapons'kiy derzhavi*. [The experience of developing talents in the Japanese state]. Kyiv.

2. Kozak, L. (2017). Suchasna doshkilna osvita: yevropeyskyi dosvid. [Modern preschool education: European experience] Educational discourse, 2017, № 3–4 (18–19).
3. Mkrtychian, O. (2020). Doslidzhennia problemy pidhotovky maibutnikh vykhovateliv u zarubizhnii teorii ta praktytsi. [The study of the issue of future preschool teachers training in foreign theory and practice]. Kharkiv.
4. Radul, O. S. (2022). Doshkilne vykhovannia v suchasnomu sviti. [Preschool upbringing in modern world]. Kharkiv, pp. 10–50.
5. Radul, O. S. (2022). Tendentsii rozvytku doshkilnoho vykhovannia v suchasnomu sviti. [Development tendencies in preschool children upbringing in modern world]. Izmail.
6. Tsarova, L. (2012). Pedagogichni tradytsii formuvannia estetychnoi kultury osobystosti v Kytai ta Yaponii. [Pedagogical traditions of the person's aesthetic culture formation in China and Japan]. Kirovohrad.
7. Chepil, M., Vozniak, A. [2010]. Porivnialna pedahohika: navch.-metod. posibnyk. [Comparative pedagogics: teaching guide]. Drohobych.
8. Starting Strong. Curricula and Pedagogies in Early Childhood Education. Five Curriculum Outlines. Paris: OECD, 2004.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

РАДУЛ Ольга Сергіївна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри дошкільної та початкової освіти Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка

Наукові інтереси: історія педагогіки, порівняльна педагогіка.

ТКАЧЕНКО Ольга Михайлівна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри дошкільної та початкової освіти

Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка

Наукові інтереси: теорія виховання, етнопедагогіка, порівняльна педагогіка.

ПРИБОРА Тетяна Олександрівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри дошкільної та початкової освіти Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка

Наукові інтереси: історія педагогіки, освітня ергономіка, медіа освіта і медіа грамотність, емоційний інтелект, освітнє середовище.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

RADUL Olha Serhiyivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Preschool and Primary School Education Department Professor in the Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University.

Circle of scientific interests: history of pedagogics, comparative pedagogics.

TKACHENKO Olha Mykhailivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Preschool and Primary School Education Department Professor in the Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University.

Circle of scientific interests: theory of upbringing, ethnopedagogics, comparative pedagogics.

PRYBORA Tetyana Oleksandrivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Preschool and Primary School Education Department Associate Professor in the Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University.

Circle of scientific interests: history of pedagogics, educational ergonomics, media literacy and media education, emotional intelligence, educational environment.

Стаття надійшла до редакції 20 серпня 2024 р.

УДК 373.2.091.123

DOI: https://doi.org/10.59694/ped_sciences.2024.09.031

ПОТАПЧУК Тетяна Володимирівна –

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри теорії та методики дошкільної і спеціальної освіти

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-1680-6976>

e-mail: tatvolod@ukr.net

БАБЮК Тетяна Йосипівна –

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії та методик дошкільної освіти

Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-3716-9112>

e-mail: babiuk_tetiana@kpnpu.edu.ua

ГОРДІЙЧУК Мар'яна Сидорівна –

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методики дошкільної освіти

Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-4263-8104>e-mail: hordichuk@kpnpu.edu.ua

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВІВ ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ ЯК ФОРМИ ПАРТНЕРСТВА В ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ЗДО

ПОТАПЧУК Тетяна Володимирівна, БАБЮК Тетяна Йосипівна, ГОРДІЙЧУК Мар'яна Сидорівна. ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВІВ ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ ЯК ФОРМИ ПАРТНЕРСТВА В ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ЗДО

У статті подано, що спілкування є ключовим елементом діяльності педагога, який визначає його роль та якість взаємодії з кожною дитиною в закладі дошкільної освіти, що не лише забезпечує обмін інформацією, а й формує основу для емоційного зв'язку, що є важливим для розвитку довіри та взаєморозуміння між педагогом і дитиною. Досліджено важливість ефективного спілкування між вихователями та дітьми в закладах дошкільної освіти. З'ясовано, що спілкування – це обмін інформацією, яка повинна бути цікавою як вихователю, так і дитині, і це вже звернення до особистості педагога, якому необхідні серйозні та значні стимули для творчого саморозвитку та самовдосконалення.

Ключові слова: педагогічне спілкування, педагогічна взаємодія, довірчі стосунки, вихователь, дошкільник, дошкільний навчальний заклад.

POTAPCHUK Tetiana Volodymyrivna, BABIUK Tetiana Yosypivna, HORDIICHUK Mariana Sydorivna. FEATURES OF THE MANIFESTATIONS OF PEDAGOGICAL COMMUNICATION AS A FORM OF PARTNERSHIP IN THE ORGANIZATION OF THE EDUCATIONAL PROCESS OF SCHOOL

The article states that communication is a key element of a teacher's activity, which determines his role and the quality of interaction with each child in a preschool education institution, which not only ensures the exchange of information, but also forms the basis for emotional connection, which is important for the development of trust and mutual understanding between the teacher and the child.

The importance of effective communication between educators and children in preschool education institutions has been studied. It was found that communication is an exchange of information that should be interesting to both the educator and the child, and this is already an appeal to the personality of the teacher, who needs serious and significant incentives for creative self-development and self-improvement. Special attention is paid to the age and psychological features of preschoolers, who have unique worldviews and worldviews that differ from adults. These features play an important role in the formation of partnership interaction in the process of pedagogical communication.

The article emphasizes that scientists who deal with the problems of education, upbringing and development of preschool children strive to learn to understand the world of the child and help others in this process, as this makes it possible to «transmit» one's own vision of phenomena to the child.

Some aspects of professional communication as a form of partnership in the organization of the educational process of ED are highlighted, including: empathic listening, psychological support, feedback, individual approach, verbal and non-verbal communication, ethical norms. The role of communication in pedagogical activity is considered, with an emphasis on the emotional interaction between the teacher and pupils. It is noted that researchers studied both verbal and non-verbal aspects of communication, emphasizing their influence on the quality of pedagogical communication. Ethical norms in pedagogical interaction are analyzed, which are important for the formation of trusting relationships with children and emphasize the need to understand these aspects in order to improve pedagogical practice and strengthen partnership interaction in the educational process.

Keywords: pedagogical communication, pedagogical interaction, trusting relationship, educator, preschooler, preschool education institution.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. У документах, таких як: Закон

України «Про дошкільну освіту» [3], Концепція дошкільного виховання в Україні [4] та

Державна національна програма «Освіта» Україна XXI століття [2] підкреслено важливість організації освітнього процесу в закладах дошкільної освіти на основі педагогіки партнерства. У цій системі педагог-вихователь є ініціатором встановлення партнерських відносин у ЗДО, повинен бути професійно підготовленим до освітньої діяльності та усвідомлювати, що ефективність педагогічного спілкування значною мірою залежить від якості його взаємодії як з вихованцями, так і з їхніми батьками.

Варто зазначити, що спілкування є ключовим елементом діяльності педагог-вихователя та визначає його роль та взаємодію з кожною дитиною в закладі дошкільної освіти. Педагогічне спілкування не лише допомагає дитині усвідомити себе як особистість, але й сприяє виявленню та розкриттю її потенціалу. Це спілкування формує основу для розвитку самосвідомості та особистісного зростання, надаючи можливість дітям реалізувати себе в особистісно значущих та соціально прийнятних формах самовизначення, самореалізації та самоствердження.

Педагогічне спілкування забезпечує дітям середовище, в якому вони можуть відчувати підтримку, мотивацію та натхнення для дослідження світу і самих себе. Завдяки цьому, діти здатні розвивати навички критичного мислення, емпатії та емоційного інтелекту, що є важливими компонентами їхнього майбутнього успіху. Крім того, таке спілкування допомагає дітям навчитися ефективно взаємодіяти з іншими, розвивати соціальні навички та формувати позитивний світогляд, що є основою для їхнього подальшого особистісного та соціального розвитку.

Аналіз останніх актуальних досліджень і публікацій. Педагогічне спілкування сприяє усвідомленню дитиною себе як особистості, виявленню та розкриттю її потенціалу. Це процес, у якому педагог допомагає дітям розвивати самосвідомість, підтримуючи їх у здійсненні особистісно значущих та соціально прийнятних форм самовизначення, самореалізації та самоствердження. Згідно з дослідженнями вчених В. К. Котирло, Я. Л. Колонінський, Т. О. Репіна та ін., професійне спілкування педагога є основним інструментом впливу на формування особистості дитини, її моральних та етичних цінностей.

Лубкович І., Русинка І., Седих К. досліджують проблему педагогічного спілкування з різних перспектив. Одні науковці вбачають у спілкуванні педагога з дітьми умову, в якій на перший план виходять соціально-психологічні та соціально-моральні аспекти. Інші дослідження зосереджують увагу на взаємодії педагога з вихованцями, орієнтуючись на реалізацію педагогічного впливу. Ці підходи

висвітлюють різні грані єдиного процесу педагогічного спілкування.

Потрібно виділити деякі аспекти в педагогіці професійного спілкування як форми партнерства в організації освітнього процесу ЗДО:

- емпатійне слухання – здатність педагога слухати і розуміти дитину, враховуючи її емоційний стан і потреби. Емпатійне слухання сприяє встановленню довірливих відносин і підвищенню мотивації дитини до навчання.

- психологічна підтримка – спілкування, що включає підтримку та підбадьорення, допомагає дітям долати труднощі та невдачі. Підтримка з боку педагога зміцнює у дитини віру в себе та свої можливості.

- зворотний зв'язок – важливий аспект професійного спілкування, що полягає у наданні дітям конструктивних відгуків про їхню поведінку та досягнення. Зворотний зв'язок допомагає дітям зрозуміти свої сильні сторони та напрямки для розвитку.

- індивідуальний підхід – розуміння унікальності кожної дитини та адаптація стилю спілкування відповідно до її потреб і особливостей. Індивідуальний підхід забезпечує оптимальні умови для розвитку особистості дитини.

- вербальні та невербальні комунікації – ефективне використання вербальних та невербальних засобів комунікації для передачі інформації та емоцій. Вербальна комунікація включає чітке формулювання думок і пояснень, а невербальна – використання міміки, жестів, тональності голосу для підкріплення сказаного.

- етичні норми – дотримання етичних норм у спілкуванні, які визначають професійне та відповідальне ставлення до дітей. Це включає повагу до особистості дитини, конфіденційність та справедливість у взаєминах [11].

Дослідники педагогічного спілкування вивчали роль спілкування у педагогічній діяльності, наголошуючи на важливості емоційної взаємодії між педагогом і вихованцями; досліджували вербальні та невербальні аспекти комунікації, акцентуючи на їхньому впливі на якість педагогічного спілкування; аналізували етичні норми в педагогічній взаємодії, відзначаючи їхню важливість у формуванні довірливих стосунків з дітьми.

Спілкування за означенням передбачає високу активність його учасників, взаємодію партнерів. Умовами ефективності педагогічного спілкування називають: особистісні взаємовідносини (О. Бодальов, О. Ковальов); тепле, виразне ставлення вихователя (В. Котирло); позитивне, емоційно забарвлене ставлення (С. Кулачківська); діалогічне спілкування з доміантою на співрозмовника (Т. Флоренська). В основі цих характеристик

лежать відносини партнерства, що складаються у процесі спілкування.

Мета статті – теоретично обґрунтувати особливості проявів педагогічного спілкування як форми партнерства в організації освітнього процесу ЗДО.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблеми вивчення психолого-педагогічних особливостей спілкування знайшли своє відображення також і в поглядах вітчизняних вчених.

Зокрема, зазначимо, що спілкування дитини з дорослими та з ровесниками є різновидами єдиної комунікативної діяльності. Ці різновиди об'єднують предмет діяльності – інша людина є партнером дитини у спілкуванні, а також – продуктом самопізнання й самооцінка через пізнання й оцінку партнера (і партнером) [5, с. 19]. Спілкування виділяють як форму взаємодії людей, в результаті чого вони обмінюються різноманітною інформацією з метою налагодження відносин і об'єднання зусиль для досягнення спільного результату [8, с. 11].

Сакун Р. звертає увагу на те, що спілкування в сім'ї є тією вирішальною умовою, яка визначає факт виникнення активного мовлення, терміни його становлення, темп розвитку та удосконалення в наступні періоди дошкільного дитинства, оскільки становлення в людини усіх психічних функцій, психічних процесів й особистості в цілому неможливе без міжособистісного контакту [10, с. 134]. Спілкування під час спільних занять батьків і дітей, на думку дослідника, виступає найкоротшим і найбільш надійним шляхом формування пізнавального інтересу дітей в умовах сім'ї. Це сприяє виникненню різнобічних інтересів, покращує успішність дітей, позитивно впливає на розвиток особистості, формування позитивних моральних якостей [10, с. 135].

Водночас, К. Седих [11] виокремлює, що найбільш сприятливим для розвитку особистості виступає спілкування, поєднане з позитивним, теплим, емоційним ставленням дорослого до дитини.

У свою чергу О. Скрипченко розглядає комунікативну діяльність особливим специфічним видом пізнавальної діяльності, у процесі якої відбувається взаємний обмін інформацією, думками, почуттями, способами поведінки та звичками [12, с. 52]. Авторка вказує на те, що дошкільник, який починає спілкуватись з іншими, збагачує сферу пізнавальної діяльності спонтанним та цілеспрямованим комунікативним творчим компонентом [12, с. 114].

У своїх працях А. Богуш [1] розглядає спілкування як діяльність спрямовану на розв'язання завдань соціального зв'язку,

соціальний зв'язок охоплює контакт з окремим конкретним індивідом і взаємодію з соціумом, безпосереднє практичне співробітництво та обмін ідеальними цінностями. Тому діяльність спілкування виступає загальним типом специфічно людської діяльності, власними проявами якої є всі види взаємодії людини з іншими людьми й предметами навколишньої дійсності.

Узагальнюючи підходи вчених до проблеми спілкування, не важко помітити багатоаспектний характер цього феномену: спілкування є потребою людини і умовою її виживання; воно несе інформаційно-комунікативне та інтерактивне навантаження; спілкування передбачає процес обміну цінностями і соціальним досвідом; формує відношення до себе, до інших та суспільства.

Найхарактернішою особливістю спілкування в цілому є розкриття суб'єктивного світу однієї людини для іншої. Така діяльність має надзвичайно важливе значення для дитини, адже вона лише починає відкривати для себе складний і багатоманітний світ. Їй доводиться шукати відповіді на велику кількість запитань, долати різні проблеми, для чого не вистачає особистих можливостей, що спонукає її весь час апелювати до спілкування з дорослим, яке є одним з вирішальних чинників розвитку. Усі чинники, які сприяють спілкуванню дитини з дорослими, найкраще стимулюють її психічний розвиток, натомість ізоляція від них гальмує його [7].

У психолого-педагогічній літературі розкривається категорія спілкування в рамках вивчення її мотивів, функцій, структури, засобів впливу на особистісне формування дитини.

Перш за все розглянемо мотиви спілкування дитини, оскільки для нашого дослідження це має вагоме значення.

Мотиви спілкування дитини зумовлені її основними потребами, передусім, потребами у нових враженнях (пізнавальні), активній діяльності (ділові), визнанні і підтримці (особистісні) [6, с. 75].

Розглянемо їх детальніше:

– пізнавальні мотиви спілкування породжені потребою в нових враженнях, що спонукає дитину звертатися із запитаннями до дорослих;

– ділові мотиви спілкування виникають у процесі задоволення потреби дитини в активній діяльності, внаслідок усвідомлення необхідності допомоги дорослих;

– особистісні мотиви становлять основу спілкування дитини і дорослого.

На відміну від пізнавальних і ділових мотивів, які відіграють службову роль і опосередковують досягнення дитиною віддалених мотивів, особистісні мотиви остаточно задовільняються у спілкуванні, у структурі

якого виокремлюють наступні сфери: комунікативну; інтерактивну; перцептивну.

Комунікативна сторона спілкування розкривається в обміні інформацією та її розуміння, інтерактивна – у взаємодії партнерів, в останній розрізняють наступні: співробітництво, протидію, уникнення взаємодії.

Перцептивна складова спілкування проявляється в сприйнятті партнерами один одного, що у свою чергу залежить від особистих якостей того, хто сприймає, його життєвого досвіду, моральних установок, ситуації взаємодії та ін. [9, с. 273].

Ефективно організоване педагогічне спілкування має на меті забезпечити справжній психологічний контакт між педагогом і дітьми, перетворити їх на активних учасників взаємодії, подолати різноманітні психологічні бар'єри, що можуть виникнути під час спілкування. Це дозволяє перейти від звичної для дітей позиції вихованців до позиції співробітництва, перетворюючи їх на суб'єктів партнерської взаємодії. У цьому контексті педагогічне спілкування формує цілісну соціально-психологічну структуру педагогічної діяльності. Важливість педагогічного спілкування в структурі педагогічної діяльності підкреслює наш інтерес до дослідження проблеми партнерської взаємодії у закладах дошкільної освіти [12].

Питання розвитку особистості дитини в ЗДО, формування її особистісних якостей і психічних процесів, а також те, наскільки комфортно дитина почувається у групі, є вкрай важливими й актуальними. Група закладу дошкільної освіти є першою ланкою в системі громадського виховання та освіти дітей, де дитина проводить значну частину свого дитинства. Як батьки, так і вихователі дитячого садка впливають на те, наскільки розвиненою фізично та психологічно буде дитина і наскільки вона буде готова до шкільного спілкування [8]. Тому вивчення партнерської взаємодії та педагогічного спілкування є важливими і актуальними аспектами однієї проблеми. Крім того, проблема організації педагогічного спілкування як засобу формування партнерської взаємодії між усіма учасниками навчального процесу є ключовою.

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Отже, педагогічне спілкування є багатограним процесом, що вимагає від педагога високого рівня професіоналізму, емпатії та знань. Завдяки ефективному спілкуванню педагога здатні не лише передавати знання, а й формувати у дітей цінності, необхідні для їхнього особистісного та соціального зростання. Встановлення партнерських стосунків з вихованцями та їхніми батьками сприяє створенню гармонійного навчального

середовища, що є основою для успішного розвитку дитини.

Наше дослідження не охоплює всі аспекти розглянутої проблеми. Ми вважаємо, що ця тема залишається актуальною на сучасному етапі та потребує подальшого вивчення як з теоретичної, так і з практичної точки зору. Перспективу майбутніх досліджень ми вбачаємо в розробці технологій педагогічного спілкування як форми партнерства в організації освітнього процесу ЗДО.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Богуш А. М. Мовленнєвий розвиток дітей від народження до 7 років: монографія. К.: Видавничий Дім «Слово», 2004. 376 с.
2. Державна національна програма «Освіта» (Україна – XXI століття). К.: Райдуга, 1994. 62 с.
3. Закон України «Про дошкільну освіту». К.: Ред. ж-лу «Дошкільне виховання», 2001. 33 с.
4. Концепція дошкільного виховання в Україні. К.: Освіта, 1993. 16 с.
5. Лубкович І. М. Психологія спілкування. Соціальна психологія масової комунікації: підручник для студентів. Львів, 2013. С. 72–97.
6. Митрофанюк Н. Спілкування в сім'ї. Навіщо батькам ходити до школи. К.: Шкільний світ, 2006. С. 5–10.
7. Москаленко В. В. Соціально-психологічні закономірності спілкування і взаємодії людей. Соціальна психологія: підручник. 2-ге вид., випр. та доп. К.: 2005. С. 371–510.
8. Назаренко К. Сходінки до гармонії у спілкуванні. Психолог. 2016. №40. С. 10–12.
9. Русинка І. І. Психологія: навч. посіб.. К.: Знання, 2007. 367 с.
10. Сакун Р. Проблема спілкування батьків і дітей. *Розкажи онуку*. 2007. № 32. С. 134–135.
11. Седих К. В. Психологія сім'ї: навч. посіб. К.: ВЦ «Академія», 2015. 192 с.
12. Скрипченко О. В. Спілкування // Загальна психологія: підручник / та ін. К.: Либідь, 2005. С. 392–421.

REFERENCES

1. Bogush, A. M. (2004). *Movlennyevy`j rozvy`tok ditej vid narodzhennya do 7 rokiv*. [Speech development of children from birth to 7 years]. Kyiv.
2. *Derzhavna nacional`na programa «Osvita» (Ukrayina – XXI stolittya)*. [State national program «Education» (Ukraine – XXI century)]. Kyiv.
3. *Zakon Ukrayiny` «Pro doshkil`nu osvitu»*. (2021). [Law of Ukraine «On preschool education»]. Kyiv.
4. *Koncepciya doshkil`nogo vy`hovannya v Ukrayini*. (1993). [The concept of preschool education in Ukraine]. Kyiv.
5. Lubkovy`ch, I. M. (2013). *Psy`xologiya spilkuvannya. Social`na psy`xologiya masovoyi komunikaciyi*. [Psychology of communication. Social psychology of mass communication]. L`viv.
6. My`trofanyuk, N. (2006). *Spilkuvannya v sim`yi. Navishho bat`kam xody`ty` do shkoly`*.

- [Communication in the family. Why should parents go to school]. Kyiv.
7. Moskalenko, V. V. (2005). *Social`no-psy`xologichni zakonomirnosti spilkuvannya i vzayemodiyi lyudej*. [Socio-psychological patterns of communication and human interaction. Social psychology]. Kyiv.
  8. Nazarenko, K. (2016). *Sxody`nky` do garmoniyi u spilkuvanni*. [Steps to harmony in communication]. Kyiv.
  9. Rusy`nka, I. I. (2007). *Psy`xologiya*. [Psychology]. Kyiv.
  10. Sakun, R. (2007). *Problema spilkuvannya bat`kiv i ditej*. [The problem of communication between parents and children]. Kyiv.
  11. Sedy`x, K. V. (2015). *Psy`xologiya sim`yi*. [Family psychology]. Kyiv.
  12. Skry`pchenko, O. V. (2005). *Spilkuvannya*. [Communication]. Kyiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ПОТАПЧУК Тетяна Володимирівна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри теорії та методики дошкільної і спеціальної освіти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Наукові інтереси: професійне спілкування, педагогіка партнерства, виховання та розвитку дітей дошкільного віку у ЗДО.

БАБЮК Тетяна Йосипівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії та методик дошкільної освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Наукові інтереси: професійне спілкування, педагогічна взаємодія, виховання та розвитку дітей дошкільного віку у ЗДО.

ГОРДІЙЧУК Мар'яна Сидорівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і

методики дошкільної освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Наукові інтереси: професійне спілкування, педагогічна взаємодія, виховання та розвитку дітей дошкільного віку у ЗДО.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

POTAPCHUK Tetiana Volodymyrivna –doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Theory and Methodology of Preschool and Special Education of Vasyl Stefanyk Prykarpattia National University.

Circle of scientific interests: professional communication, pedagogy of partnership, upbringing and development of preschool children in preschool education.

BABIUK Tetiana Yosypivna – candidate of pedagogical sciences, associate professor, associate professor of the department of theory and methods of preschool education of the Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University.

Circle of scientific interests: professional communication, pedagogical interaction, education and development of preschool children in the ZDO.

HORDIICHUK Mariana Sydorivna – candidate of pedagogical sciences, associate professor, associate professor of the department of theory and methods of preschool education of the Kamianets-Podilskyi Ivan Ohiienko National University.

Circle of scientific interests: professional communication, pedagogical interaction, education and development of preschool children in the ZDO.

Стаття надійшла до редакції 6 липня 2024 р.

УДК 781.2:37.091.2.061.ІЄС(02)

DOI: https://doi.org/10.59694/ped_sciences.2024.09.036

ЧЕРКАСОВ Володимир Федорович –

доктор педагогічних наук, професор, завідувач відділу науково-методичної роботи та професійної підготовки працівників закладів сфери культури, Комунальний заклад вищої освіти «Академія культури і мистецтв» Закарпатської обласної ради
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-9112-3468>
e-mail: cherkasov_2807@ukr.net

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

ЧЕРКАСОВ Володимир Федорович. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

У статті запропоновано та обґрунтовано педагогічні умови формування комунікативної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва, з-поміж яких: мотивація стосовно оволодіння комунікативною компетентністю, створення художньо-творчого

освітнього середовища; формування у майбутніх учителів образотворчого мистецтва рефлексивного ставлення до комунікативного аспекту майбутньої професійної художньо-творчої діяльності; організація художньо-творчого співробітництва в межах творчого проєкту.

Ключові слова: педагогічні умови, формування комунікативної компетентності, вчителі образотворчого мистецтва.

CHERKASOV Volodymyr Fedorovych. PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE FORMATION OF COMMUNICATIVE COMPETENCE OF FUTURE FINE ARTS TEACHERS

The article proposes and substantiates pedagogical conditions for the formation of communicative competence of future teachers of fine arts, among which are: motivation for mastering communicative competence, creating an artistic and creative educational environment; formation of future teachers of fine arts reflective attitude to the communicative aspect of future professional artistic and creative activity; organization of artistic and creative cooperation within the scope of a creative project.

The article proves that the communicative competence of the future art teacher is an integrative characteristic of the individual, which is considered the basic basis of his professional competence and includes a complex of knowledge, abilities and skills necessary for effective artistic and creative activity. The problem of forming the communicative competence of the future art teacher is an important part of the broad and complex problem of forming his professionally significant qualities.

According to the results of the analysis of the conceptual apparatus, the essence of the key concepts that integrate into the system of scientific research, namely: «pedagogical conditions», «competence» and «communicative competence», have been clarified. As a result, we determined that the above-mentioned pedagogical conditions for the formation of communicative competence of future teachers of fine arts represent a complex of interrelated and mutually conditioned internal and external factors that ensure the efficiency and effectiveness of the process of artistic and creative activity, in which innovative technologies and interactive teaching methods are implemented, which, in turn, makes it possible to effectively organize the artistic and creative process and to form at a high level the communicative competence of future teachers of fine arts.

Keywords: pedagogical conditions, formation of communicative competence, teachers of fine arts.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Вступ України до Європейського освітнього товариства сприяє модернізації основних напрямів мистецької освіти, приведення її у відповідність до вимог Болонської конвенції. За такого підходу з'являється необхідність у пошуку нових форм, методів і засобів навчання, що позитивно впливає на якість професійної підготовки майбутніх учителів мистецьких дисциплін, мотивує до подальшої творчої роботи та удосконаленню фахової майстерності. Тож формування комунікативної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва в умовах освітнього середовища закладу вищої освіти є доцільним та своєчасним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Студіювання наукової літератури переконує нас у тому, що питання формування комунікативної компетентності досліджено такими науковцями як: Н. Бібік, О. Біляковська, Є. Бондаревська, Л. Васильченко, Л. Ващенко, Б. Гершунський, С. Головань, С. Гончаренко, М. Дяченко, Л. Карпова, А. Коломієць, О. Локшина, Л. Парашенко, М. Пометун, І. Прокопенко, О. Овчарук, І. Родигіна, О. Савченко, Г. Щекатунова. Комунікативну компетентність як складову професійно-педагогічної компетентності ми знаходимо у дослідженнях науковців,

з-поміж яких: С. Артамонова, А. Арушанова, Н. Бабич, Ф. Бацевич, Л. Бірюк, А. Богуш, Ф. Буслаєв, М. Вашуленко, Н. Вітюк, В. Гаркуша, П. Гончарук, С. Караман, Л. Мацько, В. Мельничайко, Я. Коломінський, С. Максименко, Л. Мацько, В. Мельничайко, Я. Шкурко. Тематика нашого наукового пошуку уможливає здійснити інтерпретацію педагогічних умов формування комунікативної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

Мета статті – обґрунтування педагогічних умов формування комунікативної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Логіка будь-якого наукового дослідження вимагає обґрунтування ключових понять, з'ясування сутності дефініцій, що інтегрують в системі наукового пошуку. Відповідно до теми наукового дослідження ми виділяємо такі поняття: «педагогічні умови», «компетентність» та «комунікативна компетентність».

У педагогічних дослідженнях поняття «педагогічні умови» потрактується системно. Вітчизняні вчені висловлюючи думку, що педагогічні умови – це інтегрована складова педагогічних технологій чи педагогічних моделей; обставини, завдяки яким реалізуються

компоненти технологій. Так, О. Пехота, А. Кіктенко, О. Любарська визначають «педагогічні умови» як систему певних форм, методів, матеріальних речей, реальних ситуацій, що об'єктивно склалися чи суб'єктивно створені та є необхідними для досягнення конкретної педагогічної мети.

Умова – компонент комплексу об'єктів (речей, їх станів, взаємодій), з якого випливає існування відповідного явища. У цілому цей комплекс називають достатніми умовами явища. Якщо з усіх можливих умов відібрати загальні, отримаємо необхідні умови, тобто ті, за яких можливе певне явище. Визначення поняття «умови» в педагогіці пов'язане передусім з педагогічним осмисленням цієї категорії. Досить широко поняття «умова» використовується у дидактиці у процесі характеристики цілісного педагогічного процесу, окремих його сторін і складових частин.

У процесі теоретичного аналізу встановлено, що не існує єдиного тлумачення сутності поняття «умова». О. Овчарук «умову» визначає як вимогу однієї зі сторін, які домовляються; як усну чи письмову згоду про що-небудь; як правила, що встановлені в будь-якій сфері життя, діяльності; як обставини, за яких відбувається чи залежить що-небудь» [8, с. 65]. Р. Серьожникова «педагогічні умови» розглядає як сукупність об'єктивних можливостей, змісту, форм, методів, педагогічних прийомів.

Отже, педагогічні умови ми інтерпретуємо як сукупність організаційних форм, методів, прийомів, засобів координації освітньо-виховного впливу на суб'єкт освітньої діяльності для мотивації та стимулу ефективного саморозвитку художньо-творчих та педагогічних здібностей та якостей.

Що стосується компетентності, то укладачі «Сучасного тлумачного словника української мови» інтерпретують «компетентність» як «здатність особи успішно соціалізуватися, навчатися, провадити професійну діяльність, яка виникає на основі динамічної комбінації знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей» [10 с. 371]. Тлумачний словник англійської мови (Webster Universal Dictionary. Harver Educational Services Inc. New York) трактує поняття «компетентність» як «відповідність, достатність, вміння виконання певної роботи, завдання, обов'язку; розумові здібності або загальні вміння і навички» [11, с. 202].

С. М. Амеліна стверджує, що поняття «компетентність» включає в себе «систему універсальних знань, умінь, навичок, а також досвід самостійної діяльності та особистої відповідальності, які названі сучасними ключовими компетенціями» [1, с. 58]. В. І. Ковальчук під «компетентністю» розуміє «загальну здатність і готовність особистості до

діяльності, заснованої на знаннях і досвіді, які були придбані завдяки навчанню, та які орієнтовані на самостійну участь особистості в навчально пізнавальному процесі, а також спрямовані на її успішне включення в трудову діяльність» [4, с. 89].

Таким чином, виходячи з теми наукового дослідження компетентність майбутнього вчителя образотворчого мистецтва передбачає готовність до здійснення художньо-творчої діяльності і включає як когнітивні (навички, знання), так і некогнітивні (мотивацію, ціннісні орієнтації, етичні установки тощо) компоненти. Також під компетентністю майбутнього вчителя образотворчого мистецтва ми розуміємо сукупність знань та вмінь, які необхідні для ефективної художньо-творчої і педагогічної діяльності, інтегральну характеристику особистості, яка є необхідною для реалізації нею професійної діяльності.

Поняття «комунікація» походить від латинського «communication» — «повідомлення, передача» й інтерпретується як «знакове спілкування соціальних суб'єктів» [2, с. 145]. «Комунікація» означає «спілкування, передавання інформації». Комунікація характеризується науковцями як загальний тип специфічної людської діяльності. Вчені розглядають комунікацію як безпосередній міжособистісний контакт, під час якого відбувається обмін індивідуально-особистісним змістом, зумовлений потребою людини у спілкуванні і комунікації, як процес передавання і отримання інформації безпосередньо або опосередковано через засоби масової інформації, спонукальним мотивом якого є пізнавальна потреба.

Що ж стосується «комунікативної компетентності», то науковці стверджують, що «комунікативна компетентність передбачає певний рівень розвитку соціальної активності, соціальної спостережливості, пам'яті і мислення (розуміння), уяви, що виявляється найбільш повно в рефлексивності, емоційній чуйності (емпатії) тощо і являє собою певний рівень знань в області комунікативних дисциплін і практичних умінь, які забезпечують успішність комунікацій» [6, с. 122].

Розкриваючи зміст поняття «комунікативна компетентність» І. В. Мартиненко розглядає його як «здатність встановлювати та підтримувати необхідні контакти з людьми. До складу комунікативної компетентності включають певну сукупність знань, умінь та навичок, що забезпечують ефективне здійснення комунікативного процесу» [7, с. 60]. І. І. Зарубінська трактує «комунікативну компетентність» як «здатність людини до спілкування в одному й декількох видах мовної діяльності, що являє собою набуту в процесі природної комунікації або спеціально

організованого навчання особливу якість особистості» [3, с. 42].

Підсумовуючи вищесказане зазначимо, що комунікативна компетентність майбутнього вчителя образотворчого мистецтва є інтегративна характеристика особистості, яка уважається базисною основою його професійної компетентності та включає в себе комплекс знань, умінь і навичок, необхідних для здійснення ефективної художньо-творчої діяльності. Проблема формування комунікативної компетентності майбутнього вчителя образотворчого мистецтва є важливою частиною широкої і складної проблеми формування його професійної значущих якостей.

У процесі роботи з означеної проблеми нами було виокремлено низку педагогічних умов формування комунікативної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва, а саме: *мотивація стосовно оволодіння комунікативною компетентністю, створення художньо-творчого освітнього середовища; формування у майбутніх учителів образотворчого мистецтва рефлексивного ставлення до комунікативного аспекту майбутньої професійної художньо-творчої діяльності; організація художньо-творчого співробітництва в межах творчого проекту.*

Перша педагогічна умова – мотивація стосовно оволодіння комунікативною компетентністю, завдяки чому відбувається опанування закономірностями і тенденціями розвитку образотворчого мистецтва і професійне становлення майбутніх учителів внаслідок активної художньо-творчої діяльності; в процесі художньо-творчої діяльності майбутні вчителі образотворчого мистецтва виявляють інтерес до знань, усвідомлюють мету навчання, поліпшують і організують свою життєдіяльність, ставлять проблеми і шукають їх вирішення; коли майбутні вчителі образотворчого мистецтва виступають суб'єктами освітньої діяльності й активно акумулюють в процесі теоретичної та практичної підготовки. Тобто, активна художньо-творча діяльність майбутніх учителів образотворчого мистецтва є показником ефективності оволодіння комунікативними знаннями і, відповідно, комунікативною компетентністю.

Оволодіння комунікативною компетентністю – це динамічна властивість, яка проявляється через психічний стан у пізнанні, може розвиватися від репродуктивного до творчого рівня за допомогою методичних напрямів роботи щодо активізації художньо-творчої діяльності. Комунікативна компетентність майбутніх учителів характеризується їхніми індивідуальними особливостями, які в процесі активної художньо-творчої діяльності проходять у своєму розвитку такі рівні: репродуктивна активність, продуктивна активність і

творча активність. Головні показники цього рівня: ініціатива у визначенні завдань та засобів пізнання художньо-творчої діяльності, внутрішня мотивація до художньо-творчої діяльності та готовність вести діалог зберігаючи толерантне ставлення до співрозмовника і поважаючи його власні погляди і світоглядні уявлення. На цьому рівні активність майбутніх учителів образотворчого мистецтва набуває самостійності, що детермінує готовність до прийняття креативних рішень і прогнозування подальшого розвитку об'єкта дослідження. В результаті реалізації внутрішньої творчої активності генеруються нові ідеї, способи розв'язання самостійно поставлених задач та творчих проблем, з'являються винаходи, відкриття, прогнозуються творчі проекти та стратегічні напрями їхнього розв'язання.

Друга педагогічна умова – це створення художньо-творчого освітнього середовища. Очевидним є те, що якість професійної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва залежить від створення художньо-творчого освітнього середовища. У зв'язку з цим необхідно розглядати художньо-творче освітнє середовище як сукупність зовнішніх і внутрішніх чинників, які впливають на розвиток індивідуально-творчих здібностей майбутніх учителів образотворчого мистецтва, сприяють реалізації функцій взаємодії учасників художньо-творчого руху, що комплексно впливає на зміст й ефективність, цілеспрямованість і результативність подальшої художньо-творчої діяльності.

Створення художньо-творчого освітнього середовища передбачає: формування комфортної комунікативної атмосфери між студентами, студентами і викладачами в процесі роботи над тими чи тими образотворчими проектами; актуалізацію мотиваційної сфери студентів в умовах створення художньо-творчого освітнього середовища; набуття комунікативних навичок спрямованих на толерантне ставлення і сприйняття творів образотворчого мистецтва; готовність та здатність нести відповідальність за результати власної професійної діяльності в умовах художньо-творчого освітнього середовища; розвиток системи індивідуальних цінностей в галузі образотворчого мистецтва в умовах художньо-творчого освітнього середовища.

Отже, створення художньо-творчого освітнього середовища ми визначаємо, як процес, що передбачає широке використання творів образотворчого мистецтва, характеризується системністю взаємозв'язків його об'єктів, цілісністю, естетичною функціональністю, організаційну зумовленість інтеграції мистецтва та діалогову взаємодію його учасників, надає можливості впливу на творчу мотивацію учасників художньо-освітнього процесу,

спонукає до творчого самовираження, сприяє розвитку творчої активності особистості, формуванню її художньо-комунікативних умінь та загальнолюдських і професійних цінностей.

Третя педагогічна умова формування комунікативної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва полягає у **формуванні у майбутніх учителів образотворчого мистецтва рефлексивного ставлення до комунікативного аспекту майбутньої професійної художньо-творчої діяльності**. Вартісним є те, що реалізація стратегічних напрямів теорії і практики комунікативної складової професійної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва вимагає такої організації освітнього процесу і художньо-творчої діяльності, яка б забезпечила активізацію внутрішнього потенціалу майбутніх учителів, процесів самопізнання і саморозвитку на основі набутих знань й інтелектуального розвитку суб'єктів освітньої діяльності.

Виходячи з цього, набуття особистістю власного комунікативного досвіду носить творчий характер, а ефективність процесу формування комунікативної компетентності, безперечно, забезпечить використання інноваційних технологій та інтерактивних методів організації художньо-творчого процесу. Вони характеризуються високим рівнем емоційної готовності майбутніх учителів образотворчого мистецтва до участі у художньо-творчому процесі, творчим характером занять, обов'язковістю комунікації майбутніх учителів між собою та з викладачами.

Використання інтерактивних технологій та інноваційних методів навчання за короткий проміжок часу дає позитивні зміни в формуванні комунікативної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва. Такий підхід є важливою умовою стимулювання зміни динаміки формування комунікативної компетентності в процесі художньо-творчої діяльності, участі в проєктах та науково-практичних конференціях. При використанні інтерактивних технологій та інноваційних методів навчання створюються умови для багаторівневої комунікації між усіма його учасниками. Це спроектований художньо-творчий процес, суть якого полягає у набутті нових знань, відпрацювання певних умінь і навичок, формування свого внутрішнього уявлення і ставлення до конкретних ідей з метою їхнього оновлення або коригування. Він допомагає у розв'язанні цілого ряду завдань: по-перше – уможливує розкрити особливості міжособистісної комунікативної взаємодії; по-друге – сприяє актуалізації потреби майбутніх учителів образотворчого мистецтва в особистісному комунікативному саморозвитку;

по-третє – надає можливість забезпечити рефлексивне середовище, яке сприяє активізації всіх сторін особистості на основі стосунків співтворчості.

Четвертою педагогічною умовою є організація художньо-творчого співробітництва в межах творчого проєкту, що зумовлює наставництво, консультування та спільну роботу всіх учасників проєкту. Реалізація зазначеної умови забезпечить: набуття майбутніми вчителями образотворчого мистецтва художньо-творчого досвіду, який мотивує формування вмінь та навичок співпрацювати в команді, водночас самореалізуючись та проявляючи евристичні здібності для підвищення рівня художньо-творчої майстерності; відпрацювання навичок роботи в єдиній команді в процесі реалізації конкретних завдань художньо-творчої діяльності; готовність до художньо-творчого співробітництва, яке уможливить здійснювати проєктну діяльність з позицій колегіальності та врахування індивідуальних можливостей кожного учасника художньо-творчого процесу.

Реалізація означеної педагогічної умови можлива завдяки впровадженню в освітній процес фахової підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва спецкурсу «Формування комунікативної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва», завданням якого є: сформулювати чітке уявлення про поняття «художньо-творче співробітництво»; опанування знаннями про показники розвитку, перешкоди та прийоми їх подолання на шляху художньо-творчого співробітництва в процесі спільної проєктної діяльності; формування чіткого уявлення про можливість використання художньо-творчого співробітництва як ресурсу та інструменту реалізації проєктної художньо-творчої діяльності.

Організація художньо-творчого співробітництва в межах творчого проєкту є важливим чинником якісного формування комунікативної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва – це умова, спрямована на формування практичних умінь, завдяки застосуванню проєктних програм, практичних завдань, створення ситуацій успіху, активної художньо-творчої діяльності. Вона забезпечує діяльнісний компонент формування комунікативної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва, що визначається як важливий чинник та показник успішної художньо-творчої діяльності.

Результатом реалізації цієї педагогічної умови стало набуття майбутніми вчителями образотворчого мистецтва системи компетентностей, які необхідні для здійснення художньо-творчої діяльності, зокрема: взаємодопомоги, спільного проєктування художньо-творчого процесу, розробка індивідуальної

програми дій кожного учасника спільного проєкту, урахуванням індивідуальних можливостей та цілепокладання у процесі художньо-творчої діяльності.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Підводячи підсумок проведеного дослідження, нами встановлено, що у формуванні комунікативної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва важливого значення набувають такі педагогічні умови: мотивація стосовно оволодіння комунікативною компетентністю, створення художньо-творчого освітнього середовища; формування у майбутніх учителів образотворчого мистецтва рефлексивного ставлення до комунікативного аспекту майбутньої професійної художньо-творчої діяльності; організація художньо-творчого співробітництва в межах творчого проєкту. За результатами аналізу понятійного апарату уточнено сутність ключових понять, що інтегрують в системі наукового пошуку, а саме: «педагогічні умови», «компетентність» та «комунікативна компетентність». В результаті чого нами визначено, що вищезазначені педагогічні умови формування комунікативної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва являють собою комплекс взаємопов'язаних та взаємообумовлених внутрішніх і зовнішніх факторів, які забезпечують ефективність і результативність процесу художньо-творчої діяльності, у якій впроваджуються інноваційні технології та інтерактивні методи навчання, що, у свою чергу, дає змогу ефективно організувати художньо-творчий процес та сформувані на високому рівні комунікативну компетентність майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

Перспективи подальших досліджень убачаємо у визначенні ефективності реалізації педагогічних умов формування комунікативної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва в процесі проведення та участі у майстер-класах.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Амеліна С. М. Тренінги з розвитку вмінь та навичок діалогічного спілкування / С. М. Амеліна. Д. : Пороги, 2005. 74 с.
2. Галацін К. О. Умови формування комунікативної культури студентів вищих технічних навчальних закладів / К. О. Галацін // Молодь і ринок: щомісячний науковопедагогічний журнал. Дрогобич: РВВ «Коло», 2012. № 7 (90). С. 144–148.
3. Зарубінська І. І. Компетентнісний підхід до формування змісту навчально-виховного процесу. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. пр. / Ін-т проблем виховання. Київ, 2008. Вип. 12. С. 53–61.
4. Ковальчук В. І. Феномен креативності у діяльності керівника навчального закладу // Креативність і творчість. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Соціологія. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. О. Овчарук. К. : К. І. С., 2004. 112 с.
5. Психологія. Педагогіка. Тематичний вісник №1. Київ: Гнозис, 2009. С. 89–93.
6. Культура. Ідеологія. Особистість: Методолого-світогляд. аналіз / В. Андрущенко, Л. Губерський, М. Михальченко. К. : Знання України, 2002. 578 с.
7. Мартиненко І. В. Психологічні засади формування комунікативної діяльності дітей старшого дошкільного віку з системними порушеннями мовлення: дис. ... д-ра психол. наук. Київ, 2017. 500 с.
8. Овчарук В. Г., Овчарук В. В., Іскра Б. І. Особливості мотивації до факультативних занять з фізичної культури у студентів ВНТУ. «Молодий вчений». 2015. №7. С. 63–66.
9. Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука. 2-е видання, випр. і доп. К. : Українська радянська енциклопедія, 1985, 966 с.
10. Сучасний тлумачний словник української мови : 65 000 слів / За заг. ред. д-ра філол. наук, проф. В. В. Дубчинського. Харків : ВД «Школа», 2006. 1008 с.
11. Webster Universal Dictionary. Harver Educational Services Inc. New York.

REFERENCES

1. Amelina, S. M. (2005). *Treninhy z rozvytku vmin' ta navychok dialohichnoho spilkuvannya*. [Trainings on the development of skills and skills of dialogic communication]. Dnipro.
2. Galatsyn, K. O. (2012). *Umovy formuvannya komunikatyvnoyi kul'tury studentiv vyshchyykh tekhnichnykh navchal'nykh zakladiv*. [Conditions of formation of communicative culture of students of higher technical educational institutions]. Drohobych.
3. Zarubinska, I. I. (2008). *Kompetentnisnyy pidkhid do formuvannya zmistu navchal'no-vykhovnoho protsesu*. [Competency approach to the formation of the content of the educational process]. Kyiv.
4. Kovalchuk, V. I. (2004). *Fenomen kreatyvnosti u diyal'nosti kerivnyka navchal'noho zakladu*. [The phenomenon of creativity in the activity of the head of an educational institution]. Kyiv.
5. *Psykhohohiya. Pedahohika*. (2009). [Psychology. Pedagogy]. Kyiv.
6. *Kul'tura. Ideolohiya. Osobystis*. (2009). [Culture. Ideology. Personality]. Kyiv.
7. Martynenko, I. V. (2017). *Psykhohohichni zasady formuvannya komunikatyvnoyi diyal'nosti ditey starshoho doshkil'noho viku z systemnymy porushennyamy movlennya*. [Psychological

- foundations of the formation of communicative activity of older preschool children with systemic speech disorders]. Kyiv.
8. Ovcharuk, V. G., Ovcharuk, V. V., Iskra, B. I. (2015). *Osoblyvosti motyvatsiyi do fakul'tatyvnykh zanyat' z fizychnoyi kul'tury u studentiv VNTU*. [Peculiarities of motivation for optional classes in physical culture among students of VNTU]. Vinnytsia.
  9. *Slovyk inshomovnykh sliv*. (1985). [Dictionary of foreign words]. Kyiv.
  10. *Suchasnyy tlumachnyy slovnyk ukrayins'koyi movy : 65 000 sliv*. (2006). [Modern explanatory dictionary of the Ukrainian language: 65,000 words]. Kharkiv.
  11. *Universal'nyy slovnyk Vebstera. Harver Educational Services Inc*. [Webster Universal Dictionary. Harvard Educational Services Inc]. New York.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ЧЕРКАСОВ Володимир Федорович – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри музичного мистецтва Комунального закладу вищої освіти «Академія культури і мистецтв» Закарпатської обласної ради.

Наукові інтереси: становлення і розвиток мистецької освіти в країнах-членах Європейського Союзу.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

CHERKASOV Volodimer Fedorovich – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Musical Art of the Communal Institution of Higher Education «Academy of Culture and Arts» of the Transcarpathian Regional Council.

Circle of scientific interests: formation and development of artistic education in the member states of the European Union.

Стаття надійшла до редакції 3 липня 2024 р.

УДК 378.147

DOI: 10.59694/ped_sciences.2024.09.042

АГІЙ Ярослав Юрійович –

кандидат економічних наук, доцент, проректор з науково-педагогічної роботи, інноваційно-методичного забезпечення освітнього та наукового процесів Комунального закладу вищої освіти «Академія культури і мистецтв» Закарпатської обласної ради
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-9439-6787>
e-mail: yaroslav.agiy@gmail.com

ХАЛАК Олег Васильович –

старший викладач кафедри соціокультурної діяльності Комунального закладу вищої освіти «Академія культури і мистецтв» Закарпатської обласної ради
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-7635-556X>
e-mail: yaroslav.agiy@gmail.com

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ФАХОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ З ОХОРОНИ ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ У СТУДЕНТІВ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВА

АГІЙ Ярослав Юрійович, ХАЛАК Олег Васильович. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ФАХОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ З ОХОРОНИ ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ У СТУДЕНТІВ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВА

У статті уточнено зміст основних понять дослідження, а саме: педагогічні умови та компетентності. У контексті запропонованого дослідження набуває значущості виявлення та обґрунтування педагогічних умов формування фахових компетентностей з охорони праці та безпеки життєдіяльності у студентів навчальних закладів культури і мистецтва, з-поміж яких: створення позитивної мотивації на оволодіння фаховими компетентностями з охорони праці та безпеки життєдіяльності студентами закладів культури і мистецтва в освітньому просторі вищого навчального закладу; цілеспрямоване впровадження сучасних педагогічних технологій у формуванні фахових компетентностей з охорони праці та безпеки життєдіяльності у студентів навчальних закладів культури і мистецтва.

Ключові слова: фахові компетентності, охорона праці, безпека життєдіяльності, навчальні заклади культури і мистецтва.

AHII Yaroslav Yuriyovych, KHALAK Oleg Vasyliovych. FORMATION OF COMPETENCIES IN LABOR PROTECTION AND LIFE SAFETY IN STUDENTS OF EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF CULTURE AND ART

The article proves that the modern development of society requires not only teaching students to memorize and reproduce technical and technological knowledge and work methods, but also to apply such knowledge and skills in practice - through solving creative tasks, forming relevant experience.

In accordance with what has been said, we clarified the content of the main concepts of the study, namely: pedagogical conditions and competences.

In the context of our research, the identification and substantiation of the pedagogical conditions for the formation of occupational health and safety professional competences among students of cultural and art educational institutions becomes significant, including: the purposeful implementation of modern pedagogical technologies in the formation of occupational health and safety professional competences among students educational institutions of culture and art; purposeful implementation of modern innovative pedagogical technologies in the formation of occupational health and safety professional competences among students of educational institutions of culture and art.

Therefore, the implementation of the conditions for creating positive motivation for mastering occupational health and safety professional competences by students of cultural and art institutions in the educational space of a higher educational institution involves students' awareness of the importance of future professional activity and the possibility of creative growth and improvement of professional skills.

The substantiation of interactive teaching methods in the formation of occupational health and safety professional competences among students of cultural and art educational institutions takes place in accordance with trends that prioritize creative development, critical thinking, personal competences over traditional memorization of knowledge and skills.

In accordance with this, traditional approaches to the content of education are changing, and in particular, in the formation of professional competences in occupational safety and life safety in students of educational institutions of culture and art.

Keywords: professional competences, labor protection, life safety, educational institutions of culture and arts.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Докорінні зміни в соціально-економічному і культурному житті України, модернізація та вдосконалення системи вищої освіти зумовлюють нові вимоги до якості підготовки фахівців у навчальних закладах культури і мистецтва. Нове тисячоліття вимагає від нас максимально повного використання інтелектуального і творчого потенціалу особистості, що зумовлює необхідність формування фахових компетентностей з охорони праці та безпеки життєдіяльності у студентів навчальних закладів культури і мистецтва, розвитку творчих здібностей та формування вмінь самореалізації як одного з основоположних принципів реформування, модернізації та демократизації освіти в сучасних умовах розвитку суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз науково-педагогічної літератури свідчить, що питанням фахових компетенцій у галузі української освіти займалися Н. Бібик, В. Будаєв, А. Маркова, О. Пехота, І. Родигіна, та ін.

Теоретичним підґрунтям стосовно дослідження проблеми охорони праці та безпеки життєдіяльності стали праці науковців, як-от:

В. Бегуна, О. Бузова, С. Величка, І. Грицюка, В. Джигирей, В. Жидецького, Є. Желіби, О. Запорожця, В. Зацарного, В. Заплатинського, І. Кобилянської, Г. Кон-драцької, В. Кузнецова, В. Лапіна, В. Мухина, І. Пістуна, Ю. Скобло, А. Романчука, В. Шияна, З. Яремка та ін.

Мета статті – визначити та обґрунтувати педагогічні умови формування фахових компетентностей з охорони праці та безпеки життєдіяльності у студентів навчальних закладів культури і мистецтва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Визначення та обґрунтування педагогічних умов формування фахових компетентностей з охорони праці та безпеки життєдіяльності у студентів навчальних закладів культури і мистецтва передбачає визначення основних понять дослідження, а саме: педагогічні умови та компетентності.

Для обґрунтування сутності «педагогічних умов», які спрямовані на підвищення ефективності формування фахових компетентностей з охорони праці та безпеки життєдіяльності у студентів навчальних закладів культури і мистецтва вартісним вважаємо схарактеризувати погляди науковців на зазначену категорію. Так, О. Пехота та В. Будаєв

педагогічні умови характеризують як «систему, складовими якої є норми, методи, умови, ситуації, що об'єктивно склалися та є необхідними для досягнення певної педагогічної мети» [9]. Сучасний дослідник А. Литвин наголошує на тому, що «педагогічні умови» сприяють «всебічному гармонійному розвитку задатків особистості, з врахування потреб і формування загальнолюдських і професійно важливих якостей, ключових кваліфікацій, загальних і професійних компетентностей» [6].

Словник української мови презентує «педагогічні умови» як: «1) необхідну обставину, яка робить можливим здійснення, створення чого-небудь або сприяє чомусь; 2) правила, які існують або встановлені у певній сфері життєдіяльності, які забезпечують нормальну роботу чого-небудь; 3) обставини, особливості реальної дійсності, при яких відбувається або здійснюється що-небудь; 4) сукупність даних, положення, що лежать в основі чого-небудь» [12, с. 441].

А. Алексюк, А. Аюрзанайн, П. Підкасистий «педагогічні умови» розглядають як чинники, що «впливають на процес досягнення мети, при цьому поділяють їх на: зовнішні (позитивні відносини викладача і студента; об'єктивність оцінки навчального процесу; місце навчання, приміщення, клімат тощо) та внутрішні (індивідуальні властивості студентів, тобто стан здоров'я, властивості характеру, досвід, уміння, навички, мотивація тощо)» [8]. О. Пехота вважає, що «педагогічні умови – це категорія, що визначається як система певних форм, методів, матеріальних умов, реальних ситуацій, що об'єктивно склалися чи суб'єктивно створених, необхідних для досягнення конкретної педагогічної мети» [6]. А. Ашероф та В. Логвіненко переконані, що «педагогічні умови повинні відповідати певним вимогам, а саме: мати системний характер; мати чітко визначену структуру та забезпечувати зв'язки між елементами цієї структури; враховувати особливості професійної підготовки студентів в контексті їхньої готовності до професійної діяльності» [1].

Таким чином, «педагогічні умови» – це обставини, завдяки яким відбувається підвищення якості впливу форм, методів, прийомів, засобів навчання на студентів для мотивації та стимулу формування фахових компетентностей з охорони праці та безпеки життєдіяльності, ефективного саморозвитку та цілісного становлення їх як майбутніх фахівців культури і мистецтва.

Поняття «компетентність» на сучасному етапі розвитку вітчизняної науки розкриває якісно нові перспективи розуміння місії освіти та знаходиться нині в епіцентрі світової думки. За такого підходу визначення сутності дефініції

«компетентність» стало об'єктом дослідження багатьох науковців. Великий тлумачний словник сучасної української мови «компетентність» (від лат. *competens* (*competentis*) – належний, відповідний) інтерпретує як «поінформованість, обізнаність, авторитетність» [2, с. 282]. Науковцями доведено, що «компетентність – це властивість за значенням, компетентний. Поінформованість, обізнаність, авторитетність. Тобто той, який має достатні знання в певній галузі, який з будь чим добре обізнаний; тямущий» [11, с. 560].

У науковому середовищі «компетентність» інтерпретується як «здатність особистості до здійснення будь якої діяльності, будь яких дій», в свою чергу «компетенція» – «це зміст компетентності, тобто ті знання, уміння, досвід, які мають бути засвоєні для формування здатності та готовності виконувати відповідну діяльність» [5, с. 283].

В. Ягупов та В. Свистун зазначають, що «компетентність особистості виявляється у конкретній ситуації під час виконання професійної діяльності. Якщо вона залишається невиявленою, то це не є компетентність, а лише прихована можливість. Компетентність не може бути відокремлена від конкретних умов її застосування та діяльності» [13, с. 6]. Н. Ничкало наголошує, що компетентність «не тільки професійні знання, навички і досвід у спеціальності, але і ставлення до справи, визначені (позитивні) схильності, інтереси і прагнення, здатність ефективно використовувати знання й уміння, а також особистісні якості для забезпечення необхідного результату на конкретному робочому місці у конкретній робочій ситуації» [3, с. 96].

У цьому контексті слушно зазначити, що «компетентність» можна вважати інтеграційною якістю особистості, а «компетенцію» – результатом освіти – системою знань, умінь і досвіду, що засвоєна студентами для формування здатності та готовності виконувати відповідну діяльність. Компетентною вважається людина, «яка має достатні знання в будь якій галузі» [5, с. 283]. За такого підходу компетенцію стали часто використовувати як складову компетентності.

Тож цілком закономірно, що «компетентність» являє собою динамічне поєднання знань, розуміння, навичок, умінь і здатностей. У понятті «компетентність» відображена практична спрямованість освітнього процесу. Компетентність формується та виявляється в практичній діяльності, передбачає ефективну діяльність та підвищує доцільність вирішення певної задачі або виконання будь якої дії.

Ефективність професійної підготовки майбутніх фахівців залежить від організаційно-педагогічних умов, у яких цей процес

відбувається. Отже, у контексті нашого дослідження набуває значущості виявлення педагогічних умов формування фахових компетентностей з охорони праці та безпеки життєдіяльності у студентів навчальних закладів культури і мистецтва, з-поміж яких: *створення позитивної мотивації на оволодіння фаховими компетентностями з охорони праці та безпеки життєдіяльності студентами закладів культури і мистецтва в освітньому просторі вищого навчального закладу; цілеспрямоване впровадження сучасних інноваційних педагогічних технологій у формуванні фахових компетентностей з охорони праці та безпеки життєдіяльності у студентів навчальних закладів культури і мистецтва.*

Перша педагогічна умова – створення позитивної мотивації на оволодіння фаховими компетентностями з охорони праці та безпеки життєдіяльності студентами закладів культури і мистецтва в освітньому просторі вищого навчального закладу.

Існує низка досліджень, присвячених мотивації та мотиваційно-ціннісним орієнтаціям майбутніх фахівців різних галузей, у тому числі й з охорони праці та безпеки життєдіяльності, з-поміж них: Н. Вишневська, В. Денисенко, З. Запорожан, К. Куренкова, Т. Чаусова, Н. Шемигон, А. Яковенко та ін.

Створення позитивної мотивації викликає внутрішню пошукову активність, породжує спонукання до пошуку конкретної мети, яку реально можливо досягти. Важливою властивістю позитивної мотивації є те, що вона залишається в довгостроковій пам'яті, а отже може постійно підкріплюватися і багаторазово використовуватися та складати основу спрямованості особистості, яка відображає тенденції поведінки і діяльності людини та стає вектором подальшого розвитку.

Слід зазначити, що не всі студенти закладів культури і мистецтва мають усталену орієнтацію на оволодіння своєю професією. Численні дослідження свідчать, що успішність з охорони праці та безпеки життєдіяльності залежить не лише від природних здібностей, а здебільшого від розвитку позитивної мотивації на спроектований вид діяльність. Недостатній рівень розвитку фахових здібностей заміщується при цьому розвитком мотиваційної сфери.

Досвід доводить, що існують певні чинники, що сприяють формуванню позитивної мотивації з охорони праці та безпеки життєдіяльності у студентів закладів культури і мистецтва в освітньому просторі вищого навчального закладу, з-поміж яких:

– усвідомлення теоретичної і практичної значущості знань, умінь і навичок що засвоюються на лекційних і практичних заняттях;

– усвідомлення найближчих і кінцевих цілей у вивченні основ охорони праці та безпеки життєдіяльності;

– конструктивна форма подачі навчального матеріалу з використанням інноваційних методів та інтерактивних технологій;

– показ «перспективних ліній» у розвитку наукових понять;

– професійна спрямованість на використання знань з охорони праці та безпеки життєдіяльності у майбутній професійній діяльності;

– забезпечення студентів творчими завданнями, які вимагають креативного підходу у вирішенні конкретних завдань;

– участь студентів в реалізації творчих проєктів, які вимагають прийняття компетентних рішень у розв'язанні тих чи тих питань сьогодення.

Отже, реалізація умови створення позитивної мотивації на оволодіння фаховими компетентностями з охорони праці та безпеки життєдіяльності студентами закладів культури і мистецтва в освітньому просторі вищого навчального закладу передбачає усвідомлення студентами значущості майбутньої професійної діяльності й можливості творчого зростання і удосконалення професійної майстерності.

Друга педагогічна умова – цілеспрямоване впровадження сучасних інноваційних педагогічних технологій у формуванні фахових компетентностей з охорони праці та безпеки життєдіяльності у студентів навчальних закладів культури і мистецтва.

Впливу інноваційних педагогічних технологій на освітній процес присвячені праці Ф. Ващука, Р. Гуревича, М. Кадемії, М. Козяра, Л. Даниленко, І. Дичківської, П. Сауха, С. Сисоєвої та ін.

Серед сучасних педагогічних технологій, що запроваджуються у процесі професійної підготовки та з метою ефективного формування фахових компетентностей з охорони праці та безпеки життєдіяльності студентів навчальних закладів культури і мистецтва ми виділяємо інтерактивні технології навчання. Інтерактивне навчання характеризується як діалогове навчання, під час якого відбувається взаємодія викладача і студента. Інтерактивне навчання спрямоване на активізацію навчально-пізнавальної діяльності студентів і спонукає їх до активної розумової і практичної діяльності в процесі вивчення курсу «Охорони праці та безпеки життєдіяльності».

Використання інтерактивних технологій у навчанні сприяє розвитку здатності цінувати знання, а також вмінню користуватися ними. Інтерактивні технології навчання мають надзвичайно важливе значення та сприяють ефективному розвитку логічного мислення у студентів, системи загальнолюдських цінностей і загальноприйнятих норм поведінки як на

заняттях, так і в житті. Ці технології сприяють усвідомленню особистої відповідальності та вмінню об'єднуватися з іншими членами колективу для розв'язання спільної проблеми, розвитку здатності визнавати і поважати цінності іншої людини, формуванню навичок співпрацювати та спілкуватися з іншими членами колективу, розуміння та взаємоповаги до кожної людини, вихованню толерантного ставлення до інших, співчуття, доброзичливості та турботи, почуття солідарності й рівності, формуванню вміння робити вільний та незалежний вибір, що ґрунтується на власних судженнях та аналізі дійсності, розумінні норм і правил поведінки.

У процесі запровадження інтерактивних технологій доцільно використовувати метод «мозкового штурму», метою проведення якого є отримання від групи в короткий час великої кількості варіантів відповідей. «Цей метод демонструє, що знають студенти; під час використання цього методу студенти можуть пропонувати ідеї, здатні вирішити проблему, обмін поглядами» [7, с. 118]. Окрім «мозкового штурму», слушно використовувати й інші методи, такі як: «акваріум», «ажурна пилка», «навчаючи-вчусь», «займи позицію».

Метод «акваріум» ефективний для розвитку вмінь дискутування в малих групах. Після того як студенти об'єдналися у тричотири групи і отримали необхідну інформацію, одна з груп сідає в центр кола, утворивши внутрішнє коло – «акваріум». Учасники цієї групи обговорюють запропоновану проблему таким чином: один з групи прочитує вголос ситуацію; група обговорює цю ситуацію у ході дискутування; приймається спільне рішення, або підсумовується дискусія. За допомогою «акваріуму» можна підсумувати весь урок, або обмежитись обговоренням роботи кожної групи.

Метод «ажурна пилка» дозволяє працювати разом, щоб вивчити значну кількість інформації за короткий проміжок часу, а також заохочує допомагати один одному вчитися навчаючи. Основою техніки «ажурна пилка» є самонавчання безпосередніми учасниками тренінгу. Цей метод допомагає активізувати всіх учасників. Кожен здобуває інформацію завдяки самостійній роботі з першоджерелами та співпраці з іншими учасниками.

Метод «Навчаючи, вчусь» використовується у вивченні блоку інформації або в узагальненні та повторенні вивченого. Він дає можливість взяти участь у передачі своїх знань однокурсникам. Використання цього методу дає загальну картину понять і фактів, що вивчаються на уроці, а також викликає певні запитання та підвищує інтерес до навчання. Сутність цього методу полягає в тому, що

викладач готує картки з фактами, що стосуються теми практичного заняття, по одній для кожного студента. Впродовж кількох хвилин студенти читають інформацію на картці. Далі їм пропонується ходити по аудиторії і знайомити зі своєю інформацією інших однокурсників. Студент може одночасно говорити лише з однією особою. Завдання полягає в тому, щоб поділитися своєю інформацією і самому отримати інформацію від іншого студента. У відведений час варто забезпечити спілкування кожного студента з максимальною кількістю інших для отримання якомога повної інформації. Після того як студенти завершать цю вправу, варто їм запропонувати розповісти, відтворити отриману інформацію.

Метод «займи позицію» допоможе організувати обговорення чи дискусію зі спірного питання, надасть можливість висловитися кожному, продемонструвати різні думки з теми, обґрунтувати свою позицію або навіть перейти на іншу в будь-який час, якщо аргументи протилежної сторони були переконливими. Слід використовувати дві протилежні думки, які не мають однозначної (правильної) відповіді. Правила проведення заняття зі студентами: говорити по черзі, не перебивати; говорить тільки один студент; не сперечатися між собою, наводити нові висновки або ідеї; бути готовим пояснити причини зміни своєї позиції; вислухати аргументи й ідеї інших; якщо запитують, будьте готові сказати, які аргументи або ідеї вам сподобалися найбільше.

Таким чином, обґрунтування інтерактивних методів навчання у формуванні фахових компетентностей з охорони праці та безпеки життєдіяльності у студентів навчальних закладів культури і мистецтва відбувається у відповідності до тенденцій, які встановлюють пріоритет творчого розвитку, критичного мислення, компетентностей особистості над традиційним заучуванням знань і вмінь. Відповідно до цього змінюються традиційні підходи до змісту освіти, і зокрема, у формуванні фахових компетентностей з охорони праці та безпеки життєдіяльності у студентів навчальних закладів культури і мистецтва.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Таким чином, сучасний розвиток суспільства потребує не лише навчати студентів запам'ятовувати і відтворювати засвоєні знання та прийоми роботи, а й застосовувати такі знання та вміння на практиці через розв'язання творчих завдань, формування відповідного досвіду. Відповідно до сказаного, нами уточнено зміст основних понять дослідження, а саме: педагогічні умови та компетентності. У контексті запропонованого дослідження набуває значущості виявлення та обґрунтування педагогічних умов

формування фахових компетентностей з охорони праці та безпеки життєдіяльності у студентів навчальних закладів культури і мистецтва, з-поміж яких: створення позитивної мотивації на оволодіння фаховими компетентностями з охорони праці та безпеки життєдіяльності студентами закладів культури і мистецтва в освітньому просторі вищого навчального закладу; цілеспрямоване впровадження сучасних інноваційних педагогічних технологій у формуванні фахових компетентностей з охорони праці та безпеки життєдіяльності у студентів навчальних закладів культури і мистецтва.

Перспективи подальшого наукового пошуку можуть бути зосереджені на виявленні та обґрунтуванні наступних педагогічних умов формування фахових компетентностей з охорони праці та безпеки життєдіяльності у студентів навчальних закладів культури і мистецтва.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Ашеро́в А. Т., Логві́ненко В. Г. Методи і моделі оцінки педагогічного впливу на розвиток пізнавальної самостійності студентів / Українська інженерно-педагогічна академія. Х. : УПА, 2005. 164 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад., гол. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2007. 1736 с.
3. Державні стандарти професійної освіти: теорія і методика : монографія / за ред. Н. Г. Ничкало. Хмельницький : ТУП, 2002. 334 с.
4. Дубич К. В. Особистісно орієнтоване виховання студентів в умовах соціокультурного середовища вищого навчального закладу : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07. Рівне, 2007. 267 с.
5. Кобилянська І. М. Формування професійної компетентності з безпеки життєдіяльності у фахівців економічного спрямування / І. М. Кобилянська, О. В. Кобилянський // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми // 36. наук. пр. Випуск 35. Київ-Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2013. С. 280–286.
6. Литвин А. Ф. Визначення готовності майбутніх учителів технологій до використання здоров'язбережувальних технологій у процесі професійної підготовки. Young Scientist. 2016. № 9.1 (36.1). С. 111–114.
7. Максименко С. Д., Філоненко М. М. Педагогіка вищої освіти : підручн. Київ : Центр учбової літератури, 2014. 288 с.
8. Організація самостійної роботи студентів в умовах інтенсифікації навчання : навч. посіб. / [А. М. Алексюк, А. А. Аюрзанайн, П. І. Підкасистий, В. А. Козаков та ін.]. К. : ІСДО, 1993. 336 с.
9. Пехота О. М., Будак В. Д. Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій. К. : А.С.К. 2003. 240 с.
10. Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій: Навч. посіб. / О. М. Пехота та ін. К. : В-во А.С.К., 2003. 240 с.
11. Словник іншомовних слів / уклад.: Морозов С. М., Шкарапу́та Л. М. Київ : Наукова думка, 2000. 680 с.
12. Словник української мови в 11 томах. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1970–1980. Т. 10, 1979. 658 с.
13. Ягупов В., Свистун В. Компетентнісний підхід до підготовки фахівців у системі вищої освіти. Наукові записки. Том 71. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. Київ. 2023. С. 137–145.

REFERENCES

1. Asherov, A. T., Logvinenko, V. G. (2005). *Metody i modeli otsinky pedahohichnoho vplyvu na rozvytok piznaval'noyi samostiynosti studentiv*. [Methods and models of assessment of pedagogical influence on the development of cognitive independence of students]. Kharkiv.
2. *Velykyi tлумачnyy slovnyk suchasnoyi ukrayins'koyi movy*. (2007). [A large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]. Kyiv.
3. *Derzhavni standarty profesiyanoi osvity: teoriya i metodyka*. (2002). [State standards of professional education: theory and methodology]. Kyiv.
4. Dubych, K. V. (2007). *Osobystisno oriyentovane vykhovannya studentiv v umovakh sotsiokul'turnoho seredovyshcha vyshchoho navchal'noho zakladu*. [Personally oriented education of students in the conditions of the socio-cultural environment of a higher educational institution]. Rivne.
5. Kobylyanska, I. M. (2013). *Formuvannya profesiyanoi kompetentnosti z bezpeky zhyttyedyal'nosti u fakhivtsiv ekonomichnoho spryamuvannya*. [Formation of professional competence in life safety among economic specialists]. Kyiv-Vinnitsia.
6. Lytvyn, A. F. (2016). *Vyznachennya hotovnosti maybutnikh uchyteliv tekhnolohiy do vykorystannya zdorov'yazberezhuval'nykh tekhnolohiy u protsesi profesiyanoi pidhotovky*. [Determining the readiness of future technology teachers to use health-saving technologies in the process of professional training].
7. Maksimenko, S. D., Filonenko, M. M. (2014). *Pedahohika vyshchoyi osvity : pidruchn*. [Pedagogy of higher education]. Kyiv.
8. *Orhanizatsiya samostiyanoi roboty studentiv v umovakh intensyfikatsiyi navchannya*. (1993). [Organization of independent work of students in the conditions of intensification of learning]. Kyiv.
9. Pehota, O. M., Budak, V. D. (2003). *Pidhotovka maybut'oho vchytelya do vprovadzhennya pedahohichnykh tekhnolohiy*. [Preparation of the future teacher for the introduction of pedagogical technologies]. Kyiv.
10. *Pidhotovka maybut'oho vchytelya do vprovadzhennya pedahohichnykh tekhnolohiy*. (2003). [Preparation of the future teacher for the implementation of pedagogical technologies]. Kyiv.
11. *Slovyk inshomovnykh sliv*. (2000). [Dictionary of foreign words]. Kyiv.
12. *Slovyk ukrayins'koyi movy v 11 tomakh*. (1979). [Dictionary of the Ukrainian language in 11 volumes]. Kyiv.

13. Yagupov, V., Svistun, V. (2023). Kompetentnisnyy pidkhdid do pidhotovky fakhivtsiv u systemi vyshchoyi osvity. [Competency approach to the training of specialists in the system of higher education. Proceedings]. Kyiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

АГІЙ Ярослав Юрійович – кандидат економічних наук, доцент, проректор з науково-педагогічної роботи, інноваційно-методичного забезпечення освітнього та наукового процесів Комунального закладу вищої освіти «Академія культури і мистецтв» Закарпатської обласної ради.

Наукові інтереси: формування професійної компетентності майбутніх менеджерів соціокультурної діяльності.

ХАЛАК Олег Васильович – старший викладач кафедри соціокультурної діяльності Комунального закладу вищої освіти «Академія культури і мистецтв» Закарпатської обласної ради.

Наукові інтереси: формування професійної компетентності майбутніх менеджерів соціокультурної діяльності.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

AGIY Yaroslav Yuriyovych – Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Vice-rector for Scientific and Pedagogical Work, Innovative and Methodological Support of Educational and Scientific Processes of the Communal

Institution of Higher Education «Academy of Culture and Arts» of the Transcarpathian Regional Council.

Circle of scientific interests: formation of professional competence of future managers of sociocultural activities.

HALAK Oleg Vasyliovych – is a Senior Lecturer at the Department of Socio-Cultural Activities of the Communal Institution of Higher Education «Academy of Culture and Arts» of the Transcarpathian Regional Council.

Circle of scientific interests: formation of professional competence of future managers of sociocultural activities.

Стаття надійшла до редакції 24 липня 2024 р.

УДК: 27-4(477.87)-05

DOI: https://doi.org/10.59694/ped_sciences.2024.09.048

БАЯНОВСЬКА Марія Романівна –

кандидатка педагогічних наук, докторка філософії, доцентка, доцентка кафедри теорії і методики професійної освіти та інноваційних технологій Закарпатського інституту післядипломної педагогічної освіти
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-7096-4508>
e-mail: bayanovskamr@zakinppo.org.ua

БАГАТОВИМІРНІСТЬ А. І. ВОЛОШИНА ТА ЙОГО ДУХОВНІ І ХРИСТІЯНСЬКІ ЦІННОСТІ

БАЯНОВСЬКА Марія Романівна. БАГАТОВИМІРНІСТЬ А. І. ВОЛОШИНА ТА ЙОГО ДУХОВНІ І ХРИСТІЯНСЬКІ ЦІННОСТІ

У статті розглянуто багатовимірність Августина Волошина крізь призму його життєдіяльнісних смислів, спрямованих на збагачення та реалізацію духовних і християнських цінностей. Доведено, що визначене коло його життєдіяльнісних смислів дає підстави стверджувати, що це Людина високої ерудиції, культури, духовних помислів, з великими потенційними можливостями і здібностями.

Ключові слова: енциклопедія, освіта, виховання, духовність, духовні і християнські цінності, життєдіяльнісні смисли.

BAYANOVSKA Maria Romanivna. THE MULTIDIMENSIONALITY OF A. I. VOLOSHYN AND HIS SPIRITUAL AND CHRISTIAN VALUES

The article examines the multidimensionality of Augustyn Voloshyn through the prism of his life meanings aimed at enriching and realizing spiritual and Christian values.

The changing dynamics of researchers' interest in the personality of A. I. Voloshin is presented. It was found out that the peak of interest falls on the anniversaries of births and commemoration of Augustyn Voloshyn. The defined wide range of his life meanings gives reason to assert that he is a man of high erudition, culture, spiritual thoughts, with great potential opportunities and abilities – from a

priest, a teacher to the President of Carpathian Ukraine, devoted to his ideals and values until immortality. The characterized spiritual and Christian values in his life and activities turned out to be the main social and psychological regulators.

It has been proven that Augustyn Voloshyn was brought up and formed as a person until middle school age in a large family. From an early age, Christian values were instilled in him: love for the Lord, love for his father, mother, for his neighbor – sisters, other people who surrounded him, fear of God, obedience, mercy, sacrifice. Such a Christian life is a positive example for a newly created family, in general for a contemporary.

The multidimensionality of the personality of Augustyn Ivanovich Voloshyn lies in the specific meanings of his life activities. Life meanings, in our understanding, act as socio-psychological, socio-cultural and spiritual regulators of human life and activity. We define them as the dominant orientation of an individual's life and activity towards the realization of significant life and activity values. A person's idea of the meaning of life and activity is the most general regulator of his life activity, when a person comprehends his whole life in general, trying to answer the question about the meaning of his existence in the world, his life mission.

Keywords: encyclopedia, education, upbringing, spirituality, spiritual and Christian values, life meanings.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності проблеми. Християнство як релігія, вже з самих початків свого виникнення, відіграло і продовжує відігравати посутню роль в житті людини, впливало на перебіг історичних, культурних, соціальних, економічних, духовних подій, а особливо в часі війни.

Історію творять люди. До таких творців, духовних провідників 20–40-х років ХХ століття на Закарпатті, належить й Августин Іванович Волошин. Під проводом Святого Духа, наповнений духовними і християнськими цінностями, він невтомно служив Богу і людям, працював над траєкторією свого духовного сходження та саморозвитку, над створенням концепції навчання і виховання, реалізацією ідеї українського державотворення, мирного співжиття людей і народів, провадив добротинну і благодійну діяльність.

Особисті духовні переконання людини є найміцнішим фундаментом для моральних цінностей суспільства. Сьогодні вже науково доведено, що люди, котрі мають здорову основу власних моральних зобов'язань, більше схильні до послідовної моральної поведінки. Майбутнє кожного суспільства залежить від морального розвитку молодого покоління, його духовних глибин, яке незабаром стане робітниками, керівниками, створить власні сім'ї.

Такі здорові духовні основи закладалися Августині Волошину з раннього дитинства. Він був четвертою дитиною в сім'ї священика Івана Волошина й Емілії Волошин, уроджені Зомборі. Батько Емілії, Андрій Зомборі, був також священиком. Отож, мовиться про династії священиків, педагогів з боку батька і матері Августина Волошина. Звісно, батьки Августина були повінчані. Вони вінчалися 30 травня 1867 року в селі Керецьки. У сім'ї зросло семеро дітей, які народилися в

Келечині [6]. Як бачимо, Августин Волошин виховувався і формувався як особистість до середнього шкільного віку в багатодітній сім'ї. Вже змалечку йому закладалися християнські цінності: любов до Господа, любов до батька, матері, до ближнього свого – сестер, інших людей, котрі його оточували, богобійність, послух, милосердність, жертівність. Таке християнське життя є позитивним прикладом для новоствореної сім'ї, взагалі для сучасника.

Навчання домашнє і шкільне, а згодом гімназійне, вибір покликання – навчання Августина Волошина саме на теологічному факультеті в Будапешті, який вважався тоді престижним закладом вищої освіти, вказує на його християнську самоідентифікацію та життєдіяльнісні смисли.

Все сказане вище, обумовлює формулювання проблеми: розширення потенційних можливостей життєдіяльного смислового кола людини веде до збагачення її християнських цінностей, що вимірюються часопростором – народженням, земним життям, безсмертям.

Аналіз основних досліджень і публікацій. В науковому полі спостерігається тенденція посиленої реакції дослідників стосовно історичних персоналій, їх досягнень в різних галузях наук особливо в знаменний період – роковин, ювілеїв пам'ятних дат в історії, культурному розвитку, державотворчих процесах тощо. Сьогодні, в складних умовах воєнного часу, Україна відзначає 150-літній ювілей від дня народження Августина Івановича Волошина – священика, педагога, науковця, президента Карпатської України, Героя України, духовного провідника, перелік іпостась, в яких він постає перед дослідниками і громадянами українського суспільства, країнами – ще живими свідками тогочасних подій (Володимир Матейко, Віра Цуранич та ін.) великий і різноплановий.

У комплексному науковому дослідженні «Августин Волошин. Життя і помисли президента Карпатської України» М. Вегеш, М. Кляп, В. Тарасюк, М. Токар об'єктивно і не заангажовано висвітлюють життєвий шлях і багатогранну діяльність видатного державного, громадсько-політичного і культурного діяча Закарпаття ХХ століття Августина Волошина – Президента Карпатської України, Героя України. Вчений Микола Вегеш – один із перших і найпотужніших дослідників подій Карпатської України і постаті А. Волошина збагатив історію, культуру, освіту рідного краю новим біографічним нарисом «Волошин Августин Іванович: від учителя до Президента Карпатської України» (2024).

Постать А. Волошина – політика найповніше висвітлена у працях М. Болдижара, В. Косика, В. Лемака.

Дослідники М. Басараб і М. Токар розглядають Карпатську Україну та її президента Августина Волошина в контексті процесів українського державотворення. У новій книзі «Августин Волошин: шлях у безсмертя. Постать подвижника у музейних реліквіях», яка побачила світ у 2024 році, її автори П. М. Федака, П. П. Федака висвітлюють не лише багатогранну діяльність видатного українського педагога та вченого, громадсько-політичного, культурного, церковного і державного діяча, Президента Карпатської України, Героя України, Августина Волошина, а також подають історію створення в Ужгороді меморіального музею його імені, окреслюють перспективи розвитку цього музею. Сьогодні музейна педагога є актуальним напрямом пізнання багатомірності та духовних і християнських цінностей Августина Волошина крізь призму його життєдіяльнісних смислів у часопросторі – народження, земне життя, безсмертя.

Переважна більшість праць вітчизняних дослідників присвячена педагогічній та освітній діяльності А. Волошина, В. Гомоннай, М. Кляп, Б. Галас, О. Мишанич, П. Чучка, В. Туряниця та інші аргументовано довели великий внесок А. Волошина у розвиток освіти і виховання, рідної мови, літературознавства. М. Зимоля, В. Гомоннай, М. Вегеш, подають концепцію освіти і виховання А. Волошина, аналізують його наукову спадщину як вченого-педагога в одній з найперших посутніх книг «Августин Волошин» (1995) на початку 90-х років ХХ століття. В «Антології педагогічної думки Закарпаття (ХІХ–ХХ століття) В. Гомоннай вирізняє А. Волошина з-поміж яскравої когорти визначних педагогів Закарпаття саме яскравістю педагогічного таланту і різноманітною діяльністю, котрий своїми ідеями сприяв розвитку професійної психолого-

педагогічної і морально-духовної підготовки майбутніх педагогів.

Варто наголосити на тому, що ще 25-30 березня 2013 року в ДВНЗ «Ужгородський національний університет» в Ужгороді відбулися перші Всеукраїнські Закарпатські Волошинські читання, матеріали яких були опубліковані в науковому збірнику. У цьому збірнику міститься і наукова стаття М. Баяновської «Августин Іванович Волошин про християнські цінності у вихованні» [1, с. 14–18]. Організатором цих Закарпатських Волошинських читань стала М. Кляп – дослідниця педагогічної та освітньо-культурної діяльності Августина Волошина в міжвоєнний період (1919–1939).

Окремі аспекти педагогічної діяльності А. Волошина аналізували також і зарубіжні дослідники Т. Беднаржова, М. Вайда, М. Лабунька, В. Лар А. Пекар, С. Яковенко. Зокрема, чеська дослідниця Т. Беднаржова у монографії «Августин Волошин – державний діяч, педагог-мислитель» торкається окрім інших і теми християнських цінностей – подвижництва, просвітництва, фізичного і духовного здоров'я людини, служіння Богові й Україні, патріотизму, жертвовності на основі, яких Волошин організував свою довголітню громадсько-політичну та наукову роботу як педагога, психолога. Ця праця Т. Беднаржової, видана у Львові в 1995 році за промоції Львівської Богословської Академії. Згадані вище праці дали поштовх для майбутніх наукових розвідок.

Мета статті – розкрити багатомірність особистості Августина Волошина через життєдіяльнісні смисли, що ведуть до збагачення духовних і християнських цінностей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Заради об'єктивності треба сказати, що ім'я Августина Волошина довгий період часу не було відоме в суспільстві, в науці і посеред педагогічної громадськості. Із-за панівної ідеології радянської влади в другій половині ХХ-го століття воно замовчувалося навмисне. Лише після проголошення Незалежності України (1991) з'явилися перші наукові розвідки про життя і діяльність Августина Івановича Волошина. Одне із перших вагомих енциклопедичних видань, яке відкрило світові добре ім'я Августина Волошина була одинадцятитомна енциклопедія українознавства за редакцією Володимира Кубійовича, видана друком у львівському видавництві «Молоде Життя» у 1993 році. У цьому виданні на сторінці 315 стаття про А. Волошина нараховує 76 рядків тексту. Її написав Василь Маркусь на той час правник, публіцист, суспільний діяч, викладач суспільних наук. Професор вищої школи В. Маркусь упродовж свого життя і досліджує, і популяризує

особистість А. Волошина, його багатовекторну діяльність і все те, суспільно корисне, що пов'язане з цією непересічною Людиною. Зазначимо, що про його дружину Ірину Волошину, уроджену Петрик, громадську діячку в цьому виданні також подано інформацію (4 рядки тексту) [2].

Про широку плеяду найвидатніших державотворців, діячів культури, науки, освіти, церкви, котрі на різних історичних етапах пробуджували суспільну свідомість, долали стан соціальної апатії, відроджували й утверджували народні традиції, опікувалися проблемами духовного відродження і розбудови української держави мовиться у довіднику «Провідники духовності в Україні» за редакцією І. Ф. Кураса, виданому у Києві видавництвом «Вища школа» у 2003 році. В цьому джерелі Августина Волошина показано як державного, політичного, громадського і культурного діяча Закарпаття кінця XIX – 40-х років першої половини XX століття. Поданий матеріал містить 54 рядки тексту [3].

«Енциклопедія Закарпаття: визначні особи XX століття» видана вперше у 2007 році видавництвом «Гражда», до якої ввійшли найвідоміші представники політичного, господарського, науково-освітнього і культурного життя краю, що вклали в його розвиток і процвітання багато праці, особистої енергії і творчого натхнення. Дослідники В. Бедь і І. Хланта написали статтю про А. Волошина, яка містить 120 рядків тексту [4]. До речі, Віктор Бедь не лише зніціював написання «Енциклопедії Закарпаття: визначні особи XX століття», але і заснував, також, 20 квітня 2001 року Українську богословську академію імені святих Мефодія та Кирила, яка з 2006 року перейменована на Карпатський університет імені Августина Волошина.

На теренах Срібної Землі, так називали Закарпаття Іван Ірлявський і Василь Пачовський, найновішим енциклопедичним виданням є двохтомне видання під назвою «Педагогічна енциклопедія Закарпаття» видана в Ужгороді Всеукраїнським державним видавництвом «Карпати» у 2021 році. В ньому широко висвітлюється культурно-освітній процес на Закарпатті від найдавніших часів до сьогодення у всьому його розмаїтті, іменах, подіях і фактах; подається узагальнення наукових набутоків з історії педагогіки, проблем виховання, інтерпретація фактів та явищ освіти і педагогічної науки краю відповідно до новітніх демократичних поглядів, впливів на освітній процес глобалізації та відкритого інформаційного простору. Окрім цього авторським колективом висвітлюються питання становлення дошкільної, початкової та старшої ланок освіти, узагальнено розглядається процес становлення фахової освіти та вищої школи. В

згаданому виданні вміщена стаття М. Басараба про особистість Августина Волошина в 98-ми рядках тексту [5].

Проведений нами аналіз саме довідкової літератури, виданої за роки Незалежної України, демонструє, по-перше: динаміку зацікавлення особистістю Августина Волошина та його діяльністю в різні історичні періоди культурного розвитку Закарпаття та України серед різних соціальних груп населення і наукових працівників, пік якої припадає на ювілейний 2024 рік, по-друге, вказує сучаснику на багатовимірність особистості А. Волошина.

Багатовимірність особистості Августина Івановича Волошина полягає у конкретних смислах його життєдіяльності. Життєдіяльнісні смисли, в нашому розумінні, виступають соціально-психологічними, соціокультурними і духовними регуляторами життя і діяльності людини. Їх визначаємо як домінуючу спрямованість життя і діяльності особистості на реалізацію значущих життєвих і діяльнісних цінностей. Уявлення людини про смисл життя і діяльності є найзагальнішим регулятором її життєвої активності, коли людина осягає усе своє життя загалом, намагаючись відповісти на питання про сенс свого буття у світі, свою життєдіяльнісну місію. Різною залежно від смислу є повнота життя людей, міра їх самореалізації та самозадоволеності. Життя людини складається з безлічі подій, відбувається в різних площинах і сферах діяльності і спрямоване на реалізацію найрізноманітніших цілей. Психологічним утворенням, що дозволяє людині подолати цю мозаїчність і осягнути своє життя як певну цілісність, є уявлення про смисл життя. Про це писали вітчизняні філософи, історики, педагоги Б. Кримський, В. Тихонович, І. Єрмаков, В. Доній, Г. Несен, В. Назаренко, Г. Сагач та ін. До найвагоміших життєдіяльнісних смислів Августина Волошина належать:

- прагнення до пізнання і самопізнання;
- інтегровані знання (гуманітарні, зокрема знання мов, природничі, філософські, етичні, богословські та ін.);
- священниче покликання;
- здобуття освіти, в тому числі і теологічної;
- священство;
- душпастирство;
- діалектика сакраментального і світського життя;
- наука, наукова діяльність
- творчість: наукова, педагогічна, художня;
- державотворчі візії;
- політичне життя і діяльність,
- соціально-економічна перспективність;
- культурно-освітнє життя;

- просвітництво;
- оброчинництво. ;
- соціально-економічна та фінансова грамотність;
- правове поле взаємовідносин і співпраці.

Августин Волошин за виконанням трудових функцій і фахових компетентностей: педагог; психолог, науковець, професор Ужгородської учительської семінарії з 1900 року, її директор (1917–1938 рр.) духовний наставник, греко-католицький священик у 1925 році іменованій папським шамбеляном папою Пієм XI (почесний церковний титул, що надається священикам при папському дворі). Про це писав о. Атанасій Пекар ЧСВВ у статті «Батько о. Августин Волошин – жертва большевицького терору); письменник; акціонер, видавник, журналіст; культурний і громадсько-політичний діяч; Президент Карпатської України, Герой України.

Володимир Бірчак, котрого з Августином Волошином пов'язувала тривала творча співпраця та дружба, побачив і відчув у ньому цю багатовимірність. Тому взявся першим за систематизацію творчого доробку Волошина, синтезувавши його погляди на різні прояви розмаїтої діяльності А. Волошина як педагога та громадського діяча універсального характеру. За твердженням В. Бірчака, Августин Волошин поєднував у собі носія як гуманітарних, так і природничих, зокрема духовних і християнських цінностей (виділено нами – М. Б.), церковних і світських засад.

Християнські цінності – це знання про Бога як першопричину Всесвіту, про походження життя на Землі, про створення людини, про ціль і зміст людського буття, про необхідність духовного відродження через віру в Ісуса Христа. Саме тому формування духовності людини повинно починатися, насамперед, з формування основ християнського світогляду, який ґрунтується на істині про Бога та сприяє формуванню в неї духовності і моральності, що є незмінною за будь-яких часів. Відсутність у людини духовності і моральності має негативний вплив на розвиток її особистості, на її духовне здоров'я. Виникає необхідність з ранніх років закласти в душу дитини позитивний християнський зміст не як щось зовнішнє і тимчасове, а як відповідь на власні найглибші запити її духу.

Треба наголосити на тому, що цінності і ціннісні орієнтації від першої половини ХХ-го століття, коли жив і працював Августин Волошин, до 20-х років ХХІ століття суттєво змінилися.

Проте найвищі духовні і християнські цінності, до яких відносимо – ВІРУ, НАДІЮ, ЛЮБОВ, ЖИТТЯ, ПРОЩЕННЯ, ПОКАЯННЯ, БОГОБОЙНІСТЬ, МИЛОСЕРДЯ, ДОБРОЧИН-

НІСТЬ, АЛЬТРУЇЗМ, ВДЯЧНІСТЬ, ПРЕОБРАЖЕНА У ХРИСТІ ЛЮДИНА і, які були притаманні Августинові Волошину, залишаються незмінними.

Лише з Господом і в Господі мають значення всі інші цінності, зокрема і національні, загальнолюдські, громадянські та сімейні, які закладають підвалини духовності людини.

На нашу думку, категорія духовність завжди пов'язується з проблемою-дилемою знаходження смислу життєвого шляху і діяльності у часопросторі. Духовне зростання – сходження на шляху пошуку Істини, Добра, Краси та інших вищих цінностей. Адже у сфері духовного життєтворення молода людина здійснює осмислення і вибір ідеалів, цінностей, цілепокладання на основі не просто засвоєння, а й осмислення і переживання свого внутрішнього світу і життєвого досвіду. У знаходженні смислу знання і цінності особистісно глибинно переживаються.

Проблема духовності – це не лише визначення вищого рівня освоєння людиною свого світу, ставлення до нього – природи, суспільства, до інших людей, до самого себе; це проблема виходу молодої людини за межі емпіричного буття, подолання себе «вчорашнього» у процесі вдосконалення, «сходження» особистості до своїх ідеалів, цінностей і реалізація їх на своєму життєвому шляху.

Про духовність, загальнолюдські і християнські цінності А. І. Волошин розмірковує з різних позицій у таких педагогічних і психологічних працях, як :

- «Метод и подробный плань народошк. катехизації» (1910);
- «Азбука карпаторуського и церк. слов.чтенія» (1921);
- «Про наші школи» (1922);
- «Педагогіка и дидактика для учительських семінарій» (1923);
- «Дві політичні розмови» (1923);
- «О соціальному вихованню» (1924);
- «Коротка історія педагогіки для учит. сем.» (1923), (1935);
- «Малий біблійний катехизм для низш.кл.нар.шк.» (1930);
- «Дидактика» (1933);
- «Логіка» (1935);
- «Про брехливість дітей» (1935);
- «Загальна педагогіка» (1935) (розділ «Свобода і границі виховання»);
- «Педагогічна психологія» (1935);
- «Педагогічна методологія» (1943) та інші.

Праці А. І. Волошина на соціальні і політичні теми, також, містять вагомі думки про духовність особистості та життєву її компетентність. Серед них:

- «Recko-katolicka cirkev v Podkarpatske Rusi (Podkarpatska Rus). Praha: Orbis, 1923).
- «Наш президент», присвячена 75-річчю від дня народження Т.Г.Масарика (Наук.зб. УВУ в Празі. Ч.І. Прага, 1925).
- «Наш прапор» (Свобода, 1933).
- «Pocatku narodního probuzení na Podkarpatske Rusi» (Podkarpatska Rus. – Bratislava, 1936).
- «Оборона кирилики» (Наук. зб. т-ва «Просвіта». Річн. XII. Ужгород, 1937).
- «Мир людям доброї волі!» (Нова Свобода (Хуст), 1939. 6 січн.).
- «Солодкий мій народ!» (Нова Свобода (Хуст), 1939. 14 лют.).
- «До всього українського народу. Відозва уряду Карпатської України» (Нова Свобода (Хуст), 1939. 15 лют.).
- «Про шкільне право будучої української держави» (Наук. зб. УВУ в Празі. Т.ІІІ. Прага, 1943) та інші.

Всі праці Августина Волошина, не зважаючи на випробування часом, об'єднують в одне ціле актуальне і по нині питання «людина в сучасному світі, її цінності та ціннісні орієнтації».

Становище людини в сучасному світі є амбівалентним. Внаслідок гуманітарного, інформаційно-технологічного поступу, суспільних хвилювань роль особистості як режисера та актора своєї індивідуальної долі зростає.

Сучасну людину можна схарактеризувати як таку, що «загубилася у власному житті», тобто втратила певну ціннісно-сміслову форму власного буття. Її «Я» стає порожньою оболонкою.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. З опорою на нововведене нами поняття життєдіяльнісних смислів досліджено багатовимірність особистості Августина Волошина. Презентовано мінливу динаміку зацікавлення дослідників особистістю А. І. Волошина. З'ясовано, що пік зацікавлень припадає на ювілеї уродин та річниці вшанування пам'яті Августина Волошина. Визначене широке коло його життєдіяльнісних смислів дає підстави стверджувати, що це Людина високої ерудиції, культури, духовних помислів, з великими потенційними можливостями і здібностями – від священика, педагога до Президента Карпатської України, віддана своїм ідеалам і цінностям аж до безсмертя. Саме схарактеризовані духовні і християнські цінності в його житті і діяльності виявилися основними соціально-психологічними регуляторами.

Сьогодні в глобалізованому, полікультурному, секуляризованому українському та європейському суспільствах дуже важливо сфокусувати увагу дослідників саме на багато-

вимірності постаті Августина Волошина, його життєдіяльнісних смислах, духовних і християнських цінностях як феноменах національної культури.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Баяновська М. Р. Августин Іванович Волошин про християнські цінності у вихованні. Закарпатські Волошинські читання: матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (Ужгород, 25-30 березня 2013 р.) / Наук. ред. І. В. Козубовська, В. В. Левкулич, В. І. Староста, І. О. Стряпко. Ужгород: Видавництво ФОП Бреза А. Е. 2013. С.14–18.
2. Волошин Августин. Енциклопедія Українознавства / Гол. ред. проф. д-р Володимир Кубійович. Т. 1. Перевидання в Україні. Львів, 1993. С. 315.
3. Волошин Августин. Провідники духовності в Україні: Довідник / За ред. І. Ф. Кураса. К. : Вища школа, 2003. С. 25.
4. Волошин Августин Іванович. Енциклопедія Закарпаття: визначні особи ХХ століття / Наук. ред. доктор історичних наук Довганич О. Д. Ужгород: Видавництво «Гражда», 2007. С. 71–72.
5. Волошин Августин Іванович. Педагогічна енциклопедія Закарпаття. Т. 1 Ужгород: Всеукраїнське державне видавництво «Карпати», 2021. С. 111–112.
6. Рішко Микола. Августин Волошин – священик, педагог, президент. Благовісник. № 1 (355) лютий-березень. 2024. С. 8–13.

REFERENCES

1. Bayanovska, M. R. (2013). *Avhustyn Ivanovych Voloshyn pro khrystyians'ki tsinnosti u vykhovanni*. [Augustyn Ivanovich Voloshyn about Christian values in education]. Uzhhorod.
2. *Voloshyn Avhustyn. Entsyklopediya Ukrainoznavstva*. (1993). [Voloshyn Augustyn. Encyclopedia of Ukrainian Studies]. Lviv.
3. *Voloshyn Avhustyn. Providnyky dukhovnosti v Ukraini*: (2003). [Voloshyn Augustyn. Guides of spirituality in Ukraine]. Kyiv.
4. *Voloshyn Avhustyn Ivanovych. Entsyklopediya Zakarpattya: vyznachni osoby XX stolittya*. (2013). [Augustyn Ivanovich Voloshyn. Encyclopedia of Transcarpathia: notable persons of the 20th century]. Uzhhorod.
5. *Voloshyn Avhustyn Ivanovych. Pedagogichna entsyklopediya Zakarpattya*. (2021). [Augustyn Ivanovich Voloshyn. Pedagogical encyclopedia of Transcarpathia]. Uzhhorod.
6. Rishko, M. (2024). *Rishko Mykola. Avhustyn Voloshyn – svyashchenyk, pedahoh, prezident*. [Augustyn Voloshyn – priest, teacher, president. the evangelist].

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

БАЯНОВСЬКА Марія Романівна –

кандидатка педагогічних наук, докторка філософії, доцентка, доцентка кафедри теорії і методики професійної освіти та інноваційних технологій Закарпатського інституту післядипломної педагогічної освіти.

Наукові інтереси: педагогічні ідеї Августина Волошина щодо духовного виховання на засадах християнських цінностей в різних історико-культурних умовах розвитку освіти на Закарпатті в 20–30-х роках ХХ століття.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

BAYANOVSKA Maria Romanivna – Candidate

of Pedagogical Sciences, Sciences, Doctor of Philosophy, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Theory and Methodology of Vocational Education and Innovative Technologies of the Transcarpathian Institute of Postgraduate Pedagogical Education.

Circle of scientific interests: pedagogical ideas of Augustyn Voloshyn regarding spiritual education based on Christian values in various historical and cultural conditions of the development of education in Transcarpathia in the 20s and 30s of the 20th century.

Стаття надійшла до редакції 11 липня 2024 р.

УДК 378.147.091.33-027.22:74

DOI: https://doi.org/10.59694/ped_sciences.2024.09.054**ГАРБУЗЕНКО Лариса Володимирівна** –

кандидат педагогічних наук,

доцент, доцент кафедри мистецької освіти

Центральноукраїнського державного університету

імені Володимира Винниченка

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-1337-4568>e-mail: lar_gar@ukr.net

РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНО-ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

ГАРБУЗЕНКО Лариса Володимирівна. РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНО-ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

Авторкою статті розроблено комплекс завдань, спрямованих на розвиток емоційно-ціннісного ставлення майбутніх фахівців образотворчого мистецтва до декоративно-ужиткового мистецтва. Завдання побудовані на прикладі однієї-двох тем з освітнього компоненту «Декоративно-прикладне мистецтво», але їх можна модифікувати відповідно до інших тем з урахуванням регіональних особливостей.

Запропоновані завдання спрямовані на розвиток емоційно-ціннісного ставлення до мистецтва та дійсності у контексті використання декоративно-ужиткового мистецтва, що передбачає: інтерес та потребу в ознайомленні з особливостями рідної культури та культур інших народів; етнокультурну толерантність; стійкий пізнавальний і професійний інтерес до вивчення українських народних ремесел, національної культури, сформованість емоційно-естетичних переживань, ідеалів, прагнень, суджень, думок, почуттів засобами народних ремесел; розуміння смислотворчої цінності народного мистецтва, естетичні переживання його художнього тла, художніх образів; готовність до переоцінки власних художніх домагань; усоблення себе як представника певної культури, мови, етносу.

Визначено умови ефективного розвитку емоційно-ціннісного ставлення до декоративно-ужиткового мистецтва: опора на високохудожні твори народного мистецтва, що мають морально-естетичну цінність; розкриття естетичних аспектів краси пошуку істини, насолоди від опредмечування духовних цінностей людства; емоційна насиченість, естетична виразність викладу матеріалу; надання освітньому процесу рис творення художнього образу;

створення ситуації вибору – створення кількох варіантів програм діяльності, які забезпечують передумови свідомого вибору, відповідальність кожного студента за свій вибір, за результат діяльності; врахування актуальних для студентів потреб, завдяки яким може ефективно формуватися власний смисл художньо-естетичного самовдосконалення.

Ключові слова: майбутні фахівці образотворчого мистецтва, декоративно-ужиткове мистецтво, емоційно-ціннісне ставлення, художньо-естетична цінність, комплекс завдань.

GARBUZENKO Larysa Volodymyrivna. DEVELOPMENT OF EMOTIONAL AND VALUABLE ATTITUDE TO DECORATIVE AND APPLIED ART OF THE FUTURE FINE ART SPECIALIST

The author of the article has developed a set of tasks aimed at developing the emotional and valuable attitude of future fine art specialists to decorative and applied art. The tasks are built on the example of one or two topics from the educational component 'Decorative and Applied Art', but they can be modified according to other topics taking into account regional characteristics.

The proposed tasks are aimed at the development of an emotional and valuable attitude to art and reality in the context of the use of decorative and applied art, which involves: interest and need to get acquainted with the peculiarities of the native culture and the cultures of other peoples; ethnocultural tolerance; persistent cognitive and professional interest in the study of Ukrainian folk crafts, national culture, the formation of emotional and aesthetic experiences, ideals, aspirations, judgments, thoughts, and feelings by means of folk crafts; understanding of the meaningful value of folk art, aesthetic experiences of its artistic background, artistic images; readiness to reassess one's own artistic pursuits; personification of oneself as a representative of a certain culture, language, ethnicity.

The conditions for the effective development of an emotional and valuable attitude to decorative and applied art are determined: reliance on highly artistic works of folk art that have moral and aesthetic value; revealing the aesthetic aspects of the beauty of the search for truth, enjoyment of the objectification of the spiritual values of humanity; emotional saturation, aesthetic expressiveness of the presentation of the material; providing the educational process with the features of creating an artistic image; creating a situation of choice - creating several options for activity programs that provide the prerequisites for a conscious choice, the responsibility of each student for his choice, for the result of the activity; taking into account the needs that are relevant for students, thanks to which one's own sense of artistic and aesthetic self-improvement can be effectively formed.

Keywords: future specialists of fine art, decorative and applied art, emotional and value attitude, artistic and aesthetic value, set of tasks.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Сучасне науково-педагогічне бачення проблем розвитку особистості, культурологічне трактування виховання актуалізує проблеми удосконалення професійної підготовки фахівців образотворчого мистецтва, як митців, так і вчителів закладів освіти. Доцільно будувати цей процес на використанні особистістю свого внутрішнього потенціалу з орієнтацією на створення умов для розвитку ціннісного ставлення професіонала до об'єктів культурної спадщини.

Важливу роль у цьому процесі має спадок декоративно-ужиткового мистецтва, що є невід'ємною частиною загальної культури. Декоративно-ужиткове мистецтво передбачає не лише створення творів матеріальної культури, а й сприяє розвитку свідомості особистості завдяки тому, що є комплексом духовної сутності життя народу, відображає досвід моральних знань та почуттів, норм поведінки. Воно виступає ідеальною моделлю цілісного духовного впливу на особистість.

Процес професійної підготовки фахівців образотворчого мистецтва включає опанування

освітнім компонентом «Декоративно-прикладне мистецтво», метою чого є вивчення основ композиції, набуття базових навичок технологічних особливостей різних видів декоративно-ужиткового мистецтва та формування творчої особистості, художника-професіонала. Особливістю організації освітнього процесу у цьому разі є включення студентів у різноманітні види діяльності, як репродуктивної, творчої, так і дослідницької.

Під час ознайомлення з надбаннями декоративно-ужиткового мистецтва та творення його засобами майбутні фахівці мають широкі можливості для усвідомлення власних потреб і досягнень у художньому самовираженні, отримання задоволення від спілкування за допомогою мистецтва у різних культурних середовищах.

Аналіз основних досліджень та публікацій. У сучасних психолого-педагогічних роботах представлені різні аспекти впливу мистецтва в цілому та декоративно-ужиткового зокрема на формування особистості. Вплив декоративно-ужиткового мистецтва на професійне становлення майбутніх фахівців

розкрито у дослідженнях Г. Бутківської, О. Власюк, О. Гевко, А. Дяченко, Т. Мітязькіної, Т. Осмак, Л. Плазовської, О. Смірної, В. Чупіної. Дослідження Т. Антоненко, О. Гданської, Ю. Зенькович, Н. Савченко, Н. Полтавської Г. Фреймана зосереджені на питаннях вивчення впливу мистецтва на формування ціннісних орієнтацій здобувачів освіти. Н. Миропольська, Л. Ракітянська, І. Селютіна, Т. Стас, Н. Чен досліджують окремі аспекти формування емоційної культури, емоційного інтелекту, емоційної компетентності засобами мистецтва.

У контексті дослідження формування емоційно-ціннісного ставлення до декоративно-ужиткового мистецтва заслугоує на увагу міркування Т. Антоненко щодо впливу культури та мистецтва на становлення ціннісно-сислової сфери особистості. Зокрема, авторка наголошує на такій здатності мистецтва «як розвиток художнього бачення, ритму, асоціативності, інтуїції, уяви, синестезії художніх уявлень і виявлення їх гармонії» [1, с. 12].

І. Бех є автором ідеї техніки емоційного підсилення у вихованні особистості, відповідно до якої для перетворення певної емоції у смислоперероджувальну функцію тієї чи тієї духовної цінності передбачається використання засобів підвищення сили певної емоції [2]. Н. Миропольська, розвиваючи цю ідею, пропонує домінантно-технологічні прийоми, що допомагають здобувачам освіти прилучитися до художніх цінностей світу. Серед цих прийомів нас зацікавив прийом діалогу культур в «машині часу», що визначається авторкою «як фундаментальна потреба людської спільноти, що дозволяє уникати одноманітності суджень, інтерпретувати думки, посилювати їх, обмірковувати, вступати в суперечки тощо» [3, с. 13].

Хоча достатньо повно представлено теоретичний аналіз проблеми формування емоційно-ціннісного ставлення до мистецтва, проте в меншій мірі розглядаються питання методичного супроводу процесу розвитку емоційно-ціннісного ставлення до декоративно-ужиткового мистецтва.

Мета статті – представлення розробленого комплексу завдань для розвитку емоційно-ціннісного ставлення до декоративно-ужиткового мистецтва майбутніх фахівців образотворчого мистецтва. Завдання побудовані на прикладі однієї-двох тем з освітнього компоненту «Декоративно-прикладне мистецтво», але їх можна модифікувати відповідно до інших тем з урахуванням регіональних особливостей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основою формування духовного потенціалу особистості, як наголошує О. Олек-

сюк, є активізація емоційно-почуттєвого ставлення до світу [4]. Особистісно-ціннісне ставлення до мистецтва та дійсності визначається і предметом пізнання в мистецтві. У процесі сприймання, вивчення мистецтва відбувається звернення, передусім, до почуттів, емоційної сфери і через неї – до розуму. Почуття задоволення, радість від результатів, захопленість творами мистецтва слугують основою для художньо-творчої діяльності. Спрямованість особистості на засвоєння художньо-естетичних цінностей характеризується сукупністю ціннісних орієнтацій, соціальних установок, потреб, інтересів.

Емоційно-ціннісне ставлення до мистецтва та дійсності у контексті використання декоративно-ужиткового мистецтва включає: інтерес та потребу в ознайомленні з особливостями рідної культури та культур інших народів; етнокультурну толерантність; стійкий пізнавальний і професійний інтерес до вивчення українських народних ремесел, національної культури, сформованість емоційно-естетичних переживань, ідеалів, прагнень, суджень, думок, почуттів засобами народних ремесел; розуміння смисложиттєвої цінності народного мистецтва, естетичні переживання його художнього тла, художніх образів; готовність до переоцінки власних художніх домагань; уособлення себе як представника певної культури, мови, етносу.

Для назв розроблених завдань задля розвитку емоційно-ціннісного ставлення до декоративно-ужиткового мистецтва ми використали українські народні прислів'я, що несуть узагальнену думку, іносказання для підсилення цінності твору чи творчої діяльності майстра, мають дидактичну спрямованість.

З метою розвитку усвідомлення значущості декоративно-ужиткового мистецтва для становлення особистості художника та педагога ми пропонуємо завдання «Ремесло скрізь хліб знайде». Студенти ознайомлюються з твердженнями, які можуть бути цінностями: пізнання культури народу через систему орнаментів; оволодіння техніками декоративно-ужиткового мистецтва; знайомство з традиціями та звичаями українського народу; духовне збагачення; моральне вдосконалення; розвиток творчих сил і здібностей; досвід покоління; виставкова діяльність; активна життєва позиція; творча реалізація; духовне самовдосконалення; соціальне становище; пізнання світу; спілкування; гармонійні стосунки з оточенням; кар'єра; участь в етнографічних експедиціях; спілкування з майстрами народного мистецтва; участь у фестивалях; заняття улюбленою справою, хобі; спілкування мовою мистецтва; рух до мрії; інтерес до життя, відкритість до нового;

можливість вчити; бажання вчитись та самовдосконалюватись; цікава робота; дослідницька діяльність; матеріальний добробут; формування самостійних суджень; власна справа; суспільне визнання; повага колег. Кожен студент повинен вибрати з переліку десять найбільш значущих для них цінностей декоративно-ужиткового мистецтва або дописати інші. Якщо у процесі роботи змінюється думка або виникає потреба дописати інші цінності, то можна виправляти відповіді. Потім пропонується вибрати три найважливіші цінності, і нарешті – одну найголовнішу цінність. Завершується вибір цінностей декоративно-ужиткового мистецтва обговоренням питань: легко чи важко було робити вибір, чому обрали ту чи іншу цінність, за яких умов цінності можуть змінюватися.

Завдання «Рожа і в терну гожа» сприяє формуванню сукупності ціннісних орієнтацій, соціальних установок, потреб, інтересів, що характеризують спрямованість особистості на засвоєння художньо-естетичних цінностей. Студентам необхідно визначити художньо-естетичну цінність запропонованих зразків: народного вбрання з елементами вишивки; сучасного вбрання на основі народних традицій; повсякденного одягу з використанням етномотивів.

Формування здатності до розуміння емоційного змісту творів декоративно-ужиткового мистецтва відбувається під час виконання завдання «У ремісника золота рука», в процесі якої потрібно визначити художній задум кожного із запропонованих творів, назвати емоції, що вони викликають, проаналізувати, з якими почуттями, на думку студентів, автор виконував творчу роботу, описати, як емоційний стан автора впливає на якість виробу.

Зацікавлює майбутніх фахівців і завдання «Бачили ми вже всяко, нехай ще й так побачимо», що має на меті формування уособлення себе як представника певної культури, мови, етносу. У цій вправі стоїть завдання систематизувати запропоновані зображення предметів побуту за часом, стилем, соціальною приналежністю чи дією. Систематизація відбувається відповідно до різних конкретних ситуацій, в яких відображаються регіональні особливості та час.

Варіант 1. Ви – вельможний пан з Полтавщини. На початку 1860 року ви поїхали до майстра придбати меблі для облаштування кімнати, заїхали до ткача купити килими для оздобу підлоги та стін, відвідали крамницю з посудом.

Варіант 2. Ви – заможна пані епохи бароко Східної частини Київщини. Вибираєте собі святкове вбрання.

Варіант 3. Ви прийшли з учнями на виставку витинанок. Там представлена велика кількість робіт майстрів різних етнічних груп, країн, культур. Систематизуйте ці роботи у розповіді.

Варіант 4. Ви – писанка з Великої Виски Херсонської губернії. Всюди шукаєте свою рідню. Знайдіть своїх родичів (каталоги С. Кульжинського, М. Біняшевського, М. Ястребова).

Варіант 5. Ви – сучасна молода людина на ярмарку у Полтаві, хочете купити посуд опішнянських майстрів.

Під час порівняння зразків вишивок, виготовлених майстрами народної творчості та студентами, у завданні «Хороший товар сам себе хвалить» відбувається розвиток уміння переживати й емоційно оцінювати художні об'єкти з точки зору естетичного ідеалу. Підказкою для виконання завдання є перелік почуттів, які можуть виникнути у процесі сприймання художніх робіт: огида, байдужість, насолода, захоплення, піднесення, зацікавленість, оптимізм, натхнення, страх, радість, задоволення, самотність, песимізм, байдужість, надія.

Продовженням реалізації мети емоційно оцінювати твори народного мистецтва, а також розуміння естетичних аспектів краси пошуку істини, отримання насолоди від опредмечування духовних цінностей людства є завдання «Так за батьків було, так і нам треба». У ході виконання цього завдання студенти підбирають фотографії творів декоративно-ужиткового мистецтва, які викликали у них почуття задоволення, захоплення, насолоди. Надалі під час парної роботи обмінюються враженнями від сприймання підібраних зразків, пишуть спільне есе. По завершенню парної роботи кожна пара знайомить всіх присутніх зі своїми есе. Як підсумок – відповідь на питання: чи співпали емоції авторів есе із емоціями та оцінками колег по групі.

Завдання «Спершу треба розсудити, а тоді робити» спрямоване на визначення пріоритетних художніх цінностей майбутніх фахівців. Воно виконується під гаслом «У декоративно-ужитковому мистецтві (вишивці, витинанці, писанкарстві...) я ціную...». Учасники сідають на стільці у коло. Стільців є на один менше, ніж учасників. На початку вправи визначається, що учасники повинні будуть мінятися місцями, залежно від того, що вони цінують у конкретному виді декоративно-ужиткового мистецтва. Ті, для кого вказане висловлювання є цінністю, швидко міняються місцями. Той, хто не встигає зайняти вільне місце, стає ведучим. Якщо ніхто не міняється місцями, то необхідно обгрунтувати, чому не вважає вказане твердження цінністю. Якщо студенти міняються місцями у

ситуаціях, коли твердження не повинно бути цінністю, то теж необхідне доведення.

Наводимо орієнтовні приклади завдань: поміняйте місцями ті, хто цінує спокійну колірну гаму; поміняйте місцями ті, хто цінує використання яскравих акрилових ниток у вишивці; поміняйте місцями ті, хто цінує виразальну мову символів; поміняйте ті, хто цінує імітування образів; поміняйте місцями ті, хто цінує наявність творчої ідеї; поміняйте місцями ті, хто цінує ажурність у витинанці; поміняйте місцями ті, хто цінує швидкість виконання у витинанці; поміняйте місцями ті, хто цінує поєднання ниток різної текстури та товщини у художньому ткацтві; поміняйте місцями ті, хто цінує технічну досконалість виробу; поміняйте місцями ті, хто цінує відповідність символів у писанкарстві; поміняйте місцями ті, хто цінує неякісно пофарбовану писанку; поміняйте місцями ті, хто цінує естетично оформлену іграшку; поміняйте місцями ті, хто цінує іграшку, виконану на основі традицій і звичаїв українського народу; поміняйте місцями ті, хто цінує іграшку, виконану аби-як; поміняйте місцями ті, хто цінує чітко виконаний орнамент в техніці петриківського розпису.

Аналогічна форма виконання завдання «Яка прядка, така й нитка», що слугує розвитку здатності до визначення студентами власних цінностей та переоцінки власних художніх домагань. У цьому завданні ведучий розпочинає його словами: «Поміняйте місцями ті, хто, коли (емоція) робить (дія)...». Зокрема, це можуть бути такі завдання: поміняйте місцями ті, хто кидає вишивку, коли зав'язуються вузлики на нитці; поміняйте місцями ті, хто надовго відкладає роботу, коли збиваються з рахунку нитки; поміняйте місцями ті, хто радіє і готовий обняти весь світ, коли правильно виконав роботу; поміняйте місцями ті, хто відчув сором, коли не умів закріпити нитку на тканині без вузлика; поміняйте місцями ті, хто кидав ножиці, коли фризова витинанка «розпалася»; поміняйте місцями ті, хто казав: «У мене все вийде!», коли фризова витинанка «розпалася»; поміняйте місцями ті, хто відчув сум, коли робота не потрапила на виставку; поміняйте місцями ті, хто відчув прикрість, коли у колеги завдання було виконане гірше, ніж у вас; поміняйте місцями ті, хто відчув обов'язок допомогти, коли у колеги завдання не вдалося. Таке завдання доцільно проводити двічі чи тричі на період вивчення тем з метою усвідомлення взаємозв'язку емоцій з діями, виявлення стереотипних емоційних реакцій.

Усвідомлення та переоцінка власних художніх домагань майбутніх фахівців відбувається і при виконанні завдання «Не той друг, хто медом маже, а той, хто правду каже». Для

виконання цього завдання студенти утворюють два кола з однаковою кількістю учасників, які розміщуються парами один проти одного (4–6 пар). Учасники внутрішнього кола мають виконану роботу з декоративно-ужиткового мистецтва, яку повинні оцінити студенти із зовнішнього кола за такими критеріями: рівень володіння технікою виконання, матеріалом; майстерність виконання; охайність виконання; оригінальність композиційного вирішення; композиційна цілісність; творчий підхід; актуальність і значущість; повнота розкриття теми; цілісність художнього враження; оригінальність твору; ефективність використаних засобів зображення; повнота висвітлення проблеми; використання знань з інших галузей; естетика оформлення результатів виконаного виробу.

За відведений час учасник із внутрішнього кола дає оцінку, а учасник із зовнішнього кола фіксує її. За командою викладача пари змінюються, і студент із внутрішнього кола оцінює новий для себе виріб, а студент із зовнішнього кола фіксує іншу оцінку того ж виробу. Так продовжується до тих пір, поки всі учасники із внутрішнього кола не оцінять всі вироби. По завершенню такої роботи студенти зовнішнього кола аналізують запропоновані їм оцінки виробів та формулюють власний висновок.

Метою завдання «Хто що вміє, то і діє» є розвиток розуміння смисложиттєвої цінності народного мистецтва, естетичних переживань його художнього тла, художніх образів. Студентам пропонується ознайомитися з інформацією про становлення особистості народних майстрів, визначити смисложиттєву цінність народного мистецтва у їх становленні, описати естетичні переживання, що виникають на тлі сприймання художніх образів, які створені цими митцями.

Ефективною для формування етнокультурної толерантності, усвідомлення відмінностей сприймання світу різними людьми є завдання «Яка громада, така й рада». Завдання виконується у мікрогрупах. Кожен учасник з однієї сторони аркуша пишу своє ім'я, а з іншого зображає незавершений малюнок (наприклад кілька крапок, геометрична фігура, лінії, які символізують загальний образ майбутнього орнаменту). Через кожні 10 секунд усі водночас передають свої малюнки сусідам ліворуч, які щось домальовують. Завдання виконується доти, доки малюнок не повернеться до господаря. По завершенню роботи кожен учасник дає відповідь на такі запитання: чи відображають малюнки задуманий автором образ; чому відбулася трансформація авторського образу.

Розвиток емоційно-ціннісного ставлення до декоративно-ужиткового мистецтва є ефек-

тивним за таких умов: опора на високохудожні твори народного мистецтва, що мають морально-естетичну цінність; розкриття естетичних аспектів краси пошуку істини, насолоди від опредмечування духовних цінностей людства; емоційна насиченість, естетична виразність викладу матеріалу; надання освітньому процесу рис творення художнього образу; створення ситуації вибору – створення кількох варіантів програм діяльності, які забезпечують передумови свідомого вибору, відповідальність кожного студента за свій вибір, за результат діяльності; врахування актуальних для студентів потреб, завдяки яким може ефективно формуватися власний смисл художньо-естетичного самовдосконалення.

Під час виконання запропонованих завдань спостерігаємо такі зміни в особистісному розвитку майбутніх фахівців: розвиток емоційної сфери через розуміння емоційного змісту творів декоративно-ужиткового мистецтва; формування позитивного ставлення до себе й обраної професійної діяльності; виникнення інтересу до сприймання творів декоративно-ужиткового мистецтва та робіт майстрів народного мистецтва, його оцінювання, творення художнього образу засобами цього виду мистецтва; розвиток прагнення до найбільш повного особистісного росту на основі самопізнання та самоусвідомлення себе як митця і педагога.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Впровадження запропонованих завдань на основі різноманітних технік декоративно-ужиткового мистецтва, його видів сприяє тому, що студенти навчаються естетично сприймати твори декоративно-ужиткового мистецтва завдяки детальному аналізу асоціацій, що виникають, опису характеру чуттєвого впливу об'єкта на спостерігача. Опора на засоби масової інформації, спеціальну літературу, журнали, каталоги виставок тощо дає можливість представити різні підходи до сприйняття, аналізу, оцінки та інтерпретації творів декоративного мистецтва. Варіативність завдань сприяє максимальному розкриттю можливостей художньо-естетичного зростання студентів, стимулює їх внутрішні сили до творчого саморозвитку і самовдосконалення.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у широкому впровадженні в освітній процес підготовки майбутніх фахівців образотворчого мистецтва комплексу завдань, що сприяють здатності вирішувати різноманітні проблеми як у професійній діяльності, так і у соціальному та повсякденному житті, розв'язувати задачі різних рівнів складності у різноманітних ситуаціях, як стандартних, так і неординарних.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Антоненко Т. Л. Вплив культури і мистецтва на становлення ціннісно-сміслової сфери особистості. *Мистецтво та освіта*. 2020. № 1. С. 9–13.
2. Бех І. Д. Особистість на шляху до духовних цінностей. Київ; Чернівці: Букрек, 2018. 296 с.
3. Миропольська Н. Є. Художні цінності в життєвому просторі старшокласників: до постановки проблеми. *Мистецтво та освіта*. 2021. № 1. С. 10–14.
4. Олексюк О. М. Розвиток духовного потенціалу особистості у постнекласичній мистецькій освіті. Київ: Ун-т ім. Бориса Грінченка, 2019. 266 с.
5. Чен Н. В. Формування емоційної компетентності на уроках образотворчого мистецтва. *Мистецтво та освіта*. 2023. № 1. С. 45–52.

REFERENCES

1. Antonenko, T. L. (2020). Vplyv kultury i mystetstva na stanovlennia tsinnisno-smyslovoi sfery osobystosti [The Influence of Culture and Art on the Formation of the Value-meaning Sphere of the Individual]. Kyiv.
2. Bekh, I. D. (2018). Osobystist na shliakhu do dukhovnykh tsinnostei. [Personality on the Way to Spiritual Vvalues]. Kyiv; Chernivtsi.
3. Myropolska, N. Ye. (2021). Khudozhni tsinnosti v zhyttievomu prostori starshoklasnykiv: do postanovky problemy [Artistic Values in the Living Space of High School Students: before Posing a Problem]. Kyiv.
4. Oleksiuk, O. M. (2019). Rozvytok dukhovnoho potentsialu osobystosti u postneklasychnii mystetskii osviti [Development of the spiritual potential of the individual in post-non-classical art education]. Kyiv.
5. Chien, N. V. (2023). Formuvannia emotsiinoi kompetentnosti na urokakh obrazotvorchoho mystetstva [Formation of Emotional Competence in Fine Art Lessons]. Kyiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ГАРБУЗЕНКО Лариса Володимирівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри мистецької освіти Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: вдосконалення фахової підготовки майбутніх фахівців образотворчого мистецтва засобами декоративно-ужиткового мистецтва.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

GARBUSENKO Larysa Volodymyrivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Art Education Department of Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University.

Circle of scientific interests: improvement of professional training of future fine art specialists by means of decorative and applied art.

Стаття надійшла до редакції 3 серпня 2024 р.

УДК 378.011.3-051:53]-026.15

DOI: https://doi.org/10.59694/ped_sciences.2024.09.060**ГРИНЬОВ Роман Станіславович** –

кандидат фізико-математичних наук, факультет фізики

Аріельського університету, Ізраїль

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6500-5724>

e-mail: romagrinev@gmail.com

РЕАЛІЗАЦІЯ МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИКИ ПІД ЧАС СТВОРЕННЯ ЦИФРОВОГО НАВЧАЛЬНОГО КОНТЕНТУ ЯК ПЕДАГОГІЧНА УМОВА ІНТЕГРАЦІЇ ФУНДАМЕНТАЛЬНОЇ ТА ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

ГРИНЬОВ Роман Станіславович. РЕАЛІЗАЦІЯ МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИКИ ПІД ЧАС СТВОРЕННЯ ЦИФРОВОГО НАВЧАЛЬНОГО КОНТЕНТУ ЯК ПЕДАГОГІЧНА УМОВА ІНТЕГРАЦІЇ ФУНДАМЕНТАЛЬНОЇ ТА ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті висвітлено актуальне науково-практичне завдання, що полягало у розробці й експериментальній перевірці результативності моделі формування креативності майбутніх учителів фізики під час створення цифрового навчального контенту, котра позиціонується як педагогічна умова інтеграції фундаментальної та фахової підготовки вчителя фізики у педагогічному університеті.

Ключові слова: майбутній вчитель фізики, креативність, цифрові технології, фундаментальна підготовка, фахова підготовка, вища педагогічна освіта, цифровий навчальний контент, модель, інтеграція.

GRYNYOV Roman Stanislavovich. IMPLEMENTATION OF THE CREATIVITY FORMATION MODEL OF FUTURE PHYSICS TEACHERS DURING THE CREATION OF DIGITAL EDUCATIONAL CONTENT AS A PEDAGOGICAL CONDITION FOR THE INTEGRATION OF FUNDAMENTAL AND PROFESSIONAL TRAINING

The article highlights an actual scientific and practical task, which consisted in the development and experimental verification of the effectiveness of the model of the formation of creativity of future physics teachers during the creation of digital educational content, which is positioned as a pedagogical condition for the integration of fundamental and professional training of a physics teacher in a pedagogical university.

The concept of creativity of the future physics teacher will be interpreted as a stable personal characteristic that determines his ability to be creative in teaching and other activities related to the future profession, the ability to improvise, imagination, associations, generate original and useful ideas, non-standard thinking and willingness to perceive new knowledge, generate pedagogical ideas.

Its components are characterized: motivational-self-educational, informational-cognitive, procedural-analytical, personal-adaptive. Pedagogical conditions for the formation of creativity of future physics teachers during the creation of digital educational content are determined: the use of pedagogical innovations in the educational environment of a pedagogical university; strengthening the positive motivation of future physics teachers for creative activity in the process of studying at a pedagogical university; organization of pedagogical practice of future physics teachers in institutions of general secondary education and professional higher education on the basis of pedagogical partnership; the use of project technologies in the process of studying the educational components of educational and professional programs; creative use of digital technologies and Internet services for the development of digital educational content.

The effectiveness of the model, which includes the target, methodological, substantive, implementation and result blocks, was experimentally verified. It was established that the data obtained at the formative stage of the pedagogical experiment testify to the positive dynamics of changes in the levels of students' creativity, which occurred thanks to the use of the developed experimental model.

The results of the research and experimental search give reasons to claim that thanks to the implementation of the model, future physics teachers develop creativity in practice together with their pupils, and at the same time, improve the system of fundamental and professional knowledge.

Keywords: future physics teacher, creativity, digital technologies, fundamental training, professional training, higher pedagogical education, digital educational content, model, integration.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Вплив цифрової трансформації на суспільство й освіту актуалізує зміни в системі вищої педагогічної освіти, щоб забезпечити підготовку нового покоління педагогів. Окрім професійних навичок, майбутні учителі, зокрема, фізики та інших природничих наук, повинні володіти креативністю, адаптивністю, критичним мисленням, самостійністю у прийнятті рішень, цілеспрямованістю, а також бути готовими до професійного росту і застосування цифрових технологій у різних професійних ситуаціях. Під час навчання у закладі освіти студент має розвивати навички критичного мислення, проводити самостійні дослідження, використовуючи нові методи дослідження й самоосвіти, ефективно планувати навчальну й майбутню професійну діяльність та здобувати нові знання для особистого професійного росту. Таким чином, підготовка майбутніх учителів фізики орієнтована не лише на освоєння фундаментальних та фахових знань, а також на розширення цих знань та отримання навичок їх застосування в нових ситуаціях. Основний акцент робиться на розвиток особистої активності, креативності, критичного мислення, навичок спілкування та співпраці, а також на здатність до самонавчання та розуміння доцільності використання потенціалу цифрових технологій у професійній сфері.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сучасні науковці переконують, що креативність є важливим фактором успішної творчої діяльності особистості, умотивованої прагненням до саморозвитку, самоствердження й самоосвіти, що у підсумку є конкурентноспроможною характеристикою майбутнього фахівця. У системі вищої педагогічної освіти творчі можливості кожного студента, закладені природою, мають бути розвинені та педагогічно скоординовані, а університет має створювати умови для розвитку креативності майбутнього фахівця та визначати вектор руху цього процесу.

На підставі аналізу праць науковців (О. Антонова (2012), С. Бурчак (2019), О. Куцевол (2006), Е. Манівлець (2012), С. Литвиненко (2006) та ін.) з'ясовано, що під терміном «креативність» розуміють: 1) здатність до нестандартного та оригінального мислення і поведінки з творчим і конструктивним характером; 2) рівень творчих здібностей, що виявляється в готовності генерувати принципово нові ідеї; 3) творчі здібності, які можуть проявлятися в мисленні, почуттях, спілкуванні та окремих видах діяльності, а також ступінь сприйнятливості до нових ідей; 4) особлива

стійка властивість, яка сприяє здатності до соціально значущої творчої активності; 5) здатність до генерування оригінальних ідей та використання нестандартних методів інтелектуальної діяльності; 6) відсутність страху перед змінами, готовність приймати нове, уміння імпровізувати та передбачати зміни.

Також учені присвячували свої дослідження пошуку умов формування креативності. Водночас, розробка та реалізація моделі формування креативності майбутніх учителів фізики під час створення цифрового навчального контенту у контексті інтеграції фундаментальної та фахової підготовки не була предметом спеціального дослідження.

Метою статті є теоретичне обґрунтування та експериментальна перевірка результативності моделі формування креативності майбутніх учителів фізики під час створення цифрового навчального контенту, котра позиціонується як педагогічна умова інтеграції фундаментальної та фахової підготовки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Узагальнюючи праці дослідників, визначаємо поняття *креативності майбутнього вчителя фізики* як стійкої особистісної характеристики, яка детермінує його здатність до творчості у навчанні та інших видах діяльності, пов'язаних із майбутньою професією, здатність до імпровізації, фантазії, асоціацій, генерування оригінальних і корисних ідей, нестандартного мислення та готовність сприймати нові знання, генерувати педагогічні ідеї.

Подальший аналіз наукових праць дав можливість виокремити та схарактеризувати компоненти креативності майбутнього вчителя фізики (рис. 1): *мотиваційно-самоосвітній, інформаційно-когнітивний, процесуально-аналітичний та особистісно-адаптивний.*

мотиваційно-самоосвітній	інформаційно-когнітивний	процесуально-аналітичний	особистісно-адаптивний
вддержує сукупність мотивів до творчої діяльності у навчанні та інших видах діяльності, пов'язаних із майбутньою професією вчителя фізики, до активної навчально-пізнавальної діяльності з орієнтацією на самоосвіту й отримання нових знань;	характеризує здатність до творчості у навчанні та інших видах діяльності, пов'язаних із майбутньою професією вчителя фізики, готовність до роботи з інформацією у всіх формах її представлення та здатність сприймати нові знання;	визначає здатність до аналізу інформації, отриманої під час навчання та самоосвіти, здатність до генерування оригінальних і корисних ідей, здатність до управління творчим процесом (у навчанні та майбутній професійній діяльності вчителя фізики);	характеризує здатність до імпровізації, фантазії, асоціацій, нестандартного мислення, уміння швидко адаптуватися до нових умов і педагогічних реалій.

Рис. 1. Компоненти креативності майбутнього вчителя фізики

Вивчення праць учених (Н. Кононец (2021), Т. Ланіна (2022), Н. Олейнікова (2021), М. Опачко (2014), О. Пінчук (2019), С. Стецик (2022), Л. Тимчук (2016) та ін.) уможливило визначити низку умов формування креативності майбутнього вчителя фізики:

1. застосування педагогічних інновацій в освітньому середовищі педагогічного університету;

2. посилення позитивної мотивації майбутніх вчителів фізики до творчої діяльності у процесі навчання в педагогічному університеті;

3. організація педагогічної практики майбутніх вчителів фізики у закладах загальної середньої освіти та фахової передвищої освіти на засадах педагогічного партнерства;

4. використання проєктних технологій у процесі вивчення освітніх компонентів освітньо-професійних програм;

5. креативне використання цифрових технологій та інтернет-сервісів для розробки цифрового навчального контенту.

Так, у Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка застосування педагогічних інновацій в освітньому середовищі педагогічного університету передбачає проведення для студентів тренінгів, зустрічей з учителями фізики шкіл та коледжів, майстер-класів, конкурсів, інформаційно-просвітницьких акцій, інтернет-олімпіад та інших активностей, мобільного й змішаного навчання, які також сприяють посиленню позитивної мотивації студентів до творчої діяльності у навчанні.

Проведення занять з навчальних дисциплін відбувається з використанням проєктних технологій (вебквести, монопроєкти, мультидисциплінарні проєкти, індивідуальні та групові проєкти, дослідницькі, мережеві проєкти тощо).

Ефективною є організація педагогічної практики майбутніх вчителів фізики у закладах загальної середньої освіти та фахової передвищої освіти на засадах педагогічного партнерства. Так, ВСП «Фаховий коледж управління, економіки і права Полтавського державного аграрного університету» є базою для проходження педагогічної практики студентів педагогічного університету. Студенти-практиканти працювали зі студентами коледжу під час вивчення модуля «Фізика та астрономія» у межах підготовки й проведення студентського форуму мультидисциплінарних проєктів «Фізика, інформатика, ІТ і не тільки», на якому студенти презентують власні створені відеоролики цікавих фізичних дослідів.

Реалізація такої педагогічної умови як креативне використання цифрових технологій та інтернет-сервісів для розробки цифрового навчального контенту, відбувається як під час

занять, так і під час гурткової роботи: студенти створюють не лише цікаві відеоролики, а й сайти, присвячені тематиці з фізики та астрономії (Завалко, Кононец, 2024).

Модель формування креативності майбутніх учителів фізики під час створення цифрового навчального контенту у нашому дослідженні побудована на засадах *студенто-центрованого, наративно-цифрового, комплексного та ресурсно-орієнтованого підходів* (Kononets, Ilchenko, Mokliak, 2020, Kononets, Grynova, Zhamardiy, Mamon, Liulka, 2020, Kononets, Nestulya, 2023, Leshchenko, Lavrysh, Kononets, 2021, Опачко, 2014, Тимчук, 2016). Ці підходи дають можливість удосконалення змісту, методів, засобів та організаційних форм ресурсно-орієнтованого навчання (Resource Based Learning), котре спрямоване на розвиток креативності й здатності студентів працювати в інформаційному середовищі, будувати знання з використанням сучасних цифрових технологій. Модель складається з 5 блоків: *цільовий, методологічний, змістовий, організаційний та результативний* блоки (рис. 2).

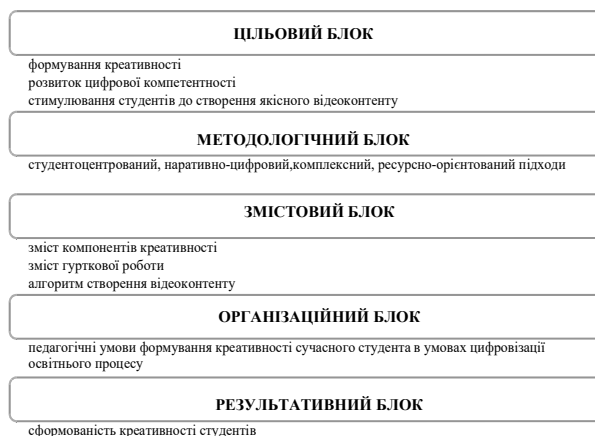

Рис. 2. Модель формування креативності майбутніх учителів фізики під час створення цифрового навчального контенту

Змодельований процес формування креативності майбутніх учителів фізики під час створення цифрового навчального контенту (цільовий, методологічний, змістовий, реалізаційний та результативний блоки) перевірено за допомогою локального педагогічного експерименту. Так, експериментальна робота проводилась протягом 2023-2024 навчального року у на базі ВСП «Фаховий коледж управління, економіки і права Полтавського державного аграрного університету» (29 студентів першого курсу, які розробляли відеоролики) за трьома етапами: *підготовчий, констатувальний, формувальний*.

Підготовчий етап передбачав підготовку до проведення локального педагогічного експерименту. *Констатувальний етап* передбачав

здійснення попередньої діагностики серед студентів ступеня прояву кожного з компонентів (мотиваційно-самоосвітній, інформаційно-когнітивний, процесуально-аналітичний, особистісно-адаптивний компонент) креативності за трьома рівнями: високим, середнім та низьким. *Формувальний етап* передбачав упровадження серед спільноти студентів експериментальної моделі.

Ступінь прояву кожного з компонентів креативності студентів детермінуємо градацією за трьома рівнями: високим, середнім та низьким (табл. 1).

Таблиця 1
Рівні сформованості креативності студентів

Високий	Студент володіє узагальненими знаннями зі створення відеоконтенту й використання цифрових технологій, готовий до роботи з інформацією у всіх формах її представлення та здатний сприймати нові знання, до генерування оригінальних і корисних ідей, здатний до управління творчим процесом; уміє швидко адаптуватися до нових умов; має стійкі мотиви до творчості, до активної навчально-пізнавальної діяльності з орієнтацією на самоосвіту й отримання нових знань; яскраво виявляє здатність до імпровізації, фантазії, асоціацій, нестандартного мислення
Середній	Студент вільно демонструє знаннями зі створення відеоконтенту й використання цифрових технологій, застосовує знання на практиці; готовий до роботи з інформацією у всіх формах її представлення та здатний сприймати нові знання, до генерування оригінальних і корисних ідей, здатний до управління творчим процесом; не завжди може швидко адаптуватися до нових умов; має стійкі мотиви до творчості, до активної навчально-пізнавальної діяльності з орієнтацією на самоосвіту й отримання нових знань; фрагментарно виявляє здатність до імпровізації, фантазії, асоціацій, нестандартного мислення.
Низький	Студент пояснює основні алгоритми зі створення відеоконтенту й використання цифрових технологій; може самотійно відтворити значну частину алгоритмів; вміє за зразком виконати просте навчальне завдання зі створення відеоконтенту; здатний сприймати нові знання, до генерування оригінальних і корисних ідей, здатний до управління творчим процесом; водночас, не може швидко адаптуватися до нових умов; не мотивований до творчості, до активної навчально-пізнавальної діяльності з орієнтацією на самоосвіту й отримання нових знань; не виявляє здатність до імпровізації, фантазії, асоціацій, нестандартного мислення.

Реалізація моделі здійснювалася майбутніми вчителями фізики, студентами педагогічного університету, за допомогою викладача фізики коледжів. Учасниками локального педагогічного експерименту стали 29 студентів коледжу.

Для створення відеороликів фізичних експериментів студентами розроблено алгоритм Tik Tok відео:

1. Процес створення Tik Tok відео починається з вибору ідеї та концепції.

2. Ідеї для відео ми можемо придумати, як спонтанно, так і зібратися з командою та обговорити концепцію для нових відео. Ми враховуємо тренди та продумаємо нове, те що зацікавити нашу аудиторію. Оскільки ця платформа розрахована на короткі відео, то потрібно зацікавити глядача з перших секунд.

3. Наступним кроком ми обираємо звук або музику (обов'язково українську або англійську). Звук для відео відіграє важливу роль, це 35% успіху. Ми обираємо популярні звуки і те, що відповідає ідеї самого відео.

4. Після цих кроків нам потрібно знайти людей для зйомки, це можуть бути як студенти з нашої групи, так і просто студенти нашого коледжу.

5. Переходимо до процесу самої зйомки, зазвичай це займає найбільше часу. Відео ми можемо перезнімати по декілька разів, але щоб вийшли гарні та круті кадри. Ми враховуємо, що відео для Tik Tok мають бути в горизонтальному форматі та не дуже довгими.

6. Наступним етапом виступає монтаж відео, де ми можемо його підрізати, додати фільтри та текст, що пояснює нашу ідею.

7. Останній крок, після завершення монтажу, ми обираємо відповідні хештеги та публікуємо відео на нашу сторінку.

У таблиці 2 наведено результати дослідно-експериментальної роботи, під час якої для визначення рівня креативності застосовано тест «Діагностика творчого потенціалу та креативності» (Макарук, 2023).

Узагальнені дані щодо динаміки змін у рівнях сформованості креативності студентів представлено у таблиці 3.

Отже, на підставі аналізу отриманих і висвітлених у таблицях даних, констатується позитивна динаміка, оскільки зафіксовано зниження кількості студентів, яким притаманний низький рівень сформованості креативності за усіма компонентами, і водночас спостерігається підвищення середнього та високого рівнів (рис. 3).

Отже, результати формувального етапу педагогічного експерименту доводять результативність моделі формування креативності майбутніх учителів фізики під час створення цифрового навчального контенту, котра позиціонується як педагогічна умова інтеграції фундаментальної та фахової підготовки вчителя фізики у педагогічному університеті, запропонованої у нашому дослідженні.

Таблиця 2

Дані результатів оцінювання рівня сформованості креативності студентів (у% до та після експерименту)

Компоненти	мотиваційно-самоосвітній компонент		інформаційно-когнітивний компонент		процесуально-аналітичний компонент		особистісно-адаптивний компонент	
	До експерименту	Після експерименту	До експерименту	Після експерименту	До експерименту	Після експерименту	До експерименту	Після експерименту
Низький	53,62	6,90	55,17	3,15	75,86	17,21	65,52	10,31
Середній	31,03	37,93	31,03	51,72	17,24	62,07	27,59	51,72
Високий	10,34	55,17	13,79	44,83	6,90	20,69	6,90	37,93
Усього студентів	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Таблиця 3

Зміни у рівнях сформованості креативності студентів після локального експерименту

Компонент (зміни у %)	мотиваційно-самоосвітній компонент	інформаційно-когнітивний компонент	процесуально-аналітичний компонент	особистісно-адаптивний компонент
Низький	-51,72	-51,72	-58,62	-55,17
Середній	+6,90	+20,69	+44,83	+24,14
Високий	+44,83	+31,03	+13,79	+31,03

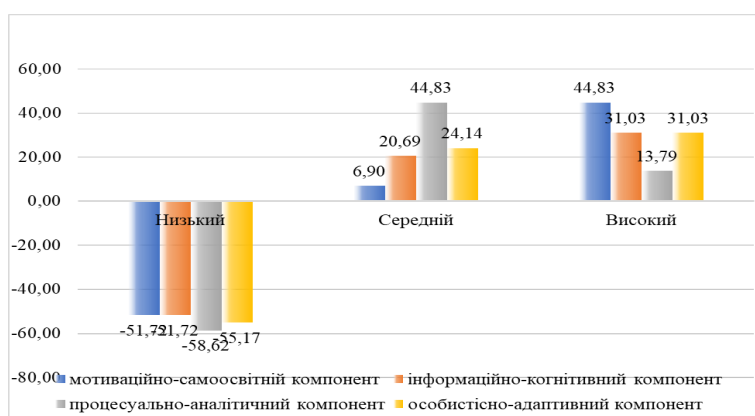

Рис. 3. Результати упровадження моделі

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Результати проведеного дослідно-експериментального пошуку дають підстави стверджувати, що завдяки реалізації моделі формування креативності майбутніх учителів фізики під час створення цифрового навчального контенту, студенти розвивають на практиці разом із своїми вихованцями креативність, і водночас, вдосконалюють систему фундаментальних та фахових знань. Поняття креативності майбутнього вчителя фізики потрактовується як стійка особистісна характеристика, яка детермінує його здатність до творчості у навчанні та інших видах діяльності, пов'язаних із майбутньою професією, здатність до імпровізації, фантазії, асоціацій, генерування оригінальних і корисних ідей, нестандартного мислення та готовність сприймати нові знання, генерувати педагогічні ідеї. Схарактеризовано її компоненти: мотиваційно-самоосвітній, інформаційно-когнітивний, процесуально-аналітичний, особистісно-адаптивний.

Визначено педагогічні умови формування креативності майбутніх учителів фізики під час

створення цифрового навчального контенту: застосування педагогічних інновацій в освітньому середовищі педагогічного університету; посилення позитивної мотивації майбутніх вчителів фізики до творчої діяльності у процесі навчання в педагогічному університеті; організація педагогічної практики майбутніх вчителів фізики у закладах загальної середньої освіти та фахової передвищої освіти на засадах педагогічного партнерства; використання проектних технологій у процесі вивчення освітніх компонентів освітньо-професійних програм; креативне використання цифрових технологій та інтернет-сервісів для розробки цифрового навчального контенту. Експериментально перевірено ефективність моделі, яка вміщує цільовий, методологічний, змістовий, реалізаційний та результативний блоки. Встановлено, що одержані на формувальному етапі педагогічного експерименту дані свідчать про позитивну динаміку змін у рівнях сформованості креативності студентів, що відбулися завдяки використанню розробленої експериментальної моделі.

Перспективи подальших наукових досліджень можуть бути пов'язані із запровадженням інших педагогічних умов, спрямованих на формування креативності майбутніх учителів фізики під час створення цифрового навчального контенту.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Антонова О. Є. Креативність у структурі педагогічної обдарованості сучасного педагога. *Андрогогічний вісник*. 2012. № 3. С. 19–30.
2. Бурчак С. О. Креативність майбутнього вчителя в загальній теорії творчості: теоретичний аспект. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Вип. 18. Т. 1. С. 91–95.
3. Завалко А. О., Кононец Н. В. Педагогічні умови формування креативності сучасного студента в умовах цифровізації освітнього процесу. *Ресурсно-орієнтоване навчання в «3D»: доступність, діалог, динаміка: збірник тез доповідей IV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції* (м. Полтава, 22–23 лютого 2024 року). Полтава: ФКУЕП ПДАУ, 2024. С. 50–54.
4. Кононец Н. В. Етапи створення цифрових наративів для дистанційного навчання. *Дидактика: часопис: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю «Університетська освіта в Україні у контексті інтеграції до європейського освітнього простору»*, 17–18 листопада 2020 р. Полтава, 2021. № 21. С. 280–281.
5. Куцевол О. М. Теоретико-методичні основи розвитку креативності майбутніх учителів літератури: монографія. Вінниця: Глобус-Прес, 2006. 348 с.
6. Ланіна Т. О. Педагогічні умови розвитку креативності студентів на заняттях з постановки голосу *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2022. №1 (80). С. 217–221.
7. Литвиненко С. Креативність як загальна здібність до творчості: сучасні підходи. *Збірник наукових праць полтавського державного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Серія «Педагогічні науки»*. Вип. 3 (50). Полтава, 2006. С. 215–219.
8. Макарук О. Л. Підготовка майбутнього вчителя до формування підприємливості молодших школярів в освітньому процесі педагогічного коледжу. (Дис. канд. пед. наук). Івано-Франківськ, 2023.
9. Kononets N., Pchenko O., Mokliak V. Future teachers resource-based learning system: experience of higher education institutions in Poltava city, Ukraine. *Turkish Online Journal of Distance Education-TOJDE*. July 2020. Vol. 21 Number 3. P. 199–220.
10. Kononets N., Nestulya S. Student-centered approach in the development of digital education content. *Modern research in science and education. Proceedings of the 2nd International scientific and practical conference*. (October 12-14, 2023) VoScience Publisher. Chicago, USA. 2023. P. 198–203.
11. Leshchenko M., Lavrysh Yu., Kononets N. (2021). Framework for Assessment the Quality of Digital

Learning Resources for Personalized Learning Intensification. *The New Educational Review*. Vol. 64, No. 2. Toruń, 2021. Pp.148–160.

REFERENCES

1. Antonova, O. Ye. (2012). *Kreatyvnyist u strukturi pedahohichnoi obdarovanosti suchasnoho pedahoha*. [Creativity in the structure of pedagogical giftedness of a modern teacher].
2. Burchak, S. O. (2019). *Kreatyvnyist maibutnoho vchytelia v zahalnoi teorii tvorchosti: teoretychnyi aspekt*. [Creativity of the future teacher in the general theory of creativity: theoretical aspect. Innovative pedagogy].
3. Zavalko, A. O., Kononets, N. V. (2024). *Pedahohichni umovy formuvannya kreatyvnosti suchasnoho studenta v umovakh tsyfrovizatsii osvithnoho protsesu*. [Pedagogical conditions for the formation of creativity of a modern student in the conditions of digitalization of the educational process]. Poltava.
4. Kononets, N. V. (2021). *Etapy stvorennia tsyfrovyykh naratyviv dlia dystantsiinoho navchannia*. [Stages of creating digital narratives for distance learning]. Poltava.
5. Kutsevol, O. M. (2022). *Teoretyko-metodychni osnovy rozvytku kreatyvnosti maibutnykh uchyteliv literatury*. [Theoretical and methodological foundations of the development of creativity of future teachers of literature]. Vinnytsia.
6. Lanina, T. O. (2022). *Pedahohichni umovy rozvytku kreatyvnosti studentiv na zaniattiakh z postanovky holosu*. [Pedagogical conditions for the development of students' creativity in voice production classes].
7. Lytvynenko, S. (2006). *Kreatyvnyist yak zahalna zdibnist do tvorchosti: suchasni pidkhody*. [Creativity as a general ability to create: modern approaches]. Poltava.
8. Makaruk, O. L. (2023). *Pidhotovka maibutnoho vchytelia do formuvannya pidpriemlyvosti molodshykh shkoliariv v osvithnomu protsesi pedahohichnoho koledzhu*. [Preparation of the future teacher for the formation of entrepreneurship of younger schoolchildren in the educational process of the pedagogical college]. Ivano-Frankivsk.
9. Kononets, N., Ilchenko, O., Mokliak, V. (2020). *Resursna systema navchannia maybutnykh uchyteliv: dosvid VNZ m. Poltava, Ukrainy*. [Future teachers resource-based learning system: experience of higher education institutions in Poltava city].
10. Kononets, N., Nestulya, S. (2023). *Student-oriyentovany pidkhid u rozrobtsi kontentu tsyfrovoyi osvity*. [Student-centered approach in the development of digital education content].
11. Leshchenko, M., Lavrysh, Yu., Kononets, N. (2021). *Struktura dlya otsinky yakosti tsyfrovyykh navchal'nykh resursiv dlya personalizovanoyi intensyfikatsiyi navchannia*. Novyy osvithniy ohlyad. [Framework for Assessment the Quality of Digital Learning Resources for Personalized Learning Intensification].

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ГРИНЬОВ Роман Станіславович – кандидат фізико-математичних наук, факультет фізики Аріельського університету, Ізраїль.

Наукові інтереси: реалізація моделі формування креативності майбутніх учителів фізики

під час створення цифрового навчального контенту як педагогічна умова інтеграції фундаментальної та фахової підготовки.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

GRYNYOV Roman Stanislavovich – candidate of Physical and Mathematical Sciences, Faculty of Physics, Ariel University (Israel).

Circle of scientific interests: implementation of the creativity formation model of future physics teachers during the creation of digital educational content as a pedagogical condition for the integration of fundamental and professional training.

Стаття надійшла до редакції 13 липня 2024 р.

UDC 371.3:811.111

DOI: https://doi.org/10.59694/ped_sciences.2024.09.066

HUSZTI Ilona Ishtvanivna –

Doctor of Philosophy in Language Pedagogy, Associate Professor of the Department of Philology (English Language and Literature Section) of Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-1900-8112>
e-mail: huszti.ilona@kmf.org.ua

BARTA Klaudia Augustynivna –

first (bachelor's) level higher education student, Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0003-8778-8397>
e-mail: barta.klaudia.b21an@kmf.org.ua

METHODS OF TEACHING FOREIGN LANGUAGE VOCABULARY ONLINE**ГУСТІ Ілона Іштванівна, БОРТО Клавдія Августинівна. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІНШОМОВНОЇ ЛЕКСИКИ ОНЛАЙН**

Стаття досліджує інтеграцію технологій у викладання іноземних мов, зокрема набуття словникового запасу, що останнім часом привертає значну увагу. Хоча потенційні переваги навчання з використанням технологій є незаперечними, швидкий розвиток технологій вимагає постійних досліджень для визначення ефективних інструментів та стратегій. Метою нашої статті є представлення поточного стану викладання словникового запасу на основі технологій, аналіз його переваг, викликів та впливу на викладання іноземних мов.

Ключові слова: переваги та недоліки, цифрові інструменти, онлайн-навчання, онлайн-платформи, онлайн-викладання англійської лексики, інтеграція технологій, словниковий запас, викладання лексики.

HUSZTI Ilona Ishtvanivna, BARTA Klaudia Augustynivna. METHODS OF TEACHING FOREIGN LANGUAGE VOCABULARY ONLINE

This paper investigates the integration of technology into language teaching, particularly vocabulary acquisition, which has garnered significant attention in recent years. While the potential benefits of technology-enhanced learning are undeniable, the rapid pace of technological advancement necessitates continuous research to identify effective tools and strategies. The aim of the paper is to present the current state of technology-based vocabulary teaching, examining its advantages, challenges, and implications for language pedagogy.

A comprehensive analysis of the literature reveals a growing body of research exploring the use of technology in language classrooms. Studies have demonstrated the potential of various tools and platforms, such as online dictionaries, interactive exercises, multimedia resources, and virtual learning environments, to enhance vocabulary acquisition. These technologies offer opportunities for personalized learning, increased learner autonomy, and the development of communicative competence.

However, the effective integration of technology requires careful consideration of several factors. Issues such as digital divide, technical proficiency, and the potential for distraction can hinder the

learning process itself. Moreover, the quality of digital resources varies significantly, and teachers must possess the skills to critically evaluate and select appropriate materials. It is essential to strike a balance between technology-mediated instruction and traditional teaching methods in order to optimize learning outcomes.

Furthermore, the study highlights the importance of pedagogical considerations in technology-based vocabulary teaching. Effective vocabulary instruction involves not only the presentation of new words but also the development of word-learning strategies, the creation of rich language contexts, and opportunities for vocabulary practice. Technology can support these processes through providing interactive activities, authentic language input, and opportunities for collaborative learning.

Keywords: *advantages and disadvantages, digital tools, online learning, online platforms, online teaching of English vocabulary, technology integration, vocabulary knowledge, vocabulary teaching.*

Statement and justification of the relevance of the problem. In recent years, there has been a growing interest in integrating technology into the teaching and learning of the English language. Several researchers have drawn attention to the importance of ICT tools. However, it is essential to conduct continuous research in the field due to technology's rapid pace of advancement. It necessitates recognizing new tools and techniques to respond to new challenges and opportunities. Failure to do so may result in outdated knowledge and practices, rendering previous research and findings outdated. Therefore, ongoing research in this field is necessary.

Analysis of recent publications. A fair amount of literature has been published on vocabulary acquisition and technology implementation in language teaching. Most of these are based upon empirical studies investigating the effectiveness of the tools inside the language learning classroom. Garrett [6] highlighted the significance of technological tools while demonstrating the emerging trends of the late 20th and early 21st century. Harmer [9] and Nation [13] provide employable methodology for teaching vocabulary. Solano, Cabrera, Ulehlova and Espinoza [17], Zabolotna, Zagoruiko, Panchenko and Plotnikov [23], and Polok and Starowicz [15], among other researchers, offer empirical findings related to the field.

The aim of the paper is to identify the usefulness and methods of technology-based vocabulary teaching. The research methods applied in this study are theoretical, such as analysis, synthesis, classification and generalization.

Presentation of the main research material. The continuous development of technology resulted in new approaches in many fields of science, including linguistics. The study of teaching language skills welcomed this change, resulting in a shift from traditional methods to virtual. The phase of this shift can pose challenges to educators since they need expertise in technological use, teaching methodology, instructional strategy, assessment, and evaluation systems.

With the new era of teaching, educators are compelled to overcome obstacles and adapt to a new teaching environment. This means recon-

sidering and further developing teaching methodology, understanding issues from new perspectives, and finding new solutions.

Teachers must select methods and materials tailored to the unique needs of their students. Throughout the history of language teaching, a variety of methods and approaches have been used, including the grammar translation method, audio-lingual method, structural method, direct method, oral approach, situational language teaching, and community language teaching. These methods have significantly impacted language education and have offered valuable insights into language acquisition. In the context of an online classroom, the implications of methodology take on a new dimension [14].

Today, Computer Assisted Language Learning (CALL) and consumer technologies aid L2 acquisition. Postsecondary language teachers today are well-versed in, or at least familiar with, the usage of technology in the classroom. The frequency of the usage could be limited, for some teachers do not harness CALL properly. They use email, digital audio and video files, and authentic materials found on the internet, but CALL is a more complex approach, a fusion of technology, theory, and pedagogy [6].

CALL helped remodel language learning: while pedagogy used to think the four skills could only be taught separately, technology showed a holistic approach; and while written emails or utterances used to be considered inauthentic, today it is recognized that texting and chat are authentic modes of communication. Hence, the utilization of technology cannot solely depend on pedagogical practices. Teachers need to take into account both Second Language Acquisition (SLA) and Foreign Language Acquisition (FLA) theories, current pedagogy, and technology all at once. A fourth component highlighted by Garrett [6] is infrastructure, which includes the teaching spaces like classrooms and language labs, the professional development support structure of the institution, and the national structure and support.

Online Teaching Modes

Online learning offers the following modes: synchronous, asynchronous, blended or hybrid, and collaborative.

Synchronous learning offers direct contact between educators and learners, with the learning activity happening simultaneously. Due to direct communication, students receive immediate answers and engage in discussions. Teachers have more control over the learning process, and schedules are maintained [3].

Asynchronous learning involves no live classes, thus the contact between teachers and students is indirect. There are recordings and online resources to aid the learning process. To gain more insight into the progress of the learners, educators request weekly or monthly check-ins in the online sphere. Students are required to complete the assignments within the course duration, but the schedule is otherwise not firmly set. This allows for a more flexible learning process.

Blended or hybrid learning is a mix between synchronous and asynchronous learning. Students are divided into groups, part of which attends the class virtually, the other physically.

Collaborative learning is a process where multiple students work together as a team to achieve a common goal. It involves the use of communication tools that help facilitate effective communication and collaboration among the team members.

Online teaching requires creativity and effectiveness for lesson plan organizing, content preparation, assessment and feedback, monitoring, grading and so on [3]. Thanks to various virtual classroom platforms and tools like Moodle, Google Classroom, Kahoot, Canva, Prezi, Whiteboard or Zoom, teachers are now well-equipped to give online classes with ease [14].

Several studies have been conducted to compare academic performance in traditional classrooms with those in online courses, yielding mixed results. Some studies, such as the research carried out by van Schaik, Barker, and Beckstrand [20] and Waschull [21], have found no significant difference between the two methods of instruction. Tucker [18] found improved academic performance, while Urtel [19] found the opposite.

The debate surrounding online education has led to a surge in research exploring the effects of online classes. Little, Titarenko, and Bergelson [12] explained how online classes facilitate cross-cultural learning by connecting students worldwide. According to Clark-Ibanez and Scott [3], online classes are popular among students due to the flexibility, anonymity, and cost savings they offer [2].

Advantages and Disadvantages of Vocabulary Teaching with Technology

ICT-based teaching offers several advantages. With the new virtual teaching learning platform emerging, teachers and students can join classes without needing physical closeness, all in one click. It has proven to be a valuable resource not only during the recent pandemic but also in times

of emergency remote learning. Its benefits gained recognition for allowing effective and efficient delivery of educational content in a remote setting [14].

Although online teaching platforms have many benefits, they also have several drawbacks [14]:

- Physical development decreases: the health risks of long periods spent in front of a screen are widely recognized.
- Straining of eyes and mind: the problems caused range from headaches and backaches to insomnia or anxiety, among many other physical and mental issues.
- Technological knowledge and appropriate operation are required to avoid cybercrime.
- Students may be distracted by unwanted advertisements and unhealthy social media.
- The risk of criminal activities, including cybercrime, hacking, blackmailing, etc.
- Antiviruses and spyware, phishing, hacking, and bullying might damage digital aids.
- Students with a lack of self-discipline face hardships without the traditional fixed environment.

Parbin [14] recommended the following steps to be taken to overcome the difficulties:

- a. Technology should be taught in early education.
- b. Separate internet connection facilities with educational content and without social, anti-social, or cyber activities.
- c. Government-provided gadgets with required data packs, especially for children of more challenging socio-economic backgrounds.
- d. Privacy settings in digital aids, with passwords to protect apps.
- e. Preferring blended learning over asynchronous, using that mode if available
- f. Short-term training programs or professional development programs for teachers to gain competence in online teaching.

On the Matter of Words

Teaching vocabulary is the basis of language learning. There are three factors to consider when it comes to language [13]:

1) its total number of words

Collecting a language's total list of words is an ambitious endeavour which is inherently unattainable. Yet, an estimated number would benefit language learners. To achieve this, the following questions should be considered: What constitutes a word? Should derived words be counted separately? Do words with multiple meanings count as one? Should proper nouns be considered as words?

Webster's Third New International Dictionary is the largest non-historical dictionary of English [13]. Without proper names, it contains 114,000 word families [8]. However, even native speakers

do not know every word of their mother tongue. A second or foreign language learner need not learn such a large number of words.

2) *the number of words known by native speakers*

To set the broadness of necessary vocabulary for ESL/EFL learners, we could focus on the number of words spoken by native speakers. Studies [8; 24] show that an educated English as an L1 speaker knows around 20,000 word families. However, proper nouns are not included in this number, and we should bear in mind that word families have several derived members. Additionally, a native English speaker learns an estimated 1000 word families a year. While this is possible for ESL/EFL learners to achieve this, it would be more realistic and feasible to approach the task differently.

3) *the number of words needed to use the language*

The Lexical Frequency Profile, developed by Laufer and Nation [11], is a widely used measure of vocabulary frequency in second language acquisition. It divides word families based on frequency:

- the first 1000 most frequently used word families,
- the second 1000 most frequently used word families,
- the University Word List,
- the remaining words (or off-list words).

The first 2000 words in the list are taken from the General Service List of English Words by West [22]. The University Words List by Praninskas [16] and The New Academic Word List by Coxhead [4] make up the remaining 570 word families.

However, one major drawback of this vocabulary profile is that it is based on a word list dating back to 1953. Therefore, some words, especially nouns commonly used nowadays, may not appear in the first 2000 words [5].

The 2000 high-frequency family words list is based on West's General Service List. Around 156 word families are function words, the rest being content words. The older generation of graded readers use this list as a reference. To read without getting distracted by unfamiliar words, one needs to have a vocabulary range of 15000 to 20000 words [13].

Teaching Vocabulary

Eliciting vocabulary is a crucial aspect of teaching. Deciding when to introduce meanings is determined by frequency of usage, usefulness, and appropriateness. It is not enough to teach single words, vocabulary must be taught in context, including related words, collocations, idiomatic phrases, and lexical chunks.

Collocations are words that are frequently used together, like «*bad mood*», «*sleeping badly*», «*bursting into tears*», and so on. Lexical phrases or

chunks are groups of words that act as a single unit of meaning, such as «*run out of*» or «*hadn't slept a wink*». These phrases can be either fixed, like «*I'd better get a move on*», or semi-fixed, like «*I'll do/make it myself*». Idioms are metaphors that are widely accepted and frequently used in a language, such as «*drop out of school*». Some idioms may even become proverbs, which are a society's shared ideals and advice, like «*every cloud has a silver lining*». Clichés are overused idiomatic phrases, like «*I'm over the moon*». It is crucial to teach words in the context of collocations and lexical chunks since knowing which words go together helps develop fluency.

To teach new words, teachers must use texts and activities. There are four methods for helping students remember and solidify these words in their memory:

1. *Arousal and affect (the «cuddle factor»).*

Research suggests that students are more likely to remember a word if it triggers emotions in them and if they feel engaged and affected. To help students memorize new words, teachers can try to incorporate this cuddle factor by evoking similar emotions in the case of other words.

2. *Cognitive engagement (working it out).*

Students can better retain vocabulary when engaging in cognitive activities such as solving puzzles or categorizing words.

3. *Retrieval and use.* Using language frequently through communicative activities strengthens vocabulary.

4. *Repetition of encounter.* Students are more likely to remember a word if they encounter it repeatedly over a period of time [9].

Teaching Vocabulary Online

Teaching and learning English as a Foreign Language has always relied on face-to-face communication. This allows students to develop their grammar and vocabulary within a communicative context. However, nowadays teachers must adjust their teaching methods and incorporate technology-based tools to teach grammar and vocabulary online.

Zabolotna et al. [23], based on the literature published contemporarily, issued a study using two primary methods: bibliometric analysis and the Delphi method. The bibliometric analysis revealed that the primary keywords categorizing the technology that supports teaching vocabulary are as follows, based on the 203 articles examined:

- Content Tools – for digital resources for content creation (13.5%).
- Learning Platforms and Training Tools – interactive online services offering information, tools and resources (26.9%).
- Social Tools – enabling synchronous communication (25%).
- Personal Tools – individual tools for individual needs (13.9%).

- Research and Reference Tools – finding and citing works (27.4%).

- Other Technologies, Approaches and Issues (6.3%).

Based on the data, the most commonly used tools in the EFL Methodology course at Ukrainian universities include e-dictionaries, online search engines, podcasts, online translation tools, videos, data visualization tools, videoconferencing tools, social networks, and synchronous/asynchronous online communication tools [23].

Solano et al. [17] focused on educational technology in EFL teaching, particularly YouTube videos, Padlet, podcasts and Prezi. Their research indicates that students consider YouTube videos the favoured teaching tool among the aforementioned options. Additionally, the authors emphasise the importance of podcasts, claiming they are beneficial for improving pronunciation, fluency, listening and speaking skills while increasing knowledge of cross-cultural customs. Out of 150 students, 134 believed technology to be an effective tool for enhancing their English language knowledge.

Ghanbaran and Ketabi [7] researched the correlation between language games and English improvement. The study was conducted in middle schools and involved 20 games. The findings were positive, proving that vocabulary can be acquired without pressure in the context of a game [10].

Polok and Starowicz [15] explored the usefulness of various technological tools in enhancing vocabulary learning. They found that most teachers claimed a high level (46.5%) of competence, or even very high (14.9%), while 35.6% of them considered their skills average. The following tools were listed in the order of their usage frequency:

- Youtube
- Wordwall
- Quizlet
- Live worksheets
- Interactive whiteboard
- Online dictionary
- Communicating platforms
- Kahoot
- Online computer games
- E-mail
- Quizizz
- Podcasts
- QR codes

Conclusions and prospects of further exploration of the direction. With the new era of teaching, educators are compelled to overcome obstacles and adapt to a new teaching environment. This means reassessing and improving teaching methods, gaining new perspectives, and discovering innovative solutions. Teachers must be well-versed in methodology and technological advancements. The fusion of technology, theory,

and pedagogy results in a more thorough teaching process.

In the new technological environment, there is an opportunity for vocabulary acquisition to flourish. Numerous research and studies have demonstrated the universal effectiveness of technological tools. Vocabulary teaching has improved by using interactive, creative, and versatile technological tools. The implementation of language learning platforms, software and other tools aids the acquisition of words. Educators must carefully choose from the available options based on the learner variables and their learners' needs.

Further research on the topic should focus on the following directions:

1. Research should explore how to optimally combine technology with various teaching approaches (e.g., grammar-translation, communicative, task-based) to enhance vocabulary learning.

2. Studies should focus on developing strategies to address issues such as student motivation, engagement, and digital literacy in online vocabulary teaching.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Bauer L., Nation P. Word Families. *International Journal of Lexicography*. 1993. Vol. 6, Is. 4. P. 253–279. doi : <https://doi.org/10.1093/ijl/6.4.253>
2. Bergstrand K., Savage S. V. The chalkboard versus the avatar: Comparing the effectiveness of online and in-class courses. *Teaching Sociology*. 2013. Vol. 41, Is. 3. P. 294–306. doi : <https://doi.org/10.1177/0092055X13479949>
3. Clark-Ibanez M., Scott L. Learning to teach online. *Teaching Sociology*. 2008. Vol. 36, Is. 1. P. 34–41.
4. Coxhead A. A new academic word list. *TESOL Quarterly*. 2000. Vol. 34, Is. 2. P. 213–238. doi : <https://doi.org/10.2307/3587951>
5. Doró K. The use of high- and low-frequency verbs in English native and non-native student writing. *Second language lexical processes: Applied linguistic and psycholinguistic perspectives / za red. Z. Lengyel, J. Navraacsics*. Bristol, 2007. P. 117–130. doi : <https://doi.org/10.21832/9781853599682-009>.
6. Garrett N. Computer-assisted language learning trends and issues revisited: Integrating innovation. *The Modern Language Journal*. 2009. Is. 93. P. 719–740. <http://www.jstor.org/stable/25612270>
7. Ghanbaran S., Ketabi S. Multimedia games and vocabulary learning. *Theory and Practice in Language Studies*. 2014. Vol. 4, Is. 3. P. 489–496.
8. Goulden R., Nation P., Read J. How large can a receptive vocabulary be? *Applied Linguistics*. 1990. № 11. P. 341–363. doi : <https://doi.org/10.1093/applin/11.4.341>
9. Harmer J. Essential teacher knowledge: Core concepts in English language teaching. Harlow : Pearson Education Ltd., 2012. 287 p.
10. Kiralyi Cs. Multimedia assisted vocabulary teaching in the EFL classroom : бакалаврська робота / Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II. Берегове, 2022. 70 с. <https://dspace.kmf.uz.ua/jspui/handle/123456789/1750>

11. Laufer B., Nation P. Vocabulary size and use: Lexical richness in L2 written production. *Applied Linguistics*. 1995. Vol. 16, Is. 3. P. 307–322.
  12. Little C. B., Titarenko L., Bergelson M. Creating a successful international distance learning classroom. *Teaching Sociology*. 2005. Vol. 33, Is. 4. P. 355–370.
  13. Nation I. S. P. Learning vocabulary in another language. Cambridge : Cambridge University Press, 2001. 477 p.
  14. Parbin S. Shifting of language teaching methodology from traditional classroom to virtual classroom. *The Creative Launcher*. 2021. Vol. 6, Is. 4. P. 88–95. doi : <https://doi.org/10.53032/tcl.2021.6.4.14>
  15. Polok K., Starowicz K. The usefulness of various technological tools in enhancing vocabulary learning among FL Polish learners of English. *Open Access Library Journal*. 2022. Is. 9. e9283. doi : <https://doi.org/10.4236/oalib.1109283>
  16. Praninskas J. American university word list. London : Longman, 1972. 48 p.
  17. Solano L., Cabrera P., Ulehlova E., Espinoza V. Exploring the use of educational technology in EFL teaching: A case study of primary education in the south region of Ecuador. *Teaching English with Tehnology*. 2017. Is. 17. P. 77–86.
  18. Tucker S. Distance education: better, worse, or as good as traditional education? *Journal of Distance Learning Administration*. 2001. Vol. 4, Is. 4. URL: <http://www.westga.edu/~distance/ojdl/winter44/tucker44.html> (data zvernennia: 18.08.2024).
  19. Urtel M. G. Assessing academic performance between traditional and distance education course formats. *Technology and Society*. 2008. Vol. 11, Is. 1. P. 322–330.
  20. Van Schaik P., Barker P., Beckstrand S. A comparison of on-campus and online course delivery methods in Southern Nevada. *Innovations in Education and Teaching International*. 2003. Vol. 40, Is. 1. P. 5–15.
  21. Washull S. The online delivery of psychology courses: Attrition, performance, and evaluation. *Teaching of Psychology*. 2001. Vol. 28, Is. 2. P. 143–147.
  22. West, M. A general service list of English words: With semantic frequencies and a supplementary word-list for the writing of popular science and technology (pererob. vyd.). London: Longman, 1953. 588 p.
  23. Zabolotna O., Zagoruiko L., Panchenko I., Plotnikov Y. Teaching English vocabulary online: Is the screen a barrier? *Advanced Education*. 2021. Vol. 8, Is. 17. P. 57–64. doi : <https://doi.org/10.20535/2410-8286.228670>
  24. Zechmeister E. B., Chronis A. M., Cull W. L., D'Anna C. A., Healy N. A. Growth of a functionally important lexicon. *Journal of Reading Behavior*. 1995. Vol. 27, Is. 2. P. 201–212.
- REFERENCES**
1. Bauer, L., Nation, P. (1993). *Sim'yi sliv*. [Word families]. Oxford.
  2. Bergstrand, K., Savage, S. V. (2013). *Klasna doshka proty avatara: porivnyannya efektyvnosti onlayn-kursiv i kursiv u klasi*. [The chalkboard versus the avatar: Comparing the effectiveness of online and in-class courses].
  3. Clark-Ibanez, M., Scott, L. (2008). *Navchannya vykladaty onlayn*. [Learning to teach online]. Thousand Oaks.
  4. Coxhead, A. (2000). *Novyy akademichnyy spysok sliv*. [A new academic word list]. Alexandria, USA.
  5. Doró, K. (2007). *Vykorystannya vysoko- ta nyz'kochastotnykh diyesliv u pys'moviy formi studentiv anhliys'koyi movy ta dlya neridnykh*. [The use of high- and low-frequency verbs in English native and non-native student writing]. Bristol.
  6. Garrett, N. (2009). *Perehlyanuti tendentsiyi ta problemy komp'yuternoho navchannya movy: intebratsiya innovatsiy*. [Computer-assisted language learning trends and issues revisited: Integrating innovation]. Hoboken.
  7. Ghanbaran, S., Ketabi, S. (2014). *Mul'tymediyi ihry ta vyvchennya leksyky*. [Multimedia games and vocabulary learning]. London.
  8. Goulden, R., Nation, P., Read, J. (1990). *Naskil'ky velykym mozhe buty retseptyvnyy slovnykovyy zapas?* [How large can a receptive vocabulary be?]. Oxford.
  9. Harmer, J. (2012). *Osnovni znannya vchytelya: osnovni ponyattya u vykladanni anhliys'koyi movy*. [Essential teacher knowledge: Core concepts in English language teaching]. Harlow.
  10. Kiralyi, Cs. (2022). *Mul'tymediyne navchannya leksyky v klasi EFL*. [Multimedia assisted vocabulary teaching in the EFL classroom]. Berehove.
  11. Laufer, B., Nation, P. (1995). *Rozmir slovnykovoho zapasu ta vykorystannya: leksychno bahat-stivo v pys'moviy produktsiyi L2*. [Vocabulary size and use: Lexical richness in L2 written production]. Oxford.
  12. Little, C. B., Titarenko, L., Bergelson, M. (2005). *Stvorennya uspishnoho mizhnarodnoho klasu dystantsiynoho navchannya*. [Creating a successful international distance learning classroom]. Thousand Oaks.
  13. Nation I. S. P. (2001). *Vyvchennya inshomovnoyi leksyky*. [Learning vocabulary in another language]. Cambridge.
  14. Parbin, S. (2021). *Zmishchennya metodolohiyi navchannya movy z tradytsiynoho klasu na virtual'nyy klas*. [Shifting of language teaching methodology from traditional classroom to virtual classroom]. Bareilly.
  15. Polok, K., Starowicz, K. (2022). *Korysnist' riznomanitnykh tekhnolohichnykh instrumentiv dlya pokrashchennya vyvchennya leksyky sered tykh, khto vyvchaye anhliys'ku pol's'ku movu*. [The usefulness of various technological tools in enhancing vocabulary learning among FL Polish learners of English].
  16. Praninskas, J. (1972). *Spysok sliv amerykans'koho universytetu*. [American university word list]. London.
  17. Solano, L., Cabrera, P., Ulehlova, E., Espinoza, V. (2017). *Doslidzhennya vykorystannya osvitenikh tekhnolohiy u vykladanni EFL: pryklad pochatkovoyi osvity v pivdenному rehioni Ekvadoru*. [Exploring the use of educational technology in EFL teaching: A case study of primary education in the south region of Ecuador]. Nicosia.
  18. Tucker, S. (2001). *Dystantsiyna osvita: krashche, hirshe chy tak samo dobre, yak tradytsiyna?* [Distance education: better, worse, or as good as traditional education?]. Carrollton.

19. Urtel, M. G. (2008). *Otsinka akademichnoyi uspishnosti mizh tradytsiynym i dystantsiynym formatamy kursu navchannya*. [Assessing academic performance between traditional and distance education course formats]. Amsterdam.
20. Van Schaik, P., Barker, P., Beckstrand, S. (2003). *Porivnyannya metodiv provedennya kursiv na kampusi ta onlayn u Pivdenniy Nevadi*. [A comparison of on-campus and online course delivery methods in Southern Nevada]. London.
21. Waschull, S. (2001). *Onlayn-kursy z psykholohiyi: vysnazhennya, produktyvnist' ta otsinka*. [The online delivery of psychology courses: Attrition, performance, and evaluation]. Thousand Oaks.
22. West, M. (1953). *Zahal'nyy sluzhbovyi spysok anhliys'kykh sliv: iz semantychnymy chastotamy ta dodatkovym spyskom sliv dlya napysannya populyarnoyi nauky ta tekhniki (red. red.)*. [A general service list of English words : With semantic frequencies and a supplementary word-list for the writing of popular science and technology (Rev. ed.)]. London.
23. Zabolotna, O., Zagoruiko, L., Panchenko, I., Plotnikov, Y. (2021). *Vykkladannya anhliys'koyi leksyky onlayn: chy ye ekran pereshkodoyu?* [Teaching English vocabulary online: Is the screen a barrier?]. Kyiv.
24. Zechmeister, E. B., Chronis, A. M., Cull, W. L., D'Anna, C. A., Healy, N. A. (1995). *Zrostannya funktsional'no vazhlyvoho leksykonu*. [Growth of a functionally important lexicon]. Chicago.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

ГУСТІ Ілона Іштванівна – доктор філософії з мовної педагогіки, доцент кафедри філології Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці ІІ.

Наукові інтереси: дистанційне навчання, онлайн методи викладання англійської лексики, ставлення студентів до навчання англійської мови під час воєнного стану.

БОРТО Клавдія Августинівна – студентка 4-го курсу спеціальності «Англійська мова і література» Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці ІІ.

Наукові інтереси: методи викладання англійської лексики, онлайн-навчання

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

HUSZTI Ilona Ishtvanivna – doctor of philosophy (PhD) in Language Pedagogy, associate professor of the Department of Philology of the Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education.

Circle of scientific interests: distance learning, online methods of teaching English vocabulary, students' attitudes to learning English during martial law.

BARTA Klaudia Augustynivna – Year IV English major student of the Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education.

Circle of scientific interests: methods of teaching English vocabulary, online learning.

Стаття надійшла до редакції 1 серпня 2024 р.

UDC 372.853:371.3:377.36

DOI: https://doi.org/10.59694/ped_sciences.2024.09.072

KOZII Olha Borysivna –

Candidate of Philological Sciences, Associated Professor at the Department of Public Administration, Law and Humanities, Kherson State Agrariaan and Economic University
 ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-9478-9502>
 e-mail: olykaaaa@gmail.com

BASIC REQUIREMENTS FOR THE DEVELOPMENT OF A SYSTEM OF EXERCISES FOR WORKING WITH TEXTS IN THE PROCESS OF STUDYING THE SUBJECT «FOREIGN LANGUAGE FOR PROFESSIONAL PURPOSES» FOR THE SPECIALTY OF «PUBLIC MANAGEMENT AND ADMINISTRATION»

КОЗІЙ Ольга Борисівна. ОСНОВНІ ВИМОГИ ДО РОЗРОБКИ СИСТЕМИ ВПРАВ ДЛЯ РОБОТИ З ТЕКСТАМИ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ІНОЗЕМНА МОВА ЗА ФАХОВИМ СПРЯМУВАННЯМ» ДЛЯ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ»

Читання як засіб комунікації має значну практичну цінність для спеціалістів з публічного управління та адміністрування, оскільки вони мають справу з документами, тож помилки і непорозуміння можуть мати негативні наслідки. У зв'язку з цим вивченню англійської мови на основі читання фахових текстів слід приділити якнайбільше уваги. Цей вид мовленнєвої діяльності варто виділити як домінуючу складову вивчення англійської мови за професійним

спрямуванням, готуючи таким чином, студентів до самостійного читання, навчаючи правильно читати і сприймати прочитане.

Ключові слова: лексична компетенція, іноземна мова за професійним спрямуванням, читання, автентичні тексти, система вправ, публічне управління та адміністрування.

KOZII Olha Borysivna. BASIC REQUIREMENTS FOR THE DEVELOPMENT OF A SYSTEM OF EXERCISES FOR WORKING WITH TEXTS IN THE PROCESS OF STUDYING THE SUBJECT «FOREIGN LANGUAGE FOR PROFESSIONAL PURPOSES» FOR THE SPECIALTY OF «PUBLIC MANAGEMENT AND ADMINISTRATION»

The successful professional activity of a good specialist requires mastery of a foreign language at the level of daily communication, as well as a significant amount of lexical material in the field of professional activity and its free operation. It is of peculiar need for the professionals in the sphere of public management and administration. The ways of mastering the language of professional communication are the same as in the general education course. The additional requirements are caused by the need of mastering professional vocabulary.

Reading as a means of communication has significant practical value for specialists in public management and administration as they deal with documents and misunderstandings can cause problems. In this regard, the study of the English language is based on the reading of professional texts should be given as much attention as possible. This type of speech activity should be singled out as a dominant component of professional English language learning, That is why preparing students for independent reading, teaching them to read correctly and to perceive what they read is the matter of peculiar interest.

For the successful implementation of the set goals, it is very important from the very beginning of education to create the right attitude of students to reading as a type of language activity that has its own specific communicative task, as a means of obtaining information. When choosing material for reading, it is worth taking into account such requirements for a text as the modernity of the work, accessibility, exemplarity, meaningfulness, versatility, compliance with the level of students' training, etc. The motivation of students' reading activity and activity will depend on the completeness of these conditions.

Independent work in reading can become an effective factor that ensures the enrichment of the active vocabulary of the future specialist. This will increase students' motivation to learn a foreign language. Work on individual reading can make the process of forming lexical competence more effective.

It is advisable to use developments for the teacher in combination with methodical recommendations for students. Intensive independent and classroom work of students with a professional text significantly improves the quality of foreign language learning.

Keywords: *lexical competence, foreign language for professional purpose, reading, authentic texts, system of exercises, public management and administration.*

Statement and justification of the relevance of the problem. Recently the role of a foreign language, especially English, has greatly increased. This expands employment prospects, contributes to the formation of modern thinking, the development of tolerance, and promotes the growth of professional mobility. This entails the need for professional training of a highly qualified specialist especially the one who works in the sphere of public management and administration.

The successful professional activity of a highly qualified specialist requires mastery of a foreign language at the level of daily communication, as well as a significant volume of lexical material in the field of professional activity and its free operation. The ways of mastering the language of professional purposes are the same as in the general education course. Because of this, the teacher's pedagogical skills should take into account the general methodological principles of

mastering the main types of speech activity (non-language abilities and skills) and adjusting them become primarily important. The teacher should provide students with an algorithm of actions for mastering professional vocabulary, teach them to select authentic information (texts) for use in the classroom and independent work.

In the process of learning a foreign language for a professional purpose it is important to use authentic sources of public management and administration periodicals, the Internet, use the latest means of information search and learning, for example, computer and Internet technologies, blogs, web resources, the project method, online conferences, webinars etc.

Analysis of recent research and publications. Ukrainian scientists have created many methods for students of non-language institutions of higher education. Among them, in particular, E. Miroshnichenko, I. Onisyna, L. Manyakina,

G. Skurativska (for economics students), Yu. Druz, L. Logutina (for future managers), L. Kotlyarova, G. Savchenko (for future lawyers), A. Yemelyanova, O. Tarnopolskyi (for students of technical specialties), L. Morska (for future teachers of physical education), T. Alekseeva, L. Ananieva (for students of philological specialties), G. Turchynova (for future biologists), M. Halytska (for future workers in the field of tourism), O. Petraschuk, M. Zadorozhna (for medical schools), R. Zaitseva (for students of higher military educational institutions). The works of G. V. Barabanova, T. Serova and S. Folomkina are devoted to the concept of teaching professionally oriented reading.

The purpose of the article – the purpose of this investigation is to study the main approaches to the development of a system of exercises for working with authentic texts in the process of studying the subject «Foreign language for professional purposes» at for the specialty of public management and administration.

Presentation of the main research material.

Despite the large number of works on this topic, the issue of professionally oriented foreign language learning remains quite relevant. The search for ways to improve and modernize the system of teaching professional foreign language speaking is a continuous process. The goal of studying foreign languages for the specialty of tourism is to achieve the level that is sufficient for the practical use of a foreign language in future professional activities.

According to the curriculum foreign language is studied during four years and at the master's course. Future specialists in the sphere of public administration should be able to communicate in foreign language as well as to work with printed and online materials, should know the peculiarities of work with documents.

Today reading as a means of communication has significant practical value. The study of the English language is based on the reading of professional texts should be given as much attention as possible. This type of speech activity should be singled out as a dominant component of professional English language learning, thus preparing students for independent reading, teaching them to read correctly and perceive what they read. The specified process should occur automatically and subconsciously and provide a certain level of mastery of the English language, which can be achieved only through continuous and routine training [8, p. 221].

For the successful implementation of the set of goals it is very important from the very beginning of education to create the right attitude of students to reading as a type of language activity that has its own specific communicative task, as a means of obtaining information. When choosing material for reading, it is worth considering such

requirements for a professional text as the modernity, accessibility, exemplariness, meaningfulness, compliance with the level of training of students. The motivation of students' reading activity depends on the completeness of these conditions. Also, when choosing texts for reading and developing methodological recommendations for them, it is necessary to pay attention to those educational functions of foreign language texts that contribute to the successful formation of communicative competence.

The teacher faces the task of teaching students to understand authentic texts without using a dictionary every time they come across an unfamiliar word. To fulfill the following students should learn several rules for working with the text: reading a text in a foreign language does not mean translating every word. For the understanding of any text, the student's life experience plays an important role. That is why in order to understand the text of fiction (or to predict what it will be about) it is necessary to address the title, pictures, and in the case of a special text diagrams, tables, and the structure of the text play the same role. Students should know the the main clichés of the official business style, the peculiarities of their usage in the Ukrainian and English language.

Provided that a professional-oriented approach to foreign language learning is implemented, vocabulary consolidation exercises are the most effective, as they are communicatively oriented and correspond to the students' level of knowledge and their practical needs. Students must master the skills of writing a resume, a profile-oriented text, a popular science article, writing an essay or speaking at a scientific conference. The students of public administration should know the main clichés of the paperwork. Because of this authentic texts remain decisive: they are not only valuable informational and cognitive material that complements the knowledge acquired by students from textbooks, but can also become a model when performing their own creative tasks.

When organizing work with lexical material, the following points should be taken into account:

- the purpose of education (area of communication, the level of students);
- the expediency of choosing lexical units (correspondence to the real level of students' knowledge, their initial vocabulary);
- repeatability of use [3].

In the initial stages of learning, students understand the text only after translation or careful analysis. That is why before the practical class the teacher should plan work with the text, identify the most difficult points, main lexical and grammatical features, prepare a set of exercises to facilitate reading. Given the complexity of the text, it is worth using analytical reading to ensure the effectiveness of studying the material.

There are two main levels of understanding the text: the level of meaning and the level of meaning/content (although each of them also includes several intermediate levels). The first is related to establishing the meanings of perceived language units and their direct connections, the second – to understand the content of the text as a complete language unit. In this regard, the skills and abilities that provide understanding of the text are conventionally divided into two groups, although the processes of perception and comprehension occur simultaneously. The first group involves skills related to the technical aspect of reading. They provide a direct act of perceiving graphic signs and correlating them with the corresponding values; the second group is the skills that ensure the semantic aspect of reading: establishing semantic connections between linguistic units of the text, achieving the understanding of the content, the author's intention and understanding the text as a complete unit. To achieve this level of understanding the skills of reading technique must be highly automated, due to which the reader's attention is fully focused on the semantic processing of the text.

In the process of a foreign language learning reading can act as a means and a goal of learning. Reading is closely related to text comprehension and is a complex mental process and has a significant impact on the development of long-term memory. A large amount of information is stored in long-term memory, but moving information to long-term memory is not possible without observing the following principles: multiple repetition; independent search; dosage of vocabulary study; pace of learning vocabulary; frequency of use; visualization [2].

The principles of independent search, pace, dosage of learning new things are most clearly observed during the independent processing of scientific and popular science texts from the specialty.

The use of home reading for the development of critical thinking skills, together with professional and social competence, ensures the competitiveness and mobility of an educated person in the labor market, his readiness to live and work in the conditions of continuous changes [5], since the result of learning is not the assimilation of facts or other people's opinions, and developing one's own judgments through the application of certain thinking techniques to information, which requires students to have sufficient skills in handling evidence and formulating conclusions, the ability to find and interpret original documents and sources of information, analyze arguments, justify conclusions with solid evidence.

Reading is an important means of mastering the grammatical side of the language. Carrying out exercises related to reading contribute to a stronger mastery of grammatical structures. Comprehension

of what is read cannot be achieved only through knowledge of vocabulary, because it is necessary to know grammatical forms and grammatical structure of sentences. When studying a new grammatical structure, the student should learn it only on the basis of familiar lexical material.

Unfamiliar to students grammatical structures must be repeated using on the example of new vocabulary. In order to overcome grammatical difficulties when working with texts, it is necessary to form the appropriate skills in students and bring them to automaticity. In order to achieve this goal, it is advisable to develop the ability to recognize and distinguish language patterns and characteristic features of the text.

In the process of learning to read, it is important that students, based on the set of individual words, can recognize certain relationships between these words in a sentence, which constitutes an equally defined structure - a language model. Lexical-grammatical exercises may not be related to the content of the text, although they should contain vocabulary and grammatical phenomena that occur in the text and that need to be worked out, which will contribute to the understanding of the text while reading it. In the opinion of G. Cherednychenko, for example, grammatical exercises, which in the task, in addition to an example or a model, contain a short theoretical explanation of a grammatical phenomenon [9, p. 154].

At the pre-text stage, students are prepared to read and understand the text. For this purpose, you can use exercises to relate the meaning of the word to the topic, situation, context, to expand the vocabulary, to recognize and differentiate grammatical phenomena. At the text stage, the text material is divided into meaningful parts and semantic supports are selected. This stage involves reading, translation, lexical and grammatical analysis, exercises and tasks for understanding the linguistic and informative components of the text [8, p. 223].

While working on the text, students perform tasks to develop phonological reading skills. In particular, they should prepare a sample reading of the specified fragment of the work. For this, students need to break the text into syntagms and intonate it according to the phonetic rules of the English language. If the teacher does not have the opportunity to check the reading of each student during the class (or the classes are held remotely), then they make a recording of their reading in MP3 format and send it to the e-mail address of the teacher, who listens to all the recordings and evaluates them before the classroom work with the literary text begins their. In addition, students prepare a translation of the same fragment, choosing adequate language means to convey their understanding of the text. Translation of a text or its selective components contributes to the

formation of formal perception and use of language. Usually, during oral communication, students express their thoughts, simultaneously translating information from their native language using a large number of linguistic elements.

Post-text exercises serve mainly to check the understanding of both the read text as a whole and its individual sections. These exercises form such communicative skills as dialogic and monologic oral and written speech.

Conclusions and prospects of further scientific investigations. Thus, the success of the implementation of the set goals largely depends on the formation of students' correct attitude to reading as a type of language activity, which has its own specific communicative task, depending on the type of reading. Reading in English language classes contributes to the deepening of knowledge of both native and foreign languages, enrichment of general and special vocabulary. Tasks for working with a scientific text are developed based on the principle of interconnected learning of all types of speech activity. Performing the suggested exercises requires re-reading the text several times, and this is important for the correctness, completeness and depth of understanding of the reading.

For effective work on the text for home reading, it is advisable to use developments for the teacher in combination with methodical recommendations for students. Intensive independent and classroom work of students with a professional text significantly increases the quality of foreign language learning

LIST OF SOURCES

1. Робоча програма навчальної дисципліни ОК 4 «Іноземна мова за професійним спрямуванням» для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня, що навчаються за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування». Херсон: ХДАЕУ, 2023. 17 с.
2. Барабанова Г. Методика навчання професійно-орієнтованого читання в немовному ВНЗ. Київ, 2005. 101 с.
3. Гринюк Г., Семенчук Ю. Відбір навчального матеріалу для формування англомовної лексичної компетенції у студентів-економістів. Іноземні мови. 2007. Вип. 2. С. 30–34.
4. Коваль Л. Формування у студентів немовних вищих навчальних закладів англомовної професійно орієнтованої мовної компетенції. Науковий вісник НЛТУ України. 2010. Вип. 20(4). С. 318–321.
5. Рижак Л. Університетська освіта в XXI сторіччі: філософсько-синергетичний аспект. Вісник Львів. ун-ту. Серія філос. 2009. Вип. 12. С. 26–35.
6. Тарнопольський Б. Методика навчання іншомовної мовленнєвої діяльності у вищому мовному закладі освіти: навч. посіб. К. : ІНККОС, 2006. 248 с.
7. Тарнопольський О., Корнева З. Аспектичний підхід до навчання англійської мови для спеціальних

цілей у немовних ВНЗ. Вісник ХНУ ім. В. Н. Каразіна. 2011. Вип. 18. С. 231–239.

8. Христова О. Використання фахових текстів на заняттях з англійської мови за професійним спрямуванням. Науковий вісник Меліто-польського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького: зб. наук. пр. 2011. № 6. С. 220–225. (Серія «Педагогіка»).
9. Чередніченко Г. Методика навчання іншомовного професійноорієнтованого читання студентів немовних вищих навчальних закладів. Вісник ХНУ. 2010. № 17. С. 150–157.
10. Hughes O. E. Public Management and Administration. An Introduction /Third Edition. Palgrave MacMillan, 2003. 300 p.
11. Plagers P. English for human resources. Oxford business English. Oxford University Press, 2007. 80 p.

REFERENCES

1. *Robocha prohrama navchalnoi dysypliny «Inozemna mova za profesiynym spryamuvanniam» dlia zdobuvachiv vyshchoi osvity, shcho navchaitsia za spetsialnistiu 281 «Publichne upravlinnia ta administruvannia».* (2023) [Program of the discipline «Foreign Language for special purposes» for higher education students majoring in 281 «Public Administration and Management»]. Kherson.
2. Barabanova, H. (2005) *Metodyka navchannya profesiyno-oriyentovanoho chytannya v nemovnomu VNZ.* [Methodology of teaching professionally oriented reading in a non-linguistic university]. Kyiv.
3. Hrynyuk, H., Semenchuk, YU. (2007). *Vidbir navchal'noho materialu dlya formuvannya anhlo-movnoyi leksychnoyi kompetentsiyi u studentiv-ekonomistiv.* [Selection of educational material for the formation of English lexical competence for students who study economics]. Kyiv.
4. Koval', L. (2010). *Formuvannya u studentiv nemovnykh vyshchyykh navchal'nykh zakladiv anhlo-movnoyi profesiyno oriyentovanoyi movnoyi kompetentsiyi.* [Formation of English-language professionally oriented language competence for students of non-language higher educational institutions]. Kyiv.
5. Ryzhak, L. (2009). *Universytet-s'ka osvita v XXI storichchi: filosofov'ko-synerhetychnyy aspekt.* [University education in the 21st century: philosophical and synergistic aspect]. Lviv.
6. Tarnopols'kyu, B. (2006). *Metodyka navchannya inshomovnoyi movlennyevoyi diyal'nosti u vyshchomu movnomu zakladi osvity.* [Methodology of teaching foreign language speech activity in a higher language institution of education].
7. Tarnopols'kyu, O., Korniyeva, Z. (2011). *Aspektyny pidkhid do navchannya anhliys'koyi movy dlya spetsial'nykh tsiley u nemovnykh VNZ.* [An aspect approach to teaching English for special purposes in non-language higher education institutions]. Khar-kiv.
8. Khrystova, O. (2011). *Vykorystannya fakhovykh tekstiv na zanyattiyakh z anhliys'koyi movy za profesiynym spryamuvanniam.* [Use of professional texts at English classes for professional orientation]. Melitopol.

9. Cherednichenko, H. (2010). *Metodyka navchannya inshomovnoho profesynno oriyentovanoho chytannya studentiv nemovnykh vyshchyykh navchal'nykh zakladiv*. [Methodology of teaching foreign language professionally oriented reading to students of non-native higher educational institutions]. Kharkiv.
10. Hughes, O. E. (2003). *Publichne upravlinnya ta administruvannya. Vstup*. [Public Management and Administration. An Introduction].
11. Plagers, P. (2007). [English for human resources. Oxford business English]. Oxford.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

КОЗІЙ Ольга Борисівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри кафедри

публічного управління, права та гуманітарних наук Херсонського державного аграрно-економічного університету.

Наукові інтереси: іноземна мова за професійним спрямуванням.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

KOZII Olha Borysivna – Associated Professor, Ph.D., Kherson State Agrarian and Economic University.

Circle of scientific interests: foreign language of professional direction.

Стаття надійшла до редакції 9 липня 2024 р.

УДК 373.3.011.3-051:[005.336.5:005.57](045)

DOI: https://doi.org/10.59694/ped_sciences.2024.09.077

ЛИТВИН Інна Миколаївна –

кандидатка педагогічних наук, старша викладачка кафедри початкової освіти Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького
 ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-8946-1449>
 e-mail: in.litvin19@vu.edu.edu.ua

БАЙДЮК Наталія Василівна –

кандидатка педагогічних наук, старша викладачка кафедри початкової освіти Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького
 ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-2086-1847>
 e-mail: bayduchka80@vu.edu.edu.ua

ТКАЧЕНКО Катерина Олександрівна –

кандидатка педагогічних наук, доцентка, директорка комунальної установи «Центр професійного розвитку педагогічних працівників» Черкаської міської ради
 ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-6811-0332>
 e-mail: kateche007@vu.edu.edu.ua

СУПЕРВІЗІЯ ТА ІНТЕРВІЗІЯ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ І ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

ЛИТВИН Інна Миколаївна, БАЙДЮК Наталія Василівна, ТКАЧЕНКО Катерина Олександрівна. СУПЕРВІЗІЯ ТА ІНТЕРВІЗІЯ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ І ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті розглянуті різні теоретичні та практичні аспекти використання супервізії та інтервізії як ефективних інструментів педагогічної підтримки та професійного розвитку вчителів початкової школи. Зазначено, що ключове значення для успішної професійної діяльності педагога мають розвинена професійна самоідентифікація та співпраця з іншими учасниками освітнього процесу, що безпосередньо беруть участь в освітньому процесі. Активізація педагогічної співпраці та підтримки в закладі освіти є ефективним механізмом забезпечення та покращення особистісно-професійного зростання вчителів початкової школи.

Ключові слова: супервізія, інтервізія, педагогічна підтримка, професійний розвиток, вчитель початкової школи, вчитель початкових класів, початкова школа, заклад загальної середньої освіти, супервізор (наставник).

**LYTVYN Inna Mykolayivna, BAIDIUK Natalia Vasylivna, TKACHENKO Kateryna Oleksandrivna.
SUPERVISION AND INTERVISION AS EFFECTIVE TOOLS FOR PEDAGOGICAL SUPPORT AND
PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF PRIMARY SCHOOL TEACHERS**

The article examines various theoretical and practical aspects of using supervision and intervision as effective tools for the pedagogical support and professional development of primary school teachers. It highlights that developed professional self-identification and collaboration with other participants in the educational process are crucial for the successful professional activity of educators.

The activation of pedagogical collaboration and support within educational institutions is an effective mechanism for ensuring and enhancing the personal and professional growth of primary school teachers. The article analyzes scientific approaches to understanding supervision and intervision based on specific criteria and characteristics. Supervision (mentoring) is based on the principle that a primary school teacher, by working with a mentor, gains the ability to independently evaluate their activities, identify shortcomings, determine the causes of these shortcomings, and seek ways to address them.

It is clarified that during the interaction between the mentor and the primary school teacher, there is a sense of forming important professional and personal qualities that contribute to raising the teacher's professional level. Special attention is given to the moral aspects of intervision. The study shows that successful conditions for conducting intervision include establishing tolerant relationships, empathy, humane and respectful attitudes towards every participant in the educational process. It emphasizes that all participants in the intervision should feel emotional support during its implementation.

The research found that supervision and intervision are methods and tools of professional support and development based on the mechanism of partnership cooperation. The use of supervisory and intervision forms of pedagogical activity fosters the development of competencies and personal qualities in primary school teachers necessary for successful practical work; helps avoid professional burnout and prevent crisis situations; and opens significant opportunities for improving each teacher's professional qualifications and enhancing the overall quality of educational services. By participating in supervision and intervision meetings, primary school teachers feel included in a partnership process of collaboration with colleagues, receive professional support, and gain new knowledge and experience.

Keywords: *supervision, intervision, pedagogical support, professional development, primary school teacher, elementary school teacher, primary school, general secondary education institution, supervisor (mentor).*

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Сьогодні основними вимірами успішної професійно-педагогічної діяльності вчителя початкової школи є його професійна ідентичність та партнерська взаємодія з іншими суб'єктами, що безпосередньо здійснюють освітній процес. Тому особливо важливим стає питання розробки нових підходів до організації та методичного супроводу педагогічних кадрів, що ґрунтується на співпраці.

Створення спільного професійного простору у закладі загальної середньої освіти дозволяє кожному вчителю проявити свої здібності, таланти, вдосконалити навички дослідницько-експериментальної роботи, розвивати власну ініціативу та використовувати досвід колег у вирішенні професійних завдань. Практичний досвід показує що, традиційні методи та прийоми методичної роботи не забезпечують повністю створення сприятливих умов для отримання необхідного обсягу інформації та досягнення такого рівня майстерності вчителя початкової школи, який би відповідав сучасним вимогам, що визначенні у Професійному стандарті «Вчителя початкових класів закладу загальної середньої

освіти», затвердженого наказом Міністерством розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 23.12.2020 № 2736-20. Ми вважаємо, що ефективними засобами професійної та особистісної підтримки педагогічних кадрів в умовах закладу загальної середньої освіти є проведення партнерських зустрічей-супервізії та інтервізії в початковій школі.

Аналіз досліджень та публікацій.

Дослідження проблеми супервізії та інтервізії як ефективного інструмента педагогічної підтримки і професійного розвитку педагогічних працівників розглядали у своїх працях зарубіжні та українські вчені І. Астремська, В. Байдик, І. Булюбаш, Н. Бячкова, Д. Джейкобс, П. Девід, П. Дональд, С. Кулакова, Р. Кочюнас, П. Куттер, Е. Мартін, Дж. Мейер, Ф. Траутман, Д. Трунов, Г. Хемблі, П. Ховкінс, В. Цапков, О. Чеховська, Е. Шерер, Р. Шохет.

З метою реалізації Концепції «Нова українська школа» з початку 2018 року в Україні проводиться активна робота з реалізації даного проекту для вчителів, які в ньому працюють, а саме: «Супервізія: професійна підтримка та професійний розвиток педагогів».

Цей проект був розроблений за організаційної підтримки Міністерства освіти і науки України та фінансової підтримки від американського агентства з міжнародного розвитку USAID.

Вітчизняні вчені активно працюють над розробкою підходів щодо втілення концепції супервізії та інтервізії в роботі з педагогічними працівниками в закладі освіти.

Мета статті – обґрунтувати окремі теоретичні та практичні аспекти використання супервізії та інтервізії у закладах загальної середньої освіти як ефективних інструментів педагогічної підтримки і професійного розвитку вчителів початкової освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. У систему методичної роботи початкової школи активно починають впроваджувати супервізію та інтервізію. Основною метою застосування цих методів роботи з вчителями початкових класів та рівня їх освіти є не лише надання їм реальної, ефективної допомоги у розвитку професійної майстерності, але і активізації їх творчого потенціалу. Успішне виконання завдань закладу освіти значною мірою залежить від наполегливої роботи керівника та заступника директора з навчальної роботи з педагогічними кадрами. Адміністрація закладу освіти забезпечує професійну підтримку та розвиток вчителя початкової школи шляхом об'єктивного оцінювання його фахової діяльності через супервізію та інтервізію. Вчені та практики визначають ці методи як форму педагогічної взаємодії, під час якої педагоги покращують свої знання та навички, підвищують якість власного аналізу, а також навчаються працювати зі своїми емоціями у різних ситуаціях професійної діяльності.

Звертаючись до Закону України «Про соціальні послуги» від 17.01.2019 № 2671-VIII, поняття «супервізія» визначене як – «професійна підтримка працівників, які надають соціальні послуги, спрямована на подолання професійних труднощів, аналіз та усунення недоліків, вдосконалення організації роботи, стимулювання мотивації до роботи, дотримання етичних норм та стандартів надання соціальних послуг, запобігання виникненню професійного вигорання, забезпечення емоційної підтримки» [1].

У наукових працях Дж. Бернарда, Р. Гудієра поняття «супервізія», різняться в залежності від спеціалізації, проте загалом супервізія розуміється як допомога у набутті необхідних більше практичних знань та досвіду в галузі роботи з клієнтами за допомогою розвитку можливостей для самоаналізу та рефлексії, розуміння теорії та практики надання психологічної допомоги. Однією з важливих цілей супервізії, як стверджують Ч. Фалендер, Е. Шафранське, є узагальнення знань, здобутих

у різних галузях психологічної науки, що допомагає досягти професійної ідентичності.

Головна мета супервізії полягає у забезпеченні розвитку педагогічного працівника; підвищення якості роботи через розвиток спеціальних навичок та компетенцій; перевірка професійної діяльності вчителів початкової школи у напрямку психологічної допомоги (включаючи атестацію, сертифікацію, підтвердження і оновлення ліцензії) та збільшення відповідальності перед професійним стандартом. Результатом супервізії є не тільки розвиток професійної діяльності, а й професійної особистості.

Супервізія спрямована на врахування потреб педагогічних працівників з різним рівнем професійної підготовки. Застосування цього підходу взаємодії із педагогічними працівниками спрямоване на вирішення наступних завдань:

- актуалізація, переосмислення, орієнтація та модернізація набутих раніше філософсько-педагогічних знань відповідно до сучасних вимог;

- стимулювання педагогів до самостійної діяльності з метою безпосереднього удосконалення своєї кваліфікації;

- розвиток творчих здібностей;

- підвищення майстерності кожного педагога шляхом підвищення рівня його професіоналізму та компетентності (формування індивідуального педагогічного стилю, володіння навичками самоаналізу та аналізу певної обставин);

- допомога у творчій розробці навчальних планів та програм;

- сприяння гармонізації відносин між усіма учасниками освітнього процесу.

У рамках нашого дослідження важливим є думка М. Лапіної, яка визначає навчальну супервізію як один з найефективніших методів професійного навчання, що сприяє розвитку максимального рівня самостійності у фахівця [2]. Супервізія (наставництво) ґрунтується на принципі того, що вчитель початкової школи, співпрацюючи з наставником, отримує можливість навчитися самостійно оцінювати свою діяльність, виявляти недоліки, визначати причини їх виникнення та шукати шляхи їх виправлення. При цьому наставник не надає порад і рекомендацій щодо покращення якості проведення навчальної, розвивальної та виховної роботи вчителю початкової школи. Він лише висловлює свою думку щодо побаченого та почутого.

Супервізія – це спосіб взаємодії, у якому учасниками є супервізор та його підопічний. Проводить супервізію спеціально обраний педагог – супервізор (наставник).

Поняття «супервізор» має латинське походження та дослівно перекладається «той,

хто дивиться поверх». Супервізор або супервайзер (англ. supervisor, від to supervise – спостерігати) – адміністративна посада в різних галузях бізнесу, державних установах, а також у наукових та освітніх інститутах. Супервізор виконує роль організатора діяльності, що потребує від їх учасників виконання дій за певною програмою. Супервізор має спостерігати за точністю виконання такої програми [3].

У своїй праці І. Амстерська розглядає супервізію як важливий інструмент, за допомогою якого супервізор, призначений установою, полегшує роботу персоналу як індивідуально, так і в колективі, і встановлює стандарти роботи [4, с. 263].

Сутність діяльності супервізора полягає в тому, що він допомагає підопічному навчитись та (або) удосконалити навички прийняття рішень і планування діяльності.

У своїй роботі супервізор реалізує умови, без дотримання яких супервізія неможлива:

- опора на досягнуте (підтримка позитивного досвіду та його зміни, якщо у цьому є необхідність);
- врахування прогнозованого зростання професійного потенціалу педагога;
- діагностичний супровід передбачених змін.

В основі супервізії покладено діалог та рефлексію між супервізором та його підопічним. Діалогічне спілкування – бесіда між двома суб'єктами, що передбачає обмін думками [5, с. 249].

Пріоритетними принципами ведення супервізії та інтервізії є наступні:

- науковий підхід, що включає аналіз матеріалу відповідно до закономірностей, визначених у галузі психології праці та психології професійної діяльності вчителів початкової школи;
- наступність знань, набутих вчителями під час навчання, підвищення професійної кваліфікації та самоосвіти. Основою психологічних аспектів застосування супервізії та інтервізії у роботі з вчителями початкової школи є особиста орієнтованість цих методів – принцип партнерства, спрямований на задоволення потреб вчителів, формування їхньої індивідуальної позиції в особистому та професійному самопізнанні та саморозвитку.

Знання, навички та вміння, отримані під час супервізії, допомагають вчителю початкових класів витратити менше часу на пошук рішень у педагогічних ситуаціях, зменшуючи тим самим його ризик стресу, що може спричинити емоційне вигорання в майбутньому. Також це створює умови для творчого пошуку, саморозвитку та подальшої самореалізації.

Супервізія спрямована на розвиток та використання педагогічної рефлексії шляхом взаємодії супервізора (наставника) та педагога, щоб педагоги могли аналізувати свою навчальну та виховну діяльність, критично оцінювали їх, виявляли причини помилок та неефективності методів, використовуваних ними, а також вибирати методи та прийоми, що відповідають конкретній ситуації та особливостям кожної дитини [6, с. 223].

Аналіз та самоаналіз навчальної та виховної діяльності є важливою складовою підвищення професійного рівня вчителя початкової школи. Самоаналіз полягає у вивченні педагогом організації навчальної діяльності дітей молодшого шкільного віку в цілому та окремих її аспектах. Цей процес є ефективним засобом навчання педагогічної майстерності [6, с. 230].

Висока педагогічна майстерність (навчальна гомілетика) – це характеристика високого рівня педагогічної діяльності, яка пов'язана з природженими особистісно-професійними якостями педагога і професійною здатністю знаходити ефективні способи впливу на учня для досягнення певного освітнього результату. Ознаками педагогічної майстерності є гуманність, науковість, педагогічна доцільність, оптимальність, результативність, демократичність, та творчість (оригінальність). Педагогічна майстерність ґрунтується на високому фаховому рівні педагога, його загальній культурі та педагогічному досвіді. Необхідними є гуманістична позиція педагога й професійно значущі особистісні риси та якості [6, с. 249].

Видатний український педагог та науковець В. Сухомлинський стверджував, що «один із секретів педагогічної творчості і полягав у тому, щоб пробудити в педагога інтерес до пошуку, до аналізу власної роботи. Хто намагається розібратись в гарному й поганому на своїх заняттях, у своїх взаєминах з вихованцями, той уже досяг половину успіху» [7, с. 42].

Супервізор (наставник) має за мету зменшити негативний вплив нестачі педагогічного досвіду у вчителя початкових класів. Супервізія сприяє формуванню особистості підлеглого, яка самореалізується, оскільки саме така особистість може допомогти учням початкової школи розкрити себе та допомогти їм досягти успіху та самореалізації. Супервізію можна розглядати як перший крок у формуванні педагога-професіонала. На другому етапі розвитку вчителя варто використовувати інтервізію. Концепція «інтервізії» має різні тлумачення відомими вченими.

При детальному аналізі трактувань, найбільш доцільним у контексті вказаної проблематики є розуміння концепції, яку висловив

А. Журавель, що визначає «інтервізію» (лат. *inter* – між, *visio* – бачення) як метод співпраці навчання, під час якого колегам надається професійна підтримка у їхніх актуальних труднощах, створюються психологічно комфортні умови для розвитку власних стратегій консультативної діяльності кожним учасником інтервізійної групи. Це також сприяє запобіганню професійному застою (деформації) та емоційному вигоранню практикуючих спеціалістів [8].

Під час щоденної роботи вчитель початкових класів часто стикається з непередбачуваними обставинами, на які витрачають багато зусиль та часу, щоб вирішити. Інтервізія спрямована на запобігання виникненню складних педагогічних ситуацій та конфліктів. Під час інтервізії всі учасники мають можливість отримати практичний досвід у поведінці в різних складних ситуаціях. Особливості інтервізії включають колегіальність та рівноправність учасників, що сприяє створенню сприятливого клімату, формуванню єдиної команди, а також демократизації взаємин між керівником та педагогічними працівниками.

У своїх працях В. Байдик, описуючи інтервізію з позиції професійної підтримки психологів, зауважує, що, на відміну від супервізії, де завжди присутній більш досвідчений спеціаліст, інтервізію можна розглядати як обмін досвідом між колегами на рівних, під час якого визначаються спільні проблеми та здійснюється спільний пошук їх подолання [9].

У процесі інтервізії важливою складовою є спільна відповідальність команди за зміст та структуру зустрічей. Участь у інтервізії дозволяє оперативно знаходити шляхи вирішення складних проблем, використовуючи загальний потенціал знань, практичний досвід та навички, які є у кожного учасника інтервізії. Кожен учасник, опираючись на власний професійний досвід, вносить пропозиції, консультує, пропонує варіанти вирішення завдань, пов'язаних з освітньою діяльністю. Педагоги навчаються спілкуватися, проводити дискусії, дебати, виражати переконливі аргументи, обґрунтовувати свою точку зору, розвиваючи при цьому навички комунікації та вчать взаємодіяти з людьми на основі партнерських стосунків тощо.

Під час інтервізії кожен вчитель початкових класів отримує можливість здобути нові професійні навички, оцінити якість та обсяг своїх знань, виправити підходи до навчальної діяльності, що є основою для подальшого самовдосконалення, професійного зростання та саморозвитку; вчиться новим методам проведення уроків та виховних занять та інших видів роботи з дітьми протягом дня;

отримує навички розв'язання складних педагогічних ситуацій, що допомагає не лише зменшити рівень стресу, але й уникнути ризику «емоційного вигорання» та «професійної безпорадності»; навчається розуміти особисті потреби свої та колег; визначає «слабкі» та «сильні сторони» своєї педагогічної діяльності з метою визначення напрямку самоосвіти.

Інтервізія сприяє підвищенню професійної майстерності вчителя початкової школи шляхом удосконалення його компетентності у використанні інноваційних форм і методів роботи з дітьми та батьками; навчає приблизному алгоритму дій у складних педагогічних ситуаціях та в разі виникнення конфліктів; допомагає досягти взаєморозуміння, створення в колективі педагогів атмосфери взаємної довіри, поваги до думок інших та підтримки; сприяє згуртуванню педагогічного колективу на основі толерантності та етичних принципів.

Моральний аспект інтервізії – відвертість та щирість кожного учасника, конфіденційність та здатність довіряти один одному. Інтервізія неможлива без взаєморозуміння між учасниками, відсутність співчуття, гуманне та поважне ставлення до кожного працівника. Усі вчителі, що беруть участь у інтервізії, повинні відчувати емоційний захист під час її проведення. Під час виявлення та обговорення складних, конфліктних педагогічних ситуацій зазвичай всі учасники інтервізії виявляють емоції, співчуття та активно шукають шляхи розв'язання негативних явищ.

Під час інтервізії вчителі початкової школи оволодівають основами психології професійної діяльності; вчать виявляти та розвивати особисті властивості та якості, які є ключовими для успішної та продуктивної взаємодії з дітьми молодшого шкільного віку; здатні аналізувати психологічні особливості своєї роботи як передумову досягнення її ефективності та продуктивності. У педагогів формується ціннісне ставлення до об'єктивних та суб'єктивних факторів професіоналізму у педагогічній практиці.

На нашу думку, участь вчителя початкової школи у формах супервізії та інтервізії педагогічної роботи дозволяє йому розпізнати власні сильні й слабкі сторони, відмовитися від стереотипів, які перешкоджають свідомому самовизначенню у професії; сприяє самореалізації, активнішому вирішенню різноманітних освітніх питань, вивченню принципів раціонального відношення до професії та їх застосуванню у відповідності до особистості кожного конкретного педагога.

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Таким чином, супервізія та інтервізія – це методи та інструменти професійної підтримки та професійного розвитку, які ґрунтуються на механізмі партнерської

співпраці. Упровадження форм супервізії та інтервізії в педагогічну роботу сприяє розвитку компетенцій та особистих якостей вчителів початкової школи, необхідних для їх ефективної практичної діяльності; запобігає професійному вигоранню та кризовим станам; надає значні можливості для підвищення професійного рівня кожного педагога окремо та підвищення якості освітніх послуг в цілому. Участь у зустрічах супервізії та інтервізії дозволяє їм почуватися частиною партнерської взаємодії з колегами, отримувати професійну підтримку, нові знання та досвід.

Проведене дослідження не охоплює всі аспекти розглянутої проблеми. Перспективними напрямками проведення подальшої роботи є дослідження супервізії як інструменту професійного розвитку вчителя початкової школи в контексті Концепції «Нової української школи».

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/%202671-19#Text>
2. Лапіна М. Навчальна супервізія як метод професійної підготовки фахівців соціальної роботи URL: file:///C:/Users/OWNER/Downloads/tpcp_2016_2_17.pdf (дата звернення 09.05. 2024)
3. Словник іншомовних соціокультурних термінів URL: https://slovyk.me/dict/social_terms/супервізор (дата звернення 08.07. 2023)
4. Астремська І. Прикладні методики та основи супервізії в соціальній роботі : навчальний посібник Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2017. 396 с.
5. Деякі питання організації та проведення супервізії: наказ Міністерства освіти і науки від 18.10.2019 № 1313 URL: <https://drive.google.com/file/d/15ASul4NvdH8MHPRPdVx84ZzNKUY4P28j/view?pli=1> (дата звернення 09.05. 2024).
6. Дошкільна освіта: словник-довідник: понад 1000 термінів, понять та назв / упор. К. Крутій, О. Фунтікова. Запоріжжя: ТОВ «ЛПС» ЛТД, 2010. 342 с. («Словники»).
7. Тевлін Б. Професійна підготовка вчителів. Харків: Вид. група «Основа», 2006. 192 с. (Б-ка журн. «Управління школою»; Вип. 6 (42)).
8. Журавель А. Інтервізія як метод навчання і професійної підтримки психологів системи освіти URL: file:///C:/Users/OWNER/Downloads/Nchnpu_012_2013_41_24.pdf (дата звернення 10.05. 2024).
9. Байдик В. Супервізія та інтервізія як ефективні інструменти підтримки спеціалістів психологічної служби URL: <http://surl.li/druve> (дата звернення 01.02. 2024).
10. Супервізія: професійна підтримка і професійний розвиток педагогів. Порадник для супервізорів (наставників). Навчально-методичний посібник. URL: [http://barna-consult.com/wp-](http://barna-consult.com/wp-content/uploads/2021/10/Superviziya-Poradnyk-VF-Krok-zakrokom.pdf)

[content/uploads/2021/10/Superviziya-Poradnyk-VF-Krok-zakrokom.pdf](http://barna-consult.com/wp-content/uploads/2021/10/Superviziya-Poradnyk-VF-Krok-zakrokom.pdf) (дата звернення 08.03. 2024).

REFERENCES

1. *Pro sotsialni posluhy: Zakon Ukrainy vid 17.01.2019 № 2671-VIII* (2019). [On social services: Law of Ukraine dated January 17, 2019 No. 2671-VIII]. Kyiv.
2. Lapina, M. (2024). *Navchalna superviziia yak metod profesiinoi pidhotovky fakhivtsiv sotsialnoi roboty*. [Educational supervision as a method of professional training of social work specialists]. Kyiv.
3. *Slovyk inshomovnykh sotsiokulturnykh terminiv*. (2023). [Dictionary of foreign language sociocultural terms]. Kyiv.
4. Astrem'ska, I. *Prykladni metodyky ta osnovy supervizii v sotsialnii roboti : navchalnyi posibnyk*. [Applied methods and basics of supervision in social work: study guide]. Mykolaiv.
5. *Deiaki pytannia orhanizatsii ta provedennia supervizii: nakaz Ministerstva osvity i nauky vid 18.10.2019 № 1313* (2019). [Some issues of organizing and conducting supervision: order of the Ministry of Education and Science dated October 18, 2019 No. 1313]. Kyiv.
6. *Doshkilna osvita: slovyk-dovidnyk: ponad 1000 terminiv, poniat ta nazv*. (2010). [Preschool education: reference dictionary: more than 1000 terms, concepts and names]. Zaporizhzhia.
7. Tevlin, B. (2006). *Profesiina pidhotovka vchyteliv*. [Professional training of teachers]. Kharkiv.
8. Zhuravel, A. (2024). *Interviziia yak metod navchannia i profesiinoi pidtrymky psykholohiv systemy osvity*. [Intervention as a method of training and professional support of psychologists in the education system]. Kyiv.
9. Baidyk, V. (2024). *Superviziia ta interviziia yak efektyvni instrumenty pidtrymky spetsialistiv psykholohichnoi sluzhby*. [Supervision and introspection as effective tools of support for psychological service specialists]. Kyiv.
10. *Superviziia: profesiina pidtrymka i profesiinyi rozvytok pedahohiv. Poradnyk dlia supervizoriv (nastavnykiv)*. (2024). [Supervision: professional support and professional development of teachers. Advisor for supervisors (mentors)]. Kyiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

ЛИТВИН Інна Миколаївна – кандидатка педагогічних наук, старша викладачка кафедри початкової освіти Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького.

Наукові інтереси: професійна підготовка вчителів початкової школи.

БАЙДИК Наталія Василівна – кандидатка педагогічних наук, старша викладачка кафедри початкової освіти Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького.

Наукові інтереси: професійна підготовка вчителів початкової школи.

ТКАЧЕНКО Катерина Олександрівна – кандидатка педагогічних наук, доцентка, директорка комунальної установи «Центр професійного розвитку педагогічних працівників» Черкаської міської ради.

Наукові інтереси: професійна підготовка вчителів початкової школи.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

LYTVYN Inna Mykolayivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer Department of Primary Education, Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy.

Circle of scientific interests: professional training of primary school teachers.

BAIDIUK Natalia Vasylivna – Candidate of Pedagogical Sciences, senior lecturer of the department of primary education Bohdan Khmelnytsky National University at Cherkasy.

Circle of scientific interests: professional training of primary school teachers.

TKACHENKO Kateryna Oleksandrivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Director of the Centre for Professional Development of Pedagogical Workers of Cherkasy City Council, Cherkasy.

Circle of scientific interests: professional training of primary school teachers.

Стаття надійшла до редакції 8 серпня 2024 р.

УДК 784.032/.038(4)

DOI: https://doi.org/10.59694/ped_sciences.2024.09.083

ЛОЦМАН Руслана Олександрівна –

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри вокального виконавства
заслужена артистка України
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-8500-1402>

e-mail: rusyalotsman@ukr.net

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРИ УКРАЇНОСПІВУ ТА МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

ЛОЦМАН Руслана Олександрівна. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРИ УКРАЇНОСПІВУ ТА МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

У статті проаналізовано тенденції розвитку культури українського співу в світлі попереднього десятиліття та сьогодення, окреслено чинники впливу та перспективи методичного забезпечення процесу мистецької освіти. На основі практичного досвіду реалізації просвітницько-культурних проєктів описано різні форми залучення української молоді до вивчення національної пісенної спадщини.

Ключові слова: культура, український спів, традиція, методичне забезпечення, мистецька освіта, тенденції розвитку.

LOTSMAN Ruslana Oleksandrivna. MODERN TENDENCIES IN THE DEVELOPMENT OF THE CULTURE OF UKRAINIAN SINGING AND THE METHODOLOGICAL ENSURING OF THE EDUCATIONAL PROCESS

The article is dedicated to trends in the development of Ukrainian singing culture in the present times, outlines the factors of influence and prospects for methodical support of the art education process. The author describes the practical experience of implementing educational and cultural projects, various forms of involvement of Ukrainian youth in the study of the national song heritage.

Among the main trends of the modern development of the culture of Ukrainian singing and methodical support of the process of art education, we can highlight: a decrease in the number of children's folklore groups and old-timers of authentic folklore; actualization of the formation of value orientations and confirmation of the national-patriotic consciousness of children and youth; creation of new cultural products of different styles of Ukrainian singing; revival of traditional Ukrainian singing in amateur, reproductive and professional forms; enrichment of the stage repertoire of the carriers of the culture of Ukrainian singing by creating classical and pop works based on folklore; using the educational and art-therapeutic potential of Ukrainian singing; interpretation of folklore in pop performance; online archiving of folklore and expedition materials; development of innovative methodical materials for teaching Ukrainian singing; creation of the «Museum of Ukrainian Song» and video materials about the history and modernity of Ukrainian singing culture; the birth of a new wave

of mass Ukrainian singing; spread of national song culture abroad and promotion of artists at international festivals; active development of the scientific school of Ukrainian singing.

Keywords: *culture, Ukrainian singing, tradition, methodological support, art education, development trends.*

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. На перехресті розвитку традиційних, фольклорних, класичних та естрадних форм вокально-виконавської творчості ми спостерігаємо новий етап розвитку культури україноспіву, що дає нам можливість усвідомити свою етнічну приналежність, долучитися до традицій минулого через використання української пісні, як провідного засобу мистецької освіти. Посилюється роль україноспіву як маркера ідентичності в світовому масштабі вокального мистецтва, водночас національна співоча культура потребує державної підтримки та впровадження її в освітній процес як основи патріотичного й естетичного виховання. Осмислення сучасних тенденцій розвитку культури україноспіву та перспектив методичного забезпечення мистецької освіти особливо актуально нині, в час нашої боротьби за свободу та утвердження державності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Культура українського співу була об'єктом дослідження багатьох науковців, котрі предметно вивчали її з різних сторін: як частину нематеріальної духовної спадщини нашого народу (А. Іваницький, Г. Коропніченко, М. Скаженник, Г. Пшенічкіна, І. Павленко, О. Бенч, О. Скопцова та ін.), як предмет мистецької освіти та фахової підготовки вокалістів-педагогів (А. Авдієвський, В. Ковальська, О. Єременко, В. Ткаченко, Н. Можайкіна, Л. Тоцька та ін.), як особистісну якість фахівця вокального мистецтва (М. Микиша, Д. Євтушенко, Ю. Юцевич, В. Антонюк та ін.). Втім, історичні, соціокультурні та політичні зміни в житті нашої країни впродовж попереднього десятиліття змушують нас шукати шляхи збереження тисячолітніх традицій україноспіву та модернізації сучасного мистецького процесу, враховуючи синергію культури та освіти у їх взаємовпливі на формування національно свідомої молоді.

Метою статті є осмислення сучасних тенденцій та перспектив розвитку культури україноспіву з метою використання потенціалу пісенної спадщини в широкому мистецько-освітньому просторі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Філософ-педагог В. Андрущенко наголошує на важливих напрямках розвитку культури та її впливу на формування духовного потенціалу людства, підкреслюючи на необхідності «збереження культурно-історичної спадщини, забезпечення доступу до всього культурного надбання, розвиток творчого

потенціалу суспільства, сприяння культурному різноманіттю у сучасних суспільствах» [1, 708]. Застосування української пісні в освітньому процесі стало основою педагогічної діяльності М. Лисенка, М. Леонтовича, Я. Степового, К. Стеценка, А. Авдієвського та багатьох інших діячів. Наше завдання – продовжувати ці традиції та розвивати мистецьку освіту, наповнюючи її українознавчим змістом та інноваційними розробками.

Насамперед, проаналізуємо основні чинники, які вплинули на розвиток мистецької освіти та культури україноспіву в попереднє десятиліття. Революційні події 2013-2014 рр, пов'язані з народним супротивом про-російському уряду, розстріл учасників Революції Гідності та початок військового вторгнення московських військ в Україну зумовили зростання патріотичної творчості народу та появу нових імен на українській сцені. Десятиліття національно-визвольна боротьба за деокупацію українських територій відкрила нові можливості для розвитку україноспіву в побуті військових, збільшила роль національної культури в процесі формування самоідентифікації громадянського суспільства. З весни 2015 року багато артистів вирушило з концертами на полігони та у госпіталі, у прифронтові міста й села з метою підтримки українського духу до перемоги. Введення карантину в 2020 р. по всьому світу призвело до обмеження в соціальних комунікаціях наживо та дало поштовх до розвитку альтернативних форм україноспіву в мистецько-освітньому просторі – онлайн-концертів, дистанційного навчання, креативних інноваційних методів, архівування фольклору тощо.

Повномасштабна російсько-українська війна, що триває з лютого 2022 року змінила свідомість мільйонів українців, які раніше були прихильниками російського культурного продукту. Багато артистів відмовились від виконання своїх творів ворожою мовою та почали робити україномовні версії. Зріс рівень патріотизму, а культура україноспіву набула планетарного масштабу у зв'язку з вимушеним переселенням частини нації в більш безпечні країни світу. Продовжуються фронтові концерти та арт-терапевтичні зустрічі носіїв україноспіву з військовими, благодійні заходи по збору коштів на потреби ЗСУ. Державна політика у сфері культури збагатилась функціонуванням Українського культурного фонду, який з 2018 року підтримує безліч мистецьких ініціатив і дає можливість

утверджувати україноспів на більш якісному рівні та розширювати аудиторію його слухачів. Освітня галузь сучасної України постає перед викликом *беззаперечної націоналізації та інноваційності, що передбачає поглиблене вивчення українознавчих предметів*, відповідне методичне забезпечення для очного, змішаного та дистанційного навчання.

У праці «Теорія та методика музичної освіти» О. Ростовський окреслює тенденції розвитку музичної освіти, серед яких: прагнення до гармонійного розвитку особистості дитини у процесі музичної освіти; обов'язковість загальної музичної освіти для всіх без винятку дітей; використання творчого музикування у музично-виховних цілях; використання народної, класичної та сучасної музики при їх паралельному співставленні; увага до виховання музичного слуху і пошуку відповідних ефективних методик; ставлення до музичного сприймання як основи будь-якої музичної діяльності. Водночас дослідник акцентує на важливості створення концепції музичної освіти школярів на основі української національної культури [13]. Нажаль, на сьогоднішній день ми констатуємо факт *знищення зі шкільної програми предметів «співи» та «музика»*, що є злочином проти українського суспільства і спонукає нас шукати альтернативні шляхи поширення пісенної спадщини народу серед аудиторії підрастаючого покоління. До прикладу, інтернет-влог «Пісенний Щоденник», що триває з лютого 2020 року і донині, сприяє вивченню малими українцями сотень пісень рідного народу, а також промоції української пісні в світі. На його основі автором статті розробляється мобільний додаток «Україноспів – онлайн» для здобувачів мистецької освіти.

Тенденції розвитку культури україноспіву в сучасному світі можна простежити на основі аналізу практичної діяльності митців та інституцій, а саме: реалізації низки арт-волонтерських та культурно-мистецьких проєктів, спрямованих на перемогу України; творчості аматорських, репродуктивних та професійних вокальних колективів; створення нових культурних продуктів різних стилів україноспіву; інтерпретації фольклору в сучасній музиці; збагачення сценічного репертуару шляхом створення класичних та естрадних творів на основі фольклору; поширення національної пісенної культури за кордоном та промоції артистів на міжнародних фестивалях; проведення всеукраїнських конкурсів та фестивалів вокального мистецтва, народної творчості та естради; наукової діяльності та оновлення методичного забезпечення мистецької освіти шляхом інноваційних технологій.

Реалізація низки арт-волонтерських та культурно-мистецьких проєктів, спрямованих на розвиток україноспіву та перемогу України, забезпечується активними громадянами, митцями, громадськими організаціями тощо. До прикладу, *арт-волонтерський рух «Народної філармонії»* з'явився у відповідь на проблему національно-патріотичного виховання українців та підтримки бойового духу військових в боротьбі проти російського агресора. Українська пісенна традиція повернулася в побут військових, які з 2014 року опинились в полях та казармах і шукали арт-терапію в співах. «Народна філармонія», як організована артистична група однією з перших відгукнулася на потребу моральної підтримки та підняття бойового духу українських добровольців. За перший рік неоголошеної війни відбулось понад 500 благодійних концертів по військових частинах різних областей України, у госпіталях та безпосередньо в зоні проведення АТО та ООС. Спілкування учасників «Народної філармонії» з військовими, переселенцями, дітьми та молоддю дало змогу зробити висновок: україноспів – рушійна сила процесу утвердження національної свідомості в людей будь-якого віку. Недостатність поширення української пісенної культури на Сході України призвела до того, що місцеве населення лише зараз пізнає рідну мову, традиції та власну причетність до культурного надбання свого народу [6].

В умовах сучасної боротьби за українську державність національна культура стає важливим засобом патріотичного виховання молоді та формування в неї високих моральних якостей, необхідних для виконання конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни. Про *використання виховного та арт-терапевтичного потенціалу україноспіву* в час війни важливо не лише говорити, писати, а й шукати шляхи для впровадження нових педагогічних практик в освітніх закладах. Школярі пристосовуються до нових умов навчання під час воєнного стану. Повітряні тривоги, обстріли, відсутність електропостачання, психоемоційне перенапруження, нестабільність ситуації та інші чинники, що впливають на самопочуття дітей, дають виклики до пошуку нових акцентів творчої діяльності, організації проєктів, що занурили б їх у цікаві заняття та дослідження. Безумовно, основна мета сучасної педагогіки – формування національно свідомої здорової особистості маленького українця. І тут на допомогу прийдуть наші одвічні цінності – українські народні казки, пісні, традиційні ремесла та дитячі ігри-забави, які є кращим виховним та арт-терапевтичним засобом.

Попри тривалу війну паралельно відбувається процес *відродження культури україноспіву на деокупованих, звільнених від ворожих військ українських територіях*. Ми стаємо свідками, як відновлюються міста й села після звільнення від окупантів, повертаючись до нормального економічного та культурного життя. Відновлюються школи та садочки, заклади культури, проводяться патріотичні акції, благодійні ярмарки та концерти за участю молоді. На прикладі творчої діяльності викладача-методиста Балаклійської музичної школи Тетяни Шерстюк простежимо процес відродження культури україноспіву в м. Балаклія на Харківщині. Після п'яти місяців життя в окупованому місті, переживши великий психологічний стрес від постійних обстрілів, з великими труднощами Т. Шерстюк вдалося виїхати з окупованого міста. 8 вересня 2023 року діячка повернулася у звільнене місто, щоб не лише відновити роботу колективу «Весела Слобода», а й створити новий дитячий гурт «Слобожанські дзвіночки» при місцевому Будинку культури. Учасники співочих колективів разом з їх керівником Т. Шерстюк почали відроджувати народні традиції й звичаї, брати участь у літературно-музичних заходах до свята Покрови та ЗСУ, Дня Соборності України, Дня Єднання України тощо. У межах проекту ЮНІСЕФ «Спільно. Точки зустрічі» впродовж осені 2023 р. Т. Шерстюк було проведено курс занять з *театротерапії для дітей*, спрямований на психологічну підтримку та реабілітацію дітей, що зазнали стресу під час війни. За допомогою українських пісень, цікавих рухливих ігор, інсценізації улюблених казок та різних форм занять вдалось відволікти дітей від пережитого стресу та розвинути їх музичні здібності.

Нажаль, в зв'язку з карантинном та війною, а також через недостатність державної підтримки спостерігається *зменшення кількості дитячих фольклорних колективів за попередні роки*. Це ми помітили під час реалізації проекту «Збережи мову і культуру своєї бабусі» в 2022-2024 рр. [8]. Переконані, що повернення української молоді до традиційного виконавства можливе тільки через оновлення навчальних програм та введення предмету «україноспів» до циклу обов'язкових в шкільній освіті. Відповідного листа з проханням до Міністерства освіти і науки України було надіслано ще в червні 2023 року за підписом автора даної статті та керівників українських шкіл Європи. Втім, поки українська школа замінила музику та співи інтегрованим курсом «мистецтво», сучасні носії культури україноспіву створюють дитячий музичний контент та спонукають до його вивчення аудиторію підростаючого покоління.

Оновлення репертуару школярів відбувається завдяки творчості авторів – поетів та композиторів І. Кириліної, Л. Горової, Г. Чубач, А. Мигай, Н. Май, Н. Савка, М. Бурмаки та інших. В інтернет-мережі зростає кількість україномовних відеокліпів та піснених мультфільмів, створюються сайти та групи в соцмережах, You-Tube – канали з наповненням пісенного контенту на основі фольклору та сучасної музики. Автори дитячих пісень проводять арт-терапевтичні концерти для дітей під час живих зустрічей та інтернет-ефірів не тільки в Україні, а й за її межами – в місцях тимчасового перебування українських переселенців. Активно впроваджуються авторські методики навчання україноспіву керівниками творчих колективів – М. Пилипчак («Цвітень»), О. Коваль («Вербиченька»), В. Ковальчуком («Веснянка»), І. Бонковською («Яворина»), С. Садовенко («Ладоньки»), М. Сайпель («Перлинка»), І. Сінельниковим («Кралиця») та ін.

Український мистецтвознавець-філолог М. Дмитренко, аналізуючи тенденції розвитку української фольклористики початку ХХІ століття, відмічає про нові технічні можливості фіксації польових матеріалів та інтенсифікацію інтернет-ресурсів, узагальнення напрацювань з фольклористики в підготовлених енциклопедичних працях тощо [2, с. 23]. Варто підкреслити *значущість онлайн-архівів з фольклорно-експедиційними матеріалами*, здійснених авторами масштабних проєктів, зокрема: «Поліфонія» (М. Бот), «Народні пісні України» (М. Марчик), «Баба Єлька» (С. Буланова), архів Григорія Аркушина, Bandura Space (О. Буга), сайт «Українська естрада» (І. Калініченко), фольклорна добірка ГО «Центр української пісні «Народна філармонія» (відеоматеріали проєктів «Переможемо з піснено!», «Музей живої пісні», «Таємниці україноспіву», «Живі мелодії села», «Україноспів», «Збережи мову і культуру своєї бабусі» та ін.).

Зауважимо, що завданням сучасних науковців та виконавців українського пісенного фольклору є не лише збереження, відтворення, а й *поширення кращих зразків народнопісенної культури для широкої аудиторії, знаходження способів та механізмів менеджменту етнокультурного продукту*. З цією метою було започатковано *створення «Музею української пісні»*, три експозиції до якого були презентовані в Українському Домі в Києві в 2018 р. На основі зібраних матеріалів розробляється інтернет-сайту «Україноспів» для розміщення електронних архівів музею української пісні, зокрема, 200 піснених збірок, аудіо та відеоматеріалів, подарованих від жителів різних областей України. Триває робота по *створенню відеоматеріалів про історію та сучасність культури україноспіву*, що

передбачає просвітницько-методичну мету. Наприклад, проект «Рись» за 10 років діяльності об'єднав професіоналів та аматорів традиційної культури з метою організації літніх шкіл, майстер-класів, створення відеолекцій, статей та курсів з опанування народного мистецтва. 2018 року автором статті було ініційовано виготовлення 12 відеороликів про носіїв традиції українського співу різних регіонів України в межах проекту «Музей живої пісні» [10].

Створення нових культурних продуктів різних стилів українського співу передбачає пошук креативних ідей для втілення в суспільному просторі кращих зразків національної вокальної музики. Багатство музичних напрямків та стилів сучасної естради вражає: кожного дня ми спостерігаємо появу нових імен в українському шоу-бізнесі. Проте, варто зазначити, що основне завдання сучасного українського співу – зберегти національну ідентичність, ядром якої є наш фольклор. С. Садовенко, аналізуючи структуру української народної художньої культури, зазначає про співіснування в сучасному просторі різних фольклорних форм – «фольклоризму» до «аматорського мистецтва» та «неофольклоризму» й інших постмодерних складових, що сформувалися «в процесі тривалої еволюції на основі єдності та боротьби традицій і новацій» [14, с. 35]. Культурні продукти, створені з національного підґрунтя, є актуальними впродовж віків, бо зберігають генетичну пам'ять народу, закодовану в його піснях. Для прикладу проаналізуємо кілька проектів, результатом яких є виготовлення якісних аудіотреків – записів українських пісень у виконанні талановитих співаків та фонограми «мінус» для практичного використання в закладах мистецької освіти.

У 2021 році світ побачив проект «Коляда-триб'ют» Євгена Петриченко, що створений на основі записаних в 1990-2008рр на Сході України колядок та щедрівок фольклористкою Оленою Тюріковою. Диптих-альбом передбачає 14 композицій у виконанні відомих представників українського співу сучасності в супроводі симфонічного оркестру та «мінусові» версії для вивчення й концертної презентації всіма бажаючими [3]. Проект «100-ліття незламності» Анжеліки Рудницької – це 18 музичних творів від часів Січових стрільців та героїв УПА до нинішньої російсько-української війни [11]. Так, студенти УДУ імені Драгоманова активно користуються матеріалами проекту, вивчаючи по записах пісні та виконуючи власні версії під фонограмний супровід на концертах та іспитах. Обидва проекти сприяють методичному забезпеченню процесу мистецької освіти і є доброю тенденцією сучасного розвитку культури українського співу.

Окреслюючи перспективні напрямки *модернізації музичної освіти* Г. Падалка відзначає про важливість проектування культурологічних основ мистецького навчання, розробки комунікативних аспектів стратегії музичного навчання, визначення акмеологічних основ та герменевтичних підходів у практиці музичної освіти, досягнення гедоністичної спрямованості музичного навчання [15, с. 52]. Вчена акцентує на потребі формування художньої свідомості особистості, що сприяє глибокому засвоєнню музичних явищ. У цьому аспекті зазначимо, що безпосередня участь здобувачів мистецької освіти в культурно-просвітницьких проектах наближає їх до осмислення подій сьогодення і дає відчуття співтворчості сучасного простору духовних цінностей суспільства. Так, *формування ціннісних орієнтирів та утвердження національно-патріотичної свідомості дітей та молоді* стало одним з основних завдань мистецько-просвітницького фестивалю української дитячої пісні «Диво UA», до якого долучилися студенти УДУ імені Михайла Драгоманова та інших ЗВО України, а також учні мистецьких і загальноосвітніх шкіл. На основі цього проекту було створено *інноваційні методичні матеріали для навчання українського співу* (нотна збірка та аудіо додаток з фонограмами «мінус»), які для майбутніх вчителів мистецтва є корисними для практичної педагогічної та концертно-виконавської роботи [4]. Здобувачі мистецької освіти були долучені до фестивалю традиційної культури «Живі мелодії села», зокрема, до процесу створення фільму-експедиції та фольклорної збірки. Цей досвід участі в конкурсі-фестивалі не лише збагатив студентів фольклорними знаннями, а й дав можливість зібрати методичні матеріали для майбутньої творчої роботи [12].

Тож важливою тенденцією розвитку культури українського співу та методичного забезпечення процесу мистецької освіти є *активізація фестивально-просвітницького руху в Україні*, що постійно поживляється у зв'язку з необхідністю реалізації творчого потенціалу нації, зростанням молодих талантів та актуалізацією національно-патріотичної діяльності в час боротьби за нашу ідентичність у світі. Зазначимо, що відповідно до стилістики вокального виконавства, фестивалі з українського співу умовно поділяються на фольклорні, класичні, джазові, конкурсного характеру (коли в межах фестивалю відбуваються вокальні змагання). Фестивалі традиційної культури, різні культурно-мистецькі події, спрямовані на популяризацію фольклору, мають в своїй основі відтворення близького до природного середовища існування фольклору і часто відбуваються на відкритому просторі. Прикладом є цьогорічний 20-й фестиваль «Країна

мрій», що відбувся в червні в Ботанічному саду імені М. Гришка в Києві та зібрав на різних локаціях представників різностильового україноспіву – від фольку до року.

Ми стаємо свідками *народження нової хвилі масового україноспіву*, коли кожен українець знає напам'ять та гордо співає Гімн своєї країни, Гімн Січових стрільців, сучасні патріотичні пісні. На фоні війни та зосередження уваги світу на Україні ми спостерігаємо активне *поширення національної пісенної культури за кордоном та промоцію артистів на міжнародних фестивалях*. Українці, що вимушені через війну проживати в інших країнах та континентах, продовжують нести нашу пісню та зберігати традиції, дивуючи світову спільноту колоритом україноспіву. З лютого 2022 року особливо активізувались світові гастролі українських творчих колективів та солістів, які мають на меті не тільки просвітницьку мету, а й культурну політику доброзичливих взаємовідносин між Україною та партнерами, які підтримують нас в сучасній боротьбі. Прикладом можуть бути благодійні тури Джамали, хору імені Г. Верьовки, капели бандуристів імені Г. Майбороди, Юрія Фединського, «Хорей козацької», гуртів «Анти-тіла», «Козак Системс» та інших артистів, які зі своїх концертів віддають пожертви в підтримку нашого війська. Досвід міжнародної презентації україноспіву автором дослідження в країнах Європи відображено в циклі відеороликів, які доступні в інтернет-просторі за назвою «Всесвіт україноспіву» [9].

На сьогодні ми можемо з впевненістю сказати, що в першій чверті XXI століття відбувається *активний розвиток наукової школи україноспіву* в різних напрямках: від досліджень обласних центрів народної творчості, МАН до університетів, наукових установ, громадських ініціатив. На базі різних ЗВО України відбуваються форуми та конференції, присвячені проблемам становлення вокального мистецтва України, збереження фольклорної спадщини, сучасного розвитку естрадного вокального мистецтва України та мистецької освіти. Науково-практичні конференції сприяють вихованню нової плеяди науковців-практиків, які візьмуть на себе відповідальність за збереження пісенної спадщини і її широке впровадження в простір освіти. Поле огляду феномену культури україноспіву та проблем мистецької освіти розростається з кожним днем у зв'язку з підготовкою фахівців українознавчого профілю – виконавців та педагогів народного співу, які паралельно з випускниками консерваторій та оперних студій, естрадних коледжів та інститутів, продовжують творчу діяльність в провідних художніх колективах, мистецьких

зкладах та наукових установах. Методичне забезпечення процесу мистецької освіти на сучасному етапі розвитку культури україноспіву характеризується пошуком нових форм, засобів та методів дистанційного, змішаного та офлайн-навчання, зростанням ролі інформаційних та інноваційних технологій, розробкою мобільних додатків тощо.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. З-поміж основних тенденцій сучасного розвитку культури україноспіву та методичного забезпечення процесу мистецької освіти виділимо основні: зникнення зі шкільної програми предметів «співу» та «музика» та заміна їх інтегрованим курсом «мистецтво», що призвело до зниження рівня знань школярами своєї пісенної спадщини; адаптація культурного життя та мистецької освіти до воєнного стану; зменшення кількості дитячих фольклорних колективів та носіїв-старожилів автентичного фольклору; відродження культури україноспіву на деокупованих українських територіях; актуалізація формування ціннісних орієнтирів та утвердження національно-патріотичної свідомості дітей та молоді; створення нових культурних продуктів різних стилів україноспіву; активізація фестивально-просвітницького руху в Україні та реалізація співочих проєктів і талант-шоу, просвітницько-патріотичних заходів та міжнародних презентацій національного вокального мистецтва; відродження традиційного україноспіву в аматорській, репродуктивній та професійній формах; збагачення сценічного репертуару носіїв культури україноспіву шляхом створення класичних та естрадних творів на основі фольклору; використання виховного та арт-терапевтичного потенціалу україноспіву; інтерпретація фольклору в естрадному виконавстві; онлайн-архівування фольклорно-експедиційних матеріалів; розробка інноваційних методичних матеріалів для навчання україноспіву; поширення кращих зразків народнопісенної культури для широкої аудиторії, знаходження способів та механізмів менеджменту етнокультурного продукту; створення «Музею української пісні» та відеоматеріалів про історію та сучасність культури україноспіву; народження нової хвилі масового україноспіву; поширення національної пісенної культури за кордоном та промоція артистів на міжнародних фестивалях; активний розвиток наукової школи україноспіву.

Методичне забезпечення процесу мистецької освіти на сучасному етапі розвитку культури україноспіву характеризується: пошуком нових форм, засобів та методів дистанційного, змішаного та офлайн-навчання; зростанням ролі інформаційних та інноваційних технологій (архівізація пісенної

спадщини, розробка мобільних додатків, онлайн-бібліотек та сайтів, мобільних додатків тощо); реалізацією низки мистецько-освітніх проєктів; науковою діяльністю та оновленням навчальних програм; тяжінням до модернізації мистецького навчання та вкрай необхідної націоналізації освітнього процесу з поглибленим вивченням українознавчих предметів.

Перспективи подальших наукових досліджень можуть бути пов'язані із застосуванням інтерактивних форм залучення української молоді до вивчення національної пісенної спадщини.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко В. П. Світанок Європи: Проблема формування нового учителя для об'єднаної Європи XXI століття/ Віктор Андрущенко. 3-тє вид. К.: Знання України, 2015. 1099 [1] с. Бібліогр.: 1099 с.
2. Дмитренко М. К. Українська фольклористика початку XXI ст.: тенденції розвитку, персоналії. Монографія. Житомир: Вид. ПП «Рута», 2024. 676 с.
3. Електронні матеріали для практичного використання результатів проєкту «Коляда-триб'ют» Є. Петриченка. Режим доступу: https://drive.google.com/drive/folders/19yeCv5N1DvF00AZyuQu-hfc7tmDqLOZ6?usp=drive_link
4. Електронні матеріали проєкту «Диво UA»: нотна збірка та аудіо альбом з фонограмами «мінус» для звантаження: https://drive.google.com/drive/folders/1n2fkINKDNV6bkhAD4A8KmHAKxIQvmvH?usp=drive_link
5. Коваль О. В., Коваль Т. П. Нововодолазькі голосники: Фольклорні, етнографічні, краєзнавчі розвідки зразкового художнього фольклорно етнографічного колективу «Вербиченька» / Переднє слово В. Сушко. Харків: ПП Якубенко, 2007. 224 с.
6. Лоцман Р. О. Переможемо з піснею: щоденник арт-волонтера. Корсунь-Шевченківський: ФОП Майданченко І. С., 2022. 248с.: нот., фотоіл., к'юар-коди до відео та аудіододатків.
7. Лоцман Р. О. Тасмниці Україноспіву: науково-популярне видання. Кам'янець-Подільський : ФОП Буйницький О.А. 2020. 88с.: нот., іл., к'юар-коди на відеододатки.
8. Офіційний сайт проєкту «Збережи мову і культуру своєї бабусі». Режим доступу: www.savelanguageandculture.org
9. Офіційний канал You-Tube Р. Лоцман: відеофільм «Всесвіт україноспіву». Режим доступу: https://youtube.com/playlist?list=PL8VMaVeaA6vUZMUGvn78wR3lhLH-y3zzb&si=E_06icjRSPnr3QBQ
10. Офіційний канал You-Tube Р. Лоцман: Музей живої пісні: відеоролики про сучасний розвиток пісенної культури різних регіонів України. Режим доступу: https://youtube.com/playlist?list=PL8VMaVeaA6vUz4v7nznQNcHc_McvPhYZb&si=o2F6vIze5ObXnMWd

z4v7nznQNcHc_McvPhYZb&si=o2F6vIze5ObXnMWd

11. Офіційний канал You-Tube А. Рудницької: Аудіоальбом «100-ліття Незламності». Режим доступу: https://youtu.be/TtvHCBsHTP4?si=sl-0kV-d_L71L8MS
12. Офіційний канал You-Tube Р. Лоцман: «Живі мелодії села» – фільм-експедиція Черкащиною. Режим доступу: <https://youtube.com/playlist?list=PL8VMaVeaA6vWf1RWKUd6y0Ir7TWcgFo3p&si=b14IXLOzhhfA3yTnb>
13. Ростовський О. Я. Теорія і методика музичної освіти : [навч. метод. посіб.] / О. Я. Ростовський. Т. : Навчальна книга Богдан, 2011. С. 168–178.
14. Садовенко С. М. Хронотопи аксіосфери української народної художньої культури: Монографія. Київ: НАКККіМ, 2019. 356 с.
15. Теорія та методика мистецької освіти. Наукова школа Г. М. Падалки. Колективна монографія / під наук.ред. А. В. Козир. Вид. друге, доповн. К. : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011. 402 с.

REFERENCES

1. Andrushchenko, V. P. (2015). *Svitanyk Yevropy: Problema formuvannia novoho uchytelia dlia obiednanoi Yevropy XXI stolittia*. [Dawn of Europe: The problem of forming a new teacher for a united Europe of the 21st century]. Kyiv.
2. Dmytrenko, M. (2024). *Ukrainska folklorystyka pochatku XXI st.: tendentsii rozvytku, personalii*. [Ukrainian folkloristics of the beginning of the 21st century: development trends, personalities]. Zhytomyr.
3. *Elektronni materialy dlia praktychnoho vykorystannia rezul'tativ proektu «Koliada-trybiut» Ye. Petrychenka*. [Electronic materials of the project «Carol Tribute» by E. Petrichenko].
4. *Elektronni materialy proektu «Dyvo UA»*. [Electronic materials of the project «Miracle UA»]
5. Koval, O. V., Koval, T. P. (2007). *Novovodolazki holosnyky: Folklorni, etnografichni, kraieznavchi rozvidky zrazkovoho khudozhnoho folkloro etnografichnoho kolektyvu «Verbychenka»*. [Novovodolazh Vosniki: Folkloric, ethnographic, local lore explorations of the exemplary artistic folk-ethnographic collective "Verbychenka"]. Kharkiv.
6. Lotsman, R. O. (2022). *Peremozheмо z pisneiu: shchodennyk art-volontera*. [Let's win with a song: the diary of an art volunteer]. Korsun-Shevchenkivskiy.
7. Lotsman, R. (2020). *Taiemnytsi Ukrainospivu*. [Secrets of Ukrainian singing]. Kamianets-Podilskyi.
8. *Ofitsiyni sait proektu «Zberezy movu i kulturu svoiei babusi»*. [Preserve the language and culture of your grandmother]. Rezhym dostupu: www.savelanguageandculture.org
9. Ofitsiyni kanal You-Tube R.Lotsman: videofilm «Vsesvit ukrainospivu». [Video film «The Universe of Ukrainian singing»]
10. *Muzei zhyvoi pisni*. [Museum of live song].
11. *Ofitsiyni kanal You-Tube A. Rudnytskoi: Audioalbom «100-littia Nezlamnosti»*. [Official You-

- Tube channel of A. Rudnytska: Audio album «100 years of Invincibility»]
12. *Zhyvi melodii sela*. [Live melodies of the village].
  13. Rostovskyi, O. I. (2011). *Teoriia i metodyka muzychnoi osvity*. [Theory and methodology of music education]. Ternopil.
  14. Sadovenko, S. M. (2019). *Khronotopy aksiosfery ukrainskoi narodnoi khudozhnoi kultury*. [Chronotopes of the axiosphere of Ukrainian folk artistic culture]. Kyiv.
  15. *Teoriia ta metodyka mystetskoï osvity. Naukova shkola H. M. Padalky*. (2011). [Theory and methodology of art education. Scientific school of H. M. Padalky]. Kyiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ЛОЦМАН Руслана Олександрівна – кандидат педагогічних наук, докторант Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, заслужена артистка України.

Наукові інтереси: професійна підготовка виконавців та педагогів українського співу, теорія та практика культури українського співу.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

LOTSMAN Ruslana Oleksandrivna – Candidate of Pedagogical Sciences, doctoral student of Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University, Honored Artist of Ukraine.

Circle of scientific interests: professional training of performers and teachers of Ukrainian singing, theory and practice of Ukrainian singing culture.

Стаття надійшла до редакції 5 липня 2024 р.

УДК 37.036–057.875 (043.5)

DOI: https://doi.org/10.59694/ped_sciences.2024.09.090

МАКАРУК Ольга Любомирівна –

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри філології Коломийського навчально наукового інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2894-077X>
e-mail: olga.glovatska@ukr.net

ПОТАПЧУК Тетяна Володимирівна –

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри теорії та методики дошкільної і спеціальної освіти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1680-6976>
e-mail: tatvolod@ukr.net

ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЗДОБУВАЧІВ-ФІЛОЛОГІВ ЗАСОБАМИ МИСТЕЦТВА СЛОВА НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

МАКАРУК Ольга Любомирівна, ПОТАПЧУК Тетяна Володимирівна. ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЗДОБУВАЧІВ-ФІЛОЛОГІВ ЗАСОБАМИ МИСТЕЦТВА СЛОВА НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

У статті розглядається необхідність культурологічного підходу до освіти та оновлення підготовки вчителів на основі гуманізації та гуманітаризації в контексті зростання значення гуманістичних цінностей у сучасному суспільстві. Вказується на важливість ролі вчителів-філологів у розвитку духовності учнів через мистецтво слова, що включає прилучення до національної та світової художньої культури, виховання естетичних почуттів, смаків і ідеалів. Наголошується на необхідності пошуку нових підходів до підготовки майбутніх учителів, зокрема з урахуванням їхнього особистого естетичного досвіду, що визначає ефективність педагогічного впливу.

Ключові слова: естетичне виховання, мистецтво слова, культурологічний підхід, художній текст, українська мова та література, здобувачі-філологі.

MAKARUK Olga Lyubomyrivna, POTAPCHUK Tetyana Volodymyrivna. AESTHETIC EDUCATION OF STUDENTS OF PHILOLOGY THROUGH THE MEANS OF THE ART OF WORDS IN THE CLASSES OF UKRAINIAN LANGUAGE AND LITERATURE

The article examines the need for a cultural approach to education and the renewal of teacher training based on humanization and humanization in the context of the growing importance of humanistic values in modern society. The importance of the role of philology teachers in the development of students' spirituality through the art of speech is indicated, which includes familiarization with national and world artistic culture, education of aesthetic feelings, tastes and ideals. It is emphasized the need to find new approaches to the training of future teachers, in particular, taking into account their personal aesthetic experience, which determines the effectiveness of pedagogical influence.

Special attention is paid to the importance of the Ukrainian language in the educational program of future philology teachers, taking into account its professional and communicative orientation. Unlike other disciplines, the Ukrainian language includes the study of not only the science of language, but also the language itself and speech activity. Educational goals in Ukrainian language classes are realized through the language itself, which makes this subject key in shaping the spiritual and cultural development of learners.

The essence of a literary work as a phenomenon of art, which is achieved thanks to its artistry, which is manifested in the integrity of the work, which reflects the author's vision of the problems and anxieties of life, is considered. The content of the work, which the author seeks to convey, determines its form, which in turn ensures integrity, in which the content becomes conscious and opens to the reader as a creative discovery of new spiritual entities.

The aesthetic, sociocultural and literary potential of a work of art is considered as important educational and educational information necessary for a successful process of aesthetic education of an individual. The study of these aspects contributes not only to the understanding and perception of literary works, but also to the development of personal qualities of students, their aesthetic experience and spiritual enrichment.

It is emphasized that aesthetic education through an artistic work forms students' ability to analyze, interpret and evaluate literary works, which are necessary skills for future philology teachers.

Keywords: *aesthetic education, art of words, cultural approach, artistic text, Ukrainian language and literature, philologists.*

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Зростання значення гуманістичних цінностей у сучасному суспільстві вимагає культурологічного підходу до освіти та оновлення змісту підготовки вчителів на основі гуманізації та гуманітаризації. Школа ХХІ століття повинна стати культурно-освітнім центром, який сприяє розвитку духовності учнів. У цьому процесі важлива роль належить учителям-філологам, головним завданням яких є введення учнів у світ прекрасного за допомогою мистецтва слова. Прилучення до цінностей національної та світової художньої культури, виховання естетичних почуттів, смаків та ідеалів вимагає пошуку нових підходів до підготовки майбутніх учителів. Знання та духовне багатство вихователя, яке визначається його особистим естетичним досвідом, забезпечуватимуть ефективність педагогічного впливу.

Серед різних предметів, що складають навчальну програму майбутніх учителів-філологів, особливе місце займає українська мова. Це зумовлено передусім професійною та комунікативною спрямованістю освітнього процесу. На відміну від інших дисциплін, українська мова має своїм об'єктом не лише

науку про мову, а й саму мову та мовленнєву діяльність на її основі. Виховні цілі на заняттях української мови реалізуються через мову.

Одним із найважливіших видів комунікативно-пізнавальної діяльності людини є читання, і культура людини значною мірою залежить від її вміння розуміти літературу, яка справляє естетичний вплив на читача, стимулюючи його творчу здатність пізнавати дійсність, зображену в тексті, що спонукає його до самостійних суджень і висновків, дає можливість для розвитку світогляду, допомагає правильно зорієнтуватися в складному процесі самопізнання [2, с. 123].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема навчання читання оригінальних художніх творів у методиці викладання мови у вищій школі займає центральне місце та охоплює кілька ключових аспектів процесу іншомовного читання. Вона пов'язана з розглядом читання як засобу розширення мовних знань здобувачів для покращення їх усного мовлення, що висвітлюється у працях Ю. Борисова, В. Важеніної, В. Матвейченка та С. Терминасової. Також важливим є застосування естетико-стилістичного аналізу художнього тексту, що розробляла Т. Ніфакова, та

відбір художніх творів, який досліджували Т. Левіна Т. Михайлюкова, Н. Селіванова, Л. Смелякова та інші.

Смислова інтерпретація літературного твору, розглянута О. Дупленком та М. Вавиловою, а також формування соціокультурної компетенції в процесі читання художнього тексту, досліджена Л. Рудаковою, є важливими компонентами цього процесу. Крім того, використання творів художньої літератури для навчання писемного мовлення, як це досліджується Т. Глазуною та Г. Янісів, та удосконалення умінь читати, розроблене Н. Коряковцевою, Н. Шаровою, Ph. Prowse, M. Swan та M. West, що є важливими аспектами методики викладання мови.

Ми розглядаємо читання художніх творів як форму комунікації, під час якої у читача-здобувача формуються зразки і моделі поведінки, розвиваються мислення, здатність до аналізу та оцінки, а також формується образ світу і самого себе. Результатом взаємодії автора художнього твору і читача є розуміння, що має діалогічний характер і породжує особистісні смисли читача.

Як показує практика, більшість здобувачів, що вступають до закладів вищої освіти, мають недостатній рівень розвиненості художнього сприймання. Тому невідкладним завданням сучасної вищої школи є розробка системи заходів, спрямованих на підготовку майбутніх учителів, які зможуть сприймати і вивчати зі своїми учнями твори художньої літератури як мистецтво слова.

Мета статті – визначити підходи до втілення завдань естетичного виховання здобувачів засобами української мови та місця художнього тексту як витвору мистецтва у вихованні особистості майбутнього вчителя-філолога.

Виклад основного матеріалу дослідження. У понятті «естетичне виховання» ключовим є термін «естетичне» – метакатегорія естетики, яка аналізує емоційно-ціннісне ставлення людини до навколишнього світу та її потенційні творчі здібності. «Естетичне» також визначається як важливий елемент загальної культури людини і одна з функцій мистецтва, яка сприяє формуванню творчої особистості, здатної до самореалізації в процесі соціалізації.

У педагогічній літературі «естетичне виховання» у вузькому сенсі розглядається як соціально визначена цілеспрямована підготовка людини до естетичного сприйняття мистецтва. У більш широкому сенсі це соціально та культурно обумовлена частина процесу соціалізації, яка формує у людини емоційно-ціннісне ставлення до дійсності. Це спрямовано на активізацію внутрішніх сил людини, розвиваючи її здатності до художньої творчості

та до якісного перетворення соціокультурного простору, суб'єктом якого вона є.

Як вже зазначалося, визнаним засобом естетичного виховання особистості є мистецтво слова (Аристотель, Ф. Бекон, Г. В. Ф. Гегель, Г. Сковорода, П. Юркевич). Тому важливий потенціал у вивченні майбутніми вчителями української мови та розвитку їхніх творчих здібностей має читання художніх текстів, які значно впливають на розвиток гуманітарних здібностей людини.

Літературний твір стає явищем мистецтва завдяки своїй художності, що проявляється в його цілісності і визначає цілісність, у якій виражається бачення автором проблем і тривоги життя. Саме зміст того, що автор хоче передати у своєму творі, визначає форму, в цілісності якої цей зміст стає усвідомленим і виступає як читацьке творче відкриття раніше невідомих духовних сутностей.

Естетичний, соціокультурний та літературно-рознавчий потенціал художнього твору є тією навчально-виховною інформацією, яку здобувачі повинні засвоїти для успішного процесу естетичного виховання особистості.

Для досягнення мети естетичного розвитку здобувачів-філологів особливу увагу слід приділяти читанню, яке забезпечує повне та точне розуміння тексту. Таке читання створює умови для сприйняття художнього тексту як справжнього твору мистецтва. Це дозволяє відчутти значний емоційний вплив та усвідомити естетичну цінність твору [1].

Читання характеризується здатністю максимально повно і точно отримувати інформацію, що дозволяє глибше проникнути у змістовий зміст тексту. Це вимагає визначення основних і другорядних деталей змісту, особистісного ставлення автора до персонажів та подій, а також адекватної інтерпретації основної ідеї тексту та комунікативних намірів.

Крім читання художніх текстів, під час дослідження були визначені інші ефективні методи організації освітнього процесу на заняттях з української мови та літератури, які створюють умови для розуміння його емоційного «підтексту». Це включає спостереження за виражальними ознаками структурних одиниць мови, бесіди про прекрасне в мові, мистецтві, людині та довкіллі, лінгвістичний аналіз тексту для виявлення різних відтінків мовних засобів та трансформації слова в образ, асоціативний аналіз для формування художньої уяви, багатства думок і почуттів, а також метод вправ, спрямованих на сприйняття, розуміння та обговорення художнього тексту.

Доцільними для мовно-естетичного розвитку здобувачів є такі прийоми: виразне та емоційне читання художнього тексту, пояснення викладача, включаючи основні мовно-естетичні поняття, повідомлення фактів, опис

ілюстрацій, розповідь за ілюстраціями, стилістичний експеримент для обґрунтування вибору автором певних засобів, аналіз мовлення однокурсника, рецензія на відповідь однокурсника та аналіз мовленнєвої ситуації [1].

Роль читання художніх текстів вголос у процесі естетичного виховання майбутніх учителів-словесників є особливо важливою, як зазначає відомий методист М. Ляховицький [2]. На початковому етапі навчання читання вголос відіграє роль активізації навчального матеріалу, де його основне завдання полягає в тому, щоб стати засобом, а не самою метою навчання. Це означає, що читання вголос дозволяє контролювати якість техніки читання, а також розуміння змісту тексту. Погане читання з неправильною інтонацією і розстановкою пауз, як відзначив М. Ляховицький, може свідчити про недостатнє розуміння тексту [2].

Важливо відзначити, що читання вголос сприяє збереженню та розвитку навичок вимови. Дослідження показують, що чим краще вміння вимовляти слова, тим більше задоволення здобувачі відчувають від свого власного мовлення. Це також збільшує їхню впевненість у себе під час спілкування та підвищує зацікавленість у читанні художньої літератури.

Зазначимо, що однією з причин необхідності читання вголос є збереження і покращення навичок вимови. Дослідження підтверджують, що чим краще вивчена вимова, тим більше задоволення здобувачі відчувають від власного мовлення, тим більш впевнено вони виступають у спілкуванні і цікавляться читанням художньої літератури іноземною мовою.

Ці навички є надзвичайно важливими для вчителя-словесника, який не повинен недооцінювати важливість чіткості та експресії свого мовлення. Хоча він може мати багатий внутрішній світ почуттів і думок, відсутність вміння правильно викладати свої думки з використанням темпо-ритмічного інтонаційного оформлення може обмежити його можливості відтворити їх повністю.

Такий підхід до викладання української мови дозволяє усвідомити унікальність виразних засобів мови і покращити власне мовлення. Важливо враховувати, що методи та форми виховання через мистецтво слова мають бути адаптовані відповідно до рівня розуміння здобувачами естетичної функції мови та їхніх творчих здібностей.

Систематичне формування у здобувачів почуття прекрасного на заняттях з української мови та літератури, а також накопичення їхнього естетичного досвіду передбачає використання відповідних педагогічних підходів у навчальному процесі.

Одним з найважливіших інструментів навчання та виховання є слово викладача.

Через нього здійснюється передача знань майбутнім філологам, формування практичних навичок і вплив на їхній особистісний розвиток. Пояснення, розповіді та бесіди з майбутніми вчителями про мистецтво загалом і мистецтво слова зокрема є ключовими елементами у формуванні їхньої естетичної свідомості [3].

У сучасних умовах викладачеві ставиться завдання не лише передати знання з мови, а й сприяти формуванню національно свідомої мовної особистості, розвивати її творчі здібності.

Як уже зазначалося, вирішальним чинником для успішної реалізації ідей вдосконалених діючих програм у лінгводидактиці визнано художній текст. Тому, з метою активізації емоційно-пізнавальної діяльності здобувачів, необхідно відібрати цикл оригінальних творів, які представляють кращі зразки світової літератури та належать до фонових знань представників різних країн. Це ті твори, які повинна знати кожна освічена людина, вони відображають творчість авторів різних жанрів та літературних течій.

Виховання майбутніх учителів-філологів на основі читання художніх текстів також залежить від правильно розроблених і підібраних вправ, їхньої послідовності, кількості, обсягу та місця виконання. Усе це значно впливає на емоційну сферу, допомагаючи усвідомити головні аспекти, на які слід звернути увагу, і зрозуміти мотиви, що стали причиною написання художніх літературних творів.

Дослідники вважають, що «ефект від читання може бути значно підсилений правильно поставленою підготовкою з стилістики. Велике естетичне задоволення можна отримати від читання і без знання стилістики, проте істинний твір мистецтва завжди залишає слід у свідомості людини. Для підготовленого читача цей слід і переживання будуть глибшими та повнішими» [3].

У цьому плані залучення особистості до мовно-естетичної діяльності на заняттях з української мови буде однією з найактивніших форм її естетичного виховання та освіти. Формування ж знання мови, вмінь та навичок користування її зображально-виражальними можливостями у процесі мовленнєвої діяльності на основі художніх текстів, виховання певних естетичних почуттів, поглядів, смаків, потреб, інтересів та ідеалів становлять зміст процесу формування естетичного досвіду особистості здобувача-філолога засобами мистецтва слова.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Естетичне виховання здобувачів-філологів засобами мистецтва слова на заняттях з української мови та літератури, формування їх естетичного досвіду засобами

мистецтва слова в системі професійної освіти можна розглядати як особливий науковий напрям, як єдність становлення і розвитку естетичного досвіду та педагогічної майстерності одночасно. А розв'язання поставлених проблем буде сприяти гуманізації та гуманітаризації навчального процесу, його оптимізації і буде стимулювати підвищення рівня освіти й виховання.

Перспективи подальших наукових досліджень зумовлені необхідністю методичної розробки щодо формування естетичного досвіду засобами мистецтва слова в системі професійної освіти майбутніх філологів.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Кучерук О. А. Поняття про мовно-естетичне виховання // Основи естетичного виховання в шкільному курсі української мови: Навчальний посібник. Житомир, 2006. 200 с. С.14–27.
2. Ляховицький М., Мартан Ж-П., Мойсеюк Н., Новіков С., Підласий І., Подимова Л. Сучасні технології у викладанні іноземних. Київ [Електронний ресурс]. 2014. 226 с.
3. Формування мовного естетичного ідеалу засобами навчальних дисциплін : зб. наук. праць / [ред. кол. : С. В. П'ятаченко (голова), І. Б. Іванова, З. В. Савченко, Т. В. Доган (відповідальний секретар)]. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2022. 154 с.

REFERENCE

1. Kucheruk ,O. A. (2006). *Ponyattya pro movno-estety`chne vy`hovannya*. [The concept of linguistic and aesthetic education]. Ky`yiv.
2. Lyahovy`cz`ky`j M., Martan Zh-P., Mojseyuk N., Novikov S., Pidlasy`j I., Pody`mova L. (2014). *Suchasni tehnologiyi u vy`kladanni inozemny`x*. [Modern technologies in teaching foreign languages]. Ky`yiv.

3. *Formuvannya movnogo estety`chnogo idealu zasobamy` navchal`ny`x dy`scy`plin*. (2022). [Formation of the linguistic aesthetic ideal by means of educational disciplines]. Sumy.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

МАКАРУК Ольга Любомирівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри філології Коломийського навчально-наукового інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Наукові інтереси: естетичне виховання здобувачів-філологів засобами мистецтва слова на заняттях української мови та літератури.

ПОТАПЧУК Тетяна Володимирівна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри теорії та методики дошкільної і спеціальної освіти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Наукові інтереси: естетичне виховання здобувачів-філологів засобами мистецтва слова на заняттях української мови та літератури.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

MAKARUK Olga Lyubomirivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Philology of the Kolomyia Educational and Scientific Institute of Vasyl Stefanyk Prykarpattia National University.

Circle of scientific interests: aesthetic education of philologist students by means of the art of words in classes of Ukrainian language and literature.

POTAPCHUK Tetyana Volodymyrivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Theory and Methodology of Preschool and Special Education of Vasyl Stefanyk Prykarpattia National University.

Circle of scientific interests: aesthetic education of philologist students by means of the art of words in classes of Ukrainian language and literature.

Стаття надійшла до редакції 10 серпня 2024 р.

УДК 378.78.016:78

DOI: https://doi.org/10.59694/ped_sciences.2024.09.094

МИМРИК Михайло Романович –

кандидат мистецтвознавства, професор, проректор Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-3963-9210>

e-mail: mymrykmr@ukr.net

ДУХОВНО-ОСОБИСТІСНИЙ АСПЕКТ МУЗИЧНО-ВИКОНАВСЬКОЇ КОМУНІКАТИВНОСТІ СТУДЕНТІВ ФАКУЛЬТЕТІВ МИСТЕЦТВ

МИМРИК Михайло Романович. ДУХОВНО-ОСОБИСТІСНИЙ АСПЕКТ МУЗИЧНО-ВИКОНАВСЬКОЇ КОМУНІКАТИВНОСТІ СТУДЕНТІВ ФАКУЛЬТЕТІВ МИСТЕЦТВ

У статті автор розглядає духовно-особистісний аспект музично-виконавської діяльності студентів факультетів мистецтв. Критерієм означеного феномена визначено міру

інтеріоризації загальнолюдських цінностей і орієнтирів у площину індивідуального виміру, що виконують роль стрижневих орієнтирів у набутті виконавської майстерності студентами факультетів мистецтв та їх сталість відносно часу. Показниками духовно-особистісного компонента ми виокремлюємо: прояв екзистенційної сутності у духовній та раціональній діяльності студентів; уміння самостверджуватися у процесі власного професійного та особистісного розвитку; здатність студентів факультетів мистецтв до засвоєння українських духовних та мистецьких цінностей.

Ключові слова: духовність, особистісний розвиток, музичне виконавство, студенти факультетів мистецтв, комунікативність, творчість, критерії, показники.

MYMRYK Mykhailo Romanovych. SPIRITUAL AND PERSONAL ASPECT OF MUSICAL AND PERFORMING COMMUNICATION OF FACULTIES OF ARTS STUDENTS

In the article, the author examines the spiritual and personal aspect of the musical and performing activities of students of arts faculties. The criterion of this phenomenon is defined as the degree of internalization of universal human values and landmarks in the plane of the individual dimension, which play the role of key landmarks in the acquisition of performing skills by students of the faculties of arts and their stability over time. As indicators of the spiritual and personal component, we distinguish: the manifestation of the existential essence in the spiritual and rational activity of students; the ability to assert oneself in the process of one's own professional and personal development; the ability of art faculty students to assimilate Ukrainian spiritual and artistic values.

Taking spirituality into account in the process of one's own professional and personal development is an important indicator of the musical and performing communicativeness of students of the faculties of arts, as it is based on the humanistic parameters of proving one's uniqueness without imposing and humiliating others, and also provides for the growth of the quality of the spiritual and personal world due to knowledge and acceptance his abilities as a performer.

Keywords: spirituality, personal development, musical performance, students of art faculties, communication, creativity, criteria, indicators.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. На сучасному етапі домінування інформаційних технологій у всіх сферах суспільного життя, що породжує низку викликів (світоглядних, технологічних, духовно-ціннісних тощо), значно зростає проблема глибокого особистісного осмислення творів мистецтва. Пошуки розв'язання означеної проблеми полягають у професійній діяльності педагога-музиканта, що потребують особливого осмислення й включення в загальну структуру динамічного процесу розвитку музичного мистецтва. Тому проблема духовно-особистісного розвитку студентів факультетів мистецтв у процесі музично-виконавської комунікативної діяльності є на часі.

Аналіз досліджень та публікацій. Розв'язання поставленої проблеми спирається на наукові праці зарубіжних та українських учених, а саме: теоретико-методологічні та прикладні інноваційні праці у сфері освіти (І. Бех, О. Блинова, О. Вознюк, Н. Володарська, І. Данилюк, Т. Дудка, С. Занюк, Л. Мандришук, В. Мойсеєнко, О. Олексюк, Л. Сердюк, О. Сіончук, С. Шип та ін.); значення духовно-особистісного конструкту в підготовці студентів факультетів мистецтв до виконавської діяльності (А. Бондаренко, М. Варій, А. Дем'янчук, О. Єременко, А. Козир, В. Міщанчук, Г. Падалка, Н. Сегеда, Б. Тимків,

М. Ткач, Т. Ткаченко, О. Шевнюк, В. Шульгіна, О. Щолокова, Ж. Ясеницька та ін.) [1; 3; 4; 6; 7; 8; 9; 10; 11; 12].

Мета статті – розглянути духовно-особистісний ракурс музично-виконавської комунікативної діяльності в контексті розвитку особистості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Духовно-особистісний аспект музично-виконавської комунікативної діяльності дозволяє висвітлити множину культурних смислів, норм, ціннісних орієнтирів, тобто тих опорних моделей світоглядних спрямованостей студентів, що набувають рівня переконань, поглядів, ідеологічної спрямованості й відображають актуальність їх функціонування у конкретний момент розвитку індивіда. Тому критерієм духовно-особистісного компонента ми вбачаємо міру інтеріоризації загальнолюдських цінностей і орієнтирів у площину індивідуального виміру, що виконують роль стрижневих орієнтирів у набутті виконавської майстерності студентами факультетів мистецтв та їх сталість відносно часу.

Показниками духовно-особистісного компонента ми виокремлюємо: прояв екзистенційної сутності у духовній та раціональній діяльності студентів; уміння самостверджуватися у процесі власного професійного та особистісного розвитку; здатність студентів до

засвоєння українських духовних та мистецьких цінностей.

Обґрунтовуючи перший показник даного компонента ми спиралися на думку Л. Мандрищук, яка, висвітлюючи проблему розрізнення філософії екзистенції та екзистенціалізму, наголошує, що «сартрівська теза «екзистенція передре есенції» означає ніщо інше як спроможність людини не тільки знати свою сутність, а й її самостійно будувати, творити» [4, с. 28]. Відповідно до зазначеного ми вважаємо, що *прояв екзистенційної сутності у духовній та раціональній діяльності студентів* залежить від того, наскільки вони у даний конкретний період навчання грі на саксофоні активно задіюють свої внутрішні орієнтири, наскільки є задоволеними своїм виконанням, торуючи шлях до вершини пізнання істини музичного твору або навпаки задовольняються і зупиняють пошуки на першому відносно вдалому презентуванні твору. Суттєвим також є питання формування виконавської майстерності через розуміння тієї чи іншої музичної інтонації, фрази, загального значення музичного твору, жанру, напрямку, ролі і місця у історичному контексті.

Таке осягнення музичної інформації здійснюється за допомогою мисленневих актів у поєднанні з вираженням свого особистісного емоційного відношення, інтересів, устремлень, тобто активного залучення духовного світу (відгук через постійне пізнання і усвідомлення свого стану). Саме поєднання раціонального і емоційного (інколи «містичного», непередбачуваного) становить основу музично-культурної чутливості, включає здатність співпереживати, емоційну емпатійність, що базується на грамотності і дає розуміння загального ходу розгортання музичних подій.

Ми поділяємо думку І. Беха, який наголошує про те, що «ієрархія особистісних цінностей і смислів не дозволяє особистості, з одного боку, розчинитись в емпіричному бутті, втратити дійсні сутнісні потенції, оскільки розвинені особистісні цінності становлять основу внутрішнього світу особистості, виявляючись виразником стабільного, інваріантного, з другого, – дає можливість існувати і діяти вільно, тобто свідомо, цілеспрямовано, виходячи з самої себе» [2, с. 17].

Нагальним гаслом науковець висуває позицію людини до оточуючої дійсності, яка має бути у стані активності, з долею мотиваційного напруження, оскільки стан спокою призводить до пасивного задоволення. Активним станом дослідник вважає свідому інтелектуальну роботу, для якої характерною рисою стає глибока зануреність і широке

відображення дійсності на відміну від внутрішньо-спонтанного розгортання зразків дії. Також він зазначає і про те, що особистісні цінності не повинні замикатися у внутрішньому світі, а навпаки мають ставати основою вчинків. Лише те, що є суголосним внутрішнім орієнтиром студентів факультетів мистецтв може бути правдиво і широко донесено іншим, тобто перетворюватися на транслювання таких духовних і раціональних засад, які є у світоглядному стрижні індивіда.

Ураховуючи думку І. Беха [1], прояв екзистенційної сутності у духовній та раціональній діяльності студентів буде проявлятися через жагу до постійного оновлення знань і виконавських навичок, через розширення музичного кругозору і спроби знайти ядро у ціннісних орієнтирах незнайомих музичних пластів культури, зокрема нової техніки гри на саксофоні і введення даного інструменту до складу різних типів ансамблів. Водночас це постійна перевірка своїх світоглядних позицій на практиці і їх корекція згідно динаміці сучасних соціальних перебудов та явищ.

Даний показник дозволяє відстежити домінантні масиви музичних тем, творів, певних елементів, які безпосередньо хвилюють студентів, або ж знаходять емоційно-раціональний резонанс такої інформації з внутрішнім світом індивіда. Відповідно, дані позиції можуть відзеркалюватися та проектуватися студентом назовні завдяки трансформації музичного потоку під час розв'язання навчальних завдань у індивідуальну світоглядну позицію, певні духовні орієнтири і цінності, які відіграють функцію моральних регуляторів. Це уможливило пізнання студентом своєї істинної природи, оскільки духовність у даному контексті постає продуктом і результатом внутрішньої активності.

Так, студенти факультетів мистецтв, з одного боку шукають нові сенси у знайомих творах, стверджуються у своїх висновках щодо мистецьких і виконавських, педагогічних дій, або навпаки, стають більш стійкими та упередженими до певних позицій, переконаються у своїх поглядах і доводять їх актуальність і важливість. Звертаючи увагу на те, що феномен виконавської майстерності включає інваріантну і варіативну площини, прояв екзистенційної сутності у духовній та раціональній діяльності студентів має консервативну та інноваційну сторони. До того ж, сталість позицій зосереджена на вищих людських і загальнодуховних цінностях, а динамічність звернена до плинних моментів кожної історичної епохи.

Також ми урахуємо думку О. Щолокової, яка відмічає специфіку обраної студентами професії, а саме те, що «вона зобов'язує до певної універсальності, всебічності, поєднання художньо-образного, наукового і практично-педагогічного мислення і діяльності. Таке розумове та духовне багатство професії, спрямованість на людину не тільки визначає її людинотворчий і гуманістичний характер, а й наближує вчителя цієї спеціальності до рівня митця» [8, с. 7]. Зазначене підсилює гуманістичну спрямованість духовного світу студентів факультетів мистецтв, а також їх характерну особливість, а саме – широкоглядність і відкритість різним мистецьким парадигмам.

Важливо пам'ятати про необхідність утотоження виконавця з автором під час виконання чи донесення певної мистецької ідеї в процесі гри на саксофоні. Це націлює студентів до того, щоб розуміти, приймати і поділяти думки, настрої, закладені у музичних текстах, бо в таких ситуаціях індивід є носієм конкретної культури і майстерністю буде саме уподібнення і «зщеплення» з художнім образом в процесі інтерпретування. Одними із індикаторів такого ставлення є вияв терпіння і душевної стійкості, які виступають у ролі регуляторів і стабілізаторів позитивного душевного стану.

Наступним показником духовно-особистісного компонента ми вбачаємо *уміння самостверджуватися у процесі власного професійного та особистісного розвитку*. Дане уміння відображає динаміку ставлення студентів до своєї виконавської діяльності з усвідомленням і прийняттям значущості своєї творчості. Домінуючим у даному показнику є спроможність індивіда «оволодівати власним внутрішнім світом шляхом його структурування за критерієм значущості і залежності від можливостей середовища, які він надає для апробації ступеня даної цінності. Самовдосконалюючись, особистість намагається підвищувати рівень домагань в залежності від рівня її реальних досягнень» [7, с. 13]. Особливо нагальним це є в процесі формування музично-виконавської комунікативності, оскільки кожен досягнений студентом рівень складності гри на саксофоні, спрямовує індивіда не стільки до оцінювання власних психічних якостей і фізичних можливостей (навичок), скільки до адекватності ставлення до них через правильне визначення цінностей і мети своєї виконавської діяльності на даному етапі [5].

Власне ставлення студентів до виконавської діяльності уможливує розробляти, удосконалювати чи змінювати себе в контексті виконавської майстерності, «налаштувати»

свої якості згідно тих індивідуальних ціннісних орієнтирів, близьких і далеких цілей, особистих професійних інтересів, що активують їх позицію і сприяють самоствердженню цінності Я. У даному показнику конструктивну основу складають думки щодо визнання своєї унікальності творчості, розкриття свого внутрішнього світу у процесі гри на саксофоні, неповторної манери звуковидобування. До того ж, сутнісним є розуміння студентами незворотності часу, особливо обмеженість терміну навчання, що ставить їх перед питанням вибору у майбутньому, яке включає усю сферу професійних домагань. Відповідно, студенти мають тут і зараз уміти правильно розцінювати і розподіляти свої творчі сили, задовольняючись успішністю виконання поточних завдань.

Зважаючи на той факт, що будь-який тип самоствердження особистості включає у себе орієнтовну (оцінювальний та цільовий етапи) та виконавську (етапи вибору засобів самоствердження особистості з наступною актуалізацією психологічних механізмів, які її запускають) частини, у даному показнику ми акцентуємо увагу саме на останній. Провідними типами-стратегіями самоствердження у наукових працях (Е. Нікітін, Н. Харламенкова та ін.) виокремлюють самопридушення (самозаперечення), конструктивну форму самоствердження (самовизначення) і домінування. Відповідно кожна із зазначених стратегій уможливує прояв уміння студентів самостверджуватися у процесі гри на саксофоні під час набуття власного професійного та особистісного розвитку певним чином.

Саморозкриття, усвідомлення розбіжностей між реальним і ідеальним виконанням твору у процесі гри на саксофоні свідчить про потенціал самоствердження. Головною метою саморозкриття вважають націленість до досягнення межі особистісного досвіду та професійного розвитку і спроможність розширювати їх. Необхідно сказати і про прийняття відповідальності на себе, про увагу до власних почуттів, які більшою мірою пов'язані із проблемою способу самоствердження.

Важливим у даному контексті є питання впевненості у собі, своїх виконавських можливостях, оптимістичного налаштування на успіх у професійній сфері (впевненість у міжособистісних взаєминах; ініціативне самоствердження (прийняття ініціативи на себе у тих чи інших соціальних ситуаціях); захисне, реактивне самоствердження (відстоювання своїх прав); відкритість (у вираженні своїх поглядів, потреб і почуттів) та ін. Тому можна

говорити, що прагнення до свободи, до самостійності, прагнення до стійкості і удосконалення, бажання досягти чого-небудь, опанувати новою ситуацією, прагнення звернути увагу на свої виконавські навички і бути визнаним та ін. будуть свідчити про уміння самостверджуватися.

Ми вважаємо, що модель асертивної поведінки студентів у даному показнику буде найбільш дієвою для набуття виконавської майстерності, оскільки саме даний шлях дозволяє індивіду повною мірою проявляти свою творчу автономність і зберігати конструктивні взаємини як у малих, так і великих колективах. Підтвердження цьому знаходимо у В. Мойсеєнко, яка відмічає, що «асертивність сприяє досягненню успіху в діяльності, якщо людина при цьому є ерудованою, раціональною, розумною, мислячою, розвинутою в різних сферах діяльності... Асертивна людина має окреслену мету дії і вмє контролювати свої емоції, не піддається швидко маніпуляціям та емоційному тиску інших людей, це вміння реалізувати визначені цілі попри негативні тиски з боку оточення, раціональну дбальість про власні інтереси при одночасному вираховуванні інтересів інших людей» [9, с. 67–68]. Також науковиця наголошує, що асертивні риси проявляються у самоствердженні особистості.

Отже, виконавська комунікативність передбачає наявність саме таких характеристик як «адекватне оцінювання з усвідомленням особистих потреб та інтересів, розуміння власних цілей, намірів і шляхів подальших дій, поважне ставлення до прав та інтересів інших людей, здатність досягти поставлених цілей, не маніпулюючи іншими, уміння переконувати, завойовувати прихильність...» [9, с. 71]. Музично-виконавська комунікативність саме передбачає наявність таких якостей і параметрів, що спирається на знання, ерудованість в мистецькій сфері, багатий досвід і втілюється у соціальній активності, позначається на емоційній стійкості і стабільності, простежується у відповідальності студентів перед собою та іншими.

Також ми спираємось на думку О. Вознюка, який відмічає, що індивід в процесі розвитку творчості здатен переборювати егоцентричну та егоїстичну позиції, завдяки чому спрямовує свій шлях до успіху. Науковець говорить, що «людині притаманне прагнення до успіху, який сприяє її життєвому самоствердженню...це переживання стану радості, задоволення від того, що очікуваний результат відповідає бажаному, або перебільшив його» [3, с. 418]. Таке твердження дозволяє урахо-

увати у даному показнику вікову характеристику студентів саме у виконавській діяльності. Це часто може проявлятися у підміні неякісної підготовки індивідуальним способом звуковидобування на саксофоні. Тому важливо орієнтувати їх саме до оволодіння професійною школою гри на інструменті і вкрапляння до неї оригінальних прийомів, а не навпаки.

Останнім показником духовно-особистісного компонента ми зазначили *здатність студентів до засвоєння українських духовних та мистецьких цінностей*. Ми відштовхувалися від того, що кожна нація має власну матрицю духовних цінностей, які транслюються світу через мистецьку культуру, зберігаються у шедеврах національного музичного спадку. Студенти факультетів мистецтв у даній ситуації постають представниками і носіями культурної спадщини. Відповідно як оратори і просвітники вони мають бути більш чутливими в першу чергу до духовних і мистецьких орієнтирів українського соціуму.

Еволюція музичної культури включає діалектичну єдність національної і загальносвітової парадигми мистецтва, яка побутує на рівні соціальної пам'яті. Вона існує в сукупності тих культурних норм, ціннісних орієнтирів, духовних мистецьких реліквій, вірувань, знань, які відшліфовуються історією і підтверджують свою актуальність у різні періоди розвитку як окремої особистості, так і людства. Більшість відомих концертуючих музикантів-виконавців у своїй професійній діяльності завжди підкреслювали свою приналежність до певної народності, були чутливими до мелосу краю, де набували своєї музичної освіти і виховання, намагалися сприяти своєю творчою діяльністю поширенню і визнанню національної культури.

У даному контексті актуальними є думки І. Беха про те, що «духовна цінність на індивідуальному рівні є надбанням особистості, що втілює високосмисловий етичний імператив, через власну безумовну значущість якого особистість виділяє, усвідомлює своє Я-духовне, а поведінкова сфера цього Я стає простором суспільно цінної життєдіяльності» [1, с. 9]. Вагомим спостереженням науковця є і те, що «робота душі» вимагає від особистості стану самотності. Саме індивідуальність музичного сприйняття, певна налаштованість слуху студентів факультетів мистецтв буде складати основу їх виконавської майстерності до якої вони мають дійти самостійно, осягаючи вагомість і значущість для себе мелодичних і

ритмічних моделей, притаманних українській музиці.

Відповідно, здатність студентів до засвоєння українських духовних та мистецьких цінностей дозволяє простежити їх спроможність відгукуватися, розуміти, приймати і наповнювати власними смислами певні духовні наративи, інтонації, ідеї, які відкриваються у музичному творі. До того ж, здатність ревізувати духовну спадщину, закарбовані мистецькі цінності у поєднанні з виконавською технікою, трансформуються, перетворюються у контекстове звучання, які несуть новий переоцінений досвід, нові форми як факти художньої цінності.

Доречно буде навести переконливі думки Г. Падалки щодо ставлення до національної культури, має бути «основним джерелом формування художніх цінностей учнівської молоді. У процесі мистецького навчання учні мають опановувати національну культуру як цілісне явище, усвідомити цілісну картину її розвитку...цілеспрямоване охоплення різних складових національної мистецької культури, формування художнього досвіду, координатами якої виступають національні художні цінності» [6, с. 61]. Тільки в такий спосіб студентська молодь може глибоко усвідомити ознаки національної музики, національної школи, національного мистецтва, його колориту, специфіку ментальності і презентувати все це у своїй грі на саксофоні.

Однією із характерних ознак-чинників виконавської культури завжди виділялася спроможність артиста-музиканта викликати у аудиторії необхідні естетичні переживання, торкатися глибинних струн душі публіки, внаслідок чого спрямовувати їхні думки до досягнення певних естетичних цінностей. Така здатність налаштовувати інших на певний потік думок, викликати потік асоціацій передбачає особистісне заповнення духовного світу відповідним станом, що свідчить про тривале попереднє осмислення, оцінку, критичне опрацювання, розуміння самим виконавцем цінностей у творі. Чим більш щирими будуть студенти факультетів мистецтв у своїх ретрансляціях духовних цінностей, чим більш занурюватимуться у розуміння і адекватне їх тлумачення, тим переконливішими вони поставатимуть перед аудиторією.

Також в обґрунтуванні даного показника ми поділяємо думку І. Бега, що «привласнена духовна цінність, коли втілюється у відповідний вчинок, возвеличує особистість у очах того, хто зазнав її благородної дії. Таке возвеличення-вдячність важливий фактор у стійкості духовної цінності. Як тільки у

особистості трапляється момент сумніву чи відхилення від її сенсу, вона у внутрішньому плані відтворює сценарій практичного розгортання духовної цінності у її, так би мовити, споживача» [1, с. 8].

Це дає право стверджувати, що студенти факультетів мистецтв, які здатні засвоїти українські духовні та мистецькі цінності, у подальшій своїй професійній діяльності мають у своєму досвіді механізм, що виконує функцію внутрішнього духовного камертону і кожного разу запускає процес порівняння того, що вони відтворюють з тим, що постає вже як еталон професійного звучання. Слід сказати, що такий внутрішній духовний орієнтир збагачується відповідно до зростання професійного і життєвого досвіду, набуває більшої якості у разі постійної і активної інтелектуальної і емоційної роботи студента факультету мистецтв.

Важливо, що саме активне інтерпретування таких цінностей студентом факультету мистецтв у своїй професійній царині поглиблює сліди значущості для нього даних догм. Доречно буде навести думки О. Шевнюк, що саме рефлексія творчості, напружений пошук індивідом самого себе і місця у світі будується на основі національного чи історичного типу, що є «неповторним світом, вибудованим певним сприйняттям людиною дійсності та самої себе» [10, с. 63].

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Узагальнюючи сказане вище, відзначимо, що цінність має таку духовну силу, яка може суттєво змінити ситуацію, здійснити вплив на душевну організацію студента факультету мистецтв, адже володіє здатністю створювати об'єктивну значущість, яка детермінує ієрархію життєвих подій і мистецького досвіду. Той соціальний тип культурної пам'яті, на якому виховується студент, має суттєвий вплив на його світогляд не лише у момент навчання, а і у майбутньому. Тому ставлення до себе і до оточуючих, збережений у потенціальному вигляді колективний досвід українського народу, а отже і можливі моделі розвитку своєї духовності, завжди свідомо або підсвідомо проявляються у виконавській культурі.

Зазначене підтверджує те, що уміння самостверджуватися у процесі власного професійного та особистісного розвитку є важливим показником музично-виконавської комунікативності студентів факультетів мистецтв, оскільки базується на гуманістичних параметрах доведення своєї унікальності без нав'язування і приниження інших, а також передбачає зростання якості духовно-особис-

тісного світу за рахунок пізнання і прийняття своїх спроможностей як виконавця.

Перспективними напрямками подальших досліджень можуть бути різноманітні методики музично-виконавської комунікативності запровадженні в інтерактивних засобах роботи в певних видах мистецької діяльності.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Д. Особистість на шляху до духовних цінностей: монографія. Київ-Чернівці: «Букрек», 2018. 320 с.
2. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання: наук.-метод. пос. К. : ІЗМН, 1998. 204 с.
3. Вознюк О. В. Педагогічна синергетика: генеза, теорія і практика: Монографія. Житомир: Від-во ЖДУ імені Івана Франка, 2012. 708 с.
4. Мандришук Л. А. Проблема розрізнення філософії екзистенції та екзистенціалізму. Наука. Релігія. Суспільство, 2010. К. : Інститут проблем штучного інтелекту МОН України та НАН України. С. 26–31.
5. Мимрик М., Савчук І. Контент музично-виражальних можливостей саксофона в сучасній українській камерно-інструментальній музиці. Мистецтвознавство України. Вип. 17. К.: Нац. академія мистецтв України, 2017. С. 159–179.
6. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва: теорія і методика викладання мистецьких дисциплін. Київ: Освіта України, 2008. 274 с.
7. Психолого-педагогічні основи процесу самотворення особистості: монографія Л. З. Сердюк, Т. М. Яблонська, І. В. Данилюк, О. І. Пенькова, Н. Д. Володарська [та ін.]; за ред. Л. З. Сердюк. К. : Педагогічна думка, 2015. 197 с.
8. Світова художня культура: Від первісного суспільства до початку середньовіччя: Навч. посіб. О. П. Щолокова, С. В. Шип, О. Л. Шевнюк, О. М. Семашко. К. : Вища шк., 2004. 175 с.
9. Соціокультурні та психологічні вектори становлення особистості: колективна монографія. О. Є. Блинова, С. І. Бабатіна, Т. М. Дудка, А. М. Одінцова та ін. [Текст], відпов. ред. Блинова О. Є. Херсон: Вид-во ФОП Вишемирський В. С., 2018. 428 с.
10. Шевнюк О. Л. Культурологія: Навч. посіб. К. : Знання-Прес, 2004. 353 с.
11. Integration Aspect of Training Teachers of Art Disciplines in Pedagogical Universities. Т. Tkachenko, О. Yeremenko, А. Kozur, V. Mishchanchuk, Wei Liming. Journal of Higher Education Theory and Practice Vol. 22(6) 2022. P. 138–147.
12. Liebman D. Developing a Personal Saxophone Sound. Massachusetts: Dorn Publications, 1994. 58 p.

REFERENCES

1. Bekh, I. D. (2018). *Osobystist' na shlyakhu do dukhovnykh tsinnostey*. [Personality on the way to spiritual values]. Kyiv-Chernivtsi.

2. Bekh, I. D. (1998). *Osobystisno zoriyentovane vykhovanny*. [Personally oriented education]. Kyiv.
3. Voznyuk, O. V. (2012). *Pedahohichna synerhetyka: heneza, teoriya i praktyk*. [Pedagogical synergy: genesis, theory and practice]. Zhytomyr.
4. Mandrischuk, L. A. (2010). *Problema rozrizennya filosofiyi ekzystentsiyi ta ekzystentsializmu*. [The problem of distinguishing the philosophy of existence and existentialism]. Kyiv.
5. Mymryk, M., Savchuk, I. (2017). *Kontent muzychno-vyrazhal'nykh mozhlyvostey saksofona v suchasniy ukrayins'kiy kamerno-instrumental'niy muzytsi*. *Mystetstvoznnavstvo Ukrayiny*. [The content of musical and expressive possibilities of the saxophone in modern Ukrainian chamber-instrumental music. Art history of Ukraine]. Kyiv.
6. Padalka, H. M. (2008). *Pedahohika mystetstva: teoriya i metodyka vykladannya mystets'kykh dystsyplin*. [Art pedagogy: theory and methods of teaching art disciplines]. Kyiv.
7. *Psykhologo-pedahohichni osnovy protsesu samotvorennya osobystosti*. (2015). [Psychological and pedagogical foundations of the process of personality self-creation]. Kyiv.
8. *Svitova khudozhnya kul'tura: Vid pervisnoho suspil'stva do pochatku seredn'ovichchya*. (2004). [World artistic culture: From primitive society to the beginning of the Middle Ages]. Kyiv.
9. *Sotsiokul'turni ta psykhologichni vektory stanovlennya osobystosti*. (2018). [Sociocultural and psychological vectors of personality development]. Kherson.
10. Shevnyuk, O. L. (2004). *Kul'turolohiya*. [Culturology]. Kyiv.
11. *Intehratsiynyy aspekt pidhotovky vykladachiv mystets'kykh dystsyplin u pedahohichnykh VNZ*. (2022). [Integration Aspect of Training Teachers of Art Disciplines in Pedagogical Universities].
12. Liebman, D. (1994). *Rozvytok osobystoho zvuchannya saksofona*. *Massachuset-s: Dorn Publications*. [Developing a Personal Saxophone Sound. Massachusetts: Dorn Publications].

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

МИМРИК Михайло Романович – кандидат мистецтвознавства, професор, проректор Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського.

Наукові інтереси: герменевтика, музичне виконавство, акмеологія, комунікативність, творчість.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

MYRMYK Mykhailo Romanovych – Candidate of Art Pistory, Professor, Vice-Rector of the National Academy of Music of Ukraine named after P. I. Tchaikovsky.

Circle of scientific interests: hermeneutics, musical performance, acmeology, communicativeness, creativity.

Стаття надійшла до редакції 14 липня 2024 р.

УДК 792.82(477)

DOI: https://doi.org/10.59694/ped_sciences.2024.09.101**ВІЛЬХОВЧЕНКО Тетяна Іванівна** –старший викладач кафедри музичного мистецтва та хореографії
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-0745-4123>e-mail: tvilh57@gmail.com**ПОНОМАРЕНКО Олена Андріївна** –концертмейстер кафедри музичного мистецтва та хореографії
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»ORCID iD: <http://orcid.org/0009-0004-9053-2701>e-mail: elenapon91@gmail.com

АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ НАРОДНОЇ ТАНЦЮВАЛЬНОЇ ЛЕКСИКИ ЯК ВИРАЖАЛЬНОГО ЗАСОБУ ХОРЕОГРАФІЧНОГО МИСТЕЦТВА

ВІЛЬХОВЧЕНКО Тетяна Іванівна, ПОНОМАРЕНКО Олена Андріївна. АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ НАРОДНОЇ ТАНЦЮВАЛЬНОЇ ЛЕКСИКИ ЯК ВИРАЖАЛЬНОГО ЗАСОБУ ХОРЕОГРАФІЧНОГО МИСТЕЦТВА

У статті проаналізовано та схарактеризовано застосування лексики народного танцю у хореографічній постановці з історичною динамікою у контексті національної культури. Звернуто увагу на проблему важливості наукового розвитку, вивчення та збереження витоків народного танцю, його динаміки. Акцентується увага на актуальності цього завдання для сучасності. Авторки стверджують, що сьогодні нова і минула хореографія не тільки поєднуються, але й впливають одна на одну, тим самим по-новому збагачуючи й формуючи народний танець.

Ключові слова: культура, етнічна група, народний танець, лексика, хореографічна композиція, композиційний малюнок, художній образ, хореографічне мистецтво.

VILKHOVCHENKO Tetiana Ivanivna, PONOMARENKO Olena Andriivna. ASPECTS OF THE USE OF FOLK DANCE VOCABULARY AS AN EXPRESSIVE MEANS OF CHOREOGRAPHIC ART

The article analyzes and characterizes the use of folk dance vocabulary in a choreographic performance with historical dynamics in the context of national culture. Attention is drawn to the problem of the importance of scientific development and study of the origins of folk dance, the issue of preserving its origins, its crucial dynamics. The author emphasizes the relevance and importance of this task of our time.

The author argues that today new and past choreography not only combine but also influence each other, thereby enriching and shaping folk dance in a new way. The author characterizes different types of dance vocabulary and classifies them. It is noted that folk dance develops not according to the laws of logic, but due to the strong influence of fashion elements. It is concluded that dance is a reflection of objective reality.

The concept of imagery in dance, its components: vocabulary, gestures, facial expressions, pantomime, compositional drawing, etc. is characterized. It is noted that the use of gestures in choreographic compositions helps the choreographer to reveal in more detail the appearance and character of the characters, their relationships with partners, and states of mind.

The issue of mastering and developing a dance vocabulary is raised, with the help of which an individual not only recognizes beauty, but also does a lot of work to make this elegance come closer to him or her and become close and accessible. An individual who sees beauty in the process of creation feels it through and through in all its manifestations, both in art and in life. The author focuses on the importance of mastering folk dance vocabulary in the process of training future choreographers.

Keywords: culture, ethnic group, folk dance, vocabulary, choreographic composition, compositional drawing, artistic image, choreographic art.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. У сучасному світі ми усвідомлюємо загрозу втрати багатой спадщини народного хореографічного мистецтва, народ-

них художніх звичаїв і традицій у всьому його жанровому розмаїтті в контексті світової культури. Велику небезпеку становить глобалізація, яка не враховує абсолютної

єдності культурно-цивілізованого світу й тенденції до самоідентифікації за етнічною, громадянською та культурною приналежністю. Ми регулярно обговорюємо труднощі, пов'язані з вивченням лексики народного танцю в світлі концепції хореографічного мистецтва, яке захищає моральні цінності нації. Причетні до народного танцювального мистецтва завжди розуміли важливість наукового розвитку, вивчення та збереження витоків народного танцю, його динаміки. Нині, усвідомлюючи його непросту долю як жанру, на багатьох етапах починають застосовувати стандарти наукового вивчення народного танцювального мистецтва. Багата усна народна творчість сприяє збереженню найчистіших джерел народного хореографічного мистецтва. Для майбутніх поколінь це нелегка, але почесна мета. Осмислення лексики народного танцю у хореографічній постановці з історичною динамікою в контексті національної культури, є актуальним та важливим завданням сучасності.

Але недостатність звернення фахівців до вивчення лексики народного танцю є очевидною. Тому авторки висвітлюють вплив народної танцювальної лексики як виражального засобу хореографічного мистецтва на розвиток творчих здібностей майбутніх хореографів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз низки досліджень, проведених за останні кілька десятиліть, свідчить про те, що все більше науковців приділяють увагу впливу лексики народних танців на сучасну хореографію. Це явище вивчалось і в Україні: О. Плахотнюк у своєму дослідженні «Фольк-джазовий танець у контексті розвитку сучасного хореографічного мистецтва в Україні» намагався дослідити сутність та походження вище згаданого танцю, В. Грек у дослідженні «Інтерпретація народного танцю засобами сучасної хореографії» зробив спробу дослідити вплив сучасної хореографії на розвиток народного танцю, І. Гутник у науковій розвідці «Основи роботи над стилізацією народного танцю» простежує принципи роботи над питанням стилізації народної танцювальної практики, К. Василенко у своїй праці «Лексика українського народно-сценічного танцю» особливу увагу приділяє поєднанню всебічного дослідження лексики українського народного танцю з викладенням його лексики. Ці дослідження визначають проблеми та актуальність формування нових напрямків у хореографії, але не розглядають процес обробки руху як складову пластичного змісту хореографічних творів. Варто підкреслити, що для навчальних закладів, які готують фахівців хореографічного мистецтва, логічним є формування у майбутніх хореографів сукупності знань і базових компетентностей з

інтерпретації народних танців. При цьому слід враховувати специфіку та логіку дій у творчому процесі виконання хореографічного твору. Тому доцільно розглянути засоби інтерпретації народних танців, виокремивши основні аспекти обробки руху та визначивши принципи й засоби роботи хореографа в цьому процесі.

Метою статті є визначення місця народного танцю в системі художнього мистецтва, формування інтересу до розуміння значення народного танцю у процесі фахової підготовки майбутніх хореографів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Надзвичайна різноманітність людей і культур сучасного світу утворює його незвичайну мозаїчну картину. Водночас найважливішим елементом унікальної та неповторної зовнішності будь-якого народу світу є народна художня творчість. Народний танець вважається одним із найдавніших видів хореографічного мистецтва і є родоначальником усіх видів танців, що склались і розвивались протягом багатьох століть. Він розповідає історію народу, який його створив, тому жодні модні тенденції, на думку І. Поклад, не можуть вплинути на нього, а тим більше витіснити його з нашої культури [8].

Майже кожне покоління зберігає пам'ять про власних предків і оберігає все, що відображає їх життя. Тому народний танець став неоцінним скарбом, який демонструє повсякденне життя людей, основні заняття, події, що відбуваються в їхньому житті. Вивчаючи народний танець, ми нібито подорожуємо світом. Завдяки танцювальному мистецтву з'являється можливість відвідати будь-яку точку планети, познайомитися з історією цього краю, з'ясувати національні характерні особливості певної території і для цього не потрібно плисти через океан, долати великі відстані. Без перебільшення можна сказати, що лексика народного танцю – це жива молекула, яка постійно вдосконалюється, увібравши в себе хореографічне мистецтво країни.

Народний танець – мальовничий і колоритний витвір народу, що втілює його чуттєвий і високохудожній погляд на дійсність. Рівномірні, виразні й величні рухи тіла, як правило оформлені в певну композицію, виконуються під музичний супровід.

Із незапам'ятних часів танець відображає потребу народу передавати свої радості та страждання іншим людям через своє тіло. Бо відомо, що мистецтво танцю народилося з різних жестів і рухів, пов'язаних з роботою та трудовою діяльністю, а також чуттєвими емоціями людини. На позначення С. Зайцева жести та рухи популяризувалися в мистецтві з давніх часів, що призвело до виникнення танцю-

вального мистецтва, одного з найдавніших проявів народної творчості, бо спочатку танець був пов'язаний зі словом і піснею, але з часом він набув самостійного значення [5].

Отже, танець формувався і культурно розвивався протягом довгої історії людства, а тому був і залишається присутнім у культурній тканині всіх людських спільнот. Існує багато різних видів, видів, манер, стилів і форм танцю, що наводить на думку, що танець – це просто і легко. Він закликає тіло людини говорити і дає йому можливість висловитись. А на позначення К. Василенко танцювальне мистецтво підвищує креативність і особистісний потенціал, звільняє від різних недоліків і допомагає подолати страх перед публічним виступом [1].

А відтак, танцювальні рухи походять від основних форм людського руху, таких як біг, стрибки, ходьба, ковзання та обертання. Основними особливостями танцю є:

- ритм – відносно швидке або відносно повільне повторення основних рухів;
- малюнок – поєднання сполучень у композиції;
- техніка – рівень контролю над тілом і професіоналізм при виконанні основних рухів і поз;
- динаміка – зміни об'єму та гостроти (різкості) рухів.

Хореографічне мистецтво існує в культурах усіх етносів і етнічних категорій. І цей прояв не випадковий, він є об'єктивним, оскільки традиційна народна хореографія відіграє велику роль у суспільному житті як на ранніх етапах становлення людства, так і в новітній час, коли вона виконує одну з функцій культури.

Народний танець не містить встановлених правил чи законів. Насправді цей звичай передається з покоління в покоління. Як вважає В. Шевченко, за всім цим стоять пориви і бажання серця [9]. У той же час народна танцювальна культура включає в свою композиційну гамму різноманітні жести стародавніх танців, виявляючи в них чисельні ідеї.

Танець конкретної етнічної групи ідеально відображає її культуру та атмосферу, а також по-своєму формує саму країну та її традиції. Народні танці змінювалися з часом, але це стосувалося переважно танців у великих населених пунктах. І майже ніяк не вплинуло на склад народних танцювальних композицій у віддалених, важкодоступних селах. Саме з цієї причини сьогодні там, як і декілька століть тому, можна спостерігати автентичні танці. Але веселий і енергійний танець швидко поширювався і завойовував популярність. У пам'яті людей залишаються потужні та неповторні шедеври народної танцювальної культури.

Сьогодні нова і минула хореографія органічно поєднуються та впливають одна на

одну, збагачуючи й по-новому формуючи народний танець. Такий процес еволюції народного танцю засвідчує запис і аналіз народних танців, який почався відносно недавно. Підтвердженням цьому є дослідження В. Грек, що дозволяє стверджувати, що будь-яка наука виникає саме з відображення різних сторін об'єкта дослідження, а головне – збору фактів, на основі яких можна відтворити абсолютне розуміння про предмет дослідження. І чим ґрунтовніше досліджується предмет, тим ґрунтовнішим і правдивішим буде мистецьке творіння. Це – одвічний закон художнього мистецтва. Таким чином, дослідник доходить до висновку, що слід якомога частіше фільмувати, фотографувати і записувати танцювальні номери, особливо стилі їх виконання. Іншими словами, скласти факти, які можна систематизувати як основу для аналізу народного танцю [4, с. 169].

Безперечно історична епоха та суспільні категорії впливали на логіку створення танцювального номеру і, відображаючи його стилістичні особливості, формували свої специфічні хореографічні форми. Дослідниця Ірина Поклад стверджує, що сфера народного танцювального мистецтва – це середовище повсякденного життя, а його основне завдання – сприяти спілкуванню між людьми. Проте, на позначення І. Поклад, соціальне значення народного танцю суттєво масштабніше, оскільки сформульовано різними естетичними цілями та моральними запитами, із якими народний танець був поєднаним протягом багатьох століть [8, с. 230].

Дослідник В. Литвиненко розглядає процес взаємопроникнення різних елементів хореографії на основі народно-побутових танців, які виконувалися на світських вечорах (наприклад: бранль, полька, кадрил). Такий постійний контакт хореографічної лексики дозволив знайти свій шлях до церемоніальних заходів. Проте деякі з народних танців, що видозмінювались на світських вечорах, знову повертались в народ, дотримуючись і зберігаючи свої основи та принципи [6].

В епоху цивілізованих медіа можна широко й швидко вводити в процес музичні ритми й нові танці. Тому на сьогодні вплив елементів моди позначається й на народному танці. Як зазначає К. Василенко [1], танець відображає об'єктивну реальність, хоча зміст реального життя виявляється в танці обмежено. Основним виразним і значним засобом є людська пластика. Танцювальні рухи відбуваються в часі та просторі на основі музичної композиції. Ми суголосні з дослідником у тому, що народний танець не лише передає реальні факти, події про конкретні об'єкти, а й лексичними засобами хореографічного

мистецтва відображає внутрішній світ особистості, її душевний та емоційний стан.

У танцювальній культурі витонченість і бездоганність фігури нерозривно пов'язана з живописним внутрішнім змістом танцювальної композиції. У цьому союзі і є сила хореографічного виховного процесу та потужного впливу. Танцівник прагне виразити свій душевний стан, свої внутрішні якості, свій погляд на світ у привабливій та естетично ідеальній формі.

Сам процес навчання танцю є активним, пізнавальним і творчим, який пробуджує в людині розуміння мистецтва в цілому. О. Плахотнюк зазначає, що через опанування та розвиток танцювальної лексики, індивід не тільки розпізнає красу, але й виконує значну роботу для того, щоб ця витонченість наблизилася до нього та стала близькою і доступною. Індивід, який бачить красу в процесі творення, відчуває її наскрізь і глибоко в усіх її проявах, як у мистецтві, так і в житті. Його художній стиль стає витонченішим, а естетичне сприйняття життя і мистецтва – більш зрілим [7].

Основу людського мовлення складають ідеї та думки, що виражені словами, логічно побудованими та висловленими реченнями та словосполученнями. Хореографічна мова танцю, як і літературна чи розмовна мова, складається з танцювальних фраз, у яких закладена найважливіша суть. Оскільки в мистецтві існує танцювальна мова, то існує й танцювальна лексика, яку можна вважати текстом хореографічних творів. Деякі хореографи використовують інколи незрозумілу мову, створюючи окрас різних танцювальних культур світу без взаємозв'язку та сенсу.

Вигадуючи танцювальну лексику, хореограф повинен наділити свого персонажа або артиста такою мовою танцю, щоб повно та об'ємно розкрилась суть задуманого образу. Танцювальні образи дозволяють показати ідею твору і пояснити зміст танцювальної композиції. Таким чином ідея образу, ідея твору, розкриття характеру героїв безпосередньо залежить від танцювально-хореографічної лексики. Наприклад, якщо взяти за основу літературні твори, то хореограф зобов'язаний визначити стиль, створений письменником або поетом і продемонструвати його мовою танцю. У деяких випадках може знадобитися епізод допоміжних сцен або моментів, і часто в літературному творі хореограф знаходить привабливі для нього образи або описи характерних рис героїв, які можна розкрити і показати в танці. У хореографічній лексичі один рух породжує інший рух, вони є логічно послідовними і становлять єдине ціле [2].

Пристаючи до роботи над хореографічним твором, майбутній хореограф

повинен розуміти і чітко уявити, які думки та ідеї він хоче висловити своєю танцювальною композицією, що він хоче донести до глядача. Крім того, використати хореографічну лексику в традиціях народної танцювальної культури, яка буде композиційним центром в даній хореографічній композиції, оскільки танцювальний текст і мова танцю знаходяться в певній обумовленості щодо національного характеру, його життєдіяльності та унікальних рис, особливостей мислення та існування. За допомогою різноманітних рухів, жестів, міміки, костюмів і музичного супроводу, які є специфічними «інструментами» танцю, складається така танцювальна композиція, яка призводить до сприйняття хореографічного твору як єдиного цілого.

Часом лексика хореографа не справляє враження, коли виконується статично. Але коли ці ж рухи виконуються зі стрімким просуванням та великою амплітудою по колу, то комбінація миттєво стає цікавою й захоплюючою. Деякі танцювальні композиції виглядають найбільш оригінально, цікаво та жваво, коли їх виконують по діагоналі. Іноді танцювальні рухи, створені хореографом, стають більш барвистими, виразними, виразними, чіткими та динамічними, коли вони виконуються в обертанні.

Отже, хореографічна лексика – це мова танцю, його різноманітні жести, основні положення тіла та рухи. Лексику поділяють на базову танцювальну, асоціативну, наслідувальну та дієву. В основному танцювальна лексика використовується в композиції танцювальних номерів залежно від характеру танцювальної постановки та його жанрової спрямованості. Лексика народного танцю складна, вона потребує надвисокої точності та чудового професійного виконання. Оволодіння елементами народного танцю подібне до оволодіння клавіатурою, складеною з музичних нот. Дана лексика розвиває та виховує грацію та витонченість. Вона допомагає найбільш грамотно й пропорційно розвивати фігуру людини, коригує, підтримує і вдосконалює форму тіла. Азбукою танцювальної лексики прийнято вважати послідовні танцювальні заняття, які сприяють формуванню та розвитку рухової пам'яті, вольових якостей, музикальної виконавської техніки та ритмічності. У хореографічному мистецтві пластична виразність фізичних рухів танцю розвивається в специфічну хореографічну мову, здатну втілити стани людини, які важко передати словами або вони є зовсім невимовними.

В. Гордєєв вважає, що танцювальною лексикою може бути фраза або еквівалентна по значенню «танцювальна комбінація», котра означає органічне поєднання жестів, міміки, поз і рухів у певні драматичні утворення,

композиційні побудови, що мають тривалість у часі. Основу лексики народного танцю складають образні рухи в усіх його проявах, а також їх поєднання з іншими рухами в танцювальних комбінаціях, а рухи народного танцю вважаються узагальненим вираженням побутових і ритуальних рухів людини [2, с. 30–31]. Це дозволяє зробити висновок, що лексика народного танцю є найбільш концентрованою формою, у якій яскраво виражені національні колорити і за якою можна визначити, до якої області, району чи села належить танець.

Лексика народних танців накопичувалася, удосконалювалася і продовжує вдосконалюватись упродовж багатьох століть, додаючи до своїх основ велику кількість танцювальних елементів. Самі лексичні елементи часто не передають конкретного образного змісту, але вони мають велику експресивну силу і великий потенціал, які реалізуються в конкретному контексті танцю в цілому.

Великого значення набуває образна лексика, зокрема жести, міміка, пантоміма, композиційний малюнок тощо. Особливої актуальності вона набуває при постановці танцювальних композицій для дітей різного віку. Елементи цієї лексики передають жести та рух за допомогою наслідування, що допомагає створювати та артикулювати художні образи. Образна лексика використовується і виконується на уроках ритміки, у студіях і музичних класах при виконанні характерних танцювальних номерів і масових етюдів.

Лексика дії допомагає створювати танець та описувати конкретні дії. У хореографії лексика дії зазвичай відображає конкретний трудовий процес. Цей тип лексики спрощує розуміння танцювальної композиції як виконавцям, так і глядачам.

Асоціативна лексика надає образу певні якості, які естетично узагальнюються в конкретні значення, формуючи граціозний і пластичний характер образу, що органічно вписується в хореографічний текст. Поєднання кількох рухів є танцювальною комбінацією, які розгортаються значній площі танцювального залу. Під час виконання танцю людське тіло немов би «відкриває себе», а використання жестів допомагає більш детально розкрити зовнішність і характер героїв, їхніх стосунків з партнерами, душевних станів. У різних ситуаціях міміка надає значної виразної сили рухам рук і жестам. Відтак хореографічна лексика і майстерність виконавця дозволяє створити найяскравіші образи.

У хореографії руки відіграють особливу роль, вони є засобом виразності. Безсумнівно, що робота над пластикою рук позитивно впливає на вдосконалення тіла в цілому, на почуття ритму і координацію рухів. Рухи рук в танці яскраво виражають сутність характеру

образу, його рід діяльності. Специфічні рухи голови, рук і корпусу надають танцювальному номеру і його виконавцю певний темперамент і манеру виконання, що допомагає розкрити найкращі риси танцюриста, зміст танцю, надати неповторності та індивідуальності хореографічним засобам виразності.

В історії розвитку хореографії пантоміма є складовою частиною хореографічного мистецтва, яка максимально синтезувала, стилізувала рухи, взяті з реального життя, а також максимальна раціонально і точно вивірила кожен із цих рухів. На думку дослідників Є. Зайцева, Ю. Колесниченка, пантоміма зв'язує виразні рухи людського тіла: якщо людське тіло є «зброєю» танцюриста і підпорядковується художнім цілям, то пантоміма допомагає їх реалізувати, бо є «дзеркалом душі», показуючи багату палітру людських емоцій і почуттів [5]. Вона відображає психічний стан людини, виражає її хвилювання та емоції, отже допомагає усвідомити змістову танцювальну родзинку. Не знаючи мови цього мистецтва, нам важко оцінити і зрозуміти його. І якщо в суспільстві існують мовні бар'єри, мова танцю є багатофункціональною і зрозумілою для більшості людей. Як метод та вид спілкування хореографія не поступається живій мові. Це пояснюється тим, що сприйняття танцю людиною несвідомо відбувається на інстинктивно-фізичному рівні, який іноді найбільш ефективно і результативно продукує невербальний діалог.

Важливу роль у сприйнятті засобів виразності в танці та формуванні танцювальної лексики відіграє ракурс. Ракурс – це положення людського тіла в просторі. Як зауважує В. Шевченко, при створенні танцювального образу персонажа ракурс несе велике смислове та композиційне навантаження. При створенні хореографічного твору будь-який ракурс може добре виглядати зі сцени, якщо він «працює» на основну ідею, яку потрібно донести до глядача через цей хореографічний твір. Таких ракурсів багато. Це і «анфас» (обличчям прямо до глядача), і повороти на три чверті, і косі рухи, і профіль, і пози спиною до глядача [9]. Це означає, що як і будь-яка мова, мова танцю знаходиться у постійному русі та розвитку.

Дослідник В. Литвиненко впевнений, що розкрити художні образи в хореографічних творах допомагає композиційний малюнок [6]. Цей важливий засіб танцю робить музичні форми широко впізнаними. Композиційний малюнок танцю розвивається і формується за законами мистецтва, перетікаючи з найпростішого у найскладніший. Він побудований на контрастності. Крім того може бути застосований принцип повторення компо-зиційного малюнку у постановці. У народних танцях

малюнок має візерунчастий вигляд, розкриваючи національний колорит і спектр постановки. У танці малюнком ми називаємо переміщення танцюриста або групи танцюристів по сцені або іншому майданчику, на якому створюються виконавцями різноманітні танцювальні форми та фігури: еліпси, кола, діагоналі, спіралі, паралельні лінії, трикутники і квадрати тощо для максимального розкриття ідеї, образу, психологічної напруги, цілісної композиції.

Зрозумілим є той факт, що давній і сучасний народний танець відрізняються своєю танцювальною мовою. Збагачення мови танцю не означає введення в танець новітніх компонентів стандартної «конструкції», які є незмінними і придатними для використання всіма і в будь-який час. Кожен рух, навіть якщо він дуже красивий, дуже ефектний і технічно складний, але не працює на образ танцю, не є його засобом виразності. Танцювальна комбінація, як і вся лексика, повинна виникати з ідеї самого танцю, використання відповідних елементів і бути підпорядкована його змісту. Справжня витонченість танцювального номера, незалежно від того, простий він чи складний, залежить від глибини і правдивості емоцій і думок, виражених зрозумілою і природною танцювальною мовою.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Таким чином, застосування лексики народного танцю у сучасних хореографічних постановках вимагає від майбутнього хореографа неабияких знань і навичок роботи з лексичним наповненням та технічними принципами хореографії. Розуміння значення народної танцювальної лексики як виразального засобу, є одним з пріоритетних завдань для майбутнього фахівця. Використання лексики народного танцю для постановки хореографічної композиції сприяє відображенню національних особливостей народу, його життєвого устрою, характеру, моралі та етики, формуванню інтересу до національної культури та розуміння значення народного танцю.

Перспективи подальших досліджень убачаємо у визначенні ефективності реалізації організаційно-педагогічних умов формування інтересу до розуміння значення народного танцю у процесі фахової підготовки майбутніх хореографів.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Василенко К. Лексика українського народно-сценічного танцю. Київ, 1996. 493 с.
2. Гордєєв В. Лексика українського народного танцю як предмет наукового дослідження. *Вісник міжнар. слов'янського ун-ту «Харків». Серія «Мистецтвознавство»*. Харків, 2007. Т. X. № 1. С. 30–31.

3. Гордєєв В. Формування структурно-образних та символічних особливостей хореографічної лексики українського народного танцю // *Українська культура. Минуле, сучасне, шляхи розвитку. зб. Напрям «Мистецтвознавство»*. Рівне: РДГУ, 2018. Вип. 28. С. 213–222.
4. Грек В. Інтерпретація народного танцю засобами сучасної хореографії // *Актуальні питання культурології*. Рівне: РДГУ. 2017. Вип. 17. С. 168–171.
5. Зайцев Є., Колесниченко Ю. Основи народно-сценічного танцю. Вінниця, 2007.
6. Литвиненко В. Мова національного танцю // *Культура і мистецтво у сучасному світі*: наук. зап. КНУКіМ. Київ, 2011. Вип. 12. С. 243–248.
7. Плахотнюк О. Фольк-джаз-танець у контексті розвитку сучасного хореографічного мистецтва України // *Вісник Львів. ун-ту. Серія «Мистецтвознавство»*. Вип. 12. Львів, 2013. С. 242–247.
8. Поклад І. Танець та його функції в історії людства (культурно-історичний та психологічний аналіз). Київ: Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології, 2004. С. 227–232.
9. Шевченко В. Мистецтво балетмейстера в народно-сценічній хореографії: Навч.-метод. посібн. для ВНЗ культури і мистецтв України. Київ: ДАКККіМ, 2006. 184 с.

REFERENCES

1. Vasylenko, K. (1996). *Leksyka ukrayins'koho narodno-stsenichnoho tantsyu*. [Vocabulary of Ukrainian folk and stage dance]. Kyiv.
2. Hordyeyev, V. (2007). *Leksyka ukrayins'koho narodnoho tantsyu yak predmeta naukovoho doslidzhennya*. [Vocabulary of Ukrainian folk dance as a subject of scientific research]. Kharkiv.
3. Hordyeyev, V. (2018). *Formuvannya strukturno-obraznykh ta symvolichnykh osoblyvostey khoreografichnoyi leksyky ukrayins'koho narodnoho tantsyu*. [The formation of structural-figurative and symbolic features of the choreographic vocabulary of Ukrainian folk dance]. Rivne.
4. Hrek, V. (2017). *Interpretatsiya narodnoho tantsyu zasobamy suchasnoyi khoreografiyi*. [Interpretation of folk dance by means of modern choreography]. Rivne.
5. Zaytsev, YE., Kolesnychenko, YU. (2007). *Osnovy narodno-stsenichnoho tantsyu*. [Basics of folk stage dance]. Vinnytsya.
6. Lytvynenko, V. (2011). *Mova natsional'noho tantsyu*. [The language of national dance]. Kyiv.
7. Plakhotnyuk, O. (2013). *Fol'k-dzhaz-tanets' u konteksti rozvytku suchasnoho khoreografichnoho mystetstva Ukrainy*. [Folk jazz dance in the context of the development of modern choreographic art of Ukraine]. L'viv.
8. Poklad, I. (2004). *Tanets' ta yoho funktsiyi v istoriyi lyudstva (kul'turno-istorychnyy ta psykholohichnyy analiz)*. [Dance and its functions in human history (cultural-historical and psychological analysis)]. Kyiv.
9. Shevchenko, V. (2006). *Mystetstvo baletmeystera u narodno-stsenichniy khoreografiyi*. [The art of the ballet master in folk stage choreography]. Kyiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ВІЛЬХОВЧЕНКО Тетяна Іванівна – старший викладач кафедри музичного мистецтва та хореографії ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

Наукові інтереси: дослідження проблем формування художньо-естетичної культури хореографа у процесі професійної підготовки.

ПОНОМАРЕНКО Олена Андріївна – концертмейстер кафедри музичного мистецтва та хореографії ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

Наукові інтереси: дослідження проблем формування художньо-естетичної культури хореографа у процесі професійної підготовки.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

VILKHOVCHENKO Tetiana Ivanivna – Senior Lecturer of the Department of Musical Art and Choreography, State Institution «Luhansk Taras Shevchenko National University».

Circle of scientific interests: studying the problems of forming the artistic and aesthetic culture of a choreographer in the process of professional training.

PONOMARENKO Olena Andriiivna – Concertmaster of the Department of Musical Art and Choreography, State Institution «Luhansk Taras Shevchenko National University».

Circle of scientific interests: studying the problems of forming the artistic and aesthetic culture of a choreographer in the process of professional training.

Стаття надійшла до редакції 4 серпня 2024 р.

УДК 378.091.3:373.3.011.3-051[:321.7(481)

DOI: https://doi.org/10.59694/ped_sciences.2024.09.107

ЗОЛОТАРЕНКО Тетяна Олександрівна –

аспірантка кафедри початкової освіти та інноваційної педагогіки, Український державний університет імені Михайла Драгоманова

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-7533-4676>,

e-mail: t.o.zolotarenko@npu.edu.ua

ІНДЕКСИ ДЕМОКРАТІЇ ЯК ПОКАЗНИКИ РЕАЛІЗАЦІЇ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ У ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ У КОРОЛІВСТВІ НОРВЕГІЯ

ЗОЛОТАРЕНКО Тетяна Олександрівна. ІНДЕКСИ ДЕМОКРАТІЇ ЯК ПОКАЗНИКИ РЕАЛІЗАЦІЇ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ У ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ У КОРОЛІВСТВІ НОРВЕГІЯ

Стаття присвячена вивченню суті, видів та ролі індексів вимірювання соціологічних явищ у контексті впровадження громадянської освіти у фахову підготовку майбутніх учителів країни з високим рівнем розвитку демократії. У змісті проаналізовано індекси вимірювання різних демократичних явищ, які впливають на впровадження громадянської освіти у державі. На прикладі освітніх програм підготовки майбутніх учителів окремих ЗВО Королівства Норвегії, висвітлено використання індексів демократії (Democracy Index та Global Youth Development Index (YDI)) для розробки змісту, форм, методів і засобів їхньої фахової підготовки.

Ключові слова: громадянська освіта, демократія, індекс, Королівство Норвегія, фахова підготовка майбутніх учителів.

ZOLOTARENKO Tetiana. DEMOCRACY INDICES AS INDICATORS OF THE IMPLEMENTATION OF CIVIC EDUCATION IN THE PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE TEACHERS IN THE KINGDOM OF NORWAY

The article is devoted to the study of the essence, types and role of indices of measuring sociological phenomena in the context of introducing civic education into the professional training of future teachers in a country with a high level of democracy.

The content analyses the indices of measuring democratic phenomena, in particular: Freedom in the World Index, Global Competitiveness Index (GCI), Democracy Perception Index (DPI), Varieties of Democracy (V-Dem) Index, Corruption Perceptions Index (CPI), Rule of Law Index, Human Freedom Index (HFI), Index of African Governance (IIAG), Bribe Payers Index (BPI), The Social Progress Index (SPI),

Global Hunger Index (GHI), Global Slavery Index, Global Youth Development Index (YDI), Global Education Index (GEI), Inclusive Internet Index, Global Democracy Barometer, Happy Planet Index (HPI), Global Terrorism Index (GTI), Global Hunger and Climate Vulnerability Index, Global Open Data Index (GODI), Global Urban Competitiveness Report (GUCR), Global AgeWatch Index and Human Development Index (HDI).

It has been established that these indices have a significant impact on the implementation of civic education in the state, as they objectively determine the leaders of democracy using quantitative indicators. This, in turn, gives impetus to the study of the experience of the Kingdom of Norway and its implementation in countries where civic education is at the stage of formation or post-war recovery.

On the example of educational programmes for future teachers in some Norwegian higher education institutions, the article highlights the use of democracy indices (Democracy Index and Global Youth Development Index (YDI)) to develop the content, forms, methods and means of their professional training both during classes and extracurricular activities. This approach affects the level of students' own civic competence and ensures its proper formation in students in their future professional activities.

We believe that further detailed study of democracy indices and their relationship with the process of forming an active citizen is promising, in order to introduce them into the content of professional training of future teachers of Ukraine.

Keywords: *civic education, democracy, index, Kingdom of Norway, professional training of future teachers.*

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми.

Важливим інструментом для вивчення різноманітних соціологічних проявів та явищ є статистичні індекси. Соціальні явища, такі як: економічний розвиток, задоволення життям, якість освіти чи здоров'я, можуть бути складними і мають багато аспектів. Індекси надають можливість вимірювати їх узагальнено, демонструючи цілісну картину. Вони дозволяють порівнювати різні країни, регіони або групи населення за різними соціальними аспектами. Це допомагає розуміти рівень розвитку та динаміку змін у різних соціальних контекстах.

Індекси дозволяють вести моніторинг і оцінку соціальних явищ протягом певного часу, щоби оцінити динаміку. За допомогою них науковці можуть оцінювати зміни у соціальних показниках і реагувати на них. Індекси можуть служити основою для прийняття політичних рішень і розробки стратегій управління у сфері соціальної політики. Вони дозволяють швидко та ефективно узагальнити складну інформацію та передати її широкій аудиторії. Таким чином індекси вимірювання відіграють важливу роль у дослідженні будь-яких процесів, зокрема у галузі освіти.

В умовах війни і перспектив повоєнної відбудови доцільним є проведення досліджень, у яких би було проаналізовано підходи до реалізації ідей громадянської освіти у вітчизняних та зарубіжних ЗВО крізь призму індексів демократії. Це допоможе розробити більш чіткі орієнтири підготовки фахівців різних галузей за зразком країн із розвинутою демократією та впровадити їх у систему вищої освіти України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості становлення громадянської освіти

в Україні стали предметом дослідження таких вчених як: С. Борчук, М. Санкович [1], Ю. Окуньовська [5], О. Пометун [6], О. Саблук [8], Я. Чуприна [10], І. Федоров [11] та інших.

Цінним для нашого наукового пошуку є праці українських компаративістів, що присвячені концептуальним засадам професійної освіти в Європі та США в епоху глобальної комунікації (Н. Бідюк, Т. Кучай, О. Локшина, С. Сисоева, В. Третько та ін.); дослідників, які вивчають зарубіжний досвід у питаннях розвитку громадянської освіти загалом і впровадження основних ідей у систему освіти різних країн (К. Біницька, Н. Вишнеvsька, В. Жерноклеєв, Н. Когут, Д. Нуше (D. Nusche), О. Огієнко, І. Хоменко [9], Л. Черток), здійснюють ретроспективний огляд (С. Микитюк [4], Н. Іванець [2]), вивчають загальні орієнтири становлення та розвитку педагогічної та громадянської освіти (О. Локшина, Т. Ремех [7] та ін.). Однак, нами не було виявлено досліджень пов'язаних безпосередньо із вивченням індексів демократії та їхніх проявів на втіленні ідей громадянської освіти у вищій освіті Королівства Норвегії.

З огляду на це, **метою статті** є теоретичний аналіз сутності та видів індексів демократії як маркерів громадянської освіти і впровадження окремих з них у фахову підготовку майбутніх учителів у Королівстві Норвегія.

Виклад основного матеріалу дослідження. Загальновідомо, що індекси вимірювання – це інструменти оцінки та порівняння якості явища за певними показниками [12]. Вони відіграють важливу роль у контексті вимірювання та аналізу різноманітних аспектів суспільного життя, економіки, екології та інших галузей. Кількісні

показники таких досліджень стають основою для подальшого наукового вивчення і розроблення стратегії щодо ефективної оптимізації параметрів індексу і, як наслідок, покращення рівня життя. Існує велика кількість різних індексів вимірювання. Зокрема:

1. «Індекс людського розвитку (HDI)». Вимірює рівень життя, доступ до освіти та тривалість життя, розглядаючи ці показники у контексті національних середніх значень.

2. «Всесвітній індекс щастя (World Happiness Report)». Оцінює щастя населення країн на основі відповіді 1000 респондентів на запитання: «Який рівень Вашого добробуту за десятибальною шкалою?». Опитування проводиться у всіх країнах світу.

3. «Індекс конкурентоспроможності (Global Competitiveness Index)». Визначає конкурентоспроможність країн з урахуванням економічних, технологічних та інфраструктурних факторів.

4. «Індекс сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index)». Вимірює рівень корупції в суспільстві та державних структурах.

5. «Індекс рівня щасливих пенсіонерів (Global Retirement Index)». Оцінює якість життя пенсіонерів, враховуючи фактори, такі як фінансова безпека, здоров'я та якість обслуговування.

6. «Індекс свободи преси» (Press Freedom Index). Вимірювання ґрунтується на результатах опитування організацій-партнерів «Репортерів без кордонів», журналістів, науковців, юристів та правозахисних організацій по усьому світу.

7. «Індекс споживчих цін (ІСЦ)». Індекс інфляції, що показує, яким чином змінилася вартість життя у країні чи регіоні за певний період часу (місяць, рік тощо).

8. «Індекс розвитку глобальних технологій» («Global Innovation Index»). Спрямований на визначення лідера з інновацій.

9. «Індекс гендерної нерівності». Відображає наявність чи відсутність нерівності між чоловіками та жінками у всіх можливих досягненнях на ринку праці, у контексті прав та обов'язків, а також у рамках репродуктивного здоров'я.

10. «Глобальний індекс миру» («Global Peace Index, GPI»). Спроба визначити рівень напруженості/миру у всіх країнах світу шляхом виокремлення мирних держав та країн, що не схильні до миру. Вимірювання здійснюється шляхом аналізу як внутрішніх (рівень злочинності), так і зовнішніх (війни та витрати на них) факторів.

Точної кількості індексів вимірювання визначити неможливо, оскільки це зумовлено постійним удосконалення наукометрії, яка і здійснює статистичні дослідження. Однак,

беззаперечним є той факт, що індекси вимірювання відіграють важливу роль у формуванні комплексного образу різних аспектів життєдіяльності суспільства та світу загалом.

Розглядаючи це питання крізь призму демократії та громадянської освіти в контексті теми нашого наукового пошуку, можна виокремити Democracy Index, розроблений The Economist Intelligence Unit (EIU). Він є найвідомішим індексом цього типу та оцінює рівень демократії в усіх країнах світу за такими критеріями: 1) політичний процес (обрання та формування уряду); 2) громадянські свободи (права та свободи громадян); 3) ефективність уряду (робота уряду та його вплив); 4) політична участь (рівень участі громадян у політичному процесі); 5) політична культура (рівень довіри до політичних інститутів). На основі цих показників здійснюється класифікація країн та їхня відповідність «повній демократії», «неповній демократії», «країн гібридного типу», та «країн з авторитарним режимом». Згідно з рейтингом, що був складений у 2023 році, до п'ятірки лідерів увійшли такі країни з повноцінною демократією як: Королівство Норвегія, Нова Зеландія, Фінляндія, Швеція та Ісландія [13].

Однак, є і інші рейтинги, які надають широкий аналіз різних напрямів розвитку і втілення засад демократії. Деякі з них представлені у таблиці 1.

Таблиця 1
Індекси вимірювання демократії та дотичних категорій

№	Назва індексу вимірювання	Коротка характеристика	QR-код для переходу на сайт з детальною інформацією
1.	Freedom in the World Index	Дослідження глобальних тенденцій, щодо політичних прав та громадських свобод за останні 50 років.	 https://freedomhouse.org/report/freedom-world
2.	Global Competitiveness Index (GCI)	Звіт щодо питань конкурентоспроможності країн світу. Визначення рівня продуктивності країни.	 https://www.weforum.org/publications/the-global-competitiveness-report-2020/

3.	Democracy Perception Index (DPI)	Дослідження демократії, яке охоплює понад 50 країн, опитуючи понад 75% населення.	 https://www.allianceofdemocracies.org/democracy-perception-index/
4.	Varieties of Democracy (V-Dem) Index	Аналізує демократію в країні за такими показниками як: індекс виборчої демократії, індекс ліберальної демократії, індекс демократії участі, індекс дорадчої демократії та індекс егалітарної демократії.	 https://v-dem.net/
5.	Corruption Perceptions Index (CPI)	Визначає рівень корупції у країнах світу	 https://bit.ly/4a05Edo
6.	Rule of Law Index	Оцінює індекс верховенства права	 https://bit.ly/3vuo3zM
7.	Human Freedom Index (HFI)	Оцінює рівень особистої, економічної і політичної свободи.	 https://www.cato.org/human-freedom-index/2023
8.	Index of African Governance (IAG)	Оцінка рівня управління у країнах Африки.	 https://mo.ibrahim.foundation/iiag
9.	Bribe Payers Index (BPI)	Вимірює індекс хабарництва.	 https://www.transparency.org/en/publications/bribe-payers-index-2011

10.	The Social Progress Index (SPI)	Спрямований на визначення рівня соціального прогресу.	 https://www.socialprogress.org/2024-social-progress-index/
11.	Global Hunger Index (GHI)	Вимірювання рівня голоду у країнах світі.	 https://bit.ly/3viVGEK
12.	Global Slavery Index	Визначає рівень сучасного рабства у країнах світу.	 https://www.walkfree.org/global-slavery-index/
13.	Global Youth Development Index (YDI)	Вимірювання розвитку молоді у різних країнах світу.	 https://bit.ly/43xD8xm
14.	Global Education Index (GEI)	Оцінювання якості освіти у різних країнах світу.	 https://www.educationinsight.uk/gei/indicators.html
15.	Inclusive Internet Index	Вимірювання рівня доступності та використання Інтернету у світі.	 https://impact.economist.com/projects/inclusive-internet-index/
16.	Global Democracy Barometer	Комплексно оцінює стан демократії у країнах світу.	 https://democracybarometer.org/
17.	Happy Planet Index (HPI)	Визначає добробут людей та стан навколишнього середовища.	 https://happyplanetindex.org/

18.	Global Terrorism Index (GTI)	Вимірювання загального індексу тероризму.	 https://www.economicsandpeace.org/global-terrorism-index/
19.	Global Hunger and Climate Vulnerability Index	Поєднує дослідження показників голоду та вразливості до змін клімату.	 https://weadapt.org/knowledge-base/vulnerability/the-food-insecurity-and-climate-change-vulnerability-index/
20.	Global Open Data Index (GODI)	Оцінює відкритості та доступності даних у різних країнах.	 http://index.okfn.org/
21.	Global Urban Competitiveness Report (GUCR)	Аналізує конкурентоспроможність міст у світі.	 https://unhabitat.org/sites/default/files/2020/10/global_urban_competitiveness_report_2019-2020_the_world_300_years_of_transformation_into_city.pdf
22.	Global AgeWatch Index	Вимірює якість життя літніх громадян у країнах світу.	 http://www.globalagewatch.org/
23.	Human Development Index (HDI)	Оцінка середнього досягнення в ключових аспектах людського розвитку: довге і якісне життя, наявність знань і гідний рівень життя.	 https://hdr.undp.org/

Використання статистичних даних дуже важливе під час наукової розробки проблеми. Це уможливує визначення кількісних показників досліджуваного явища на початку

та чітко прослідковувати зміни, шляхом спостереження чи проведення експериментального дослідження.

Детальний аналіз результатів індексів, які вимірюють демократію та дотичні категорії, що описані у статті, свідчить про лідерські позиції Королівства Норвегія за усіма показниками. Разом з тим, ретроспективний аналіз досвіду впровадження ідей громадянської освіти у Європі виявив, що такі високі результати цієї держави зберігаються протягом тривалого проміжку часу.

Рівень індексів демократії суттєво впливає на усі сфери суспільного життя, у тому числі і на фахову підготовку майбутніх учителів початкової школи у Королівстві Норвегія. У нашій попередній публікації ми частково висвітлили як це реалізується шляхом наскрізного впровадження громадянської освіти у освітні програми ЗВО досліджуваної країни (Університет Осло (University of Oslo), Університет Тромсе (Universitetet i Tromsø), Норвезький університет природничих наук і технології (Norwegian University of Science and Technology), що сприяє розвитку демократичних цінностей, прав людини, участі в громадянському житті та критичного мислення. Водночас, майбутні вчителі вивчають методики, які сприяють розвитку демократичних навичок у дітей. Це включає розвиток в учнів критичного мислення, навичок вирішення конфліктів, розуміння прав та обов'язків громадян [3].

Окремо слід зазначити, що індекси демократії впливають і на підхід до викладання дисциплін. Як свідчить аналіз навчальних планів підготовки майбутніх педагогів, змісту окремих дисциплін, позанавчальної роботи, у ЗВО активно впроваджуються інтерактивні методи пізнання, які втілюються шляхом залучення здобувачів освіти до обговорень, дискусій та роботи у команді. Майбутні учителі здобувають практичні навички, щодо впровадження громадянської освіти в початковій школі, включаючи організацію учнівського самоврядування, проекти з місцевими громадами та інші заходи, які стимулюють активну громадянську позицію [3]. Усе це, на нашу думку, є проявом таких індексів демократії як Democracy Index та Global Youth Development Index (YDI). Таким чином, індекси демократії безпосередньо впливають на формування змісту і методів підготовки вчителів, які потім передають демократичні цінності і навички своїм здобувачами освіти.

Це усе вказує на ефективність системи громадянської освіти, яка виховує свідомих та активних громадян, що на високому рівні володіють критичним мисленням. Відповідно до цього, вивчення досвіду Королівства Норвегія у контексті розвитку демократії зага-

лом та громадянської освіти зокрема, у сфері вищої освіти при підготовці фахівців може бути цінним для держав з демократією, яка тільки розвивається.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. За умов війни, ініційованої росією проти України, розвиток громадянської освіти надзвичайно важливий. Насамперед, це пов'язано з тим, що війна – це випробування для демократичних цінностей. Натомість зміцнення демократії допомагає зберегти основи свободи, прав людини та верховенства закону. Держави, які розвинули повноцінну демократію, більш стійкі до змін під час війни через можливість впровадження реформ та адаптації до змінних умов. Демократичні інституції можуть дозволяють державам краще реагувати на виклики, що виникають під час війни. Розвиток демократії сприяє залученню громадян до процесів вирішення проблем та прийняття стратегічних рішень під час війни.

Цінним у контексті розвитку громадянської освіти є індекси вимірювання, оскільки вони надають можливість кількісно охарактеризувати показники сформованості кожного компоненту демократичної системи загалом та складових громадянської освіти у фаховій підготовці майбутніх учителів, зокрема. Такий підхід уможливило здійснення об'єктивного оцінювання та розроблення шляхів покращення ситуації.

Перспективними вважаємо подальші наукові розвитку у цьому напрямі, зокрема пов'язані з детальним вивченням кожного індексу та його впливу на розвиток громадянської освіти для майбутніх учителів.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Борчук С., Санкович М. Громадянська освіта в Україні: виклики та перспективи. Теорія та методика навчання суспільних дисциплін: науково-педагогічний журнал. Вип. 10. / Заг. ред. доц. Моцак С. І. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка. 2023. С. 46–51.
2. Іванець Н. В. Громадянська освіта: сприяння активному громадянству у складному світі. *Медіаграмотність та соціальна відповідальність педагогів в умовах війни в Україні*: матеріали доповідей та виступів учасників Всеукраїнського круглого столу з міжнародною участю, м. Київ, Український державний університет імені Михайла Драгоманова, 20 березня 2023 року. К. : Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова. 2023. С. 25–28.
3. Золотаренко Т. О. Громадянська освіта у фаховій підготовці майбутніх учителів у Королівстві Норвегія. *Освітньо-науковий простір» «Educational Scientific Space» (ESS)*. Науковий журнал. Вип. 4 (2 - 2024)/ Український державний університет імені Михайла Драгоманова [гол. Ред. д-р пед.наук, проф. Матвієнко О. В.]. Київ: Видавництво Ліра-К, 2024. С. 53–60.
4. Микитюк С. О. Історико-педагогічні умови формування громадянської освіти в Україні у другій половині XIX – початку XX століття. *Topical aspects of social science disciplines and innovative methods and technologies of their learning and teaching : scientific monograph*. Riga: Baltija Publishing, 2023. С. 161–184.
5. Окуньовська Ю. В. Становлення громадянської освіти в Україні. *Політичне життя*. 2023. Вип. 2. С. 13–17.
6. Пометун О. Навчання історії й громадянської освіти як чинник формування національної й громадянської ідентичності учнів в умовах війни та повоєнного розвитку України. *Український педагогічний журнал*. 2023. Вип. 2. С. 62–72.
7. Ремех Т. О. Громадянська освіта як засіб формування ціннісно-сміслових орієнтацій здобувачів освіти. *Громадянська компетентність як ключова у формуванні демократичного суспільства України*. Видавництво ХОШПО імені Анатолія Назаренка, м. Хмельницький, Україна, 2023. С. 185–187.
8. Саблук О. О. Громадянська освіта українського суспільства. *Інформаційне суспільство: технологічні, економічні та технічні аспекти становлення (випуск 79): матеріали Міжнародної наукової інтернет-конференції, (м. Тернопіль, Україна м. Переворськ, Польща, 6-7 липня 2023 р.)* [редкол.: О. Патряк та ін.]; ГО «Наукова спільнота»; WSSG w Przeworsku. Тернопіль, 2023. С. 66–69.
9. Хоменко І. В. Громадянська освіта учнів у системі загальної середньої освіти Німеччини. *Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика* : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф., Харків, 16-18 берез. 2023 р. Харків: ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2023. С. 124–126.
10. Чуприна Я. Громадянська освіта як складова навчального процесу в умовах нової української школи. *Актуальні питання дослідження історичної науки й викладання предметів громадянської та історичної освітньої галузі в умовах реформування*: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (Глухів, 28 листопада 2023 року). 2023. С. 303–305.
11. Чуприна Я., Федоров І. Громадянська освіта як складова освітнього процесу в умовах Нової української школи. *Вступне слово*. 2022. №1. С. 208–210.
12. Index. Cambridge dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/index>
13. Most Democratic Countries. URL: <https://wisevoter.com/country-rankings/most-democratic-countries/>

REFERENCES

1. Borchuk, S., & Sankovych, M. (2023). *Hromadianska osvita v Ukraini: vyklyky ta perspektyvy*. [Civic Education in Ukraine: Challenges and Prospects].
2. Ivanets, N. V. (2023). *Hromadianska osvita: spriannia aktyvnomu hromadianstvu u skladnomu sviti*. [Civic education: promoting active citizenship in a complex world].

3. Zolotareno, T. O. (2023). *Hromadianska osvita u fakhovii pidhotovtsi maibutnikh uchyteliv u Korolivstvi Norvehiia*. [Civic education in the professional training of future teachers in the Kingdom of Norway]. Kyiv.
4. Mykytiuk, S. O. (2023). *Istoryko-pedahohichni umovy formuvannia hromadianskoi osvity v Ukraini u druii polovyni KhKh – pochatku KhKh stolittia*. [Historical and Pedagogical Conditions for the Formation of Civic Education in Ukraine in the Second Half of the Nineteenth and Early Twentieth Centuries]. Riga.
5. Okunovska, Yu. V. (2023). *Stanovlennia hromadianskoi osvity v Ukraini*. [The development of civic education in Ukraine].
6. Pometun, O. (2023). *Navchannia istorii y hromadianskoi osvity yak chynnyk formuvannia natsionalnoi y hromadianskoi identychnosti uchniv v umovakh viiny ta povoiennoho rozvytku Ukrainy*. [Teaching History and Civic Education as a Factor in the Formation of Students' National and Civic Identity in the Context of War and Postwar Development of Ukraine].
7. Remekh, T. O. (2023). *Hromadianska osvita yak zasib formuvannia tsinnisno-smyslovykh oriantatsii zdobuvachiv osvity. Hromadianska kompetentnist yak kliuchova u formuvanni demokratychnoho suspilstva Ukrainy*. [Civic education as a means of shaping the value and sense orientations of students]. Khmelnytskyi.
8. Sabluk, O. O. (2023). *Hromadianska osvita ukrainskoho suspilstva*. [Civic education of Ukrainian society]. Ternopil.
9. Khomenko, I. V. (2023). *Hromadianska osvita uchniv u systemi zahalnoi serednoi osvity Nimechchyny*. [Civic education of students in the system of general secondary education in Germany]. Kharkiv.
10. Chupryna, Ya. (2023). *Hromadianska osvita yak skladova navchalnogo protsesu v umovakh novo ukrainskoi shkoly*. [Civic education as a component of the educational process in the new Ukrainian school]. Hlukhiv.
11. Chupryna, Ya., & Fedorov, I. (2022). *Hromadianska osvita yak skladova osvithnoho protsesu v umovakh Novo ukrainskoi shkoly*. [Civic Education as a Component of the Educational Process in the New Ukrainian School].
12. *Index. Cambridge dictionary*. (2024). Retrieved from: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/index> [in English].
13. *Most Democratic Countries*. (2024). Retrieved from: <https://wisevoter.com/country-rankings/most-democratic-countries/> [in English].

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

ЗОЛОТАРЕНКО Тетяна Олександрівна – аспірантка кафедри початкової освіти та інноваційної педагогіки, Український державний університет імені Михайла Драгоманова

Наукові інтереси: критичне мислення, технології дистанційного та змішаного навчання, громадянська освіта, особливості формування громадянської компетентності в майбутніх вчителів початкової школи в Королівстві Норвегія.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

ZOLOTARENKO Tetiana – PhD student at the Department of Primary Education and Innovative Pedagogy, Dragomanov Ukrainian State University.

Circle of scientific interests: critical thinking, distance and blended learning technologies, civic education, peculiarities of forming civic competence in future primary school teachers in the Kingdom of Norway.

Стаття надійшла до редакції 3 серпня 2024 р.

УДК: 378.011.3-057-021.414:793.3

DOI: https://doi.org/10.59694/ped_sciences.2024.09.113

КЛИМ'ЮК Юрій-Станіслав Вячеславович – аспірант Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
 ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-8027-7912>
 e-mail: yu.v.klymiuk@npu.edu.ua

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АКсіОЛОГіЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ПІДГОТОВЦІ ПЕДАГОГІВ-ХОРЕОГРАФІВ

КЛИМ'ЮК Юрій-Станіслав Вячеславович. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АКсіОЛОГіЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ПІДГОТОВЦІ ПЕДАГОГІВ-ХОРЕОГРАФІВ

У статті розглянуто проблему аксіологічної компетентності педагога-хореографа, визначено її сутність, зміст та структурні компоненти. Доведено, що аксіологічна компетентність педагога-хореографа є особистісним інтегрованим утворенням, яке характеризується високим рівнем професійної майстерності на засадах глибоко вмотивованої аксіологічної установки. У його діяльності аксіологічна компетентність

набуває провідного значення, оскільки осягнення хореографічного мистецтва починається з інтерпретації його творів, із здатності особистості емоційно-чуттєво, а потім інтелектуально їх сприймати крізь призму естетичного ідеалу.

Ключові слова: педагог-хореограф, аксіологічна компетентність, модель аксіологічної компетентності, ціннісні орієнтації, мистецька освіта.

KLYMIUK Yurii-Stanislav Vyacheslavovich. THEORETICAL PRINCIPLES OF ENSURING AXIOLOGICAL COMPETENCE IN THE TRAINING OF EDUCATORS-CHOREGRAPHERS

The article examines the problem of axiological competence of the teacher-choreographer, defines its essence, content and structural components. It has been proven that the axiological competence of a teacher-choreographer is a personal integrated formation, which is characterized by a high level of professional skill on the basis of a deeply motivated axiological attitude. In his work, axiological competence acquires a leading importance, since the understanding of choreographic art begins with the interpretation of his works, with the ability of the individual to perceive them emotionally-sensually, and then intellectually through the prism of the aesthetic ideal.

To form the axiological competence of the future teacher of choreography, a methodical model of choreography training has been developed, which contains a conceptual and structural-content aspect and is aimed at forming, on the one hand, the personal qualities of future teachers of choreography, and on the other hand, the acquisition of knowledge, abilities and skills necessary for further pedagogical activity. The structure of axiological competence of a teacher-choreographer includes motivational-targeted, cognitive-argumentative, interpretive-creative and emotional-reflective components.

Keywords: teacher-choreographer, axiological competence, model of axiological competence, value orientations, art education.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Сучасна модернізація мистецької освіти передбачає підготовку фахівців, здатних постійно удосконалювати свою професійну діяльність. Визначального значення у цьому процесі набуває розробка нової стратегії навчання з позицій аксіології, виявлення нових механізмів трансляції цінностей в освітньому і виховному процесах.

Саме тому сьогодні відбувається активний пошук нової моделі забезпечення аксіологічної компетентності фахівців у галузі мистецької освіти, яка стане важливим чинником у досягненні їх високих результатів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Філософські аспекти ціннісної проблематики знайшли своє висвітлення у працях сучасних вчених – В. Андрущенко, І. Бега, І. Зязюна, В. Кременя, С. Кримського, В. Огнев'юка. Педагогічний аспект цієї проблеми представлений у дослідженнях О. Савченко, О. Сухомлинської, Н. Нічкало, Н. Ткачової. Окремі питання аксіологічної спрямованості фахівців у галузі мистецької освіти висвітлюються у дослідженнях А. Козир, Н. Мозгальнової, О. Отич, В. Орлова, Г. Падалки, О. Ребрової, О. Рудницької, О. Ростовського, О. Щолокової та ін. Ці науковці зосереджують свою увагу на питаннях естетичного ставлення до мистецтва, важливості формування ціннісних орієнтацій учнівської молоді в контексті аксіологічної підготовки вчителя мистецтва. Зазначена проблема також висвітлюється сучасними науковцями у галузі мистецтвознавства,

зокрема в працях О. Копієвської та Н. Максимовської.

Водночас формування аксіологічної компетентності вчителя хореографічних дисциплін як важливої умови його професійної діяльності не знайшла свого висвітлення у педагогічних дослідженнях. Тому провідним завданням нашого дослідження стала розробка нової моделі формування аксіологічної компетентності вчителя хореографічних дисциплін у процесі фахового навчання.

Мета статті – здійснити аналіз теоретико-методичних засад побудови організаційної моделі аксіологічної компетентності вчителів хореографічних дисциплін у процесі фахової підготовки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Потреба у розробці моделі аксіологічної компетентності вчителів хореографічних дисциплін виникла внаслідок необхідності подолання протиріч, які існують в системі їх фахової підготовки. Такими протиріччями у навчальному процесі виступають: широке застосування поняття «аксіологічна компетентність» у педагогічній лексичі та недостатнє обґрунтування її сутності, змісту і структури у сфері хореографічної освіти; нагальна потреба у підготовці педагога-хореографа, здатного до інновацій у відповідності з пріоритетами мистецької освіти та реальним рівнем випускників ВНЗ; важливістю формування інноваційного потенціалу педагога-хореографа в умовах модернізації мистецької освіти та відсутністю визначених критеріїв його оцінювання.

Зазначимо, що у науковій літературі модель визначається як «міра», «взірець» або «норма». Наприклад, В.Штофф у роботі «Моделювання і філософія» дотримується думки, що «модель» – це організована в подумках система, яка здатна відображати і заміщувати об'єкт дослідження. Вивчаючи її, можна отримати нову інформацію про об'єкт, що зображується» [11, с. 89]. Натомість В.Шинкарук на сторінках філософського словника відзначає, що для кожної моделі існує її прототип або оригінал – тобто той об'єкт, для зміцнення якого вона призначається. Таким чином, розроблена модель допомагає досліднику створити конкретний образ досліджуваного об'єкта, у якому віддзеркалюються реальні або передбачувані його властивості.

Отже, у широкому розумінні моделювання – це спосіб дослідження будь-яких явищ, процесів або об'єктів шляхом побудови і аналізу їх моделей. Воно є однією з основних категорій теорії пізнання і важливим обґрунтованим методом наукових досліджень в багатьох сферах людської діяльності. У педагогіці моделювання розглядається як метод наукового та філософського пізнання педагогічних процесів, за допомогою якого зображуються і вивчаються відповідні явища.

У нашому дослідженні розробка експериментальної моделі лежить у площині формування науково обґрунтованої й компетентісно спрямованої стратегії хореографічного навчання студентів. Тому створюючи організаційну модель, а також визначаючи шляхи її реалізації, ми орієнтувалися не тільки на внутрішні реалії вищих навчальних закладів, а й відстежували загальноосвітні тенденції забезпечення хореографічного навчання.

Аналіз наукових праць, присвячених проблемі фахової підготовки вчителів хореографічних дисциплін дозволив виокремити мотиваційно-цільовий, когнітивно-аргументований, інтерпретаційно-творчий та емоційно-рефлексивний компоненти.

Мотиваційно-цільовий компонент. Вважаємо, що серед усіх представлених компонентів найбільш вагомим значення набуває саме цей компонент, оскільки ефективність і якість навчального процесу напряму залежить від рівня і дієвості мотивації студентів.

У загальному сенсі під мотивацією розуміється сукупність різних спонукань: мотивів, потреб, інтересів, прагнень, цілей, потягів, установок, ідеалів, які в загальному сенсі визначають детермінацію поведінки взагалі.

У наукових дослідженнях мотивація навчання розглядається як результат впливів освіти, сімейної та соціальної середовища, при цьому підкреслюється, що вона пов'язана з

життєвими установками, прагненнями та інтересами людини.

Важливим для науковців є питанням співвідношення мотивів і цілей діяльності. Вони вважають, що мотив виступає спонукуючою постановкою тих чи інших цілей, адже для того, щоб поставити перед собою ціль, потрібен відповідний мотив – самоствердження, само-реалізації, матеріального стимулу, інтересу до даної діяльності тощо. Ціль, як правило, детермінується декількома мотивами, як власними, так і соціальними. Разом з тим, за визначенням А.Маслоу, будь-яка діяльність стимулюється декількома базовими потребами, тому залучення різноманітних потреб, актуалізація широкого кола збуджувальних факторів підвищує загальний рівень мотивації діяльності.

Варто наголосити, що науковці чітко визначають співвідношення «мотив-діяльність». На їх думку, діяльність на рівні індивіда – це активність, яка реально пов'язує суб'єкт з об'єктом. Діяльність завжди ґрунтується на певних потребах, які, з одного боку, зумовлюють активність людини, а з іншого – залежать від неї, оскільки потреби задовольняються або не задовольняються. Отже мотив спонукає діяльність, а мета надає їй спрямованості. Будь-яка діяльність складається з певного ланцюга дій, підпорядкованих меті.

Цікавий алгоритм розвитку мотивації студентів-музикантів до професійного зростання запропонував В. Лабунець. В його основі лежить механізм розвитку мотивації «знизу вгору» і «зверху вниз». Сутність першого полягає у тому, що стихійно сформовані або спеціально організовані педагогічні умови навчальної діяльності і взаємовідношення між учасниками навчального процесу вибірково актуалізують окремі ситуативні потяги, які при систематичній активізації поступово закріплюються і переходять в стійкі особистісні мотиви навчання і професійного зростання. Механізм розвитку мотивації «зверху вниз» полягає у засвоєнні студентами запропонованих у готовій формі спонукань, які (за задумом викладача) мають бути у нього і які сам студент повинен перетворити із зовнішніх у внутрішні реально діючі спонукання [8].

Особливістю мотиваційно-цільового компонента аксіологічної компетентності педагога-хореографа є розуміння взаємозв'язків між різними видами мистецтва, готовність впроваджувати їх у своїй педагогічній діяльності, знаходити педагогічні підходи до формування в учнівської молоді оцінювальних орієнтирів в галузі мистецтва. Необхідно, щоб у процесі навчання майбутній педагог був спроможний не тільки самостійно сприймати художні твори, а й під час їх тлумачення висловлювати власні погляди і

думки. При цьому важливо, щоб не втрачалися естетичні орієнтири, виявлялися притаманні цим творам унікальні риси.

Безпосередньо пов'язаний з мотиваційно-цільовим компонентом емоційно-рефлексивний компонент, який забезпечує дієве ставлення студентів до процесу хореографічного навчання, передбачає загостреність почуттів, високу розвиненість їх емоційної сфери, а також здатність глибоко переживати духовні цінності, втілені в художніх образах.

Аналіз наукових праць дозволяє констатувати, що мистецтво хореографії пов'язано з такими аксіологічними феноменами як естетична насолода і художня емоція. Воно є засобом духовного збагачення особистості через сприйняття загальнолюдських цінностей, закодованих у музичних інтонаціях символікою хореографічної пластики. Активна взаємодія танцівника з художнім змістом хореографічного твору, що його наповнює, дає змогу формувати власну, духовно спрямовану систему ціннісних орієнтацій, які студент може висловити у процесі власного виконання.

Відомо, що емоції функціонують у структурі діяльності. Вони оцінюють зв'язок між предметами і діяльністю, для якої ці предмети є мотивами. Таку взаємозалежність встановили ще у 1908 році Р. Йеркс і Дж. Додсон і сформулювали її у вигляді закону. Вчені помітили, що емоції, з одного боку, функціонують у межах діяльності і сигналізують людині про її успішність для неї, а з іншого – про її результати для інших людей. Крім того, емоції як цінності зумовлюють схильність людини до одних видів діяльності й нехильність до інших. Завдяки емоційної корекції поведінки формується функція передбачення майбутнього, яка символізує про можливий приємний або неприємний наслідок виконуваних дій. Завдяки цій функції значно скорочується пошук індивідом виходу з проблемної ситуації.

Головним призначенням емоцій сучасні вчені вважають оцінювання діяльності, у зв'язку з чим вони виділяють такі їх функції: оцінка теперішнього і організація діяльності, закріплення досвіду, передбачення майбутнього, синтезування образу. Характер емоцій визначається наявністю актуальної потреби й оцінкою індивідом імовірності її задоволення. Така оцінка формується на підставі життєвого досвіду та неусвідомленого зіставлення наявної і можливої інформації стосовно засобів, часу та ресурсів, необхідних для задоволення потреби.

Разом з тим у процесі мистецького навчання значну роль у формуванні особистісних якостей майбутніх педагогів-хореографів відіграє рефлексія – здатність людини до самопізнання, вміння аналізувати власні дії, вчинки, мотиви і зіставляти їх з суспільно

значущими цінностями, а також діями та вчинками інших людей. Завдяки власним рефлексіям людина вступає «у особистісні стосунки» з навколишнім світом, пізнаючи та оцінюючи його.

На переконання В. Роменця, рефлексія є «принципом післядії, який пов'язаний з формуванням філософської стратегії поведінки, а це, своєю чергою, виявляє характер особистості». Вона є відображенням індивідуальності студента, оскільки майбутній вчитель проявляє себе в таких пріоритетних сферах буття та засобах діяльності які притаманні його індивідуальності. Рефлексивність допомагає студенту усвідомити свою індивідуальність, неповторність та унікальність, які виявляються в процесі його навчальної та педагогічної діяльності, спрямовує його емоції у режим самопізнання і самопогляду власної хореографічної діяльності.

Дія емоційно-рефлексивного компонента пронизує всі сторони виконавської та педагогічної діяльності хореографа. Оцінюючи власні результати роботи, він має можливість аргументовано коригувати її та перетворювати за власним бажанням. Саме цей компонент стає стрижневим у структурі аксіологічної компетентності майбутніх педагогів-хореографів.

Наступний, когнітивно-аргументований компонент аксіологічної компетентності педагога-хореографа спрямований на формування глибоких знань та осмислення змісту і форм хореографічних і музичних творів, їх аргументованого застосування у власній хореографічній діяльності. Ці теоретичні знання необхідні для усвідомлення закономірностей хореографічного і музичного видів мистецтва, розуміння їх форм та засобів художньої виразності. Історичні знання в галузі хореографічного мистецтва допомагають зрозуміти послідовність його розвитку, виявити жанрові та стильові особливості. Усе це допомагає актуалізувати потрібну інформацію та забезпечує переконливе виконання хореографічних номерів з урахуванням цих особливостей.

Характерною ознакою такої діяльності стають аналітичні уміння, адже сам характер професійної діяльності потребує усвідомлення образного характеру хореографічного твору, виразних особливостей його засобів та форми, відповідних музичним інтонаціям. Педагогу-хореографу важливо уявляти мети аналітичного розбору твору, необхідність виконавського відтворення юними танцівниками хореографічного і композиторського задуму в його цілісності, забезпечення емоційного заглиблення учнів у хореографічний твір. Для цього він має навчитися виділяти головні, найбільш важливі елементи смислового наповнення

художніх образів, найбільш яскраві їх особливості.

Когнітивно-аналітичний компонент аксіологічної компетентності вчителя передбачає його здатність спрямувати сприймання учнів таким чином, щоб у їх свідомості образність твору поєднувалася із засобами пластичної виразності. Аналітичні уміння вчителя хореографії спрямовуються на концентрацію уваги учнів під час репетиційних занять на динаміку руху як іманентну ознаку хореографічного і музичного видів мистецтва.

Важливою ознакою цього компонента є вміння педагога надавати твору свою аргументовану оцінку хореографічному твору, яка має бути логічною і послідовною. Вона повинна з мистецтвознавської точки зору у доступній формі виявляти характерні ознаки його змісту, композиційну структуру і найважливіші естетичні характеристики.

Визначаючи інтерпретаційно-творчий компонент аксіологічної компетентності педагогів-хореографів ми дотримувалися думки, що виконання хореографічного твору, знаходження цікавих інтерпретаційних рішень вимагає від студентів творчої ініціативи, сприяє виявленню особистої оригінальності. З цих позицій особливого значення набуває інтерпретування хореографічного твору як різновиду творчої діяльності, орієнтованої на його емоційно-інтелектуальне осмислення.

Виконавська інтерпретація у сфері хореографічного мистецтва завжди передбачає високий технічний рівень виконавця, його фізичну і духовну свободу, багатство і різноманітність пластичних рухів. Розуміння цих особливостей допомагає створенню художньо-цілісної інтерпретації хореографічного твору.

Створюючи танець як художнє ціле, студент-виконавець має визначити його ідейно-тематичне спрямування та сюжет, виділити основну думку, виходячи зі своїх естетичних смаків та уподобань. У конкретно-чуттєвому відтворенні дійсності на перший план виходять пластика і рух, які у поєднанні становлять основу твору.

Працюючи у цьому напрямку, у виконавця виникають окремі лексичні знахідки, цікаві композиційні побудови, їхні вдалі зв'язки з музичним твором. В цьому і проявляється його творча індивідуальність. Наголосимо, що така якість педагога-хореографа є сутністю і критерієм рівня його педагогічної майстерності й характеризує його професійну педагогічну самосвідомість, рівень творчої педагогічної діяльності та його творчий потенціал. Вона передбачає динамічне поєднання відповідних знань, умінь та естетичного ставлення, що допомагає набувати необхідного досвіду.

Танцівник усіма виражальними засобами показує художній задум, створює мистецький твір, у якому показує своє бачення реального світу. Органічний сплав засобів пластичної виразності складає хореографічну фразу, і навіть цілі речення, підпорядковані архітектоніці твору. У конкретно-чуттєвому відтворенні образів хореографічними засобами на перший план виходять пластика і рух, які утворюють основу твору, а поєднання рухів, жестів, поз стають шляхом до створення хореографічного художнього образу.

Якщо хореографічний твір не викликає у виконавця яскравого захоплення та щирого естетичного схвалення, він не зможе створити виразну інтерпретаційну концепцію, знайти оригінальні рухи для демонстрації твору. Відповідно компетентнісний рівень творчої індивідуальності майбутнього педагога-хореографа має характеризуватися усвідомленням своїх творчих можливостей, прагненням будувати свою професійну діяльність з опорою на них.

Творча індивідуальність педагога-хореографа проявляється не тільки у власному виконавському процесі, а й під час оцінювання інших виконавців. Важливим для нього стає формування умінь аналітичного розбору хореографічного твору та особливостей його виконання для аналізу професійної майстерності виконавця. Сам процес оцінювання не закінчується безпосередньо сприйняттям твору, а триває на протязі всього аналітичного етапу і завершується тільки в момент формування оцінного судження. В такому судженні відбиваються ціннісні пріоритети особистості, виявлені під час аналітико-оцінювальної діяльності.

З формуванням у студентів адекватної оцінки пов'язаний розвиток такої важливої якості для хореографа як впевненість. Впевнений в собі студент правильно оцінює свої хореографічні здібності і можливості, він вміє знаходити відповідні виконавські прийоми, приділяє належну увагу контролю над своїми виконавськими діями в процесі концертних виступів.

Не достатня розвиненість у студентів оцінно-критичних суджень не сприяє цілісно-семантичному розумінню хореографічного мистецтва та створенню переконливої виконавської інтерпретації хореографічних творів. Тому студенту необхідно навчитися враховувати найтісніший взаємозв'язок, взаємовплив та взаємозалежність усіх елементів танцю, їх співвіднесення у спільній конструкції для компетентного оцінювання виконавської діяльності. У процесі аналізу студент-хореограф має навчитися виділяти основні елементи смислового наповнення образу та його особливості. Якщо його професійна оціню-

вальна позиція спрямовується на виявлення оригінальності та самобутності хореографічного твору, вона сприятиме поступовому удосконаленню власних творчих якостей.

Отже інтерпретація і творчість у хореографічному мистецтві завжди йдуть поруч, стимулюючи і впливаючи одна на другу. Розуміючи інтерпретацію як творчий діалог між балетмейстером і виконавцями, наголосимо на суттєвій ролі інтерпретаційно-творчої складової в структурі аксіологічної компетентності майбутнього педагога-хореографа.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Підсумовуючи вищезазначене, констатуємо, що розглянуті компоненти – мотиваційно-діяльнісний, емоційно-рефлексивний, когнітивно-аналітичний, інтерпретаційно-творчий розкривають різні сторони фахової підготовки педагогів-хореографів. Вони дають змогу повніше вивчити і оцінити всю складність і багатогранність даного процесу, ефективність якого значною мірою залежить від застосованих у навчальному процесі наукових підходів, принципів та педагогічних умов.

Перспективи подальшого наукового пошуку можуть бути пов'язані з обґрунтуванням педагогічних умов побудови організаційної моделі аксіологічної компетентності вчителів хореографічних дисциплін у процесі фахової підготовки.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

- Андрущенко В. Світанок Європи. Проблема формування нового вчителя для об'єднаної Європи ХХІ століття К., Леся, 2012, 728 с.
- Василевська-Скупа Л. П. Формування комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва: [монографія], Вінниця, 2014. 225 с.
- Голдріч О. Хореографія. Львів: СПОЛОМ, 2006.
- Гушлевська І. Поняття компетентності у вітчизняній та зарубіжній педагогіці. Шлях освіти, 2004, № 3. С. 22–24.
- Долинська Л. В. Психологія ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя: [навч. посіб.] Кам'янець-Подільський: ФОП Сисин О. В., 2008. 124 с.
- Єрмаков І. Феномен компетентісно-спрямованої освіти / Компетентісна освіта – від теорії до практики. К.: Плетяда, 2005. С. 53–58.
- Крижко В. В. Антологія аксіологічної парадигми освіти. Навчальний посібник. К.: Освіта України, 2005, 440 с.
- Лабунець В. М. Компонентна структура інструментально-виконавської підготовки майбутнього вчителя музики на інноваційних засадах/ Педагогічна освіта: теорія і практика, 2015, с. 337–344.
- Моляко В. Психология творческой деятельности. К.: Знання, 1978. 147 с.
- Мойсеюк Н. Є. Педагогіка: навчальний посібник / К., 2001. 608 с.
- Такачова Н. О. Історія розвитку цінностей в світі: монографія. Х., Видавн. Центр ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2004, 423 с.
- Штофф В. Моделювання і філософія. К. Наука, 1966, 302 с.
- Шолохова О. П. Професійна компетентність як стратегічний напрямок модернізації мистецької освіти в Україні. Вісник Глухівського державного педагогічного університету/ Педагогічні науки. Вип. 8, Глухів, 2006.

REFERENCES

- Andrushchenko, V. (2012). *Svitank Yevropy. Problema formuvannya novoho vchytelya dlya ob'yednanoi Yevropy KHKHI 21 stolittya*. [The problem of forming a new teacher for a united Europe of the 21st century]. Kyiv.
- Vasylevs'ka-Skupa, L. P. (2014). *Formuvannya komunikatyvnoi kompetentnosti maybutnikh uchyteliv muzychnoho mystetstva*. [Formation of communicative competence of future music teachers]. Vinnytsya.
- Holdrych, O. (2006). *Khoreohrafiya*. [Choreography]. L'viv.
- Gushlevska, I. (2004). *Ponyattya kompetentnosti u vitshiznyanij ta zarubizhnij pedagogici*. [The concept of competence in domestic and foreign pedagogy].
- Dolyns'ka, L. V. (2008). *Psykhoholohiya tsinnisnykh oriyentatsiy maybutn'oho vchytelya*. [Psychology of value orientations of the future teacher]. Kam'yanets'-Podil's'kyi.
- Yermakov, I. (2005). *Fenomen kompetentnisno-spryamovanoi osvity / Kompetentnisna osvita – vid teorii do praktyky*. [The phenomenon of competence-oriented education / Competence education – from theory to practice]. Kyiv.
- Kryzhko, V. V. (2005). *Antolohiya aksiolohichnoyi paradyhmy osvity*. [An anthology of the axiological paradigm of education]. Kyiv.
- Labunets', V. M. (2015). *Komponentna struktura instrumental'no-vykonavs'koyi pidhotovky maybutn'oho vchytelya muzyky na innovatsiynnykh zasadakh/ Pedagogichna osvita: teoriya i praktyka*. [The component structure of the instrumental and performance training of the future music teacher based on innovative principles/ Pedagogical education: theory and practice].
- Molyako, V. (1978). *Psykhoholohyya tvorcheskoy deyatel'nosti*. [Psychology of creative activity]. Kyiv.
- Moyseyuk, N. YE. (2001). *Pedahohika*. [Pedagogy]. Kyiv.
- Takachova, N. O. (2004). *Istoriya rozvytku tsinnostey v sviti*. [The history of the development of values in the world]. Kharkiv.
- Shtoff, V. (1966). *Modelyuvannya i filosofiya*. [Modeling and philosophy]. Kyiv.
- Shchokolova, O. P. (2006). *Profesiynna kompetentnist' yak stratehichnyy napryamok modernizatsiyi mystets'koyi osvity v Ukrayini*. [Professional competence as a strategic direction of modernization of art education in Ukraine]. Hlukhiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

КЛИМ'ЮК Юрій-Станіслав Вячеславович – аспірант Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
Наукові інтереси: аксіологічна компетентність, педагогіка, мистецтво хореографії.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

KLYMIUK Yurii-Stanislav Vyacheslavovich – graduate student at Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University.

Circle of scientific interests: axiological competence, pedagogy, art of choreography

Стаття надійшла до редакції 22 серпня 2024 р.

УДК: 378.091.3:373.5.011.3-051]:078:[37.33:780.616.432(477)
 DOI: https://doi.org/10.59694/ped_sciences.2024.09.119

Лі Хаосюань – аспірантка ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет ім. К. Д. Ушинського»
 ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0007-2455-4242>
 e-mail: mgdemidova@ukr.net

**КОНЦЕРТНО-ВИКОНАВСЬКА КОМПЕТЕНТНІСТЬ
 МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА
 В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ФОРТЕПІАННОЇ ШКОЛИ**

Лі Хаосюань. КОНЦЕРТНО-ВИКОНАВСЬКА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ФОРТЕПІАННОЇ ШКОЛИ

У статті представлено проблему концертно-виконавської компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва як важливої складової професійно-педагогічної підготовки спеціаліста.

Подані історично значущі факти становлення та розвитку концертно-виконавської активності видатних представників української фортепіанної школи; розкрито сутність виконавської компетентності майбутнього спеціаліста в контексті його концертної діяльності; представлено музично-освітнє бачення музичних діячів України ХХ століття музичної культури складовою загального музичного розвитку молоді в суспільстві у контексті розвитку виконавської компетентності. Розкрито функціональну значущість концертно-виконавської компетентності для професійного зростання майбутніх учителів музичного мистецтва.

Ключові слова: українська фортепіанна школа, методика фортепіанної підготовки, концертно-виконавська компетентність, майбутні вчителі музичного мистецтва.

Li Haosyuan. CONCERT PERFORMANCE COMPETENCE OF FUTURE MUSICAL ART TEACHERS IN THE CONTEXT OF UKRAINIAN PIANO SCHOOL DEVELOPMENT

The article presents the problem of concert performance competence of the future musical art teacher as an important component of professional-pedagogical training of a specialist, its formation and development during a significant and complex historical period.

The specific historical consideration of Ukrainian musical art of the 20th century, which involves presentation of the factual material regarding concert performance of the representatives of the national piano school in the context of unfolding the general cultural development of the state, has acquired conceptual significance.

Revealing of the most interesting and significant events and achievements of the piano school representatives on the historical path proved the importance of the necessary conditions for the formation of concert performance competence, the highest level of demonstration by future musical art teachers of mastering piano art as a professional component of their teaching proficiency.

Historically significant facts on the formation and development of the concert performance activity of the outstanding representatives of Ukrainian piano school are presented; the essence of the future specialist's performance competence in the context of his concert activity is revealed; the musical and

educational vision of the musical culture figures of Ukraine of the 20th century as a component of the general musical development of youth in society in the process of developing performance competence is presented: musical-historical demonstrations by H. Beklemishev, historical significance of the piano performance of the pianist O. Brailovskyi, school music lectures by A. Rudnytskyi.

The functional significance of the concert performance competence for the professional growth of the future musical art teachers is revealed. The performing activity of the representatives of the piano school of Ukraine was largely realized in the concert, competition and educational activities.

Keywords: *Ukrainian piano school, piano training method, concert performance competence, future musical art teachers, competitive and educational activities.*

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Концертно-виконавська компетентність майбутніх учителів музичного мистецтва, які були представниками української фортепіанної школи, у сучасному її розумінні та вигляді не була такою завжди. Її становлення та розвиток відбувався упродовж доволі значного та складного історичного періоду.

Концепція аналітики поставленої проблеми полягає у конкретно-історичному розгляді української культури ХХ століття, зокрема музичного мистецтва. Тобто це процес який передбачає виклад фактичного матеріалу щодо концертно-виконавської діяльності представників національної фортепіанної школи не ізольовано, а в контексті розгортання загальнокультурного розвитку держави. ХХ століття, на наш погляд, віддзеркалює найкращі досягнення української фортепіанної виконавської діяльності. З одного боку як результат розвитку піаністичної культури попереднього періоду, з іншого – як підґрунтя подальшого розвитку української фортепіанної школи.

Для усвідомлення концертно-виконавського компетентнісного рівня майбутніх учителів музичного мистецтва, доцільно проаналізувати попередній шляхи його розвитку з рахуванням не лише виконавської складової, а й всього музично-освітнього контексту цього великого історико-культурного періоду.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Концертно-виконавська діяльність видатних піаністів і педагогів цього історичного періоду була предметом наукової уваги Ж. Аністратенко, Б. Милича, О. Зінкевич, Н. Гуральник, інших дослідників.

Так Ж. Аністратенко багато уваги приділила вивченню концертної діяльності педагогів-піаністів кийвської консерваторії. Особлива увага приділена в її дослідженнях діяльності талановитого піаніста Г. Беклемішева, який увійшов в історію культури України своїми музично-історичними демонстраціями.

Б. Милич, досліджуючи особливості педагогічної та методичної діяльності видатних

педагогів-піаністів, зауважував, що їх педагогічна діяльність завжди була тісно пов'язана з виконавською, концертною діяльністю.

О. Зінкевич дуже колоритно висловила стосовно музично-історичного ХХ сторіччя, яке, на її думку, подібне «до магістралу у вінку сонетів: воно увібрало в себе мови і стилі всіх епох, увесь арсенал культурної пам'яті, задіявши всі її механізми» [3, с. 149–150]. Авторка зауважила, що у кінці сторіччя його «заримованість із минулим відчувається все сильніше» [3, с. 149–150]. І ці смислові резонанси з різними культурними континуумами часом стають у сучасних музичних творах чи не головними змістоутворюючими чинниками [3, с. 149–150].

Н. Гуральник зауважує, що звернення до всього ХХ століття, а не окремих періодів, локалізованих у часі, підтверджується відсутністю принципових розходжень у процесі історичного розвитку національної фортепіанної школи, як загальнокультурного явища. Музична освіта ХХ століття теж спрямована на опанування шедеврів мистецтва через покоління. «Вони не конфліктують на тлі історичних протиріч і це уможливує розгляд великого проміжку часу, протягом ХХ століття, на всій території України без регіональних кордонів» [2, с. 98].

У попередніх публікаціях ми приділили значну увагу змісту та прогресивній ролі розвитку української фортепіанної школи як музично-освітнього феномена, значенню прогресивності методичної спадщини фундаторів фортепіанної школи [4]. *Усвідомленню значущості «застосування методичних прийомів, перспективність їх формувального впливу на становлення виконавської компетентності»* та загальне професійне зростання майбутніх учителів музичного [4, с. 140].

Мета статті – розгляд найбільш цікавих і значних подій та здобутків представників фортепіанної школи на історичному шляху, де створювались необхідні умови становлення концертно-виконавської компетентності як вищого рівня демонстрації майбутніми вчителями музичного мистецтва опанування

фортепіанним мистецтвом як професійною складовою їх педагогічної майстерності.

Виклад основного матеріалу дослідження. В усвідомленні розвитку української фортепіанної школи ми вбачаємо безпосередній вплив і реалізацію певних ідей філософських течій (А. Кам'ю, Ж. Сартр, М. Хайдеггер, К. Ясперс), в яких основний акцент зроблено на мистецтві, його духовному змісті, який проявляється в діалозі між особистостями як нескінченний рух до трансцендентного суспільства. Нам імпонує філософський висновок М. Кагана стосовно «самокультивуації особистості освітньо-культурологічними засобами», пошуку нового сенсу парадигми творчості.

Вивчення історії розвитку фортепіанної школи дало можливість відновити в свідомості витоки виконавських досягнень у суспільстві, усвідомлення значення в цьому процесі музичного мистецтва. За словами В. Ільницького, «музика потребує школи і науки, ... обставин ... відповідних, щоби розвинулася до величавості композицій Бетховенів, Гайденів, Моцартів, она потребує музикального обриваних слухачів, потребує обриваних сил виконавчих...» [подано мовою оригіналу за 2, с. 121].

Виконавська активність представників фортепіанної школи України значною мірою реалізовувалась у просвітницькій, концертній, конкурсній справі та розпочалась із Львівського регіону ще до появи «організованих» форм навчання гри на музичних інструментах, у «неорганізованих» формах музичного навчання (з XVI ст. майже до 40-х років ХХ століття) [2, с. 122–123]. Міцним підґрунтям еволюції фортепіанної школи ХХ ст. був її бурхливий розвиток з кінця ХІХ ст., розгортання інтелектуального потенціалу її представників, їх виконавським, педагогічним потенціалом. В різні історичні періоди до неї залучились багато піаністів: С. Блуменфельд, О. Брайловський, Ф. Волинська, Г. Ходоровський, І. Домбчевський, С. Короткевич, І. Лаврецька, М. Лесневич-Носова, З. Левицька, М. Лисенко, Ю. Лопатинський, Л. Марек, К. Мікулі, В. Пухальський, М. Тутковський та багато інших [подано за 2, с. 123].

Доречі сказати, що в Україні, в Києві відбувалась активна концертно-виконавська діяльність Г. Беклемішева (з 1913 р.) [2, с. 124].

Не можна оминати згадкою яскраву концертно-виконавську діяльність, музично-історичні демонстрації (1923 по 1928 рр.) Г. Беклемішев, який провів цикл концертів. В них було охоплено грандіозний обсяг музичного матеріалу. Ж. Аністратенко так

описувала ці події: «киняни почули понад дві тисячі творів, починаючи від клавесинних п'єс ХУІІ ст. і кінчаючи творами сучасних авторів» [1, с. 210]. Сучасним піаністам цікаво дізнатись, що в цих концертах виконувались оригінальні фортепіанні п'єси композиторів різних епох; обробки для фортепіано оперних, симфонічних, вокальних творів, зроблених Ф. Лістом, Ф. Бузоні, К. Сен-Сансом; власні транскрипції органних творів Д. Букстехуде, Ц. Франка [2, с. 125]. Одна з Київських газет від 8 лютого, 1928 р. визначила музично-історичні демонстрації професора Г. Беклемішева «живим підручником історії» [подано за 2, с. 126].

Заслужено увійшов у історію мистецтва фортепіанного виконавства молодий талановитий піаніст О. Брайловський (1896-1976 рр., закінчив клас В. Пухальського, продовжувач школи Т. Лещетицького та Ф. Бузоні) [2, с. 128]. Він уважався кращим виконавцем музики Ф. Шопена, відзначився організацією низки концертів, у яких сам виконав всі твори Ф. Шопена. На честь його видатних заслуг в Бельгії у 1936 році було засновано премію імені О. Брайловського, яку вручали найкращому піаністу року [2, с. 128]. Зауважимо, що в цей період активна розвивається конкурсна справа, стверджується статус міжнародних конкурсів піаністів: ім. Ф. Шопена у Варшаві (з 1927 р.); ім. Ф. Ліста в Будапешті (з 1933 р.); ім. Е. Ізаї в Брюсселі (з 1938 р.). У них демонструються виконавські та педагогічні досягнення української фортепіанної школи. Це було поштовхом для значного професійного зростання піаністів, позитивної динаміки розвитку їх виконавської компетентності [2, с. 128].

Для нашого дослідження має велике значення витоки розвитку загального музичного розвитку молоді, яке має продовження у сучасних закладах загальної середньої освіти України (ЗЗСО). Музично-освітні установи приділяли значну увагу розвитку шкільної молоді саме на початку ХХ століття. Про це яскраво свідчить такий приклад. Виконуючи міністерські програми шкільних музичних лекторіїв, дирекція філії української державної гімназії Львова, стала ініціатором проведення для учнів 1-3 класів середніх шкіл заходів під назвою «Розвиток української музики» [2, с. 128]. Для реалізації відповідних лекторіїв у музичне виховання молоді застосовані виступи відомого музичного діяча А. Рудницького (1902-1975 рр.). Цикл таких лекцій-концертів передбачав щомісячні виступи перед учнями з концертними

програмами (за відповідною тематикою) з розвитку української музичної культури.

«Перший концерт (зауважимо, що назва цього заходу – концерт) ... відбувся у 1936 р. у присутності 3 тисяч школярів» [2, с. 128–129]. Піаністка Г. Левицька виконала низку творів М. Лисенка, а А. Рудницький надавав роз'яснення до кожного твору, звертаючи увагу ... на художнє значення музичних творів. «Присутня молодь була захоплена мистецьким виведенням програми... і з запертим віддыхом слухала як прелекції та пояснення», як писав З. Вільшанецький у пресі [подано за 2, с. 128–129].

Нагадаємо, що концертно-виконавська діяльність піаністів у часи становлення української фортепіанної школи та розвитку у ХХ столітті співпадало «з виникненням і подальшим розвитком саме української фортепіанної школи в межах національного її визначення від корифеїв: В. Барвінського, Л. Колеси, В. Косенка, З. Левицької, М. Лисенка, П. Луценка, В. Пухальського, І. Слатіна, М. Тутковського до сучасних представників» [2, с. 133].

Розкриваючи виконавські можливості та досягнення представників української фортепіанної школи в історичному поступі її розвитку у ХХ століття, ми вбачаємо результативність впливу цього процесу на сучасний період демонстрації виконавської майстерності представників української фортепіанної школи, безцінний професійний поштовх для подальшого зростання виконавської компетентнісної складової майбутніх учителів музичного мистецтва.

Кожному суспільству потрібні професіонали, які спроможні самостійно грамотно й успішно практично вирішувати поставлені перед ними професійні задачі, для здійснення яких майбутній учитель музичного мистецтва, у нашому випадку, повинен набути особистісно-професійний комплекс, в узагальненому розумінні маєтсья на увазі «компетентність».

Ефективна реалізація і самореалізація професійної діяльності викладача музичних дисциплін не можлива без його творчої концертно-виконавської активності. Особливість її в мистецькій сфері проявляється з урахуванням «історичної пам'яті професії», його індивідуального музично-виконавського становлення. У сучасних умовах це унеможлиблюється без опанування значного масиву знань та умінь, набуття майбутніми спеціалістами необхідних професійних компетентностей, серед яких значне місце посідає концертно-виконавська діяльність.

Відомо, що компетентність розкриває рівень кваліфікації, у тому числі на особливу увагу вчителя музичного мистецтва заслуговує і музично-педагогічна компетентність, що є однією із складових професійно-педагогічної діяльності.

Досліджуючи мистецьку компетентність студентів у процесі музичного навчання, Ши Цзюнь-Бо інтерпретує зазначену категорію як системну, інтегровану якість, що передбачає здатність особистості до усвідомлення музики як явища суспільного життя, засвоєння основних її закономірностей, стилів і жанрів; до оволодіння засобами втілення художніх образів у *виконавстві* (курсив наш. – Л.Х.); до застосування музики в художньо-виховній роботі зі школярами [8, с. 9].

Висновки з дослідження і перспективи подальших розробок. Висновуючи зазначимо, що концертно-виконавська компетентність як кваліфікаційна складова майбутнього вчителя музичного мистецтва є необхідною і важливою. Кожний професійний музикант, у тому числі той, хто опановує фортепіано, багато часу приділяє презентації фортепіанних творів перед різною слухацькою аудиторією. Основною публікою майбутніх учителів музичного мистецтва є шкільна аудиторія, учні різних вікових категорій. Це накладає особливу відповідальність на вчителя-виконавця, оскільки він опановує твори різних стилів, жанрів і виконує їх як навчальний матеріал. До того ж цей навчальний матеріал стає часто єдиним музично-просвітницьким полем для школярів. Тому вчитель стає для них концертним виконавцем, музичним просвітником, провідником у світ шедеврів музичного мистецтва через фортепіанні твори.

Саме ця місія майбутнього вчителя музичного мистецтва спонукає його до опанування фортепіанним мистецтвом на вищому професійному рівні. Концертно-виконавська діяльність є тією спонукою, завдяки якій майбутній учитель музики отримує можливість і набуває здатність вивчати та виконувати цікаві, різностильові художньо-визначні шедеври фортепіанної музики, відчувати себе унікальним інтерпретатором, бути прикладом для учнів, які теж обирають цей складний шлях музиканта-виконавця.

Концертно-виконавська компетентність залишається для науковців глибокою за змістом професійною категорією, яка в перспективі може бути розглянута з позицій сучасного виконавського мистецтва, нових форм презентації представниками української фортепіанної школи своїх досягнень в on-line

та off-line форматах подачі власних виконавських досягнень на конкурсних та фестивальних майданчиках в Україні та інших країнах світу.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Аністратенко Ж. Г. М. Беклемішев-педагог. Українське музикознавство. 1973. № 8. С. 209–221.
2. Гуральник Н. П. Українська фортепіанна школа ХХ століття в контексті розвитку музичної педагогіки : історико-методологічні та теоретико-технологічні аспекти : монографія. Київ : НПУ, 460 с.
3. Зінкевич О. Пам'ять культури і сучасна композиторська творчість. Мистецькі обрії 2001-2002. К. : КНВМП «Символ-Т». 2003. С. 149–154.
4. Лі Хаосюань. Методичні перспективи фундаторів української фортепіанної школи щодо формування виконавської компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва. Наукові записки. Серія : Педагогічні науки. Вип. 8. / за ред. В. Ф. Черкасов. Ужгород-Кропивницький : Вид-во «Код». 2024. 160 с. С. 140–145.
5. Ма Цзе, Демидова М. Г. Методика формування тембро-динамічних уявлень майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі фортепіанної підготовки. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, Суми : СумДПУ. 2023. 4(128), С. 218–226.
6. Марина Демидова, Лі Хаосюань. Перспективність традиції як освітньо-виконавської тенденції розвитку української фортепіанної школи. Молодь і ринок. (голов. ред. Микола Галів). Дрогобич. : Дрогоб. держ. пед. універс. ім. Івана Франка 2024. № 4(224). С. 88–93.
7. Милич Б. Є. Про формування і вдосконалення викладацької майстерності педагогів-піаністів. К. : Музична Україна, 1971. 62 с.
8. Ши Цзюнь-Бо. (2007). Методика формування мистецької компетентності майбутніх учителів музики в процесі фортепіанної підготовки. 13.00.02: спец. «Теорія та методика музичного навчання». К., 21 с.

REFERENCES

1. Anistratenko, Zh. (1973). *H. M. Beklemishev-pedahoh*. [H. M. Beklemishev-pedagogue]. Kyiv.
2. Huralnyk, N. P. (2007). *Ukrainska fortepianna shkola XX stolittia v konteksti rozvytku muzychnoi pedahohiky: istoryko-metodolohichni ta teoretyko-tekhnolohichni aspekty*. [Ukrainian piano school of the 20th century in the context of development of

music pedagogy: historical-methodological and theoretical-technological aspects]. Kyiv.

3. Zinkevych, O. (2003). *Pamiat kultury i suchasna kompozytorska tvorchist. Mystetski obrii 2001-2002*. [Memory of culture and modern composer's work. Artistic horizons 2001-2002]. Kyiv.
4. Li Khaosiuian (2024). *Metodychni perspektyvy fundatoriv ukrainskoi fortepiannoї shkoly shchodo formuvannia vykonavskoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv muzychnoho mystetstva*. [Methodological perspectives of the founders of Ukrainian piano school regarding formation of future musical art teachers' performance competence]. Uzhhorod-Kropivnytskyi.
5. Ma Tszie, Demydova, M. H. (2023). *Metodyka formuvannia tembro-dynamichnykh uivlen maibutnikh uchyteliv muzychnoho mystetstva v protsesi fortepiannoї pidhotovky*. [Methodology of future musical art teachers' timbre-dynamic ideas formation in the process of piano training]. Sumy.
6. Demydova, M., Li Khaosiuian (2024). *Perspektyvnist tradytsii yak osvithno-vykonavskoi tendentsii rozvytku ukrainskoi fortepiannoї shkoly*. [The perspective of tradition as an educational and performance trend in the development of the Ukrainian piano school]. Drohobych.
7. Mylych, B. Ye. (1971). *Pro formuvannia i vdoskonalennia vykladatskoi maisternosti pedahohiv-pianistiv*. [About formation and improvement of teaching skills of teachers-pianists]. Kyiv.
8. Shy Tziun-Bo (2007). *Metodyka formuvannia mystetskoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv muzyky v protsesi fortepiannoї pidhotovky* [Methodology of forming future music teachers' artistic competence in the process of piano training]. Kyiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ЛІ Хаосюань – аспірантка ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет ім. К. Д. Ушинського».

Наукові інтереси: дослідження виконавських та методичних досягнень представників Української фортепіанної школи.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

LI Haoxuan – Post-graduate Student of the «Southern Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushinsky».

Circle of scientific interests: study of performance and methodological achievements of the representatives of Ukrainian piano school.

Стаття надійшла до редакції 9 липня 2024 р.

УДК: 056.087 (477.87)-05

DOI: https://doi.org/10.59694/ped_sciences.2024.09.124**МАШКАРИНЕЦЬ-БУТКО Анжеліка Іванівна** –

директорка наукової бібліотеки

Закарпатська академія мистецтв

ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0002-7764-8078>e-mail: anzhelika_m2810@icloud.com

БЛАГОДІЙНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ АВГУСТИНА ВОЛОШИНА

МАШКАРИНЕЦЬ-БУТКО Анжеліка Іванівна. БЛАГОДІЙНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ АВГУСТИНА ВОЛОШИНА

У статті об'єктивно висвітлюється життєвий шлях і багатогранна діяльність Августина Волошина-видатного державного, громадсько-політичного і культурного діяча Закарпаття ХХ століття – Президента Карпатської України, Героя України. Приділяється увага благодійницькій діяльності родини Августина Волошина щодо дітей-сиріт.

Ключові слова: Президент Карпатської України, благодійницька діяльність, діти-сироти, педагогічна спадщина, культурно-освітня діяльність, релігійна діяльність, права народу.

MASHKARYNETS-BUTKO Angelika Ivanivna. CHARITABLE ACTIVITIES OF AUGUSTINA VOLOSHYN

The article objectively describes the life and multifaceted activities of Augustyn Voloshyn, a prominent state, socio-political and cultural figure of twentieth-century Transcarpathia, President of Carpathian Ukraine, Hero of Ukraine. Attention is paid to the charitable activities of Augustyn Voloshyn's family in relation to orphans.

The importance of Augustyn Voloshyn as a scientist (educator, literary critic, linguist, ethnographer, theologian, publicist, publisher), public, cultural and church figure, President of Carpathian Ukraine goes far beyond regional assessment. In other words, his name occupies a prominent place in the spiritual oasis of the history of Ukraine, its culture and science of the first half of the 20th century.

The democratic orientation of the scientific heritage of A. Voloshyn as a teacher, its social acuity and objective interpretation on the anniversary of the defense of the spiritual aspirations of the Ukrainian people – the autochthonous population on the territory of historical Zakarpattia, – its annals, language, traditions, customs, written and fairy-tale wealth – all this determined the specific weight of the fruitful activity of this figure in the field of Ukrainian culture.

Voloshyn's education and training system, which is characterized by its original conceptual sound, deserves further study, and it has not lost its significance even now. It is based, in the words of K. Ushinsky, on the «national system of education», which contains «its own special goal and its own special means of achieving this goal». We are talking about the dominant conditionality of the system of ideals, ideas that have a general humanistic focus, as well as traditions, customs, and ceremonies that carry social practice, historical experience of generations of this or that nation.

The last prerequisite is one of the determining factors, which is designed to educate young people in the spirit of cultural and historical heritage, which is, in turn, a solid foundation for the creation of a national system of educating the younger generation in the name of independent Ukraine.

Keywords: President of Carpathian Ukraine, charity, orphans, pedagogical heritage, cultural and educational activities, religious activities, charity, people's rights. president of Carpathian Ukraine, charity work, orphans, pedagogical heritage, cultural and educational activities, religious activities, people's rights.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Упродовж усього міжвоєнного періоду Августин Волошин боронив інтереси свого народу, незалежно від того, які посади обіймав. З його іменем тісно пов'язано утворення товариств, громад, таких як: «Просвіта», «Педагогічне товариство», «Учительна громада», «Закарпатський театр» та політичних партій. Августин Волошин був

багатовимірною особистістю, високодуховною та високоосвіченою людиною. Його вагомий внесок, як педагога, священника, громадсько-культурного діяча, журналіста, вченого, відомого теоретика і практика політичної думки важко переоцінити. Через те, недивно, що ще при його житті з'явилося багато праць про нього, в яких аналізувалася його творчість.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Значна кількість праць вітчизняних дослідників присвячена висвітленню педагогічної і національно-культурницької діяльності А. Волошина. Авторами праць з цієї проблематики були: Ю. Балега, В. Бірчак, М. Вегеш, С. Віднян-ський, В. Гомоннай, В. Гренджа-Донський, Г. Дем'ян, М. Зимомря, М. Кляп, В. Матейко, О. Мишанич, В. Німчук, І. Сенько, В. Туря-ниця, П. Чучка, В. Тарасюк, С. Федака, Ю. Химинець, В. Басараб та ін.

Найповніше педагогічні погляди діяча були проаналізовані у двох виданнях монографії М. Зимомрі, В. Гомоннай і М. Вегеша [7; 8]. Автори монографії вперше розглянули концепцію навчання і виховання у педагогічній спадщині Августина Волошина, зважуючи, що вона не втратила своєї вартості і має посутньо пізнавальну ціну, велике теоретичне й практичне значення.

Культурно-освітня діяльність А. Волошина знаходилася в центрі уваги закарпатського літературознавця Юрія Балеги. Автор відзначив, що вже з перших днів своєї діяльності він включився в культурницьку роботу. Ще наприкінці минулого століття взяв участь у реанімації культурно-освітнього товариства «Общество св. Василя Великого» (1864-1902), почав укладати молитовники, місяцеслови, писати статті, а згодом і художні твори [1, с. 1–12].

Серйозною дослідницею педагогічної діяльності А. Волошина зарекомендувала себе в другій половині 90-х років М. Кляп. Дослідниця є єдиною серед сучасних учених, хто захистила кандидатську дисертацію про педагогічну діяльність А. Волошина в 20–30-х рр. ХХ ст. [9]. Вона, також узагальнила досвід його роботи в царині підготовки учительських кадрів, призначення й ролі родинного виховання, науково обґрунтувала шляхи використання педагогічної спадщини А. Волошина в процесі відродження української національної системи освіти.

Також, оригінальністю відзначаються праці зарубіжних дослідників, а саме: П. Р. Магочія, Олександра Барана, В. Маркуся, В. Косика, П. Стерчо, І. Фляйш-хауера, В. Шандора, А. Штефана, О. Данка та багатьох інших, в яких А. Волошин зображений на фоні політичних подій кінця 30-х років. Окремі аспекти педагогічної діяльності діяча аналізували в своїх працях зарубіжні дослідники: Т. Беднаржова, М. Вайда, В. Лар, М. Лабунька та ін.

Мета статті полягає у дослідженні життєвого шляху і багатогранної діяльності Августина Волошина – Героя України, Президента Карпатської України, видатного культурного, громадсько-політичного і державного діяча.

Виклад основного матеріалу дослідження. Серед визначних постатей Закарпаття кінця ХІХ – першої половини ХХ ст. чи не найпомітніше місце належить Августину Івановичу Волошину (1874-1945) – активному громадсько-політичному, культурно-освітньому та релігійному діячеві краю, поборнику соціальних та національних прав рідного народу. З його іменем пов'язана ціла епоха боротьби трудящих Закарпаття за свої політичні права та державне самовизначення. В умовах австро-угорського панування він очолював рух прогресивних діячів краю проти мадяризації українського (руського) населення Закарпаття, а в роки чехословацької влади був натхненником і ратаєм відродження народної освіти культури, стояв біля витоків та функціонування товариства «Просвіта». Педагогічного товариства Підкарпатської Русі, учительської громади, створив і редагував ряд періодичних видань, зокрема газет «Наука», «Свобода», «Нова свобода», тижневика, а відтак щоденної газети «Русин», журналу «Благовісник», народного календаря «Місяцеслов» тощо.

Августин Іванович Волошин народився 17 березня 1874 р. в с. Келечині Волизького округу (нині – Міжгірського району) на Закарпатті в сім'ї сільського священника. Рід Волошина походив із лібертинів (вільних селян) села Великі Лучки біля Мукачева. Дід Августина Іван був священником у Великих Лучках, батько у 1867 р. призначений священником у с. Келечин Марамороської жупи. Мати Августина Волошина Емілія Зомборі теж походила із священничої родини. В сім'ї було четверо дітей – Августин і три його сестри – Олена, Ольга й Елеонора. Незважаючи на те, що у 70-х рр. майже всі священничі родини на Закарпатті були змадяризовані, у родині Волошинів свідомо трималися руської мови і звичаїв, розмовною мовою у сім'ї була місцева руська (українська) мова. З рідного дому А. Волошин виніс знання говірки рідного села, якою потім користувався у своїй науково-практичній роботі.

Після закінчення початкової сільської школи батько відвіз сина до Ужгорода до гімназії, та Августин не виявив належного знання угорської мови, і йому було відмовлено. Батько записав його до четвертого класу нормальної школи, де він протягом року підучився угорської мови і в 1883 р. був прийнятий до першого класу Ужгородської гімназії, яку закінчив у 1892 р. Навчання в гімназії велося угорською мовою, весь навчально-виховний процес було спрямовано на те, щоб випускники стали добрими угорськими патріотами.

Після закінчення гімназії єпископ Ю. Фірцак послав А. Волошина як здібного

учня на теологічний факультет Будапештського університету ім. Пазманя. Провчившись рік у Будапешті, А. Волошин захворів і повернувся до Ужгорода, де вступив до теологічного ліцею, який закінчив у 1896 р.

Цього ж року одружився з Іриною Петрик, дочкою професора Ужгородської гімназії, 22 березня 1897 р. висвятився і став працювати капеланом ужгородської Цегольнянської Преображенської церкви. Цього ж року, з 1 листопада, А. Волошин розпочав педагогічну роботу в Ужгородській учительській семінарії. У 1899-1900 рр. у Будапешті при високій педагогічній школі він приватно склав додаткові іспити і одержав диплом викладача фізики й математики горожанських шкіл, що дало йому право викладати і в учительській семінарії. У 1900-1917 рр. він був звичайним професором семінарії, а з 1917 і до 1938 р. – її директором. Протягом довгих років педагогічної праці в семінарії А. Волошин викладав найрізноманітніші предмети – фізику, математику, граматику, стилістику, педагогіку, дидактику, логіку, психологію, методику, педагогічну психологію та ін., з усіх цих предметів написав шкільні підручники і став провідним ученим – педагогом краю. Він виховав сотні учнів, які поширювали освіту на Закарпатті, проводили велику культурну, просвітницьку і громадсько-політичну роботу серед народу.

На початку ХХ ст. А. Волошин кілька разів побував у Львові, познайомився з галицьким культурним і освітнім життям, галицькою пресою, літературою, шкільними підручниками. Зв'язки з Галичиною він підтримував і далі, особливо з галицькою «Просвітою».

Як греко-католицький священник А. Волошин відстоював інтереси греко-католицької церкви, боронив традиційний обряд, відіграв провідну роль в акції збереження церковнослов'янської мови в богослужінні і кирилиці в друкуванні книжок. Оборона кирилиці від угорського шовіністичного наступу – одна з великих заслуг А. Волошина перед своїм народом. Він не побоявся на всіх рівнях виступити проти тих священників, єпископів і представників влади з Будапешта, які намагалися запровадити на Закарпатті богослужіння угорською мовою і руські книжки друкувати латинським алфавітом. Спільними зусиллями патріотів Закарпаття ця антиукраїнська акція не була втілена в життя. За заслуги перед своїм народом і ревну багатолітню працю на користь Церкви, папа римський Пій XII призначив А. Волошина своїм таємним камерарієм (папський прелат, монсиньор, шамбелян).

Окремої уваги заслуговує журналістська діяльність А. Волошина. Він був журналістом-

професіоналом, віддавав цій роботі велику частину свого плідного творчого життя. З 1903 року він стає редактором популярної і єдиної руської газети «Наука», у якій друкує численні матеріали про життя свого народу, морально-повчальні статті, поширює знання з різних галузей. «Наука» відіграла велику роль у культурному і громадському житті краю, навчала селян культури землеробства, популяризувала відкриття читалень, кооперативів, антиалкогольних товариств, підтримала «Верховинську акцію» Е. Егана, боролася проти лихварського засилля, звертала увагу на безземелля селянства і його вимушену еміграцію. Під редакцією А. Волошина і переважно за його кошти «Наука» виходила до 1918 р. У 1920 р. вона була реорганізована і під назвою «Свобода» виходила як тижневик до 1938 р. З 7 липня 1938 р. під назвою «Нова Свобода» вона стала першою українською щоденною газетою на Закарпатті і друкувалася до 16 березня 1939 р. – останнього дня існування Карпатської України. На сторінках «Свободи» і «Нової Свободи» найбільш повно віддзеркалено громадсько-політичне і культурно-національне життя Закарпаття 20–30-х рр. «Нова Свобода», редакторами якої були Василь Гренджа-Донський і Свирид Довгаль і донині залишається одним із найавторитетніших джерел відомостей про Карпатоукраїнську державу 1938-1939 рр.

А. Волошин був також одним із засновників і співпрацівників тижневика «Русин» (1920-1921) і щоденної газети «Русин» (1923), які друкувалися в Ужгороді етимологічним правописом, входив до редакційних комітетів і дописував до газети «Українське слово» (1932-1938), журналів «Підкарпатська Русь» (1923-1938), «Кооператива» (1921-1924), «Учительський голос» (1929-1939), «Науковий збірник товариства «Просвіта» в Ужгороді» (1922-1938). За його редакцією в Ужгороді виходив щомісячний популярно-релігійний журнал «Благовістник» (1922-1938). З 1902 до 1924 р. він упорядковував щорічний календар «Місяцеслов», який був популярною народною лектурою, містив літературні матеріали, фактично виконував роль літературного альманаху. У своїй журналістській роботі А. Волошин орієнтувався на галицькі періодичні видання, знайомив закарпатців із загальноукраїнською культурою та літературою. Зрозуміло, у його власних кореспонденціях, замальовках, статтях, популярних науково-практичних порадах переважав морально-повчальний аспект, він виступав просвітителем свого народу, вчив його добру і праці, прищеплював йому високі релігійні і громадянські принципи життя.

Та насамперед, був він відомим вченим-педагогом, організатором освіти краю, автором не тільки глибоко наукових психолого-педагогічних досліджень, але й десятків підручників для учнів та студентів.

Долучаючись до різних аспектів громадсько-політичного та культурного життя Закарпаття, основну увагу звертав на освіту. Уже з кінця XIX ст. він не лише безпосередньо займався педагогічною роботою, але й писав підручники для народних і горожанських (неповних середніх) шкіл. Найбільших результатів на освітянській ниві та у педагогічній науці сягнув, будучи викладачем, а невдовзі й директором Ужгородської учительської семінарії (1916-1938 рр.) та професором Українського вільного університету в Празі. Як свідчать вихованці семінарії, директор не лише очолював комісію з прийому учнів, але з кожним учнем, який вступав до семінарії, мав особисту бесіду. Особливу увагу звертав на тих вступників, які приносили із собою свідоцтво бідності, або походили з багатодітних родин. Для кожного знаходив слова підтримки, вселяв надію на успіх у навчанні.

Упродовж життя, він видав понад 70 підручників, посібників для шкіл, поважних наукових досліджень, чимало з яких є визначними досягненнями педагогічної думки першої половини XX століття.

У вступі до «Педагогічної психології» [6] А. Волошин твердить, що то батьки і школа допускають чимало помилок при вихованні дитини, бо недостатньо знають її, зокрема не знають психології вихованців, їх здібностей, нахилів, умов розвитку тощо. Батьки і вчителі повинні знати індивідуальні особливості кожної дитини, це дасть змогу краще будувати виховний процес. Закликаючи майбутніх вчителів вивчати психологію дитини, вчений – педагог зазначає, що підготовлений ним підручник є лише збірником найважливіших психолого-педагогічних відомостей і для поглиблення знань із психології рекомендує ряд видань німецькою, угорською та російською мовами. Книга написана на ґрунтовній науковій основі з використанням цілого ряду видань європейських та американських вчених.

У тісному зв'язку з педагого-психологічними аспектами навчально-виховного процесу А. Волошин вивчав і соціальні аспекти виховання та навчання, що знайшло своє відображення у праці «О соціальному вихованню» [4], де порушено актуальні соціальні аспекти педагогічної діяльності. Основним завданням соціального виховання, доводить автор, «є передати всі надбання культури чим ширшим верствам людства» і робить висновок, що освіченість в

соціальному розумінні полягає не лише в знаннях, але й у внутрішніх переконаннях, в моральній свободі людини. Розглядаючи кілька напрямків соціального виховання, він виділяє школи праці, учнівське самоврядування та соціально-педагогічні установи. Соціальна педагогіка, на думку автора, має подвійний вплив на виховання – теоретичний і практичний. Теоретично вона вивчає нові концепції виховання і навчання з урахуванням специфіки категорії дітей, яких потрібно навчати (стан здоров'я, вікові особливості, місце проживання тощо). Практично соціальна педагогіка надала вихованню соціального змісту, вимагаючи від держави відповідних законів, які б забезпечили отримання освіти та захистили всі соціальні верстви молоді. У заключному розділі праці вчений узагальнює досвід роботи спеціальних установ, які мають справи не просто з бідними дітьми, але ще й з вадами здоров'я – це спеціальні заклади для хворих дітей, притулки для сиріт, патронажні школи і т. д. Автор описав роботу таких установ у країнах Західної Європи (Швейцарія, Франція) і закликав уряд Чехословаччини, громадськість ширше впроваджувати закордонний досвід, створити всі умови для навчання і виховання хворих дітей, сиріт, інвалідів з дитинства. Спеціальні навчально-виховні заклади для дітей і підлітків, які потребують особливих умов виховання, не лише захищають дітей, але і навчають та виховують їх, готують до життя в суспільстві, сприяють їх соціалізації [4, с. 43]. Висновки до його праці, мають не лише наукове, але й практичне значення для розвитку української національної школи сьогодні. Це необхідність функціонування різних типів навчальних закладів соціального спрямування; положення про безкоштовну загальну середню освіту; диференційований підхід до оплати навчання в середніх спеціальних і вищих навчальних закладах у залежності від результатів навчання та соціального статусу студента; необхідність прийняття законодавчих актів про правовий захист дітей, особливо сиріт та напівсиріт.

Як ми вже згадували вище, по закінченню богословського факультету в 1896 році А. Волошин одружується з дочкою професора ужгородської гімназії Іриною Петрик, яка відтоді стала його надійним помічником і порадиником. Цікава деталь: Ірина Петрик (1878-1936) походила зі славного роду Духновича по лінії сестри будителя, власне кажучи, дружина її прадіда, доводилася рідною сестрою Олександра Духновича. Ірина Петрик-Волошина внесла помітний здобуток у розбудову справи шкільництва та жіночого руху в Закарпатті. Так, 1909 року вона спільно із Ольгою Волошиною, сестрою Волошина, відкрила «Маріанську конгрегацію греко-

католицьких дівчат». «Ця школа виконувала благородне завдання у рамках практичних потреб: навчити дівчат читати – писати, ручних праць, катехизму, церковних співів, варити, пекти, основи гігієни в хаті для немовлят і хворих» [10, с. 38].

Заслугою Ірини Петрик-Волошиної є і те, що 1921 року вона виступила ініціатором організації «Жіночого Союзу», на рахунок якого – після його створення в 1921 році – низка вагомих просвітницьких і політичних акцій, проведених у Закарпатті в 20–30-х рр. До того ж вона вписала своє ім'я в літопис благодійників краю. Так, 1933 року Ірина Петрик-Волошина спільно із Августином Волошином безкоштовно передали власний будинок на вулиці Ракоці з цільовим призначенням – під сиротинець (орфанотрофіум) [8]. Його вартість складала понад 300 тисяч чеських крон. Її ім'я справедливо пов'язується із заснуванням народної кухні при жіночому союзі – першого в Закарпатті такого типу функціонального закладу. Заходами цієї кухні було організовано тільки в 1932-1933 рр. близько 290 тисяч безкоштовних обідів для дітей знедолених родин та пристарілих. Ще багатьом планам цієї мужньої жінки не судилося здійснитися: 13 березня 1936 року Ірина Петрик-Волошина померла від злоякісної пухлини вуха.

А. Волошин постійно проявляв велику турботу про розвиток шкільництва у віддалених гірських округах Закарпаття. З його ініціативи були відкриті школи у Волівському окрузі (нині Міжгірський район), зокрема, в Кочава-Горб, Прислопі, Синевирській Полянці. Примітний факт: у 1920 році в Закарпатті функціонувало 475 початкових (народних) шкіл, у тім числі 321 з українською мовою навчання. У 1923 р. діяло вже 532 школи, з них 373 – українські. Окрім того, існувало ще 14 українських горожанських шкіл, 4 гімназії (одна – угорська), 3 учительські семінарії, одна торговельна академія та 2 українські торговельні школи. А наприкінці 30-х років в усіх районах, де переважало українськомовне населення, діяли українські школи. Все це було красномовним свідченням того, що українська ідея у 20–30-х роках нашого століття стала тим сонячним перевеслом, яке спричинило згодом не штучну, а природно закономірність, за якої підкарпатські русини стали закарпатськими українцями. І в цьому великою є заслуга Августина Волошина як педагога та культурно-освітнього діяча.

Великого значення надав закарпатський вчений такій школі, яка функціонувала б на засадах народності; вона повинна привити учням любов і зацікавленість до вивчення

рідної мови, народних звичаїв, традицій, культури загалом.

Щодо форм виховання дітей зазначимо наступне: А. Волошин віддавав перевагу індивідуальному вихованню, оскільки його наслідки «суворо залежать від вихователя». Це стосується і таких навчально-виховних інституцій, як сиротинець, тобто у наближеному зіставленні – школа-інтернат у сучасних умовах. Як увиразнює А. Волошин, «найкраще процвітають виховні інститути в Англії». Вимоги до виховання у сиротинцях («виховних інститутах») окреслюються трьома рівнями, а саме: а) гігієною («гігієнічно відповідним») б) педагогікою («педагогічно ведений») з врахуванням належного забезпечення стану навчання та дисципліни, в) релігійно-моральною «теплотою живого духовного життя» [3]. Сиротинці як виховні центри («інститути») повинні мати у своєму розпорядженні «свою школу, свою робітню, город і поле»; в першу чергу, дуже добрий персонал, щоби дух був там родинний, веселий, теплий і бадьорий.

Гадаємо, не буде перебільшенням, коли скажемо: ці свої настанови – рекомендації А. Волошин успішно реалізував на практиці, відкривши на свої кошти аналогічний сиротинець в Ужгороді. Про виховний процес у ньому, що відбувався під особистим патронажем Ірини та Августина Волошиних, поділились спогадами із авторами цих рядків кілька жителів Закарпаття, у тім числі доцент Ужгородського університету Степан Штефуровський (1914).

Благодійник заповідав свій маєток в селі Олешка Чину сс. Василіянок в Ужгороді і Хусті для піддержання сиротинців, закладених ним і його жінкою. Кошти для погашення боргу Сиротинця в Ужгороді 80 000 К. (Земському банку в Празі), а також Сиротинця в Хусті 110000 К. (Єпархіальній касі в Ужгороді). Кошти для Сиротинця дівчат духовників 5000 К, для Сиротинця синів духовників (Конвікт) 5000 К., та 5000 К., як фундацію для Сиротинця дівчат і дякоучителів в Ужгороді, щоб з доходів цих фундацій щороку купувалися черевики або одяги для найбільш бідних сиріт [2, с. 465–467].

До речі, А. Волошин стверджував на сторінках «Педагогіки і дидактики», що в сиротинцях необхідно залучати до виховання дітей переважно жінок. Адже вони – в екстраординарних умовах – краще, ніж чоловіки, розуміються на характерних підступах до вихованців та «мають до них тепле почуття і материнське серце» [5].

У структурі виховного процесу первинний осередок – сім'я – у світлі концепції А. Волошина, на першому місці. Фундаментом всякого виховання є родинне виховання. Воно має впливову силу, бо дитину найкраще знають

її рідні. Давня істина, що діти – найбільша радість батьків, їхня надія і зміна, майбутнє роду. Однак, вчений застерігає батьків від того, щоб любов до дитини не закривала їм очей на недоліки, на негідні її вчинки. «Там, де мати і батько, - читаємо в підручнику, - зі сліпої любові до дитини не виступають проти злих нахилів дитини, де родичі не мають часу займатися з дитиною, або де злий приклад дають їм, там із рідного дому дитина не понесе з собою нитку чесноти, котра на все життя в'яже дітей добрих родин з родичами» [3]. Сімейне виховання А. Волошин назвав індивідуальною формою цього процесу, мета якого полягає в тому, щоб розвивати в дитини фізичні, трудові, моральні й розумові якості, виробити позитивне ставлення до оточення близьких людей, навколишнього середовища, закласти основи любові до щоденної праці незалежно від її якості чи складності. Звичайно, індивідуальна робота є найкращою та природною в дитячому віці.

Концепція навчання: виховання, що належить перу Августина Волошина як педагога, не втратила своєї вартості. Вона і сьогодні має суттєву пізнавальну цінність, велике теоретичне і практичне значення.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Значення Августина Волошина як вченого (педагога, літературознавця, мовознавця, етнографа, теолога, публіциста, видавця) громадського, культурного й церковного діяча, Президента Карпатської України виходить далеко за межі регіональної оцінки. Іншими словами, його ім'я посідає чільне місце в духовному оазисі історії України, її культури та науки першої половини ХХ ст. Демократична спрямованість наукової спадщини А. Волошина як педагога, її соціальна заостреність і об'єктивне тлумачення у річницю оборони духовних устремлень українського народу – автохтонного населення на території історичного Закарпаття, – власне його літопису, мову, традиції, звичаїв, писемного й казкового багатства – все це визначило питому вагу плідної діяльності цього діяча на ниві української культури. Заслуговує подальшого вивчення Волошинова система виховання й навчання, що відзначається оригінальним концептуальним звучанням, вона і нині не втратила своєї значимості. Вона заснована, кажучи словами К. Ушинського, на «національній системі виховання», що містить «свою особливу мету і свої особливі засоби досягнення цієї мети». Мовиться про домінуючу обумовленість системи ідеалів, ідей, що мають загальну гуманістичну спрямованість, а також, традицій, звичаїв, обрядів, які несуть в собі соціальну практику, історичний досвід поколінь того чи іншого народу.

Остання передумова є одним із визначальних чинників, який проєктується на

виховання молоді в дусі культурно-історичної спадщини, що є, в свою чергу, міцною підвалиною для створення національної системи виховання підростаючого покоління в ім'я незалежної України.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Оскільки, педагогічна спадщина Августина Волошина є надзвичайно обширною, то на сьогоднішній день історикам, педагогам і філологам потрібно ще чимало зробити, щоб ця спадщина дійшла до широкого кола читачів у найбільш повному обсязі. Проте вже тепер можна впевнено стверджувати, що навіть те, що вже зроблено, безумовно заслуговує на схвалення.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Балега Ю. Культурно-освітня діяльність А. Волошина // Тези доповідей наукової конференції «Суспільно-політичні відносини на Закарпатті в 20-30-х рр. ХХ ст. Ужгород, 1992. С. 11–15.
2. Вегеш М. М., Кляп М. І., Тарасюк В. Ю., Токар М. Ю., Августин Волошин. Життя і помисли президента Карпатської України / 2-е вид., доп. Ужгород: Карпати, 2009. 480 с.
3. Волошин А. Дидактика. Ужгород: Накладом Пед. товариства Підкарпатської Русі, 1933. 36 с.
4. Волошин А. О соціальному вихованню. Ужгород: Друкарня акційного товариства «Унію», 1924. 54 с.
5. Волошин А. Педагогіка і дидактика (На правах рукопису). Ужгород, 1935. 80 с.
6. Волошин А. Педагогічна психологія. Ужгород: Накладом педагогічного товариства Підкарпатської Русі, 1933. 112 с.
7. Зимомря М., Гомоннай В., Вегеш М. Августин Волошин: До 120-річчя від дня народження видатного громадського, культурного та церковного діяча України. Слупськ-Ужгород, 1994.
8. Зимомря М., Гомоннай В., Вегеш М. Августин Волошин. Ужгород, 1995.
9. Кляп М. І. Педагогічна діяльність А. Волошина в 20-30-х роках ХХ століття. Автореферат дисертації... канд. пед. наук. Івано-Франківськ, 1998.
10. Штефан А. Августин Волошин-президент Карпатської України. Торонто, 1977.

REFERENCES

1. Balega, Yu. (1992). *Kul'turno-osvitnya diyal'nist' A. Voloshyna*. [Cultural and educational activity of A. Voloshin]. Uzhhorod.
2. Vegesh, M. M., Klyap, M. I., Tarasyuk, V. Yu., Tokar, M. Yu. (2009). *Avhustyn Voloshyn. Zhyttya i pomysly prezidenta Karpat-s'koyi Ukrainy*. [Augustyn Voloshyn. Life and thoughts of the President of Carpathian Ukraine]. Uzhhorod.
3. Voloshyn, A. (1933). *Dydaktyka*. [Didactics]. Uzhhorod.
4. Voloshyn, A. (1924). *O sotsial'nom vykhovannyu*. [On social education. Uzhhorod: Printing house of the joint-stock company «Unio»].

5. Voloshyn, A. (1935). *Pedahohika i dydaktyka (Na pravakh rukopysu)*. [Pedagogy and didactics (On manuscript rights)]. Uzhhorod.
6. Voloshyn, A. (1933). *Pedahohichna psykholohiya*. [Pedagogical psychology]. Uzhhorod.
7. Zymomyra, M., Homonnay, V., Vegesh, M. (1994). *Avhustyn Voloshyn: Do 120-richchya vid dnya narodzhennya vydatnoho hromads'koho, kul'turnoho ta tserkovnoho diyacha Ukrainy*. [Augustyn Voloshyn: To the 120th anniversary of the birth of an outstanding public, cultural and church figure of Ukraine]. Slupsk-Uzhhorod.
8. Zymomyra M., Homonnay V., Vegesh M. (1995). *Avhustyn Voloshyn*. [Augustyn Voloshyn]. Uzhhorod.
9. Klyap, M. I. (1998). *Pedahohichna diyal'nist' A. Voloshyna v 20-30-kh rokakh XX stolittya*. [Pedagogical activity of A. Voloshin in the 20s and 30s of the 20th century]. Ivano-Frankivsk.
10. Stefan, A. (1977). *Avhustyn Voloshyn-prezydent Karpat-s'koyi Ukrainy*. [Augustyn Voloshyn, president of Carpathian Ukraine]. Toronto.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

МАШКАРИНЕЦЬ-БУТКО Анжеліка Іванівна – директорка наукової бібліотеки бібліотеки Закарпатська академія мистецтв.

Наукові інтереси: організаційно-методична робота з дітьми-сиротами.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

MASHKARYNETS-BUTKO Anzhelika Ivanivna – is the director of the scientific department libraries of the Transcarpathian Academy of Arts library.

Circle of scientific interests: organizational and methodological work with orphans.

Стаття надійшла до редакції 23 липня 2024 р.

УДК 378.091.3:373.011.3-051:78]:[159.923.2:781.62
DOI: https://doi.org/10.59694/ped_sciences.2024.09.130

ЛІУ Мінг –

аспірант ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0009-4917-9754>

e-mail: mgdemidova@ukr.net

САМООЦІННА СКЛАДОВА ДІАГНОСТИКИ СТАНУ СФОРМОВАНOSTІ НАВИЧОК МУЗИЧНО-ІНТОНАЦІЙНОГО МОВЛЕННЯ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

ЛІУ Мінг. САМООЦІННА СКЛАДОВА ДІАГНОСТИКИ СТАНУ СФОРМУВАНOSTІ НАВИЧОК МУЗИЧНО-ІНТОНАЦІЙНОГО МОВЛЕННЯ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

У статті представлено розроблений критеріальний апарат оцінювання сформованості навичок музично-інтонаційного мовлення у майбутніх учителів музичного мистецтва; розглянуто самооцінні характеристики діагностики сформованості досліджуваного феномена з урахуванням кожного блоку відповідних навичок у визначеному структурному компонентному комплексі; змодельовано застосування критеріїв та їх показників для винайдення ефективних шляхів сприяння запропонованих педагогічних умов щодо отримання позитивних результатів, а також розкриття характерних особливостей їх закріплення під час навчання гри на фортепіано.

Ключові слова: самооцінка, навички музично-інтонаційного мовлення, критеріальний апарат, майбутні вчителі музичного мистецтва, діагностика.

LIU Ming. SELF-ASSESSMENT COMPONENT OF THE DIAGNOSTICS OF THE STATE OF FUTURE MUSICAL ART TEACHERS' MUSICAL-INTONATION SPEECH SKILLS FORMATION

The article presents the idea of self-assessment of the future musical art teachers' own achievements in the formation of musical-intonation speech skills in the process of piano training. Implementation of the relevant process is possible only with necessary knowledge of the theory of musical-intonation speech as a scientific musicology category, its specific features for acquiring relevant skills in the learning process and their improvement in future practical activities.

The relevance of the problem is strengthened by our awareness that the self-worth of each specialist is determined by an important component of his activity as a future musical art teacher, success as a practician, the bearer of a whole complex of achievements necessary for a musician. These

skills include musical-intonation speech, without which the performance of any musical work is impossible, as well as the ability to self-assess activities.

The work developed a criterion apparatus for assessing the state of musical-intonation speech skills formation in future musical art teachers; the self-assessed characteristics of the diagnostics of the formation of the studied phenomenon are considered, taking into account the presented block of relevant skills in the defined structural component complex for each of the established components of the studied phenomenon; the application of criteria and their indicators is simulated to find effective ways of promoting the proposed pedagogical conditions for obtaining positive results, as well as revealing the characteristic features of their consolidation during learning to play the piano.

Keywords: *self-estimation, skills of musical-intonation speech, criterion apparatus, future musical art teachers, diagnostics.*

Постановка і обґрунтування актуальності проблеми. Актуальність обраної проблеми полягає у розкритті необхідності застосування самооцінної складової діагностики стану сформованості блоків навичок музично-інтонаційного мовлення у майбутніх учителів музичного мистецтва та пояснюється нами з трьох позицій. По-перше, це визначена складова законодавчими актами стосовно діяльності ЗВО, професійного становлення студентської молоді, майбутніх спеціалістів, яка регламентує отримання першого досвіду самостійної діяльності, що стане у майбутньому складовою їх викладацької роботи. По-друге, на етапі діагностики стану сформованості досліджуваного феномена самооцінна складова нашої методики становить рівнозначну частину процесу отримання емпіричних даних для подальшої формувальної роботи. По-третє, розробка критеріального апарату оцінки результатів дослідження є теоретичним підґрунтям отримання емпіричного масиву даних педагогічного експерименту. Вирішення цієї проблеми актуалізується за рахунок усвідомлення необхідності набуття комплексу професійних навичок майбутніх учителів музичного мистецтва, до яких відносяться навички музично-інтонаційного мовлення.

Підсилення актуалізації проблеми відбувається за рахунок розкриття важливої складової діяльності кожного майбутнього вчителя музичного мистецтва, його успішності як практика, а саме, носія цілого комплексу необхідних для музиканта навичок музично-інтонаційного мовлення, без якого виконання будь-якого музичного твору не є можливим.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблема інтонаційної природи музики та сутності музичного інтонування, спорідненість і відмінність музичної і мовної інтонації не одне століття хвилювали музикознавців і педагогів (О. Вороновська, В. Колоней, В. Москаленко, Н. Павлинська-Клеймьонова, С. Шип, Б. Яворський).

Активно розроблялася ця проблема в період усвідомлення єдності цих категорій для музичної творчості. Історіографія розкриває

нам факти часткової уваги у музичній теорії та естетиці античності (у *Аристотеля, Діонісія Галікарнаського*). У Давньої Греції філософи виділили два самостійні види музичних побудов: ритмопея (моторне інтонування) та мелопея (мовленнєве інтонування), віддаючи першій більшу перевагу [2, с. 139–149].

Вибудова інтонаційної теорії мала свої особливості. Так, Б. Яворський представляв інтонацію як «найменшу (з побудови) одноголосну звукову форму в часі» і визначав систему інтонування як «одну з форм суспільної свідомості» [9].

Український теоретик В. Москаленко винайшов спільність між всіма знаковими системами і уважав, що «найважливішим фактором єдності генетичної синкретичності всієї тріади є сама людина, точніше – властиві їй психофізіологічні можливості музично-творчого самовираження» [5]. Спираючись на ці висновки, В. Колоней робить висновки про специфічну тілесну «природу» жанрових основ музики [3].

Музично-інтонаційне мовлення має свої специфічні смислові особливості, на які вказував С. Шип [10]. Музикознавець доводить, що музичне інтонування та інтонаційне мовлення словесної мови помітно відрізняються тим, що у музичній мові присутній організований, регламентований фактор [10, с. 74], який розкривається у точності тривалості звуків, висоти, гучності та артикуляції, законам їх поєднання.

Ми усвідомлено виділили питання самостійності майбутніх учителів музичного мистецтва. Довіра їм пов'язана з професійною необхідністю здійснювати ними діагностичні висновки під час оцінки своїх подопічних. До того ж, вони, здобуваючи необхідний комплекс професійних навичок, не можуть обійтись без самостійного аналізу своїх досягнень задля успішного продовження свого самодосконалення (М. Демидова, К. Завалко, Лі Сіюнь, Цюй Сяоюй, Яо Ямін, ін.).

Мета статті – представити розроблений критеріальний апарат самооцінки діагностованих блоків навичок музично-інтонаційного мовлення в структурному компо-

ментному комплексі; обґрунтувати доцільність застосування визначених педагогічних умов.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для створення відповідного критеріального апарату звернемось до визначених блоків навичок музично-інтонаційного мовлення в структурному компонентному комплексі. Представлена нами структура досліджуваного феномена складається з чотирьох компонентів: емоційно-мотиваційного, індивідуально-музичного, методико-технологічного та творчо-виконавського компонентів [4].

Звертаючи увагу на перший з них, емоційно-мотиваційний, ми усвідомлюємо мотивацію стосовно набуття музично-інтонаційних навичок здобувача освіти, як у будь-якій дослідницькій діяльності, тим поштовхом, що визначає потребу та бажання отримати вмотивований результат. Нам імпонує, що розглядаючи мотивацію, як рушійну силу діяльності, С. Науменко уважає, що «оцінка чистоти інтонації також відбувається на емоційній основі» [6, с. 73]. О. Рудницька підкреслювала взаємозалежність емоційної насиченості навчального процесу під час формування мотивів, що зазвичай і спрямовує активність людини, її бажання рухатись до наміченої мети, долаючи перешкоди [8]. Професорка Г. Падалка доводить, що велику роль у спрямуванні мотивів відіграє емоційність, яка, на її думку визначається як «загостреність почуттів» [7, с. 33].

Формування музично-інтонаційних навичок розкриває діяльнісний процес (від народження до професійного опанування) емоційно-мотиваційного компонента. Враховуючи викладене ми уважаємо, що до цього блоку навичок музично-інтонаційного мовлення емоційно-мотиваційного компонента доцільно застосовувати *потребово-спрямований критерій оцінки* продіагностованої його сформованості. Показниками цього критерію ми визначили: а) *міра прояву потреби та інтересу до набуття відповідних навичок інтонування фортепіанних творів*; б) *міра емоційного забарвлення навичок музично-інтонаційного мовлення у процесі їх набуття*.

Відповідно до першого емоційно-мотиваційного компонента у структурно-методичний проект можна включити такі методичні прийоми, що спрямовані на активізацію спостереження за звуковим життєвим контекстом; проявами виразного мовного інтонування; музичне імпровізування невеликих мелодій; інтонування окремих фрагментів творів, які вивчаються на фортепіано, зворотів зі зміною характеру інтонацій.

Розкриття змісту другого компоненту, індивідуально-музичного, спирається на

розуміння наявності у кожного майбутнього спеціаліста своїх, неповторних характерних особливостей особистості, його унікальних музичних здібностей, здатностей, досягнень та практичного досвіду застосування відповідних професійних навичок. Важливим фактором завжди залишається індивідуально-зацікавлене прочитання музичного твору, а значить і музично-інтонаційне вимовлення є процесом глибоко індивідуальним: від інтелектуально-емоційного сприйняття до можливостей відтворення на музичному інструменті.

Ми згадували у своїй статті [4], що в аналізі слухо-інтонаційної культури музиканта виділяються такі основні музичні здібності, що «сприяють формуванню музично-інтонаційного мовлення: звуко-висотний, мелодійний, гармонійний слух...; почуття музичного ритму...; музикальність» [4]. Комплексне їх застосування упродовж рефлексії музичних творів є особистим відображенням їх, засобом виразного проєктивного музично-інтонаційного мовлення та його відтворення у відповідних навичках.

Значний вплив у цьому процесі має накопичення музичного репертуару, яке вимагає застосування різних музично-інтонаційних варіантів; досвід їх виконання спрямовується на набуття художнього досвіду стосовно музично-інтонаційного мовлення, емоційного захоплення виконуваними музичними творами. Це позитивно впливає на зацікавлення власним проєктуванням музично-інтонаційних варіантів фортепіанних творів.

Спираючись на існуючий потенціал щодо формування навичок музично-інтонаційного мовлення виконавців фортепіанних творів, майбутніх викладачів музичного мистецтва, враховуючи викладене ми уважаємо, що до цього блоку навичок музично-інтонаційного мовлення індивідуально-музичного компонента доцільно застосовувати критерій *обсягу відрефлексованих навичок музично-інтонаційного мовлення стосовно оцінки* продіагностованої його сформованості. Показниками цього критерію ми визначили: а) *ступінь різноманітності варіативного використання різних навичок музично-інтонаційного мовлення*; б) *міра комплексності застосування навичок музичності у проєктах музично-інтонаційного мовлення*.

Відповідно до другого, індивідуально-музичного компонента у структурно-методичний проект доцільно включити такі методичні прийоми: наочно-слухового включення, засіб активізації лексичної цілісності музично-інтонаційних побудов музично-слухових образів; застосування асоціативних зв'язків для занурення музично-семантичну сферу з метою переходу від чуттєвого сприйняття до інтелектуального.

Досягнення практичних результатів формування навичок музично-інтонаційного мовлення за третім, методико-технологічним компонентом, відбувається з використанням такого комплексу дій, який найдоцільнішими методами за найкоротший час забезпечує найкращий результат. У нашому випадку це набуття бажаних навичок, їх закріплення та подальше вільне використання у професійних навчальних ситуаціях. Завданням розкриття цього компоненту є дотримання теоретичних знань та їх застосування на практиці елементів «звуко-інтонаційного мовлення» (за С. Шипом): ритмічної організації інтованих творів; аналіз інтонаційних елементів музичного твору відповідно до задуму композитора; фіксація лексичних формул, типових інтонаційних форм, що мають «стійкий зміст в інтонаційному мовному контексті» [10, с. 75].

Спираючись на інтелектуально-досвідний обсяг знань майбутніх викладачів музичного мистецтва, ми вважаємо, що до цього блоку навичок музично-інтонаційного мовлення методико-технологічного компонента доцільно застосовувати критерій – *обізнаність у теоретико-практичному змісті навичок музично-інтонаційного мовлення стосовно оцінки продіагностованої його сформованості*. Показниками цього критерію ми визначили: а) *обсяг зафіксованих типових інтонаційних форм зі «стійким змістом» у популярних фортепіанних творах*; б) *міра дотримання теоретично виправданих методів набуття навичок музично-інтонаційного мовлення*.

Відповідно до третього, методико-технологічного компонента у структурно-методичний проєкт доцільно включити методичні прийоми на закріплення та подальше вільне використання у навчальних ситуаціях; дотримання теоретичних знань стосовно елементів «звуко-інтонаційного мовлення» (за С. Шипом) (ритмічної організації інтованих творів; аналіз інтонаційних елементів музичного твору; фіксація лексичних формул тощо).

Реалізація змісту блоку навичок музично-інтонаційного мовлення творчо-виконавського компонента спрямована на розкриття власних змістових проєктів конкретних музичних творів, створення індивідуального інтерпретаційного варіанту за допомогою засвоєних у процесі навчання артикуляційно-мовним, звуко-тембровим туше, навичкам творення лексичних форм звуко-видобування; закріпленням навичкам відчуття творчої свободи під час виконання.

Відомо, що будь-який прояв різних навичок музично-інтонаційного мовлення (як творчо-музичної дії) спрямований на виконання обраних фортепіанних творів, ознайомлення слухачів із своїми художньо-інтонаційними уявленнями, музично-творчим

виконавським задумом, демонстрацією відповідних навичок музично-інтонаційного мовлення, яке зафіксоване у виконавських інтерпретаціях кожного піаніста. Всі відповідні методи спрямовані на передачу власного інтонаційного уявлення.

Для діагностичної фіксації набутих навичок музично-інтонаційного мовлення в межах четвертого творчо-виконавського компонента розроблено відповідний критерій *творчо-гедоністичної активності*, показниками якого ми визначили такі: а) *міра самостійності у відпрацюванні набутого блоку навичок музично-інтонаційного мовлення*; б) *ступінь реалізації набутого блоку навичок у створенні інтонаційного проєкту шедеврів фортепіанної музики*.

Відповідно до четвертого, творчо-виконавського компонента, у структурно-методичний проєкт доцільно включити методи створення цілісної лексичної форми музично-інтонаційного вимовлення фортепіанного твору; надання власних художньо-технічних варіантів інтерпретації виконуваного твору; цілісного охоплення інтонаційно-художньої музичної форми методом «вокалізації» інструментальної інтонації з метою формування загальної культури звуко-видобування.

Усвідомлення доцільності застосування педагогічних умов успішного формування музично-інтонаційного мовлення у майбутніх учителів музичного мистецтва спонукає до їх впровадження з певною формуальною метою. Наша задача полягає у використанні системи педагогічних умов в процесі формування навичок будь-якого компонентного комплексу з можливим умовним пріоритетом однієї з них. Система встановлених педагогічних умов складається з педагогічного керування процесом формування музично-інтонаційного мовлення; спонукання мотивації до музично-виконавської діяльності; активізації музично-слухового сприйняття різнобарвної інтонації (безсловесної та мовної); спонукання до набуття теоретичного та практичного досвіду розуміння та усвідомлення сутності музичної інтонації.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розробок. Актуальність обраної проблеми розкривається в необхідності застосування самооцінної складової діагностичного процесу з боку майбутніх учителів музичного мистецтва. Визначення контенту блоків навичок музично-інтонаційного мовлення у майбутніх учителів музичного мистецтва, їх змістової спорідненості та взаємовідповідності із запропонованими компонентними складовими уможливають ефективність та цілісність їх

функціонування та процесу формування у визначених педагогічних умовах.

Розроблені критерії та їх показники оцінки стану самооцінки сформованості навичок музично-інтонаційного мовлення у майбутніх учителів музичного мистецтва уможливають уточнення та з'ясування ефективності виконання діагностованих завдань, результативності їх виконання, розкривають шлях їх удосконалення в майбутній формувальній роботі.

Перспективи подальших наукових досліджень зумовлені вивченням можливостей застосування сформованих навичок музично-інтонаційного мовлення у майбутніх учителів музичного мистецтва для розкриття індивідуально-неповторних стильових варіантів прочитання фортепіанних творів.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Демидова М. Г. Методика організації самопідготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва до педагогічної практики / М. Г. Демидова // Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. Педагогічні науки. 2018. № 4. С. 29–34.
2. Вороновська О. В. Актуальні аспекти проблеми генезису знаків музичної мови. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Мистецтвознавство. 2018. № 2. С. 139–149.
3. Колоней В. Пластичний початок у структурі фортепіанно-виконавського інтонування. Музичне мистецтво і культура. Науковий вісник. Вип. 1. Одеса, 2002. С. 279–286.
4. Ліу Мінг. Дидактичне спрямування створення структурно-методичного проєкту формування музично-інтонаційного мовлення майбутніх учителів музичного мистецтва. Наукові записки. Серія : Педагогічні науки. Вип. 8. / за ред. В. Ф. Черкасов. Ужгород-Кропивницький. Вид-во : «Код». 2024. 160 с. С. 145–149.
5. Москаленко В. Творчий аспект музичної інтерпретації (до проблеми аналізу). Київ. Міністерство культури України. КДК. 1994, 157 с.
6. Науменко С. І. Психологія музичної діяльності. Чернівці : ПП «Видавничий дім «Родовід». 2015. 408 с.
7. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін). К. : Освіта України. 2008. 274 с.
8. Рудницька О. П. Основи викладання мистецьких дисциплін. К. : АПН України, 1998. 183 с.
9. Українська музична енциклопедія. Т. 2. Редкол. Г. Скрипник (голова) та ін.; НАНУ; Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського. К. : Вид-во Ін-ту мистецтвознавства, фольклористики та етнології НАН України, 2008. 664 с. С. 243.

10. Шип С. В. Музична форма від звуку до стилю : навч. посібник. Київ : Заповіт, 1998. 368 с.

REFERENCES

1. Demydova, M. H. (2018). *Metodyka orhanizatsii samopidhotovky maibutnoho vchytelia muzychnoho mystetstva do pedahohichnoi praktyky*. [The methodology of organizing self-training of a future musical art teacher for pedagogical practice]. Odesa.
2. Voronovska, O. V. (2018). *Aktualni aspekty problemy henezysu znakiv muzychnoi movy*. [Current aspects of the problem of the genesis of musical language signs]. Ternopil.
3. Kolonei, V. (2002). *Plastichnyi pochatok v strukturi fortepianno-vykonavskogo intonuvaniia*. [Plastic beginning in the structure of piano-performer intonation]. Odesa.
4. Liu Ming. (2024). *Dydaktychne spriamuvannia stvorennia strukturno-metodychnoho proiektu formuvannia muzychno-intonatsiinoho movlennia maibutnikh uchyteliv muzychnoho mystetstva*. [Didactic direction of creating a structural and methodological project for the formation of musical-intonation speech of future musical art teachers]. Uzhhorod-Kropyvnytskyi.
5. Moskalenko, V. (1994). *Tvorchyi aspekt muzychnoi interpretatsii (do problemy analizu)*. [Creative aspect of musical interpretation (to the problem of analysis)]. Kyiv.
6. Naumenko, S. I. (2015). *Psykhoholiiia muzychnoi diialnosti*. [Psychology of music activity]. Chernivtsi.
7. Padalka, H. M. (2008). *Pedahohika mystetstva (Teoriiia i metodyka vykladannia mystetskykh dystsyplin)*. [Art pedagogy (Theory and teaching methods of art disciplines)]. Kyiv.
8. Rudnytska, O. P. (1998). *Osnovy vykladannia mystetskykh dystsyplin*. [Basics of teaching art disciplines]. Kyiv.
9. *Ukrainska muzychna entsyklopediia*. (2008). [Ukrainian music encyclopedia]. Kyiv.
10. Shyp, S. V. (1998). *Muzychna forma vid zvuku do styliu*. [Music form from sound to style]. Kyiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ЛІУ Мінг – аспірант ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Наукові інтереси: дослідження різнобарвності музично-інтонаційного мовлення, опанування відповідними навичками в процесі вивчення фортепіанної літератури.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

LIU Ming – graduate student of the Southern Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushinskyi.

Circle of scientific interests: research of diversity of musical-intonation speech during the study of piano music literature.

Стаття надійшла до редакції 8 серпня 2024 р.

УДК 7-028.26.[78:659.148]:159.937

DOI: https://doi.org/10.59694/ped_sciences.2024.09.135**ЛУЧИН Анатолій Вікторович** –

аспірант Київського університету культури

за спеціальністю «Аудіовізуальне мистецтво та виробництво»

ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0009-4276-2947>e-mail: tolikk.mail@gmail.com

РОЛЬ МУЗИКИ У СТВОРЕННІ ЕФЕКТИВНОЇ МЕДІЙНОЇ РЕКЛАМИ В КОНТЕКСТІ АУДІОВІЗУАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА

ЛУЧИН Анатолій Вікторович. РОЛЬ МУЗИКИ У СТВОРЕННІ ЕФЕКТИВНОЇ МЕДІЙНОЇ РЕКЛАМИ В КОНТЕКСТІ АУДІОВІЗУАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА

У статті автор розглядає ролі музики у створенні ефективної медійної реклами в контексті аудіовізуального мистецтва. Дослідження підтверджують, що музика відіграє важливу роль у формуванні емоційного зв'язку між брендом і споживачем, сприяє підвищенню впізнаваності бренду та збільшенню ефективності рекламних кампаній. Дослідження також показало, що музика може впливати на споживацьку поведінку, стимулюючи бажання здійснити покупку або викликати позитивні емоції, пов'язані з продуктом. Застосування музичних елементів у рекламі дозволяє створювати більш запам'ятовувані та впливові рекламні ролики, що є ключовим фактором успіху в сучасному конкурентному середовищі. Також було виявлено, що музика може підсилювати емоційний вплив реклами, допомагаючи створити сильний асоціативний зв'язок між музичним супроводом та рекламованим продуктом. Відтак, музика не лише підвищує загальну привабливість реклами, але й робить її більш ефективною в досягненні маркетингових цілей.

Ключові слова: музика; медійна реклама; аудіовізуальне мистецтво; емоційний зв'язок; ефективність реклами; споживацька поведінка; музичні жанри.

LUCHYN Anatolii Viktorovych. THE ROLE OF MUSIC IN CREATING EFFECTIVE MEDIA ADVERTISING IN THE CONTEXT OF AUDIOVISUAL ARTS

In the article, the author examines the role of music in creating effective media advertising in the context of audiovisual art.

The results of the study confirm that music plays an important role in forming an emotional connection between the brand and the consumer, enhances brand recognition, and increases the effectiveness of advertising campaigns. The research also showed that music can influence consumer behavior by stimulating the desire to make a purchase or evoke positive emotions associated with the product. The use of musical elements in advertising allows for creating more memorable and impactful commercials, which is a key factor for success in today's competitive environment. Additionally, it was found that music can amplify the emotional impact of advertising, helping to create a strong associative link between the musical accompaniment and the advertised product. Therefore, music not only increases the overall appeal of advertising but also makes it more effective in achieving marketing goals. This article explores the role of music in creating effective media advertising within the context of audiovisual art. The author examines the impact of musical arrangement on consumers' perception of advertising messages and identify key aspects that ensure the effectiveness of musical accompaniment in commercials.

The article discusses the technical aspects of creating music for advertising, including the process of recording, mixing, and mastering. The author emphasizes the importance of sound recording quality and a professional approach to creating musical accompaniment. The study also covers the cultural context of music in advertising, analyzing how traditions, language, history, and ethnic features influence the target audience's perception of musical accompaniment. The author considers music as a means of cultural transmission, playing an important role in conveying and preserving cultural values. Considerable attention is paid to current trends in the music industry and their impact on creating advertising music. New technologies such as the use of artificial intelligence and virtual reality in music creation are discussed, as well as the impact of digital platforms on the distribution and consumption of musical content. Special attention is given to the significance of streaming platforms and social networks in music distribution and audience interaction. The author examines how these platforms

have changed the ways of music consumption and created new opportunities for musicians to reach a wide audience.

The study's conclusions confirm that music plays an important role in forming an emotional connection between the brand and the consumer, contributes to increasing brand recognition, and enhances the effectiveness of advertising campaigns. The authors argue that the use of musical elements in advertising allows for creating more memorable and impactful commercials, which is a key factor for success in today's competitive environment.

Overall, the article provides a comprehensive overview of the role of music in creating effective media advertising, covering technical, cultural, and marketing aspects of this process. The study can be useful for advertisers, marketers, musicians, and researchers in the field of audiovisual arts and advertising. This research contributes to the understanding of how music can be strategically used in advertising to create a more engaging and effective marketing message, emphasizing the interdisciplinary nature of successful advertising campaigns in the modern media landscape.

Keywords: *music; media advertising; audiovisual art; emotional connection; advertising effectiveness; consumer behavior; musical genres.*

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Актуальність дослідження даної теми зумовлена проблемами, що виникають у сучасній рекламі. Реклама є невід’ємною частиною розвитку ринкової економіки, і її значення є незаперечним. Без реклами прагнення до розвитку, конкурентоспроможність бізнесу та загальний прогрес втрачуть свою суть. У країнах з високим рівнем життя значні кошти витрачаються на рекламні кампанії великих виробників. Реклама виконує кілька важливих функцій: вона інформує про товар, дає можливість потенційним покупцям ознайомитися з ним та переконати їх у необхідності придбання. Однак реклама є не лише носієм інформації, а має конкретну мету – збільшення попиту на товар. Для створення справді ефективного відеорекламу важливо розглядати її як форму екранного мистецтва, при цьому музичне оформлення є однією з ключових складових частин відеорекламу.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Джерельна база дослідження включає опубліковані статистичні матеріали, монографії, підручники, навчально-методичні комплекси, витяги з Закону України та збірники статей. Основним джерелом історичних даних є багаторічні дослідження рекламної діяльності, представлені у роботах А. Владимирської [3], Б. Обротько [9], С. Ромата [12], які розглядають історичне становлення реклами в культурі, її соціально-психологічні, технічні, економічні і естетичні передумови в Західній Європі, США та Україні.

Дослідження музичного оформлення ефірної реклами, її естетично-психологічного впливу та комунікативності викладено у монографії Катерини Станіславської [13], яка розкриває поняття відеорекламу як виду екранного мистецтва. Автори досліджують технічні та соціальні умови виникнення відеорекламу, її еволюцію в сучасному медіапросторі, а також історію провідних

світових рекламних агентств і рекламних кампаній. Серед таких дослідників варто відзначити А. Акайомову, яка розглядає розвиток рекламної справи в Україні у 90-х роках ХХ сторіччя. Т. Архіпова детально аналізує розвиток ринку телевізійної реклами в Україні. Г. Владимирська та П. Владимирський у своєму навчальному посібнику висвітлюють аспекти реклами. С. Заря досліджує рекламні ролики з національною тематикою як яскравий феномен сучасної України. Також заслуговує на увагу дослідження І. Шовкун аналізує політичну рекламу як комунікативний процес.

Проблематика ефективності реклами товарів і послуг в умовах конкуренції, роль реклами у сучасному суспільстві та креативні рекламні методики досліджено в роботах А. Понтіролі [11], який аналізує феномен рекламної міфотворчості, та Б.М. Джонсона [5], який розглядає музичне оформлення реклами і його вплив на сприйняття реклами споживачами.

Основним джерелом даних щодо музичного оформлення реклами та її ефективності є роботи різних авторів, які досліджують вплив музики на рекламні кампанії та медіа. Серед них варто відзначити Б. Борга [1], який у своїй роботі розглядає музичний маркетинг для саморобного музиканта, Р. Дж. Бургеса [2], який аналізує процес створення музики та її вплив на аудиторію, Б. Каца [7], що розглядає технічні аспекти створення аудіо та його вплив на аудіовізуальні продукти. Ці роботи підкреслюють важливість музичного супроводу в створенні ефективних рекламних кампаній та вивчають, як музика може впливати на сприйняття реклами споживачами.

Музика відіграє особливу роль у культурі та суспільстві, впливаючи на наші почуття, настрої та сприйняття навколишнього світу. У контексті медійної реклами музика може об’єднувати людей та створювати унікальні моменти в нашому житті. Актуальність даної

теми базується на проблемах сучасної реклами. Незважаючи на численні дослідження ролі музики у рекламі, залишається багато невирішених аспектів, які потребують подальшого вивчення. Зокрема, питання щодо впливу різних музичних жанрів на сприйняття реклами, ефективність використання знайомих мелодій у підвищенні впізнаваності бренду та роль музики у формуванні емоційного зв'язку між брендом і споживачем. У статті розглядаються ці аспекти з метою визначення основних чинників, що забезпечують ефективність музичного супроводу в рекламних роликах.

Мета статті – дослідження ролі музики у створенні ефективної медійної реклами в контексті аудіовізуального мистецтва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Реклама виконує ключові функції, такі як передача інформації про продукт, надання можливості потенційним покупцям ознайомитися з ним та переконання у необхідності його придбання [9, с. 42]. На відміну від звичайних інформаційних повідомлень, реклама спрямована на досягнення конкретних результатів, зокрема, збільшення попиту на товар [3, с. 27]. Таким чином, реклама постійно потребує адаптації та оновлення з урахуванням сучасних комунікаційних засобів, способів життя, моди та естетичних уподобань споживачів [12, с. 143].

З появою телебачення, розвитку Інтернету, доступності персональних мультимедійних пристроїв та зростанням популярності соціальних мереж, значення відеореклами значно зросло. Сучасний глядач стає дедалі вимогливішим, що вимагає значних зусиль для створення дійсно ефективних і захоплюючих рекламних матеріалів [6, с. 167]. Людське захоплення мистецтвом грає важливу роль у формуванні індивідуальної свідомості, тому для створення успішної відеореклами її слід розглядати як форму екранного мистецтва. Музичне оформлення є однією з ключових складових частин відеореклами [13, с. 213].

Суть та основи реклами як засобу масової комунікації мають багатогранний характер. Реклама є однією з найбільш ефективних форм впливу на суспільство або окремих осіб, адже будь-яке суспільство не може функціонувати без постійного обміну інформацією між його членами [12, с. 168]. Засобами такого обміну є знакові системи, які вивчає семіотика. Ці системи включають візуальні, слухові, тактильні та смакові комунікаційні сигнали. На базовому рівні ці сигнали існують як нейрофізіологічні імпульси, які допомагають орієнтувати людину у навколишньому світі.

Основним функціональним завданням засобів масової інформації є задоволення інформаційних потреб людини та суспільства

загалом. У контексті цього завдання всі ЗМІ характеризуються здатністю поширювати інформацію емоційніше, швидше, повніше та достовірніше [9, с. 168]. Розглядаючи окремо екранні види інформаційного простору, можна стверджувати, що навіть інформаційні телепередачі, демонструючи учасників подій та стиль спілкування, певною мірою залучають глядача до культури [6, с. 168].

Історія використання музики в рекламі налічує десятиліття, починаючи з перших рекламних роликів на радіо. З розвитком технологій та появою телебачення роль музики в рекламі лише зросла. Від простих джінглів до складних музичних композицій, музика допомагала створювати емоційний зв'язок між брендом і споживачем. У сучасному світі, з появою цифрових медіа та соціальних мереж, можливості використання музики в рекламі стали ще ширшими [11, с. 11].

Отже, реклама є не лише носієм інформації, а й потужним інструментом впливу на споживача, що потребує постійної адаптації до змін у суспільстві та технологіях. Музика як елемент відеореклами відіграє важливу роль у створенні емоційного зв'язку та підвищенні ефективності рекламних повідомлень.

Процес створення звукового образу є важливим елементом у виробництві відеореклами. Музично-шумове оформлення відеореклами включає створення звукового ландшафту, який впливає на емоційний стан глядача, створюючи відповідну атмосферу та підкреслюючи основні моменти рекламного повідомлення [6]. Музика і звукові ефекти відіграють важливу роль у формуванні загального враження від реклами, сприяючи більш глибокому сприйняттю та запам'ятовуванню інформації [13, с. 239].

Процес створення музики для рекламних роликів включає кілька важливих етапів, кожен з яких відіграє ключову роль у досягненні кінцевого результату. Спочатку відбувається визначення ідеї або натхнення, яке буде основою всієї композиції [5, с. 43]. На цьому етапі рекламодавці та композитори вирішують, яке повідомлення вони хочуть донести через музику, що може включати підтримку основного слогана кампанії або створення певного настрою. Наприклад, для рекламної кампанії спортивного одягу музика повинна бути енергійною і мотивуючою. Ідея визначає не лише жанр та стиль музики, але й емоції та відчуття, які вона повинна викликати у слухачів.

Наступним етапом є створення основної музичної теми композиції, яка повинна бути привабливою та запам'ятовуваною [4, с. 240]. Композитори експериментують з різними мелодичними лініями, акордовими послідовностями та гармонійними структурами, щоб

знайти ідеальний звук. Мелодія повинна бути простою і виразною, щоб слухач міг легко її наспівати або пригадати після перегляду реклами. Гармонія підтримує мелодію, надаючи їй глибини та емоційної насиченості, створюючи унікальний музичний образ, який асоціюється з рекламованим продуктом. Наприклад, у рекламних роликах Coca-Cola мелодія є простою та легко запам'ятовується, викликаючи позитивні емоції.

Аранжування включає розробку акустичних та інструментальних елементів композиції [10, с. 276]. Вибір інструментів, темпу та ритму залежить від стилю та настрою, який потрібно передати. Наприклад, для реклами дитячих товарів можуть бути обрані веселі та легкі інструменти, такі як ксилофон або флейта, тоді як для автомобільної реклами можуть бути використані важкі ударні та гітарні рифи. Темп і ритм відіграють важливу роль у передачі емоційного посилу музики: швидкий темп створює відчуття динаміки і енергії, тоді як повільний темп може викликати спокій або роздуми [7, с. 201]. Наприклад, у рекламних роликах Audi часто використовуються драматичні та динамічні музичні елементи, щоб підкреслити потужність і технологічність автомобілів.

Музикант визначає структуру пісні, включаючи вступ, куплети, приспиви та можливе завершення. Важливо, щоб композиція мала логічний розвиток та підтримувала інтерес слухача. У рекламних роликах з обмеженим хронометражем кожна секунда музики повинна бути використана максимально ефективно. Вступ привертає увагу слухача, куплети розвивають основну тему, а приспиви акцентують ключові моменти рекламного повідомлення [2, с. 146]. Заключна частина композиції повинна залишати сильне враження і закріплювати асоціації з продуктом або послугою. Наприклад, у рекламному ролику Apple для iPhone мелодія розвивається таким чином, щоб підкреслити інноваційність та простоту використання продукту.

Творчий підхід дозволяє музикантам експериментувати зі звуками та створювати унікальні моменти, які виділяють їхню музику серед інших [15, с. 15]. Це може бути використання незвичних інструментів, нестандартних ритмів або вокальних технік. Експерименти з різними звуками та ефектами можуть додати музиці оригінальності та неповторності. Наприклад, додавання електронних ефектів або звуків природи може створити особливу атмосферу, яка запам'ятовується слухачам. Вокальні техніки, такі як бек-вокал або гармонійні наспіви, можуть додати глибини та багатогранності композиції. Рекламний ролик Nike, наприклад, використовує унікальні звукові ефекти та

енергійну музику, щоб створити мотиваційний та заряджений емоціями настрій.

Після створення основної музичної композиції, вона проходить кілька додаткових етапів обробки, включаючи мікшування та мастеринг, які допомагають досягти високої якості звуку та гармонійного поєднання всіх елементів [14, с. 32]. Мікшування передбачає налаштування рівнів гучності кожного інструмента та ефектів, щоб створити збалансований звук. Мастеринг забезпечує фінальну обробку треку, додаючи професійного звучання і підготовлюючи його до використання у рекламному ролику [8, с. 20]. Важливо також провести тестування музики на цільовій аудиторії, щоб впевнитися у її ефективності та здатності викликати потрібні емоції [16, с. 675].

Творчий підхід та експериментування дозволяють музикантам створювати унікальні музичні твори, які захоплюють слухачів своєю оригінальністю. Творчість у музиці проявляється через створення неповторних мелодій, гармоній та текстів, здатних викликати глибокий емоційний відгук у слухачів [5]. Проте важливо враховувати, що технічні аспекти, такі як звукозапис, зведення та мастеринг, мають критичне значення для забезпечення високої якості звуку. Музиканти повинні володіти відповідними технічними навичками та знаннями, що дозволяють їм реалізувати задумане звучання [7].

Технічні аспекти відіграють ключову роль у перетворенні творчих ідей на реальний музичний продукт. Це охоплює правильний вибір мікрофонів, обробку звукових доріжок, управління акустикою приміщення та використання програмного забезпечення для запису та редагування музики. Всі ці елементи є важливими для створення музики, яка може ефективно використовуватися в аудіовізуальних рекламних кампаніях [4, с. 240]. Наприклад, у рекламному ролику Apple «Welcome Home» застосовується складний звуковий дизайн, що включає різноманітні звукові ефекти та професійно зведену музику, для створення захоплюючої атмосфери.

Культурний контекст є визначальним фактором у формуванні музичних творів, впливаючи як на процес створення, так і на сприйняття музики аудиторією. Аналіз впливу традицій, мови, історії та етнічних особливостей на творчий процес допомагає зрозуміти, як музиканти інтегрують свою культурну спадщину в свої твори. Співвідношення музики з соціальним контекстом дозволяє вивчити, як музика взаємодіє із соціальними та політичними подіями, виражаючи реакцію на сучасні виклики та тенденції [11, с. 62]. Наприклад, у рекламному ролику Nike «Dream Crazy» використовується

музика, яка відображає культурні та соціальні аспекти, підкреслюючи меседж кампанії про подолання перешкод та досягнення мрій.

Музика як засіб культурного переказу відіграє важливу роль у передачі та збереженні культурних цінностей, легенд та історичних наративів. Вона служить відображенням соціальних, культурних та політичних реалій. Глибокий аналіз текстів, музичних образів і концепцій, що відображають сучасне суспільство, дозволяє розкрити складні зв'язки між музикою та культурним середовищем [2, с. 97]. Наприклад, у рекламних роликах Coca-Cola музика часто відображає позитивні соціальні цінності та культурні традиції, що сприяє формуванню позитивного іміджу бренду.

Тренди в музичній індустрії представляють собою загальні тенденції та напрями розвитку, які визначають сучасну музичну сцену. Це можуть бути нові стилі та жанри, технологічні нововведення, зміни в споживацьких звичках та еволюція творчих підходів музикантів. Тренди можуть включати популяризацію нових музичних жанрів, впровадження інноваційних технологій у створення та поширення музики, а також зміни у способах споживання музичного контенту, такі як стрімінг та соціальні мережі [14, с. 65]. Наприклад, стрімінгові платформи, такі як Spotify, значно змінили спосіб споживання музики, дозволивши музикантам досягати глобальної аудиторії.

Аналіз нових жанрів та експериментів у музиці фокусується на появі нових стилів, експериментах у звучанні та синтезі різних жанрів, що впливають на творчість музикантів. Цифрові інновації, зокрема використання штучного інтелекту, віртуальної реальності та інших технологій, мають значний вплив на створення та розповсюдження музики [5, с. 21]. Наприклад, платформи на основі штучного інтелекту, такі як AIVA, дозволяють композиторам генерувати нові музичні композиції завдяки алгоритмам штучного інтелекту [15].

Аналіз платформ для розповсюдження музики та змін у споживацьких звичках розглядає роль стрімінгових платформ, соціальних мереж і зміни у поведінці слухачів у формуванні популярності музичних творів. Наприклад, різке зростання популярності музичних відеокліпів на YouTube створило нові можливості для артистів взаємодіяти з аудиторією та просувати свою творчість. Соціальні мережі, такі як Instagram і TikTok, стали ключовими платформами для розподілу музики і взаємодії з фанатами [11, с. 55]. Наприклад, вірусний успіх пісні «Old Town Road» Ліла Наса Х став можливим завдяки її поширенню на TikTok.

Вплив глобалізації на звучання музики вивчає, як глобальні тенденції та культурний обмін впливають на різноманіття музичних стилів і формують унікальні музичні композиції. Глобалізація сприяла появі нових жанрів, таких як К-поп, який поєднує елементи поп-музики, хіп-хопу та електронної музики, і здобув популярність далеко за межами Південної Кореї.

Зростання значення візуального контенту аналізує, як відеокліпи, візуальні аспекти виступів і інші мультимедійні елементи стали важливою частиною музичного досвіду [13, с. 323]. Відеокліпи стали ключовим інструментом просування музики, адже вони створюють запам'ятовуваний візуальний образ, що асоціюється з музикою. Наприклад, відеокліп на пісню «Bad Guy» Біллі Айліш здобув популярність завдяки своїм інноваційним візуальним рішенням і стильному виконанню.

Дослідження трендів у музичній індустрії допомагає зрозуміти, які фактори формують сучасну музичну культуру та як музиканти і професіонали індустрії адаптуються до змін у музичному середовищі [2, с. 43]. Наприклад, популярність жанру EDM (Electronic Dance Music) зросла завдяки таким фестивалям, як Tomorrowland, які привертають величезну кількість людей з різних країн світу.

Якість роботи виконавців на студії звукозапису є критично важливим фактором для створення висококласної музики. Важливими аспектами є виразність та емоційність виконання, технічна вправність, ефективна взаємодія з звукорежисером, уміння управляти часом та готовність до повторних записів [1, с. 32]. Професійно підготовлені та талановиті виконавці здатні втілити у музиці глибокі почуття, що дозволяє їм встановлювати зв'язок із слухачами. Технічна майстерність, що дозволяє артистам досягати високого рівня виконання інструментів або вокалу, є невід'ємною частиною успішного музичного продукту.

Співпраця з звукорежисером є важливою для досягнення якісного результату. Виконавці повинні бути відкритими до співпраці, враховувати поради та працювати над поліпшенням запису. Залишати достатньо часу для студійних сесій і готовність до повторень також критичні для створення найкращого можливого результату [2, с. 128].

Вплив технологій на музичну творчість сучасності проявляється в різних аспектах, від створення музики до її поширення та взаємодії з аудиторією. Віртуальні інструменти, музичні програми для запису і редагування, семплювання, звукові ефекти, цифрове розповсюдження і споживання, соціальні мережі, віртуальна реальність, аудіовізуальні проекти,

онлайн-концерти і аналітика великих даних відображають сучасні тренди у використанні технологій у музиці [4, с. 241].

Цифрові інструменти та програмне забезпечення значно розширюють можливості композиторів у створенні нових звуків. Програми для запису та редагування музики забезпечують гнучкість і творчий простір. Семплювання і звукові ефекти додають глибину і характер до музичних творів. Стрімінгові платформи відкривають можливості для досягнення глобальної аудиторії і отримання зворотного зв'язку в реальному часі. Соціальні мережі дозволяють створювати спільноти, взаємодіяти з фанатами та отримувати підтримку та відгуки [11, с. 62].

Віртуальна реальність надає нові можливості для взаємодії з музичним контентом, включаючи віртуальні концерти та аудіовізуальні проекти. Онлайн-концерти дозволяють артистам виступати перед глобальною аудиторією, як це було продемонстровано під час пандемії COVID-19, коли такі виконавці, як Тревіс Скотт, організовували віртуальні виступи на платформі Fortnite, залучаючи мільйони глядачів [15, с. 19]. Аналітика і Big Data допомагають музикантам краще розуміти вподобання своєї аудиторії і адаптувати контент відповідно до цих смаків, що підвищує взаємодію зі слухачами.

Якість музичного продукту – це складне та багатогранне поняття, яке залежить від різних аспектів і може сприйматися по-різному кожним слухачем. Основні аспекти якості музичного продукту включають звукову, музичну та текстову складові. Звукова якість оцінює технічну сторону запису та звучання, включаючи чистоту, яскравість та баланс звуку. Музична якість охоплює гармонію, мелодію та ритм, взаємодію між інструментами, розташування акордів і загальну музичну структуру. Текстова якість впливає на сприйняття та розуміння, включаючи чіткість тексту, глибину повідомлення та літературні якості [12, с. 121].

Звукові аспекти включають якість запису та відтворення, баланс і мікс, динаміку та гучність. Якість запису визначає, наскільки чисто і якісно звучить музика. Баланс і мікс впливають на співвідношення інструментів та голосу, а динаміка і гучність додають глибину і враження від запису [4, с. 241]. Музичні аспекти включають гармонію і мелодію, ритм і темп, аранжування. Гармонійні відносини між акордами і мелодіями створюють емоційний зміст композиції, ритм і темп додають енергії та динаміки, а аранжування формує загальний звук музичного твору. Текстові аспекти включають лірику, поетичну якість, взаємодію тексту і музики. Лірика повинна бути виразною, цікавою і співзвучною з музикою, поетичність додає глибину і сенс, а інтеграція

тексту з музикою створює єдину історію або емоційний контекст [2, с. 54].

Сучасна музична індустрія потребує не тільки талановитих виконавців і композиторів, але й компетентних маркетологів, які допоможуть донести продукт до слухачів. Маркетинг у музиці охоплює комплекс стратегій і дій, спрямованих на планування та реалізацію ефективного просування музичного продукту для залучення і утримання аудиторії, підвищення впізнаваності бренду та досягнення комерційних цілей. Це включає дослідження ринку, визначення цільової аудиторії, розробку стратегій просування, використання соціальних мереж, організацію концертів та інші маркетингові інструменти для підтримки музичного проекту [3, с. 32].

Просування в музиці є процесом активного впровадження стратегій і заходів, спрямованих на підвищення впізнаваності, популярності та успіху музичного виконавця чи проекту. Це включає використання різноманітних маркетингових і рекламних інструментів для привернення уваги аудиторії, розширення кола слухачів, а також сприяння продажам та іншим комерційним цілям [1, с. 345]. Просування може охоплювати виступи на концертах, використання соціальних мереж, рекламні кампанії, випуск нових треків та інші стратегії для підтримки та розвитку музичного проекту.

Маркетинг та просування відіграють ключову роль у поширенні музичного продукту. Створення бренду виконавця або гурту, використання цифрового маркетингу, організація концертів і виступів, співпраця з медіа є важливими аспектами маркетингу в музичній індустрії. Ці стратегії допомагають просувати музичний продукт та залучати аудиторію, що є важливим для ефективної медійної реклами [12, с. 231]. Наприклад, співпраця Lady Gaga з брендом Oreo під час запуску її альбому «Chromatica» продемонструвала, як ефективний маркетинг може залучати нових слухачів через використання популярних продуктів та медіа-партнерства.

Стрімінгові платформи та соціальні мережі відіграють важливу роль у розповсюдженні музики та взаємодії з аудиторією. Завдяки цим платформам музиканти можуть розширювати свою аудиторію та забезпечувати більші можливості для поширення своїх музичних творів, що значно підвищує ефективність медійної реклами. Стрімінгові сервіси, такі як Spotify, Apple Music та YouTube Music, надають слухачам зручний доступ до музики та дозволяють артистам досягати широкої аудиторії. Соціальні мережі, включаючи Instagram, Facebook, Twitter та TikTok, дають можливість артистам спілкуватися з аудиторією, публікувати музичний контент, проводити конкурси та взаємодіяти з

прихильниками. Наприклад, популярність пісні «Blinding Lights» від The Weeknd значно зросла завдяки активному використанню TikTok, де користувачі створювали відео під цю композицію.

Віртуальні концерти дозволяють музикантам спілкуватися з аудиторією через онлайн-трансляції та спеціальні заходи на платформах для живих виступів. Ці аспекти надають артистам та музичним продюсерам можливість розширювати свою аудиторію та забезпечувати ширше поширення музичного продукту. Музичні платформи та соціальні мережі є потужними інструментами для сучасних музикантів [6, с. 82].

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Висновки дослідження підтверджують, що музика відіграє важливу роль у формуванні емоційного зв'язку між брендом і споживачем, сприяє підвищенню впізнаваності бренду та збільшенню ефективності рекламних кампаній. Використання музичних елементів у рекламі дозволяє створювати більш запам'ятовувані та впливові рекламні ролики, що є ключовим фактором успіху в сучасному конкурентному середовищі. Було визначено, що різні музичні жанри по-різному впливають на емоційне сприйняття реклами. Також було виявлено, що використання знайомих мелодій може підвищити рівень впізнаваності бренду. Наукова новизна полягає у визначенні основних чинників, що впливають на ефективність музики в рекламних роликах, а також у розробці рекомендацій для створення музичного супроводу, який максимально відповідає очікуванням цільової аудиторії.

Перспективними напрямками подальших досліджень можуть бути різні аспекти використання та створення музики для емоційного впливу медійної реклами в контексті аудіовізуального мистецтва.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Борг Б. Музичний маркетинг для саморобного музиканта: створення та реалізація плану атаки з низьким бюджетом. Rowman & Littlefield Publishers; Second edition. 2019. 456 с.
2. Бургес Р. Дж. Мистецтво створення музики: теорія і практика. Oxford University Press. 2020. 352 с.
3. Владимирська А. Реклама: навч. посіб. Київ. 2009. 334 с.
4. Гніденко С. О. Використання методу layering для розробки звукового супроводу мультимедійного контенту. Політ. Сучасні проблеми науки: тези доповідей ХХІІ Міжнародної науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених. Національний авіаційний університет. Київ, 2022. С. 239–241.
5. Джонсон Б. М. Історії виживання музичного продюсера: інтерв'ю з ветеранами, незалежними

- професіоналами та професіоналами електронної музики. Cengage Learning PTR. 2020. 144 с.
6. Заря С. В. Музыка як визначальний чинник ефективності телевізійного рекламного ролика. Мистецтвознавчі записки: 36. наук. праць – Вип. 24. Київ: Міленіум, 2013. С. 165–174.
  7. Кац Б. Опанування аудіо: мистецтво і наука. Routledge. 2019. 408 с.
  8. Массі С. Recording Unhinged. Hal Leonard. 2016. 258 с.
  9. Обрицько Б. А. Реклама і рекламна діяльність. Київ. 2002. 240 с.
  10. Пассман Д. С. All You Need to Know About the Music Business. Simon & Schuster. 1991. 560 с. референс.
  11. Понтіролі А. Нова економіка музичної індустрії. Independently. 2022.
  12. Ромат С. В. Основи реклами. Київ. 2006. 288 с.
  13. Станіславська К. І. Мистецько-видовищні форми сучасної культури: монографія. Київ. 2016. 352 с.
  14. Юганссон А., Вондеррай П. Spotify Teardown: Inside the Black Box of Streaming Music. The MIT Press. 2019. 286 с.
  15. Frid E., Gomes, C., Jin, Z. Music Creation by Example. CHI '20: CHI Conference on Human Factors in Computing Systems, Honolulu HI USA. New York, NY, USA. 2020.
  16. Ratliff J. D., Rubinfeld D. L. ONLINE ADVERTISING: DEFINING RELEVANT MARKETS. Journal of Competition Law and Economics. Vol. 6, no. 3, 2010. P. 653–686.

REFERENCE

1. Borg, B. (2019). *Muzychnyi marketynh dlia samorobnoho muzykanta: stvorennia ta realizatsiia planu ataky z nyzkym biudzhetom*. [Music Marketing for the DIY Musician: Creating and Executing a Low-Budget Plan]. Lanham.
2. Burgess, R. J. (2020). *Mystetstvo stvorennia muzyky: teoriia i praktyka*. [The Art of Music Production: Theory and Practice]. Oxford.
3. Vladymyrska, A. (2009). *Reklama: navch. posib*. [Advertising: Textbook]. Kyiv.
4. Gnidenko, S. O. (2022). *Vykorystannia metodu layering dlia rozrobky zvukovoho suprovodu multymediinoho kontentu*. [Using the Layering Method to Develop Soundtracks for Multimedia Content]. Kyiv.
5. Johnson, B. M. (2020). *Istorii vyzhyvannia muzychnoho prodiusera: interv'iu z veteranamy, nezaleznykamy profesiionalamy ta profesiionalamy elektronnoi muzyky*. [Survival Stories of a Music Producer: Interviews with Veterans, Independent Professionals, and Electronic Music Professionals]. Boston.
6. Zaria, S. V. (2013). *Muzyka yak vyznachalnyi chynnyk efektyvnosti televiziinoho reklamnoho rolyka*. [Music as a Determining Factor in the Effectiveness of a Television Commercial]. Kyiv.
7. Katz, B. (2019). *Opanuvannia audio: mystetstvo i nauka*. [Mastering Audio: The Art and the Science]. New York.
8. Massey, S. (2016). *Recording Unhinged*. London.

9. Obrytko, B. A. (2002). *Reklama i reklamna diialnist*. [Advertising and Advertising Activities]. Kyiv.
10. Passman, D. S. (1991). All You Need to Know About the Music Business. New York.
11. Pontirolli, A. (2022). *Nova ekonomika muzychnoi industrii*. [The New Economy of the Music Industry]. Independently.
12. Romat, Ye. V. (2006) *Osnovy reklamy*. [Fundamentals of Advertising]. Kyiv.
13. Stanislavska, K. I. (2016). *Mystetsko-vydovyshchni formy suchasnoi kultury: monohrafiia*. [Artistic and Spectacular Forms of Modern Culture: Monograph]. Kyiv.
14. Johansson, A. and Vonderau, P. (2019). Spotify Teardown: Inside the Black Box of Streaming Music. Cambridge.
15. Frid, E., Gomes, C. and Jin, Z. (2020). Music Creation by Example. CHI '20: CHI Conference on Human Factors in Computing Systems, Honolulu HI USA. New York.
16. Ratliff, J. D. and Rubinfeld, D. L. (2010). ONLINE ADVERTISING: DEFINING RELEVANT MARKETS. Journal of Competition Law and Economics. Oxford.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ЛУЧИН **Анатолій Вікторович** – аспірант Київського університету культури за спеціальністю «Аудіовізуальне мистецтво та виробництво».

Наукові інтереси: аудіовізуальне мистецтво, кіно, культурологія, соціокультурна діяльність.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

LUCHYN **Anatolii Viktorovych** – is a graduate student of the Kyiv University of Culture majoring in «Audiovisual Art and Production».

Circle of scientific interests: audiovisual art, cinema, cultural studies, socio-cultural activity.

Стаття надійшла до редакції 19 липня 2024 р.

УДК 378.14

DOI: https://doi.org/10.59694/ped_sciences.2024.09.142

ПОЛЛОІ Каталін Дезидерівна –

доктор філософії, доцент кафедри педагогіки, психології, початкової, дошкільної освіти та управління закладами освіти, Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-3833-8368>
email: pallay.katalin@kmf.org.ua

САНТО Жофія Василівна –

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти кафедри педагогіки, психології, початкової, дошкільної освіти та управління закладами освіти, Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0003-5787-4972>
email: szanto.zsofia.b19ti@kmf.org.ua

АКАДЕМІЧНА УСПІШНІСТЬ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ЗАКАРПАТСЬКОГО УГОРСЬКОГО ІНСТИТУТУ ІМ. ФЕРЕНЦА РАКОЦІ II

ПОЛЛОІ Каталін Дезидерівна, САНТО Жофія Василівна. АКАДЕМІЧНА УСПІШНІСТЬ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ЗАКАРПАТСЬКОГО УГОРСЬКОГО ІНСТИТУТУ ІМ. ФЕРЕНЦА РАКОЦІ II

У статті доведено, що академічна успішність та оцінка досягнень у наш час набувають дедалі більшого значення як у середній освіті, так і у вищій освіті. Академічна успішність студентів дає уявлення про результативність освітнього закладу. Дослідження спрямоване на виявлення відмінностей і подібності у навчальній результативності серед студентів педагогічних спеціальностей Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II. Нами розглянуто, які соціокультурні та демографічні чинники впливають на формування академічної успішності. До них ми віднесли сімейний стан, працевлаштування студентів, освітній рівень батьків, матеріальне становище, зміни в сімейному житті, дозвілля та спортивні звички.

Ключові слова: академічна успішність, результативність, чинники, студенти педагогічних спеціальностей, Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II.

POLLOI Katalin Desiderivna, SANTO Zhofia Vasylivna. ACADEMIC SUCCESS OF STUDENTS OF PEDAGOGICAL SPECIALTIES OF THE TRANSCARPATHIAN HUNGARIAN INSTITUTE NAMED. FERENTZ RAKOTSI II

Academic achievement, the assessment of performance has a larger significance these days in mainstream education, as well as in academic education. The accomplishment of a student also reflects that of the institution.

The aim of the research is to identify the similarities and differences among the students who participate in teacher training at Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, particularly when it comes to academic achievement. Furthermore, the research presents an insight on which sociocultural and demographic components take part in shaping these achievements. These components consisted of familial background, student employment, the educational background of the parents, financial background, changes in domestic life, spare time activities and sporting activities. The main data collection method was in the form of a questionnaire. While constructing the questionnaire, former researches about student achievements were taken into consideration.

The survey was aimed towards students attending the teacher training course at Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education. Nearly half (47,8%) of the mentioned students participated in the questionnaire (N=163).

Keywords: *academic achievement, effectiveness, factors students participating in teacher training, Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education*

Bevezetés. A hallgatói eredményesség számos szempontból megközelíthető. Egyrészt az oktatási rendszerbe való befektetések megtérülése, a társadalmi mobilitás, státusemelkedés, az oktatáspolitikai, oktatásszociológia szempontjaiból is elemezhetjük. Másrészt dimenzióihoz hozzátartozik a megszakítás nélküli tanulmányi idő, a folytonos előrehaladás. Ide sorolhatjuk az előre kitűzött tanulmányi cél melletti elköteleződést, ami a kiválasztott felsőoktatási intézmény és szak melletti kitartást jelenti. Eredményességi dimenzióként tekinthetünk a felsőoktatási intézmények által nyújtott tanulmányi tevékenységek lehetőségének igénybevételére és az ilyen jellegű tevékenységek keretében elért eredményekre. További eredményességi dimenzióként szolgálnak a felsőoktatási intézményekben elért tanulmányi és tudományos teljesítmények.

Kutatások igazolják, hogy a hallgatók családi háttere, szocioökonómiai státusza, etnikai hovatartozása, neme, társadalmi háttere hatással van a tanulmányi eredményességre. A kutatás segítségével képet kaphatunk arról, hogy egy kisebbségi felsőoktatási intézményben milyen eredményességi mutatókról számolhatnak be a pedagógusképzésben résztvevő hallgatók.

A kutatás arra keresi választ, hogy a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola (II.RF KMF) pedagógusképzésben résztvevő hallgatói között milyen különbségek és hasonlóságok fedezhetők fel a tanulmányi eredményesség terén. Ezen kívül feltárjuk, hogy mely szociokulturális és demográfiai tényezőknek van szerepük a tanulmányi eredményesség formálásában. Ezek közé soroltuk a családi állapotot, a szülők iskolai végzettségét, anyagi helyzetet, változást a családi életben, szabadidős programokat, sportolási szokásokat.

A kutatás fő módszereként a kérdőíves felmérést választottuk. A kérdőív elkészítésénél korábbi hallgatói eredményességet vizsgáló kutatást vettünk alapul. A kérdőívben zárt kérdéscsoportokat tettünk fel a vizsgált célcsoportnak. A kérdőív első része a legfontosabb társadalmi háttérváltozókra irányuló kérdéseket tartalmazta, a második részben a hallgatói eredményességre irányuló kérdéseket tettük fel, míg a harmadik rész a sportolási szokásokra kérdezett rá. A teljeskörű felmérés kiterjedt a II. RF KMF pedagógusképzésben résztvevő hallgatóira. Jelen esetben az alábbi szakon tanuló hallgatókat vontuk be a kutatásba: biológia, földrajz, informatika, kémia, matematika, angol, magyar, ukrán és német nyelv, természettudományok, történelem, óvodapedagógia és tanító szakok.

Tanulmányi eredményesség a felsőoktatásban. A tanulmányi eredményesség intézményen belül mérhető, többdimenziós és legalább öt építőelemből építhető fel. Az első dimenzió magában foglalja a tudományos karrier folytonosságának tovább haladását, kitartás a tanulmányi céljaink mellett, aminek az eredménye a jövőben nyilvánul meg. A második dimenzióba soroljuk a tudásszerzés lehetőségével élést, amit a felsőoktatási intézmények kínálnak. Ide tartoznak az önként vállalt tanulmányi tevékenységek és ezek által keletkezett eredmények. A felsőoktatásban az eredményesség harmadik dimenziójában az akadémiai és tudományos normákat fogadják el [1]. Az eredményesség negyedik dimenziója a munkára való hajlandóság. A felsőoktatás évei a munkával kapcsolatos értékek, normák és attitűdök formálása. Az eredményesség ötödik dimenziójaként a továbbtanulást és az önképzésre való hajlandóságot sorolják, mert ez elkerülhetetlen a dinamikus változó környezetbe [10].

A diákok tanulmányi eredményei mellett az eredményességet mutatja meg a munkaerőpiaci elhelyezkedés és a továbbtanulási arány. Felsőoktatásban az eredményesség mérésének technikája nem annyira kidolgozott, mint a középfokú oktatás szintjén. A kutatások vizsgálják a nyelvvizsgálóval való rendelkezést, egyetemekre és főiskolákra való továbbtanulási terveket, doktori fokozat tervezését, külföldi tanulmányutakat [2]. További eredményességi mutató a felsőoktatás minden szintjére való belépés, a bennmaradás, a szintek közötti továbbhaladás sikere, a vizsga eredményeinek változása egyéni vagy összesített átlagok szerint, a be- és kilépéskori mérés feltételező haladása, és akár elkötelezettség a tudományos tanulmányokban, és a hallgatói munkavégzésben [9; 10].

Egyes kutatások szerint a hallgatók eredményességében nem csupán az oktatási intézmény hatása a befolyásoló, hanem a családi háttér és az egyéni képességek is számítanak. Horn és Sinka eredményei szerint az eredményességet 42%-ban a hallgatók társadalmi háttere magyarázza, és az oktatási intézmény által befolyásolható tényezők kevésbé hatnak [5]. Kommaraju és Nadler [6] szerint a kognitív képességen kívül vannak más funkciók is. A pszichológiához szorosan kapcsolódó tényezők szintén befolyásolják a hallgatók tanulási eredményességét [4].

Tanulmányi eredményességre ható tényezők. Gyakran felmerülő nehézség a felnőttkori tanulás kapcsán, a munka és a családi teendők elvégzése egyszerre a tanulással. Országos és regionális adatok bizonyították, hogy azok a legeredményesebb tanulók, akik már stabil párkapcsolatban élnek, akik már stabil párkapcsolatban élnek, akik gyermeket, illetve több gyermeket nevelnek. Egyes kutatások alapján, arra a bizonyításra jutottak, hogy a tanulást nem akadályozzák az otthoni teendők, illetve a család. Illetve, hogy azok a tanulók, akik már házasságban élnek, sokkal eredményesebbek a párkapcsolatban élő, vagy egyedülálló tanuló társaiknál. Azt az eredményt kapták, hogy akik stabil párkapcsolatban élnek, jobb eredménnyel és kisebb halasztással fejezik be tanulányaikat [3]. Azok, akik több tevékenységet végeznek nap mint nap (munka mellett társ és szülő), azok kevesebb időt fordítanak a tanulányaikra. Viszont az eredményesség mutatói, mint már említettük más mutatnak. A legeredményesebb a családi állapot szerint azok, akik már házasok és gyermeket nevelnek [2].

A szakirodalomban nem sok példát találunk arra a vizsgálatra, hogy milyen kapcsolat van a sportolás és az akadémiai eredményesség között, illetve, hogy melyek azok a tényezők, amelyek hatására valaki elkezdi a sportolást. A rendszeres sportolás inkább a személyiségre gyakorol pozitív hatást. Mivel a sport fejleszti a személyiséget azáltal, hogy számos dologra megtanít. Megtanít

arra, hogy tiszteljük a kemény munkát, megtanít kitartónak lenni, önbizalom növelő hatása van, kialakít számos pozitív értékeket, szokásokat, segíti a tanulók jobb teljesítményét az élet más területén is, hozzájárulva ezzel tanulmányi eredményességükhöz is. A sport, a szubjektív jóllét és az eredményesség közötti összefüggések két szempontból vizsgálhatók: egyes munkák abból a feltételezésből indulnak ki, hogy a sportnak pozitív hatása van a szubjektív jóllétre, illetve ennek egyes dimenzióira (pszichológiai, fizikai, szociális), s ennek következményei a jobb tanulmányi eredmények [7].

Coleman úgy véli, hogy az olyan tanórán kívüli tevékenységek, mint a sport, segítik a fiatalokat abban, hogy elfogadják és megerősítsék szerepüket és tekintélyüket kortársaik körében, a sportágak népszerűsége miatt pedig jobban kötődnek a tanárokhoz és a szülőkhez. Ezáltal nő társadalmi tőkájük, ami pozitívan hat a tanulmányi eredményességükre is. Viszont mivel a sportolás energiát von el a tanulástól, és az iskolák is jelentős szerepet tulajdonítanak a sportolók teljesítményének, mert az a siker, ezért a sport és a sportteljesítmény előtérbe helyezésével a tanulmányi eredményességük csökkenéséhez is hozzájárulnak [8].

A vizsgálat módszertani keretei. Kutatásunk eszköze a kérdőív volt. A kérdőívészés online valósult meg Google Űrlap segítségével. A kérdőívet BA/BSc és MA/MSc képzésben résztvevő nappali tagozatos hallgatóknak juttattuk el. Mivel eredményesség vizsgálatot végeztünk, a BA/BSc szint első évfolyamára nem terjesztettük ki a kutatást, mivel ők még nem foglalkoztak tudományos munkával, nem vettek részt konferenciákon, pályázatokon. Összesen 163 hallgató töltötte ki kérdőívünket. A vizsgált évfolyamok nappali tagozatos pedagógusképzésben résztvevő hallgatója között összesen 341 hallgató tanul, így a mintánkba közel felét, 47,8 százalékot tudtunk megkérdezni. Kutatásunk nem reprezentatív, de a célcsoport fele már átfogó eredményt mutat a hallgatók eredményességéről.

A kutatással a következő kérdésekre kerestük a választ:

- Mely szociokulturális és demográfiai tényezőknek van szerepük a tanulmányi eredményesség formálásában
- Vannak-e különbségek és hasonlóságok a különböző szakos pedagógusképzésben résztvevő hallgatók között a tanulmányi eredményesség terén?
- A sportolás pozitív vagy negatív irányba tereli a tanulmányi eredményességet?

Hipotéziseink a következők:

H1: A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola pedagógusképzésében résztvevő hallgatók társadalmi háttere hatással van a tanulmányi eredményességükre;

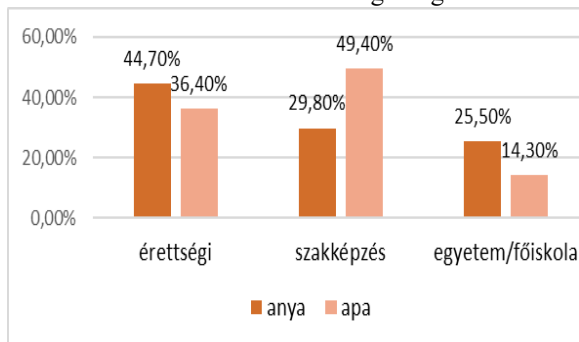
H2: Szakonként eltérő a hallgatók tanulmányi eredményessége;

H3: A sportolás pozitív hatást gyakorol a tanulmányi eredményességre.

A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola hallgatóinak tanulmányi eredményessége

Mivel az eredményességben szerepet játszik a szülői mintakövetés, ezért rákérdeztünk a szülők iskolai végzettségére. A válaszadók édesanyjainak 44,7%-a, míg édesapjuk 36,4%-a rendelkezik érettségivel. Az édesapák többsége rendelkezik szakközépiskolai végzettséggel 49,4%-a, míg az édesanyák 29,8%-a rendelkezik szakközépiskolai végzettséggel. A felsőoktatásnál van a legalacsonyabb eredmény, az édesanyák csupán 25,5%-a rendelkezik felsőoktatási diplomával, az édesapák 14,3%-a. Ez azt mutatja, hogy alacsony a diplomás szülők aránya, s a II. RFKMF jelentős szerepet játszik a kárpátaljai elsőgenerációs értelmiség képzésében.

1. ábra: Szülők iskolázottsági megoszlása

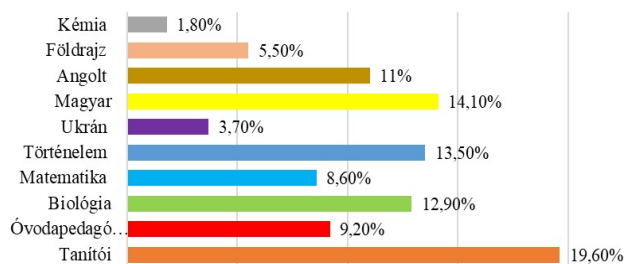

Forrás: saját szerkesztés

A kérdőívünkben rákérdeztünk a hallgatók családi állapotára is. A hallgatók legtöbbször egyedülálló 52,1%, párkapcsolatban él 39,9%-a, házasságban pedig 8%-a. Ez azzal magyarázható, hogy a hallgatók nappali képzésben tanulnak, fiatalok és legtöbbször még a párválasztás előtt áll. Rákérdeztük továbbá arra is, hogy történt-e változás a szülők családi állapotában? 83,4% esetében nem változott, házasságban/együtt élnek. Továbbá a nem változott, továbbra is külön élnek 7,4%, 5,5% az elváltak. 2,5%-nak az édesanyja megözvegyült és 1,2%-nak az édesapja özvegyült meg. Megvizsgáltuk, hogy hol élnek a hallgatók. Legtöbbször faluban élnek 74,8%, városban 22,1%, megyeszékhelyben pedig 3,1%. Ebből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a hallgatók többsége kárpátaljai falvakból érkezett a főiskolára.

A megkérdezettek 19,6%-a tanító, 14,1% magyar nyelv és irodalom, 13,5% történelem, 12,9% a biológia, 11% angol nyelv és irodalom, 9,2% óvodapedagógia, 8,6% matematika, 5,5% földrajz, 3,7% ukrán nyelv és irodalom, 1,8% pedig kémia szakon tanul.

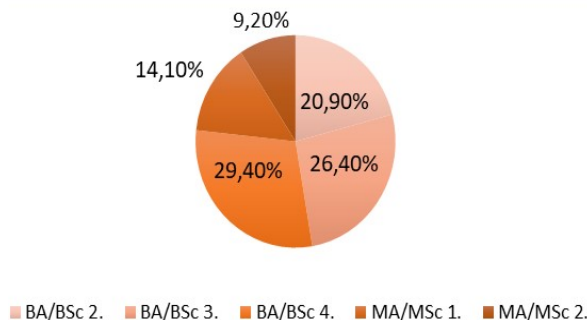
2. ábra: A hallgatók által választott szakok

Forrás: saját szerkesztés

A legtöbb válasz a BA/BSc képzésben tanulók 4. évfolyamos hallgatóktól érkezett (29,4%), követi a 3. évfolyam 26,4%-kal, aztán a 2. évfolyam 20,9%-kal. A mesterképzésben résztvevők 14,1%-a 1. 9,2%-a 2. évfolyamos.

3. ábra: Évfolyam

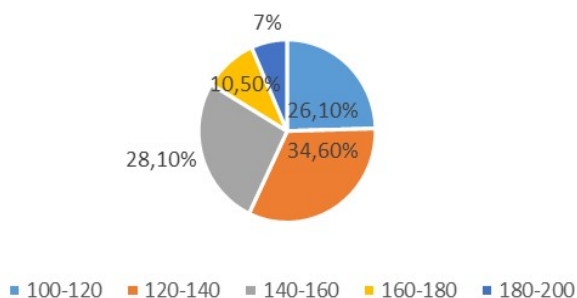

Forrás: saját szerkesztés

A válaszadók döntő többsége nappali tagozaton tanul (60,1%), 24,5% egyszerre tanul nappali és levelező képzésben, 15,3% levelező tagozatos. Fontos eredményességi mutató, hogy a hallgatók jelentős része (24,5%) egyszerre két szakon is tanul. A fő szakjukon nappali képzésben vesznek részt, és ezzel párhuzamosan egy másik szakot is választottak, amelyet levelező tagozaton folytatnak.

A tanulmányi eredményesség vizsgálatához hozzátartozik a bemeneti követelmények teljesítése. Ukrajnában úgynevezett külső független tesztelést (ZNO) alkalmaznak. Mivel az első évfolyamos hallgatók nem vettek részt a felmérésben, s második és hatodik évfolyam között mindenki ZNO-val került be a felsőoktatásba, ezért rákérdeztünk, hogy a vizsgált hallgatók milyen eredményeket értek el az akkor kötelező ukrán ZNO érettségi vizsgán. A hallgatók 26,1%-a 100-120 pontot ért le, 34,6%-a 120-140 pontot, 28,1%-a 140-160 pontot és 10,5%-a 160-180 pont között teljesített. 180-200 közötti pontszámot a vizsgált hallgatók 7%-a érte el.

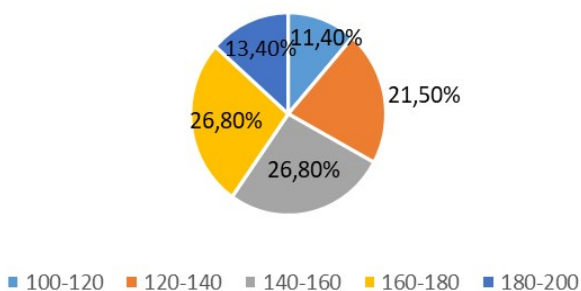
4. ábra: Ukrán ZNO eredményei

Forrás: saját szerkesztés

Kitértünk továbbá arra is, hogy a megkérdezettek szaktantárgyból milyen eredményeket értek el a ZNO érettségi vizsgán. A hallgatók 11,4%-a 100-120 közötti pontot ért el, 21,5%-a 120-140, 26,8%-a 140-160 pontot, 26,8%-a 160-180 és 13,4%-a 180-200 közötti pontszámot ért el. Jól látható, hogy szaktantárgyból magasabb eredményt értek el, mint ukrán nyelv és irodalom ZNO vizsgán.

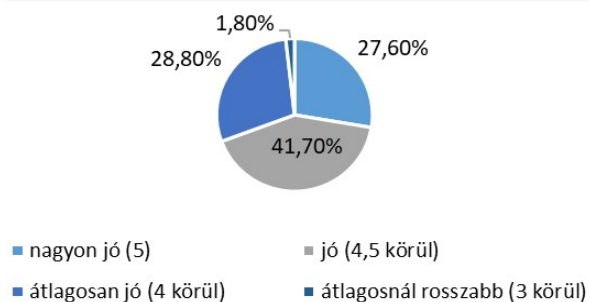
5. ábra: Szaktantárgy ZNO eredményei

Forrás: saját szerkesztés

A hallgatók tanulmányi átlagát is megvizsgáltuk. Az utolsó két félévet vettük alapul. A válaszok alapján 27,6% *nagyon jó* (5) átlaga van, 41,7%-ának *jó* (4,5), 28,8%-ának *átlagosan jó* (4 körül) és 1,8%-ának *átlagosnál rosszabb* (3 körül) átlaga van. Ebből arra a következtetésre juthatunk, hogy a hallgatók többségének *jó* (4 körül) az átlaga.

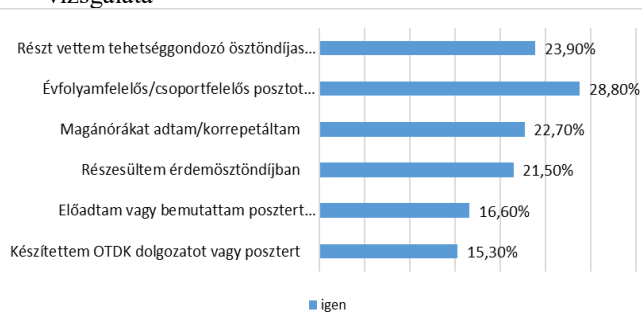
6. ábra: A megkérdezett hallgatók tanulmányi átlaga

Forrás: saját szerkesztés

A válaszadók 15,3%-a készített már OTDK dolgozatot, 16,6% mutatott már be előadást vagy posztert egy konferencián. 21,5% részesült eddig érdemösztöndíjban. 22,7%-a már adott magánórákat/korrepetált. 28,8% töltött már be csoportfelelős/évfolyamfelelős posztot. 23,9% vett már részt tehetség gondozó ösztöndíjas programban. Az eloszlásokat az alábbi ábra mutatja be.

7. Fábura: Eredményességi mutatók vizsgálata

Forrás: saját szerkesztés

A kérdőívünk további részében rákérdeztünk a továbbtanulással kapcsolatos tervekre. A válaszadók 82,8%-a a főiskolán, 2,3%-a Kárpátalján más egyetemen és 14,9%-a magyarországi egyetemen szeretné folytatni a tanulmányait. Mivel mesterképzésben tanuló hallgatók eredményességére is kíváncsiak vagyunk, ezért tőlük azt kérdeztük, hogy tervezik-e, hogy PhD tanulmányokat folytassanak. A megkérdezettek közül összesen 15 magiszteres hallgató készül tovább folytatni a tanulmányaikat. Ebből 11-en Magyarországon szeretnének felvételizni, kettő Kárpátalján és legy Ukrajnában szeretne PhD-képzésben részt venni, egy hallgató nem válaszolt erre a kérdésre.

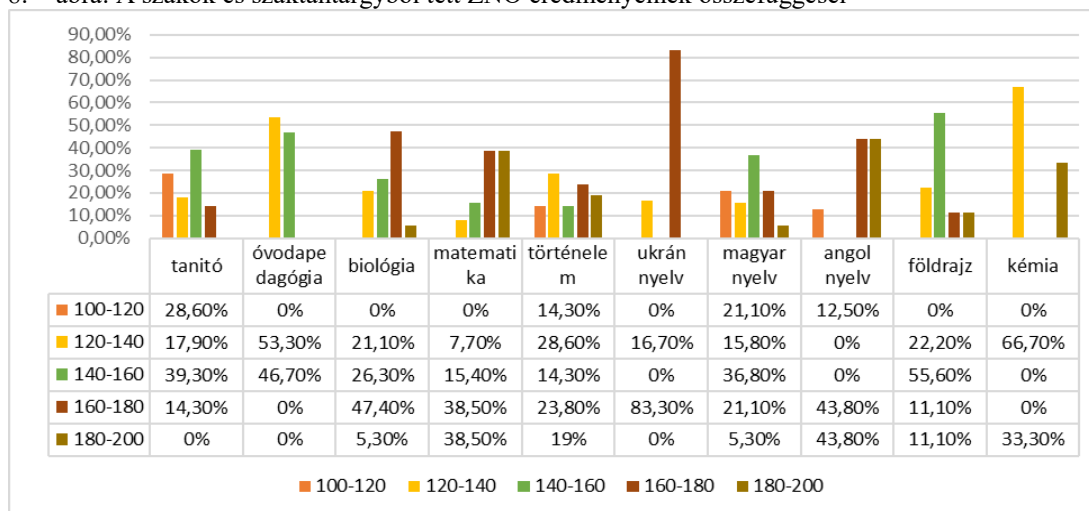
A továbbiakban megvizsgáltuk, hogy a hallgatók hány százaléka került már valamikor olyan helyzetbe, hogy tanulmányai félbehagyását fontolgatta. A válaszadók 44,2%-a még egyszer sem került ilyen helyzetbe, viszont 32,5%-a már többször is fontolgatta, hogy félbehagyja tanulmányait, 23,3%-a egyszer került ilyen helyzetbe.

Megvizsgáltuk, hogy milyen különbségek és hasonlóságok figyelhetők meg a különböző szakos hallgatók eredményességét illetően. Felmértük és összefüggéseket kerestünk arra, hogy szakonként változik-e a tanulmányi eredményesség és melyik szakon tanulnak a legeredményesebb hallgatók. Chi-négyzet próbával összevetettük a szakok és a bemeneti követelmények pontszámainak összefüggéseit. Itt szignifikáns kapcsolat mutatható ki ($p=0,000$). Az óvodapedagógia, biológia, matematika, ukrán nyelv, földrajz és kémia szakos hallgatók közül senki nem ért el 100-120 közötti pontszámot. 120-140 közötti pontszámokat a kémia és az óvodapedagógus szakos hallgatók

érték el a legnagyobb arányban. 140-160 közötti pontszámokat a földrajz, óvodapedagógia, tanítói szakos hallgatók érték el a legtöbben. 160-180 közötti pontszámokat nagyon magasan az ukrán nyelv szakos hallgatók érték el 83,3%, őket követi a biológia és az angol nyelv szakos hallgatók. 180-

200 közötti pontszámot a tanítói, óvodapedagógia, ukrán nyelv szakos hallgatók közül senki nem ért el. Az angol nyelv és a matematika szakos hallgatók érték el a legmagasabb pontszámokat

8. ábra: A szakok és szaktantárgyból tett ZNO eredményeinek összefüggései

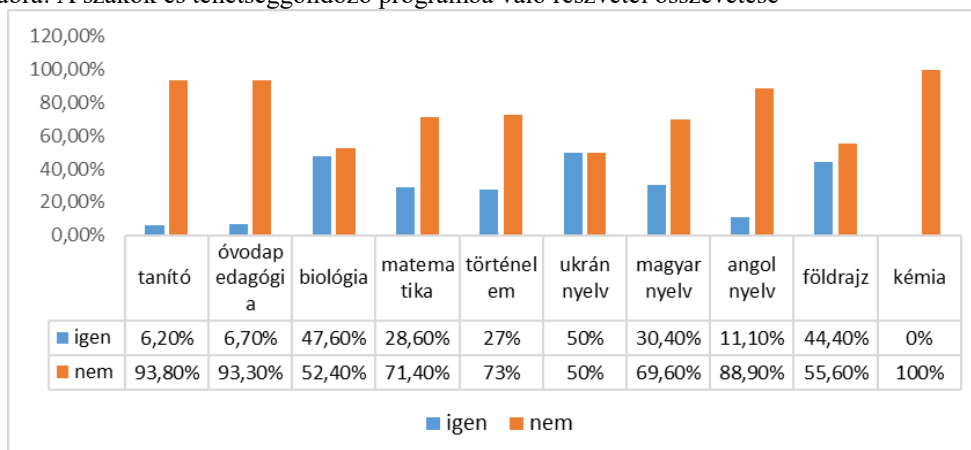
Forrás: saját szerkesztés

Ugyancsak szignifikáns kapcsolat mutatható ki az ukrán nyelv külső független tesztelés és a szakok összevetésénél ($p=0,007$). Nem meglepő eredmény, hogy az ukrán nyelv emelt szintű érettségien az ukrán szakos diákok teljesítettek a legeredményesebben. Továbbá azon angol szakos hallgatók aránya is felülreprezentált, akik magas pontszámot értek el ukrán nyelvből. Az óvodapedagógus hallgatók 40 százaléka és biológia szakosok 36,8 százaléka a minimum pontszámot érték el.

Chi-négyzet próbával összevetettük a szak és a részt vett-e tehetséggondozó programban kérdést. Ebben az esetben szignifikáns kapcsolatot találtunk ($p=0,008$). Ebben a tekintetben az ukrán szakos hallgatók voltak a legeredményesebbek, ugyanis a megkérdezett ukrán szakosok 50%-a vett részt

tehetséggondozó programban. Őket követik a biológia szakos hallgatók, akiknek 47,6%-a volt már ösztöndíjas tehetséggondozó programban. Hasonló eredmény mutatkozik a földrajz szakon, ahol a megkérdezett hallgatók 44,4%-a vett részt ilyen jellegű programban. A tanítói és óvodapedagógia szakos hallgatóknál a legalacsonyabb a részvételi arány. A megkérdezett kémia szakos hallgatók között pedig még senki (0%) nem vett még részt tehetséggondozó programban. Ennek hátterében feltehetően az van, hogy a tanítói és óvodapedagógia szak egy gyakorlatorientált képzés, ahol a tanítási kompetenciák fejlesztését helyezik előtérbe. A kémia szak még egy fiatal szak a Rákóczi-főiskolán, s a hallgatói létszám is alacsonyabb a többi szakhoz viszonyítva.

9. ábra: A szakok és tehetséggondozó programba való részvétel összevetése

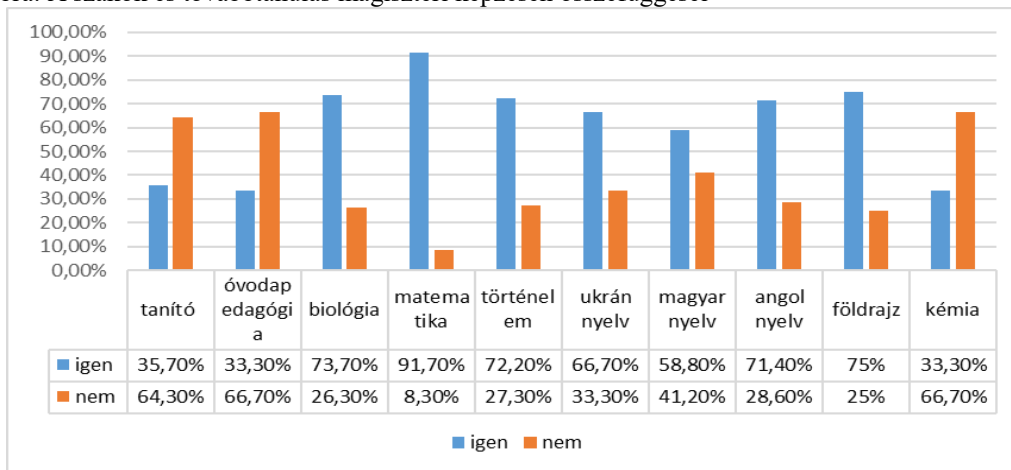

Forrás: saját szerkesztés

Megvizsgáltuk, hogy a különböző szakos BA/BSc képzésben részt vevő hallgatók szeretnének-e továbbtanulni magiszteri szinten. Ebben az esetben szintén szignifikáns kapcsolatot tapasztaltunk ($p=0,011$). A tanítói, óvodapedagógia

és kémia szakos hallgatóknál volt a legalacsonyabb a továbbtanulási hajlandóság. A legmagasabb eredmények a matematika szakon tanuló hallgatóknál figyelhető meg.

10. ábra: A szakok és továbbtanulás magiszteri képzésen összefüggései

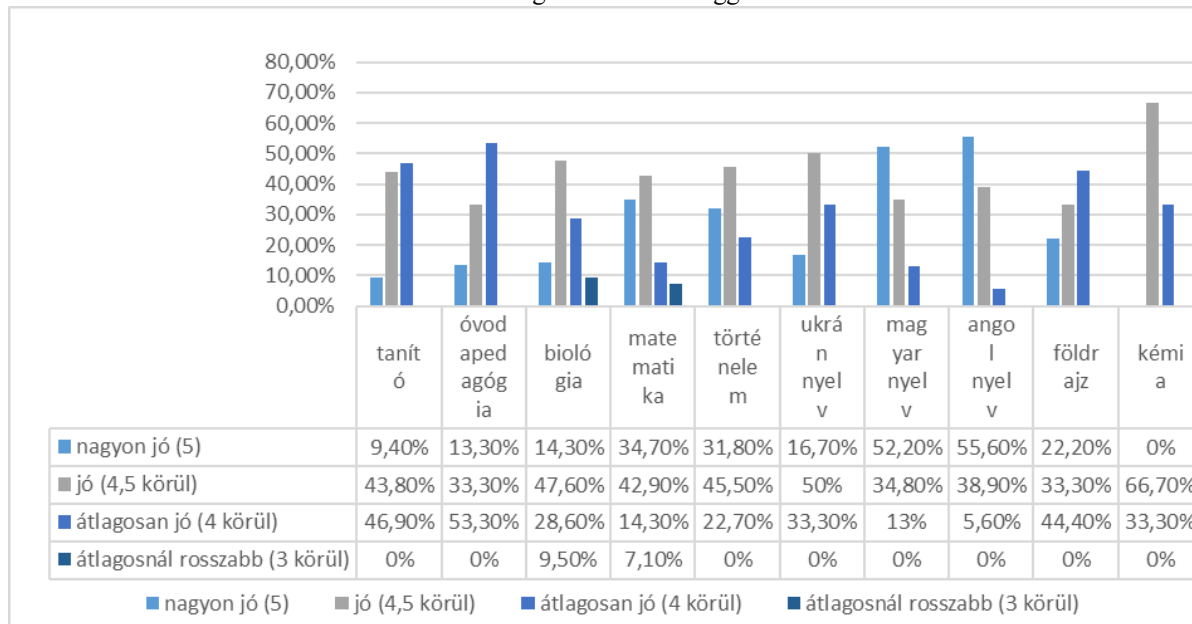

Forrás: saját szerkesztés

A tanulmányi átlag és a szakok között szintén szignifikáns kapcsolatot tapasztalunk ($p=0,016$). A megkérdezettek közül az angol szakon a legmagasabb azok aránya (55,6%), akik tanulmányi átlaga az elmúlt két félévben *nagyon jó (5)* volt. Követik a magyar nyelv, matematika, történelem, földrajz, ukrán nyelv, biológia, óvodapedagógia és tanító szakos hallgatók. A

megkérdezett kémia szakos hallgatók közül senki nem rendelkezett az elmúlt két félévben *nagyon jó (5)* átlaggal. *Átlagosnál rosszabb (3 körüli)* tanulmányi átlaggal a biológia és matematika szakos hallgatók 9,5% és 7,1%-a rendelkezik. A megkérdezett hallgatók többsége *jó (4,5 körüli)* és *átlagosan jó (4 körüli)* átlaggal rendelkezik.

11. ábra: A szakok és az előző két félév átlagának az összefüggései

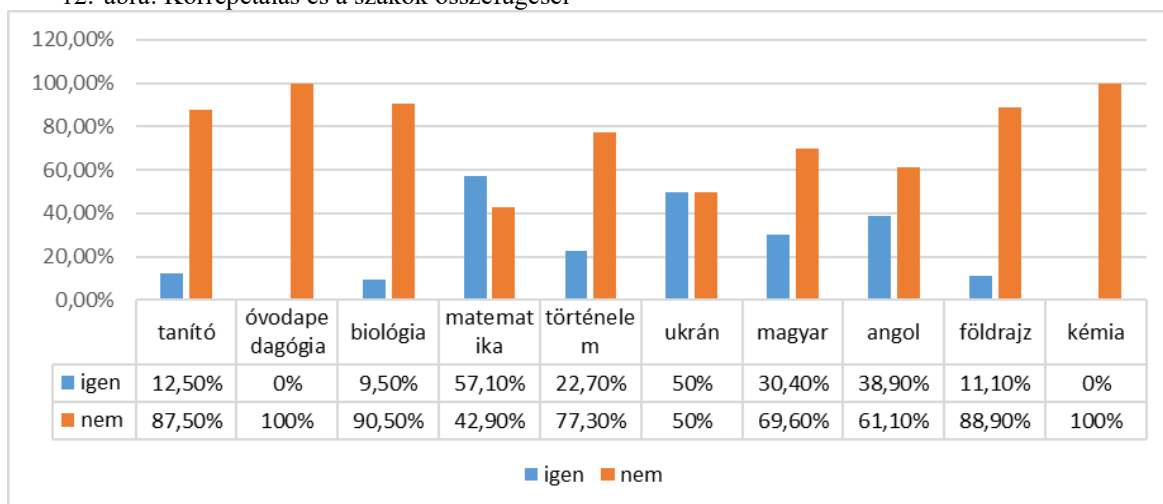

Forrás: saját szerkesztés

További szignifikáns kapcsolat mutatható ki a korrepetálás és a szak között ($p=0,003$). A matematika szakos hallgatók válaszadóinak 57,1%-a, az ukrán szakosok fele (50%), a magyar

szakosok 38,9%-a szokott korrepetálni. Az óvodapedagógia és a kémia szakos válaszadók eddig még nem folytattak korrepetáló feladatkört.

12. ábra: Korrepetálás és a szakok összefüggései

Forrás: saját szerkesztés

Az eredmények alátámasztják hipotézisünket, melyben azt feltételeztük, hogy szakonként eltérő a hallgatók tanulmányi eredményessége. Az eredmények igazolják, hogy minden szakon másban eredményesekek a hallgatók. Láthattuk, hogy a bemeneti követelmények tekintetében az angol, a matematika és a biológia szakosok voltak a legeredményesebbek.

Tehetség gondozó programban legnagyobb arányban a biológia, az ukrán nyelv és irodalom, a földrajz és a magyar nyelv és irodalom szakos válaszadók vettek részt. A továbbtanulási szándék alapján a matematika, a földrajz, a biológia és a történelem szakos válaszadók a legaktívabbak. A tanulmányi átlag szempontjából az angol, a magyar és a matematika szakos válaszadó diákok a legeredményesebbek. A matematika és a filológia szakos hallgatók már diákként vállalják középiskolások korrepetálását.

A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola hallgatóinak eredményességét befolyásoló tényezők

Munkánk további részében összehasonlító elemzést végeztünk, hogy választ kapjunk arra a kérdésünkre, hogy hatással van-e a társadalmi háttér az eredményességre. Megvizsgáltuk a szülők családi állapotában történt változások összefüggését a tanulmányok félbehagyásának fontolgatásával. A nem változott továbbra is házasságban együtt élő szülők esetében felülreprezentált azok aránya (47,1%), akik még egyszer sem kerültek olyan helyzetbe, hogy tanulmányuk félbehagyását fontolgatták. A nem változott, továbbra is külön élnek szülők esetében 47,1%-a már egyszer került ilyen helyzetbe. Elvált szülők esetében felülreprezentált (44,4%) azok aránya, akik többször kerültek ilyen helyzetbe. A megkérdezettek között négy olyan hallgató volt, akiknek megözvegyült az édesanyjuk, tehát elvesztették édesapjukat. Mind a négy hallgató már többször került olyan helyzetbe, hogy tanulmányai

félbehagyását fontolgassa. Két olyan hallgató volt, akinek az édesapja megözvegyült. Egy hallgató még egyszer sem került ilyen helyzetbe, egy pedig egyszer már került.

2. táblázat: A szülők családi állapotában történt változás és a tanulmányok félbehagyás fontolgatását való összehasonlítás

Változás a szülők családi állapotában		Még egyszer sem	Egyszer kerültem	Többször kerültem	Chi-négyzet	Sig
Nem változott, külön élnek	33,3%	41,7%	25%			
Elváltak	33,3%	22,2%	44,4%			
Édesanyám megözvegyült	0%	0%	100%			
Édesapám megözvegyült	50%	50%	0%			

*Az aláhúzva szereplő értékeknél az adjusted reziduals abszolút értéke nagyobb, mint kettő.

Forrás: saját szerkesztés

A továbbiakban megvizsgáltuk a szülők családi állapotában történt változás összefüggését a továbbtanulás tervezését diplomaszerezés után kérdéssel. Felülreprezentált azok aránya, akiknek a szülei továbbra is házasságban/együtt élnek és szeretnék folytatni tanulmányait magiszteri szinten. Az elvált szülők esetében 87,5%-a szeretné folytatni tanulmányait. 3 olyan hallgató volt, akinek az édesanyja megözvegyült, tehát elvesztették édesapjukat, ők nem készülnek továbbtanulni. Kettő olyan hallgató volt, akik az édesanyjukat veszítették el, ők viszont szeretnének továbbtanulni.

3. táblázat: A szülők családi állapotában való változást, a továbbtanulás tervezésével való összehasonlítás

Változás a szülők családi állapotában	Igen	Nem	Chi-négyszet	Sig
Nem változott, házasságban/együtt élnek	57,8%	42,2%	13,564	0,009
Nem változott, külön élnek	72,7%	27,3%		
Elváltak	87,5%	12,5%		
Édesanyám megözvegyült	0%	100%		
Édesapám megözvegyült	100%	0%		

*Az aláhúzva szereplő értékeknél az adjusted reziduals abszolút értéke nagyobb, mint kettő.

Forrás: saját szerkesztés

Mivel az eredményességben szerepet játszik a szülői mintakövetés, ezért a szülők iskolai végzettségét összehasonlítottuk a továbbtanulási tervekkel. Az apa esetében szignifikáns kapcsolat mutatható ki. Azon hallgatók, akiknek az édesapjuk rendelkezik diplomával, több mint a fele (54,5%-a) még szeretne továbbtanulni. Felülreprezentált azok aránya, akiknek az édesapjuk csak érettségivel rendelkezik és nem szeretnének továbbtanulni. Az eredmények alapján elmondható, hogy a hallgatók családi háttere hatással van a tanulmányi eredményességükre.

4. táblázat: Az apa iskolai végzettsége és továbbtanulási tervek összetétele

Apa iskolai végzettsége	nem tervezem, hogy ezen kívül még tanuljak	nem tudom, hogy akarok-e még tanulni	szeretnék még továbbtanulni	Chi-négyszet	Sig
Érettségi	30,4%	21,4%	48,2%	9,609	0,048
Szakközépiskola	11,8%	34,2%	53,9%		
Felsőoktatás	9,1%	36,4%	54,5%		

*Az aláhúzva szereplő értékeknél az adjusted reziduals abszolút értéke nagyobb, mint kettő.

Forrás: saját szerkesztés

Az édesanya iskolai végzettsége és a tehetséggondozó programban való részvétel között szignifikáns kapcsolat mutatható ki. Felülreprezentált azok aránya, akik részt vettek már tehetséggondozó programban és édesanyjuk felsőfokú végzettséggel rendelkezik.

5. táblázat: Az anya iskolai végzettsége és a tehetséggondozó programban való részvétel összetétele

Anyai iskolai végzettsége	Részt vettem tehetséggondozó programban	Nem vettem részt tehetséggondozó programban	Chi-négyszet	Sig
Érettségi	6,2%	93,8%	10,77	0,056
Szakközépiskola	0%	100%		
Felsőoktatás	23,1%	76,9%		

*Az aláhúzva szereplő értékeknél az adjusted reziduals abszolút értéke nagyobb, mint kettő.

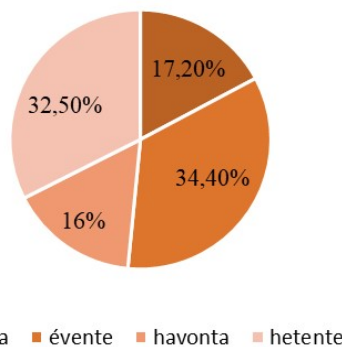
Forrás: saját szerkesztés.

Az eredmények alapján elmondható, hogy a 2. hipotézis, miszerint a II. RFKMF pedagógusképzésében résztvevő hallgatók társadalmi háttere hatással van a tanulmányi eredményességükre, beigazolódott.

A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola hallgatóinak sportolási tevékenységei és annak hatása az eredményességre

Mivel számos kutatás bizonyítja, hogy a sportolás is befolyásolja a hallgatók tanulmányi eredményességét, ezért felmértük, hogy a hallgatók eredményességére mennyire hat a sportolás. Rákérdeztünk, hogy a testnevelés kurzuson kívül milyen gyakran végeznek sporttevékenységeket. A válaszok alapján 17,2%-a soha nem végez semmilyen sporttevékenységet, nagy része 34,4%-a évente, 16%-a havonta és 32,5%-a hetente.

26. ábra: Sporttevékenység gyakorisága

Forrás: saját szerkesztés

A sportolás tekintetében csak egy helyen találtunk szignifikáns összefüggést (p=0,023). Azok 75 százaléka, akik havonta végeznek sporttevékenységet, még egyszer sem fontolgatták a tanulmányok félbehagyását. Ez az eredmény arra enged következtetni, hogy akik hobbi szinten foglalkoznak sportolással, kitartóbbak a tanulásban is. Mivel a többi változóval kapcsolatban nem találtam szignifikáns eltérést vagy összefüggést, ezért harmadik hipotézis, miszerint a sportolás pozitív hatást gyakorol a tanulmányi eredményességre, csak részben igazolódott be.

6. táblázat: Sporttevékenységek végzése és a tanulmányok félbehagyásának összetevései

Sporttevékenységek végzése		Még egyszer sem	Egyszer kerültem	Többször kerültem	Chi-négyszet	Sig
	soha	36,4%	18,2%	45,5%		
	évente	25,5%	33,3%	41,7%		
	havonta	75,0%	25,0%	25,0%		
	hetente	47,8%	39,1%	13%		
				10,72	0,023	

*Az aláhúzva szereplő értékeknél az adjusted reziduals abszolút értéke nagyobb, mint kettő.

Forrás: saját szerkesztés

Összefoglalás. Jelen munkában a tanulmányi eredményesség vizsgálatát tűztük ki célul a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola pedagógusképzésben résztvevő hallgatói körében.

Az első hipotézisünk, miszerint a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola pedagógusképzésében résztvevő hallgatók társadalmi háttere hatással van a tanulmányi eredményességükre, beigazolódott, hiszen egyértelműen kirajzolódott, hogy az anya iskolai végzettsége, valamint a hallgató családi háttérében bekövetkezett változások hatással voltak az eredményességükre. Eredményeink második hipotézisünket is alátámasztották, miszerint szakonként eltérő a hallgatók tanulmányi eredményessége. Az eredmények rámutattak, hogy mind a tanulmányi átlagban, mind a konferenciarezvételekben, érdemöszöndíjakban, tehetséggondozó programokban való részvétel alapján eltérő a szakok hallgatóinak eredményessége. A vizsgált eredményességi mutatók alapján a biológia, az angol nyelv és irodalom, a matematika, az ukrán nyelv és irodalom, valamint a magyar nyelv és irodalom szakos hallgatók a legeredményesebbek. A kutatás utolsó kérdése, hogy a sportolás pozitív vagy negatív irányba tereli a tanulmányi eredményességet. Az az eredmény született, hogy akik hobbi szinten foglalkoznak sportolással, kitartóbbak a tanulásban. A harmadik hipotézis, miszerint a sportolás pozitív hatást gyakorol a tanulmányi eredményességre, részben igazolódott be. Bár az kirajzolódott, hogy a sportolással foglalkozók kitartóbbak, a többi eredményességi mutatónál nem találtunk szignifikáns kapcsolatot. A kutatás segítségével képet alakíthatunk ki a kárpátaljai magyar tannyelvű felsőoktatás helyzetéről és eredményességéről. A kiválasztott téma felkutatása segítségével adatokat kaptunk arra vonatkozóan, hogy a kárpátaljai magyar pedagógusképzésben résztvevő hallgatók mennyire érdeklődnek a tudományos munka iránt, tervezik-e, hogy tanulmányaikat mesterképzésen, esetleg PhD-képzésen kívánják folytatni. A

pedagógusképzésben résztvevő hallgatók tanulmányi eredményességét vizsgáló kutatás hiánypótló, amely segíthet abban, hogyan motiváljuk a hallgatókat a tudomány művelésére, ezzel is hozzájárulva a kárpátaljai elit utánpótlásához.

HIVATKOZOTT IRODALOM

1. Bander Katalin – Galántai Júlia (2015): Az eredményesség dimenziói és háttértényezői intézményi szemmel. In: Szemerszki Marianna (szerk.): *Eredményesség az oktatásban*. Budapest, Oktatókutató és Fejlesztő Intézet, P. 93–121.
2. Engler Ágnes (2014): *Hallgatói metszetek. A felsőoktatás felnőtt tanulói*. Debrecen, Debreceni Egyetem Felsőoktatási Kutató és Fejlesztő Központ.
3. Engler Ágnes (2015): Családkultúra és eredményesség. In: Pusztai Gabriella – Kovács Klára (szerk.): *Ki eredményes a felsőoktatásban?* Nagyvárad-Budapest, Új Mandátum Kiadó, P. 152–160.
4. Fényes Hajnalka (2009): Nemek szerinti iskolai eredményesség és a férfihány hipotézis. In: *Magyar Pedagógia* 109. évf. 1. szám, P. 77–101.
5. Horn Dániel – Sinka Edit (2006): A közoktatás minősége és eredményessége. Budapest, Oktatókutató és Fejlesztő Intézet.
6. Komaraju, M. – Nadler, D. (2013): Self-Efficacy and Academic Achievement: Why do Implicit Beliefs, Goals and Effort Regulation Matter? *Learning and Individual Differences*, 25. P. 67–72.
7. Kovács Klára (2015): A sportolás hatása a tanulmányi eredményességre. In: Pusztai Gabriella – Kovács Klára (szerk.): *Ki eredményes a felsőoktatásban?* Nagyvárad-Budapest, Új Mandátum Kiadó, P. 161–171.
8. Kovács Klára (2016): A sportolás hátránykompenzáló szerepe a tanulmányi eredményességre gyakorolt hatása révén. In: Kovács Klára (szerk.): *Sport és inklúzió*. Debreceni Egyetem, Egészségügyi Kar, Gerontológia Tanszék, P. 5–7.
9. Pusztai Gabriella (2011): *A láthatatlan kéztől a baráti kezéig*. Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó.
10. Pusztai Gabriella (2014): Hallgatói eredményességi koncepciók és mutatók a felsőoktatás kutatásában. In: Nagy Péter Tibor – Veroszta Zsuzsa (szerk.): *A felsőoktatás kutatása*. Budapest, Gondolat

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ПОЛЛОІ Каталін Дезидерівна – доцент кафедри педагогіки, психології, початкової, дошкільної освіти та управління закладами освіти, Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці ІІ.

Наукові інтереси: академічна мобільність, освіта національних меншин, академічна успішність, соціальна інтеграція.

САНТО Жофія Василівна – здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти кафедри педагогіки, психології, початкової, дошкільної освіти та управління закладами освіти, Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці ІІ.

Наукові інтереси: академічна успішність, результативність.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

POLLOI Katalin Desiderivna – PhD, Associate Professor, Department of Pedagogy, Psychology, Primary and Preschool Education and Management of Educational Institutions Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education.

Circle of scientific interests: student mobility, education of national minorities, academic achievement, social integration.

SANTO Zhofia Vasylivna – Master's student, Department of Pedagogy, Psychology, Primary and Preschool Education and Management of Educational Institutions Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education.

Circle of scientific interests: academic achievement, effectiveness.

Стаття надійшла до редакції 3 серпня 2024 р.

УДК 37.018.54:78

DOI: https://doi.org/10.59694/ped_sciences.2024.09.152

СІЖУК Інна Володимирівна –

аспірантка Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, заступник директора з виховної роботи, викладач фортепіано Київської дитячої музичної школи №8
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-0048-1492>
e-mail: innochka04romaha@gmail.com

ФОРТЕПІАННЕ НАВЧАННЯ В МИСТЕЦЬКИХ ШКОЛАХ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ МУЗИЧНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

СІЖУК Інна Володимирівна. ФОРТЕПІАННЕ НАВЧАННЯ В МИСТЕЦЬКИХ ШКОЛАХ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ МУЗИЧНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті розглянуто зміст роботи початкової освіти мистецьких шкіл та, відповідно до цього, здійснено порівняльну характеристику діючих програм фортепіанного навчання молодших школярів, а також розкрито його потенціал у розвитку усіх структурних компонентів музичності учнів-піаністів молодшого шкільного віку.

Ключові слова: музичність, структура музичності, молодші школярі, мистецькі школи, фортепіанне навчання, типова навчальна програма.

SIZHUK Inna Volodymyrivna. PIANO TRAINING IN ART SCHOOLS AS A MEANS OF DEVELOPING THE MUSICALITY OF JUNIOR SCHOOLCHILDREN

The article discusses the content of primary education in art schools and, accordingly, provides a comparative characterization of existing piano training programs for junior schoolchildren, as well as reveals its potential in the development of all structural components of piano students' musicality of primary school age.

The focus of our article is on institutions of primary art education, which currently exist in the form of art schools that work and carry out educational activities according to their own educational programs, including cross-cutting or typical educational programs.

On the basis of a comparative analysis of programs for piano teaching of students in art schools, we investigated the relationship between the content-structural characteristics of the musicality of junior schoolchildren and the content content of all program provisions of their piano teaching, based on the typical curriculum of a new model. We found reasons to claim that piano training in modern art schools is an effective means of developing the musicality of junior schoolchildren.

The relationship between the content-structural characteristics of the musicality of junior schoolchildren and the content of all the program provisions of their piano training, analyzed in this article, gives grounds for asserting that piano training in modern art schools is an effective means of developing students' musicality in all its content-structural completeness.

Keywords: musicality, structure of musicality, junior schoolchildren, art schools, piano training, typical curriculum.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Найважливішим завданням сучасної мистецької освіти є виявлення та розвиток здатності до творчості в кожного, хто виявив здібності та бажання навчатися мистецтву. Мистецька освіта – передбачає розвиток не тільки спеціальних здібностей, набуття естетичного досвіду й ціннісних орієнтацій в процесі активної музичної діяльності, а найголовніше розвиток такою особливою здатністю як музичність, яку можна назвати генералізованою для подальшої художньо-творчої самореалізації молодшого школяра в музичній діяльності. У статті розглянуті навчальні програми з фортепіано з часів незалежності України, і проведена порівняльна характеристика обох, враховуючи позитивні та негативні аспекти. Розкрито специфіку фортепіанного навчання в мистецьких школах як засобу розвитку усіх компонентів музичності молодших школярів

Аналіз основних досліджень і публікацій. Аналіз літератури свідчить, що існує два основних погляди на природу музичності: музичність як вроджена здібність, що не підлягає формуванню, і музичність як властивість, що формується на основі вроджених задатків. Поняття «музичність» (можемо зустрічати варіант «музикальність») привертало увагу науковців, оскільки для них музичність розглядалась скоріше як синонім музичних здібностей та незмінною властивістю особистості (С. Надель, Г. Ревеш). Автор методичних посібників та програм з музики для загальноосвітньої школи О. Ростовський визначав музичність як сукупність здібностей, які необхідні для успішної музичної діяльності.

Більшість дослідників до структури музичності включали пізнавальні здібності, без яких неможливе сприймання, відтворення та виконання музичних творів. С. Науменко, з позиції психології, розглядала музичність як сформованість естетичного смаку, здатність творчо проникати у художню сутність музики, розуміти та оцінювати її естетичні якості, виконувати на високому художньому рівні та створювати її [3]. І. Малашевська в своїх працях зазначала, що музичність є головною властивістю специфічної обдарованості і розвивається лише в процесі музичної діяльності [2].

Отже, музичність – це складна інтегративна властивість особистості, що являє собою здатність до емоційного осягнення змісту музичного твору на основі звукообразного мислення та спеціальних здібностей, що забезпечує продуктивність музичної діяльності. творів.

Поняття музичності було предметом особливої уваги не тільки видатних вчених, але й викладачів таких як А. Корженевський,

Б. Міліч, які висвітлювали особливості даної властивості з позиції методики навчання гри на фортепіано

Спираючись на історичні передумови мистецької освіти в Україні, які були розглянуті у працях К.Шамаєвої [5] та Н. Гуральник [1] проаналізовано сучасний стан даної освіти шляхом порівняльного аналізу навчальних програм з фортепіано укладачами яких є І. Рябов та колектив авторів.

Мета статті: на основі порівняльного аналізу програм з фортепіанного навчання учнів у мистецьких школах дослідити взаємозв'язок змістовно-структурної характеристики музичності молодших школярів та змістового наповнення усіх програмових положень їх фортепіанного навчання.

Виклад основного матеріалу дослідження. В центрі уваги нашої статті знаходяться заклади початкової мистецької освіти, які наразі існують у вигляді мистецьких шкіл, що працюють та здійснюють освітню діяльність за власними освітніми програмами, у тому числі наскрізними або типовими освітніми програмами, що затверджуються центральними органами виконавчої влади, до сфери управління яких належать відповідні заклади освіти. Навчально-виховний процес у закладі здійснюється за типовими навчальними планами та програмами, затвердженими Міністерством культури України. Початковий спеціалізований заклад організовує освітній процес, в нашому випадку, за освітньою програмою елементарного підрівня початкової мистецької освіти та за загальним мистецьким та початковим професійним спрямуванням.

Для порівняльної характеристики розглянемо дві програми з фортепіано часів незалежної України. Першою буде програма та методичні вказівки для фортепіанних відділів дитячих музичних шкіл 1998 року, укладачем якої був І. М. Рябов (м.Київ). Дана програма містить в собі тематичний план розвитку музичного мислення та формування практичних інструментальних навичок учня-піаніста протягом всього терміну навчання. На відміну від розповсюдженого в старій школі підходу до навчання, який передбачав першочерговим завданням технічний розвиток учня, сучасні музиканти-педагоги дійшли до того, що треба все опрацьовувати на високохудожньому матеріалі, де одночасно можна розвивати музичну уяву та техніку гри на інструменті. Внаслідок такого погляду з'явився ряд талановитих композиторів, які створювали фортепіанні твори для дітей різного віку. (Г. Сасько, В. Подвала, М. Степаненко, Ж. Колодуб, Л. Колодуб, Ю. Щуровський та інші). Таким чином, вивчаючи сучасні програми навчання в мистецьких школах, ми знаходимо твори різних жанрів, які

розподілені по класах за принципом ускладнення навчальних завдань. Питання про якість знань та вмінь, які отримує учень, вивчаючи запропоновані твори, залишається повністю на розсуд викладача.

Розглянута навчальна програма у єдності її позитивних моментів та певних недоліків була на озброєнні мистецьких шкіл України протягом тривалого періоду, але на даний час вона перестала відповідати сучасним вимогам щодо естетичного та художнього розвитку дітей молодшого шкільного віку. З метою оновлення методичного супроводу навчального процесу мистецьких шкіл Науково-методичною радою Державного науково-методичного центру змісту культурно-мистецької освіти протоколом № 1 від «16» липня 2019 р. було схвалено типову навчальну програму з навчальної дисципліни «Музичний інструмент фортепіано» елементарного підрівня початкової мистецької освіти, за якою працюють і яку беруть за основу викладачі фортепіано. Вона орієнтована на здобуття початкової музичної освіти елементарного підрівня в мистецьких школах. Метою навчальної програми є узагальнення та систематизація нормативного змісту навчання в логічній послідовності для досягнення молодшого школяра визначених освітньою програмою нормативних результатів навчання шляхом застосування комплексу педагогічних методів, підходів та відповідного інструментарію.

Для оцінювання учнів пропонується система з чотирьох рівнів: «має значні успіхи» – високий рівень; «демонструє помітний прогрес» – достатній рівень; «досягає результату за допомогою вчителя» – середній рівень; «ще потребує уваги і допомоги» – початковий рівень, а оцінювання за 12-бальною системою вводиться на третьому-четвертому роках навчання за допомогою розподілу на 4 рівня: початковий (1-3 бали), середній (4-6 бали), достатній (7-9 балів) та високий (10-12 балів).

Саме типова навчальна програма в більшій мірі відповідає сучасним соціальним та культурним запитам, оскільки її спрямованість на загальноестетичний розвиток учнів, виявлення їх художніх нахилів та вподобань без застосування ранньої професіоналізації є актуальною для сучасного суспільного середовища.

Отже, приймаючи означену програму за основу, розглянемо коротко, яким чином її зміст та організаційні засади забезпечують розвиток музичності, яка є складною інтегративною властивістю особистості, що являє собою здатність до емоційного осягнення змісту музичного твору на основі звуко-образного мислення та спеціальних здібностей, що забезпечує продуктивність музичної

діяльності. Змістове наповнення структури музичності молодших школярів визначаємо у єдності наступних компонентів та відповідних елементів: мотиваційно-інформаційний (інтерес до музичного мистецтва, розуміння життєвих звуків, музично-теоретична поінформованість); операційно-перцептивний (музичні здібності: ладові почуття, музично-слухові уявлення, музично-ритмічне чуття; диференціація музичної мови: вміння чути у потоці; виконавські уміння: чистота співу, рух під музику); емоційно-оцінний (виразність, емоційна реакція; наявність і характер асоціацій; осмислення і оцінка музичного змісту); творчодіяльнісний (яскравість уяви та фантазії; самостійність у виконавській діяльності; здатність до інтерпретації музичних творів).

Мета опанування нормативного змісту навчальної програми полягає в ранньому виявленні та розвитку творчого потенціалу учня та необхідності зосередити увагу на найважливішому – розвитку інтересу до музичного мистецтва, який підсилюється актуальністю творів з репертуарного списку для сучасних молодших школярів, серед яких варто відзначити таких: Р. Савицький «Український фортепіанний альбом для початківців», В. Скуратовський «Альбом для дітей» фортепіано, педагогічний репертуар мистецької школи, Л. Шукайло «Альбом фортепіанної музики», І. Щербаков «Дитячий альбом». В репертуарному списку зменшена кількість інструктивних творів, етюдів, поліфонічних творів, а натомість до списку п'єс включено багато програмової музики, доступної до дитячого розуміння, сприйняття, а також музика з кінофільмів та мультфільмів, яка курсує в сучасному музичному просторі та в засобах масової інформації.

Розуміння можливостей фортепіанної музики у відображенні навколишнього світу, опора на зрозумілий учням репертуар, передбачений програмовими вимогами, який є відображенням усіх сторін життя сучасної дитини, дозволяють пов'язати музичне мистецтво з різноманітними життєвими обставинами, що спонукає розглядати музику як прояв життя в цілому. Музичні враження учнів дозволяють оцінювати явища музики з позиції краси, яскравості, доброти, що в подальшому формує правильні музично-естетичні позиції та установки, які дають можливість опиратися негативним впливам з боку навколишнього середовища та деяких засобів масової інформації.

Програмою передбачено озброєння молодших школярів музично-теоретичними знаннями в обсязі, який реалізовано за принципом «розумної достатності: більше не треба, менше не можна». Ці знання дозволяють усвідомити необхідний спектр засобів музичної

виразності, не переважуючи учнів зайвими відомостями та недоступними їхньому розумінню деталями. На уроках сольфеджіо учні вивчають основні базові теоретичні позиції, які дозволяють опанувати необхідними знаннями щодо засобів музичної виразності та досягнути їх роль у створенні музичного образу. Засвоєні на уроках теорії музики знання дозволяють в подальшому швидко та легко читати ноти, а також відчувати впевненість у спілкуванні з нотним матеріалом. Предмет «музична література» виховує у молодшого школяра свідому думку зі сформованими базовими елементами художнього мислення та навичками початкової професійної музичної освіти.

Отже, розгляд програмових вимог щодо планування роботи дозволяє зробити висновок, що виконання цих вимог сприяє формуванню естетичних поглядів учнів, озброює необхідною музично-естетичною поінформованістю в тій мірі, в якій необхідно стосовно їх вікових можливостей, та є надійним засобом формування музичності.

Розвиток музичних здібностей (ладові почуття, музично-слухові уявлення та музично-ритмічне чуття) є невід'ємною умовою реалізації програмових вимог та змістом роботи викладача фортепіано, оскільки формування в учнів професійних виконавських навичок та здатності координувати свої ігрові рухи є першочерговими на початковому етапі навчання гри на фортепіано. Вміння чути, розуміти та застосовувати принципи творення простих музичних образів через використання засобів музичної виразності слугуватиме запорукою подальшого відтворення та інтерпретації музичних творів інших авторів, вираження, а згодом і вдосконалення власних виконавських вмінь та навичок.

Технічні вимоги тісно пов'язані з виконавськими, оскільки вивчення гам, акордів, арпеджіо, інтервалів дозволяє розвинути слухові уявлення та ладове чуття. А розкриття внутрішнього духовного потенціалу учнів, заохочення до емоційного переживання музичних творів через усвідомлення розмаїття звуків, ритмів та інших засобів музичної виразності, удосконалює здатність учнів до абстрактного та художнього мислення, сприяє формуванню власного емоційно-оцінного ставлення до музичних явищ як фундаментальної складової музичності. Вимоги програми до технічного розвитку учнів сприяють розвитку рухливості пальців, координації двох рук, оволодіння штрихами. Розкриття внутрішнього духовного потенціалу учнів, заохочення до емоційного переживання музичних творів через усвідомлення розмаїття звуків, ритмів та інших засобів музичної виразності, удосконалюють здатність учнів до абстрактного та художнього мислення

сприяють формуванню власного емоційно-оцінного ставлення до музичних явищ як фундаментальної складової музичності.

З метою поглиблення емоційної реакції учнів на музику програмою передбачено застосовувати такі методи роботи як прослуховування та подальше обговорення творів яскравого емоційного забарвлення. Ансамблеве виконання піднімає емоційний відгук та надає можливість вивільнення емоцій в процесі виконання. Підвищенню емоційності слугує використання в процесі навчання інших творів мистецтв. Підсилює творчий ефект синестезія («здатність відчувати музику на смак»), оскільки залучення інших творів сприяє виникненню ряду асоціацій – спочатку предметного, а потім міжчуттєвого характеру.

Фантазія та яскравість уяви – невід'ємні компоненти, які наповнюють особистість музиканта. Вчені-психологи [4] називають уяву «королівською дорогою в підсвідомість», а також «центральною ланкою творчого процесу», а звідси вона є головним об'єктом розвитку та формування творчих здібностей. Уява інтегрує в собі емоційне і раціональне начала, вона поєднує всі пізнавальні процеси, зорово-образне сприйняття реальності з відтворенням і трансформацією її в пам'яті, побудовою моделі потрібного майбутнього. Уява необхідна у всіх видах і фазах творчості, а в подальшому – для здатності самостійно творити та інтерпретувати музичні твори, які існують в трьох «іпостасях», а саме: у вигляді записаних композитором нот; живого звучання, що створюється виконавцем на основі цих нот, взаємодії художніх образів музики з життєвим досвідом слухача. У всіх цих видах діяльності – створенні музики, її виконання і сприйнятті – обов'язково присутні образи уяви, без роботи яких неможлива повноцінна музична діяльність. В процесі роботи над музичним твором виконавець починає працювати першочергово з текстом, наданим йому композитором, залучаючи свою технічну та виконавську майстерність, за допомогою яких він знаходить потрібний темп, ритм, динаміку, агогіку, тембр. Учень зможе зрозуміти те, що хотів виразити композитор, якщо в його внутрішніх уявленнях звуки музики зможуть викликати ті життєві ситуації, образи і асоціації, які відповідають духу музичного твору.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розробок. Отже, усе вищезазначене дає підстави стверджувати, що програмові вимоги з фортепіанного навчання молодших школярів за типовою навчальною програмою створюють надійне підґрунтя для розвитку музичності учнів молодшого шкільного віку. Проаналізований в даній статті взаємозв'язок змістовно-структурної характе-

ристки музичності молодших школярів та змістового наповнення усіх програмових положень їх фортепіанного навчання дає підстави стверджувати, що фортепіанне навчання у сучасних мистецьких школах є ефективним засобом розвитку музичності учнів в усій її змістовно-структурній повноті.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в подальшому аналізі програм з фортепіанного навчання учнів у мистецьких школах.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Гуральник Н. П. Українська фортепіанна школа ХХ століття у контексті розвитку теорії і практики музичної освіти: дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / Гуральник Наталя Павлівна. К., 2008. 503 с. 53.
2. Малашевська І. А. Теорія і практика навчання музики дітей дошкільного та молодшого шкільного віку з використанням музикотерапії: дис. д-ра пед. наук : 13.00.02 / А. І. Малашевська. К., 2017. 456 с.
3. Науменко С. І. Психологія музичності та її формування у молодших школярів [Текст] / С. І. Науменко. К., 1996. 199 с.
4. Рибалко В. В. Психологія розвитку творчої особистості: навч. посіб. / В. В. Рибалко. К. : ІЗМН, 1996. 181 с.
5. Шамасва К. І. Музична освіта в Україні у першій половині ХІХ ст.: навч. посіб. / К. І. Шамасва. К. : ІЗМН, 1996. 112. С. 7–9.

REFERENCES

1. Huralnyk, N. P. (2008). *Ukrainska fortepianna shkola KhKh stolittia u konteksti rozvytku teorii i praktyky muzychnoi osvity*. [Ukrainian piano school

- of the 20th century in the context of the development of theory and practice of music education]. Kyiv.
2. Malashevskaya, I. A. (2017). *Teoriia i praktyka navchannia muzyky ditei doshkilnoho ta molodshoho shkilnoho viku z vykorystanniam muzykoterapii*. [Theory and practice of teaching music to children of preschool and primary school age using music therapy]. Kyiv.
  3. Naumenko, S. I. (1996). *Psykhohohiia muzychnosti ta yii formuvannia u molodshykhshkolariv*. [Psychology of musicality and its formation in junior high school students]. Kyiv.
  4. Rybalko, V. V. (1996). *Psykhohohiia rozvytku tvorchoi osobystosti*. [Psychology of creative personality development]. Kyiv.
  5. Shamaeva, K. I. (1996). *Muzychna osvita v Ukraini u pershii polovyni KhKh st.* [Music education in Ukraine in the first half of the 19th century]. Kyiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

СІЖУК Інна Володимирівна – аспірантка Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, заступник директора з виховної роботи, викладач фортепіано Київської дитячої музичної школи №8.

Наукові інтереси: розвиток музичності молодших школярів у процесі фортепіанного навчання в мистецьких школах.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

SIZHUK Inna Volodymyrivna – graduate student of Mykhailo Dragomanov Ukrainian State University, deputy director for educational work, piano teacher at Kyiv Children's Music School No. 8.

Circle of scientific interests: development of musicality of junior schoolchildren in the process of piano training in art schools.

Стаття надійшла до редакції 14 серпня 2024 р.

УДК 378.126+371.15:316.7

DOI: https://doi.org/10.59694/ped_sciences.2024.09.156

ЧОПАК Єва Василівна –

старший викладач кафедри педагогіки, психології, початкової, дошкільної освіти та управління закладами освіти

Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці ІІ

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-1205-5263>

e-mail: csopak.eva@kmf.org.ua

A KISEBBSÉGI LÉT HATÁSA A SZÖVEGÉRTÉSI KOMPETENCIA FEJLESZTÉSÉRE EGY FINN ÉS EGY AMERIKAI MINTA ALAPJÁN

ЧОПАК Єва Василівна. А КИСЕББСÉГИ ЛÉТ HATÁSA А SZÖVEGÉRTÉSI KOMPETENCIA FEJLESZTÉSÉRE EGY FINN ÉS EGY AMERIKAI MINTA ALAPJÁN

A szövegértési kompetencia, illetve az olvasási szokások felmérésére Magyarországon rendszerszintű hazai, illetve nemzetközi méréseket végeznek (PIRLS, PISA, stb). Kisebbségi környezetben

azonban ezek a mérések nem mutatnak pontos eredményeket, ugyanis nem mutatják ki, hogy a kisebbségi lét hogyan hat ezen kompetenciák kialakulására, illetve fejlesztésére.

A szövegértési képességek vizsgálata tehát nem számít újdonságnak, hiszen többen is foglalkoztak már a témával, több szempontból is kutatták. Az viszont, hogy kárpátaljai magyar tannyelvű általános iskolák szempontjából összehasonlító vizsgálatot végezzünk kuriózumnak számíthat a pedagógia tudományos világában. A többségi nyelvi környezet nagy hatással van a kisebbségi nyelvek olvasás- és írástanítására. A gyerekek a magyar tannyelvű intézményekben először az anyanyelvi (magyar) olvasást és írást sajátítják el, első osztályban, ezzel párhuzamosan az államnyelvi oktatás ezen szakaszon még csak a beszédfejlesztésre összpontosít. Második osztályban, amikor a gyerekek már jól elsajátították az anyanyelvi olvasást és írást, megtanulják államnyelven (adott esetben ukrán) is.

Jelen tanulmány a kisebbségi lét hatását vizsgálja a szövegértési kompetenciák fejlesztési lehetőségeire a szakirodalom alapján.

Kulcsszavak: szövegértési kompetencia, kisebbségi környezet, olvasási szokások, szövegértési fejlesztése, nyelvi kisebbségi gyermekek.

CHOPAK Eva Vasylivna. THE EFFECT OF BEING A MINORITY ON THE DEVELOPMENT OF READING COMPREHENSION COMPETENCE BASED ON A FINNISH AND AN AMERICAN SAMPLE

System-level domestic and international measurements are carried out in Hungary to assess reading comprehension competence and reading habits (PIRLS, PISA, etc). However, in a minority environment, these measurements do not show accurate results, as they do not show how the existence of a minority affects the formation or development of these competencies.

Thus, the study of comprehension skills is not a novelty, as several people have already dealt with the topic, researching it from several aspects. On the other hand, conducting a comparative study of the Hungarian-language primary schools in Transcarpathia may be a curiosity in the scientific world of pedagogy. The majority language environment has a major impact on the teaching of reading and writing in minority languages. In Hungarian-language institutions, children first learn to read and write in their mother tongue (Hungarian), in the first grade, and at this stage, state language education focuses only on speech development. In the second grade, when the children have already mastered reading and writing in their mother tongue, they also learn the state language (possibly Ukrainian).

The present study examines the impact of minority existence on the development opportunities of comprehension competencies based on the literature.

Keywords: comprehension competence, minority environment, reading habits, developing comprehension, language minority children.

A probléma feltárása. Az első tanulmány, melyet be szeretnék mutatni egy finn kutatás, mely a nyelvek közötti műveltséget vizsgálja diszlexiás gyermekek körében, illetve kisebbségi környezet hatására a finn ortográfiai környezetben. Ez a tanulmány az olvasás és írás fejlődését vizsgálja első és második osztályban transzparens helyesírással (finnül) három csoportban: nyelvi kisebbségi gyerekek (n = 49), finn gyerekek, akiket olvasási nehézségek fenyegetnek (n = 347), és finnül beszélő gyerekek (n = 1747). A kutatás eredményei arra mutattak rá, hogy a nyelvi kisebbségi csoportban és a finn osztályosok csoportjában az olvasási és az írási készségek fejlesztése második osztály végére azonos szinten fejlődött, míg az olvasási nehézségekkel rendelkező gyermekek fejlődése lassabb volt.

A kutatás és a publikációk elemzése. Számos tanulmány világít rá arra, hogy a nyelvi kisebbségekhez tartozó gyerekeknek gyakran nehézségeik vannak az olvasás-írás elsajátításával és fejlesztésével az olyan nyelveken, melyeknek helyesírásuk bonyolultabb [4; 15] de csak kevesen fókuszáltak könnyebb helyesírású nyelveken

történi írás-, illetve olvasásfejlesztésére nyelvi kisebbségi csoportokban.

A tanulmány célja. Jelen kutatás lényege, hogy olyan gyerekek írás- és olvasásfejlesztését vizsgálták, akik nem a társadalmi nyelvet (finn) beszéltek. Mindezt összehasonlították a finn gyermekek írás- és olvasásfejlődésével.

A tanulmány bemutatása. Az angol nyelvű tanulmányok fontos szerepet játszottak az olvasás és írás területén; akár azt is mondhatnánk, hogy más ortográfiák „angolcentrikus nézete” volt a globális norma [2]. Seymour és társai 13 különböző európai nyelv helyesírását tanulmányozták az első osztályos gyerekek írás és olvasás elsajátításának szemszögéből. A különböző ortográfiákat nehézségi szintjeik alapján osztályozták. A legszembetűnőbb megállapítás, hogy azok a gyerekek, akik könnyebb ortográfiájú nyelveken tanultak olvasni, gyorsabb elsajátítást mutattak graféma-fonéma szinten, jobb átkódolási készséggel rendelkeztek, miközben azok a gyerekek, akik nehezebb ortográfiájú nyelveken tanultak meg olvasni, kétszer olyan lassan alakult ez ki [1; 6; 9]. Mindenekelőtt számos, különböző tanulmány megerősítette azt, hogy a sikeres

olvasásfejlődés előjelzői a pontos betűismeret és a fonológiai feldolgozás (e.g., Furnes & Samuelsson, 2009; Lumme & Lehto, 2002; Snowling, Gallagher, & Frith, 2003; Vellutino, Fletcher, Snowling, & Scanlon, 2004). Néhány tanulmány arra mutat rá, hogy a könnyebb ortográfiával rendelkező nyelveknél a nem megfelelő fonológiai készségek nem adnak magyarázatot az összes, már iskola előtt megjelenő olvasási problémára. Erre magyarázat lehet, hogy az ortográfiai következetesség elősegíti a fonématudat kialakulását, így a diszlexiás gyerekek, használhatnak betű-hang megfeleltetéseket, mint segédeszközöket a fonológiai ábrázoláshoz. Ez azt jelenti, hogy a diszlexiások bizonyos mértékig kompenzálhatják a fonológiai reprezentációval kapcsolatos nehézségeiket azáltal, hogy a betűismeretet felhasználva átalakítják a már meglévő fonológiai reprezentációkat. Ez egy lehetséges megoldás a nyelvi kisebbségekkel rendelkező gyerekek olvasástanulására.

A gyengébb helyesírási készségekkel rendelkező gyerekek gyorsabban tanulnak meg olvasni, mint azok, akik jobb ortográfiával rendelkeznek. Az olvasás és írás tanulásának lassú vagy problémás fejlődését különféle okok magyarázhatják. Az egyik magyarázat lehet a családban előforduló diszlexia [10] vagy a szülők alacsony iskolázottsága [16]. A lassú megnevezési sebesség is a szódekódolási készségekkel kapcsolatos problémák előjele lehet [6]. Sőt, ortográfiától függetlenül, az olyan készségek, mint a szókincs és a hallás utáni megértés, különösen fontos meghatározói az olvasási készségeknek.

• **Nyelvi kisebbségi gyermekek és az írástudás elsajátítása**

Az írástudás elsajátítási folyamatai, nehézségei és a benne rejlő kockázatok számos tanulmányban dokumentáltak; szintén található kutatásokat a nyelvi kisebbségi gyerekek írás-olvasás elsajátításáról.

Swanson és munkatársai (2012) longitudinális vizsgálatot végeztek, melyben spanyolul beszélő gyerekek tanultak meg olvasni és írni angolul az Egyesült Államokban. Rávilágítottak arra, hogy az angol anyanyelvű gyerekek és az angolt második nyelvként tanulók hasonló kognitív nehézségekkel küzdöttek (pl. rövid távú memória) [15].

Kieffer (2011) nyomon követte a spanyol LM gyerekek és az angolul beszélő gyerekek angol olvasási pályáinak fejlődését az óvodától a nyolcadik osztályig. Az eredmények ezt mutatták: az óvodába került LM tanulók olvasási pályái gyengén fejlettek az angol anyanyelvű gyerekek beszédéhez képest. Az LM gyerekek azonban tavaszra utolérték az angol anyanyelvűeket. Szövegértési feladatokban azonban gyakran az angol anyanyelvű társaik mögött maradnak [4; 8].

Egy másik nagyon érdekes tanulmány kötődik Kieffer és Vukovic (2012) nevéhez, amelyben a spanyol anyanyelvű LM tanulók és angol

anyanyelvűek olvasásfejlődését hasonlították össze, valamint olyan gyermekekét, akiknél mindkét esetben olvasási problémák alakulnak első-harmadik osztályban. Azt találták, hogy a LM tanulók növekedési pályái kissé elmaradtak az angol anyanyelvű osztálytársaikétól, de lényegesen jobbak voltak azoknál, mint akik olvasási nehézségek voltak [7].

Jelen tanulmány a finn írni és olvasni tanuló diákokat vizsgálja. A finn nyelvben a fonémák száma kicsi és minden fonéma jelölve van [1]. A finn erősen agglutináló nyelv. Nyolc magánhangzó van, melyek lexikai és grammatikai szerepe rendkívül fontos.

A nyelvi kisebbséghez tartozó gyerekek ebben a vizsgálatban nem beszéltek finnül otthon a szüleikkel. A finnek körülbelül 3,7 %-a tartozik nyelvi kisebbséghez, és ennek 37%-a észt vagy orosz anyanyelvű [13]. Halonen (2008) hatodik osztályos tanulókat tesztelt és interjúztatott négy iskolából: 61 résztvevő más nyelvet beszélt, mint a finn otthon (pl. orosz, észt vagy szomáliai). Becslések szerint ezeknek az LM tanulóknak az írás-olvasási készsége 20%-kal gyengébb volt, mint finn osztálytársaik írás-olvasási készsége.

• **Óvodai és alsó tagozatos oktatás Finnországban**

Finnországban a formális oktatás hét éves korban kezdődik, és kilenc év iskolai tanulmány kötelező [2]. Hat évesen, egy évvel a hivatalos iskolakezdés előtt, a finn gyerekeknek lehetőségük van óvodába iratkozni, bár ez 2015 előtt nem volt kötelező. A teljes korosztály (99,4%) azonban óvodába járt, bölcsődékben (78%), akár az iskolákban (22%). A finn óvodai oktatás tematikus tanulásból, illetve játékból áll [11]. A játékközpontú megközelítéssel és közös olvasási tevékenységekkel fejlesztik a gyermekek nyelvi ismereteinek elősegítését iskola előtt. Az iskolában az olvasás- és íráskészség fejlesztésére mindennap legalább egy órát fordítanak, bár a tanárok szabadon választhatják meg olvasási oktatási és tananyagaikat.

• **A jelenlegi tanulmány**

Jelen tanulmány az LM tanulók olvasási és írási készségeinek fejlődését hasonlítja össze a finn anyanyelvű tanulók két csoportjával az első osztálytól a második osztályig: az olvasási nehézségekkel küzdőkkel (a kockázati csoport, RG) és a finn kontrollcsoporttal (CG). Minden gyerek csak egy csoportba került.

Három konkrét kutatási kérdést fogalmaztak meg:

1. Vannak-e különbségek a három csoport között – a gyerekek, akik olvasási problémák kialakulásának kockázatával rendelkeznek (RG), LM gyerekek, illetve a kontrollcsoport (CG) – az olvasáson kívüli alapvető készségek és az írás, nevezetesen fonológiai tudatosság, számolási készség, és a hallás utáni szövegértés terén?

2. Hogyan különbözik az olvasási és írási készség a LM, RG és CG csoportok között a nem, életkor és otthoni nyelv, valamint a szülők iskolai végzettségének háttére függvényében?

3. Eltér-e az olvasási és írási képességek fejlettsége az LM, RG és CG csoportokban első és második évfolyam között?

- *A kutatás módszerei (résztevők és eljárás)*

Jelen tanulmány egy nagyobb vizsgálat része, amelyben 2052 (1070 fiú és 984 lány) gyermeket vizsgáltak kezdettől fogva második osztályig. Az eredeti mintát Finnország négy részéről gyűjtötték be (kettő központi, egy nyugati és egy keleti terület). A gyerekek családi háttere reprezentatív volt a teljes finn lakosság körében [13]. A kutatásban résztvevő gyerekek vagy már betöltötték a hetedik életévüket, vagy az őszi szemeszterben léptek be hetedik évükbe. A szülőktől írásbeli hozzájárulást kértek a gyerekek részvételéről a tanulmányban. A gyerekek túlnyomó többsége, 80%-a nukleáris családból, 10%-a egyszülős családból, 8%-a vegyes családból, 2%-a olyan családból származott, ahol a szülők elváltak és a gyerekek két otthona volt.

- *A kutatás eredményei*

Elsősorban az összes alkalmazott mérőszám közötti összefüggések kerültek megvizsgálásra. Minden intézkedés pozitívan korrelálta egymást. Nem meglepő módon a legerősebb összefüggések ($r = 0,572$ és $r = 0,548$) az első és második osztályban a dekódolás és a szövegértés között található. Magas korrelációt találtak az első osztályos mérőszámok között is, nevezetesen az álsóírás és a szövegértés között ($r = 0,538$). Hasonlóan a számtani érvelés és az olvasás, szövegértés is pozitív korrelációt mutatott ($r = 0,438$).

A fonématudatosság (a fonéma keverési teszt), az aritmetikai érvelés és a hallásértés tesztjeit használták háttérinformációs változókként ebben a tanulmányban. Statisztikailag szignifikáns különbségek voltak a három csoport között ($F(2) = 64,38$, $p = 0,000$) a fonématudatosság-tesztben. A post hoc tesztek (Dunnet) szignifikáns különbségeket mutattak a CG és az RG csoportok között (Cohen $d = .60$), valamint az LM és RG csoportok között is ($p < .001$, Cohen $d = 0,11$). Szignifikáns különbségek voltak a három csoport között az aritmetikai érvelési tesztben is ($F(2) = 1,27$, $p = 0,000$). A post hoc tesztek szignifikáns különbségeket mutattak a CG és RG csoportok, valamint az LM és RG csoportok között. Végül a hallás utáni szövegértés tesztben is statisztikailag szignifikáns különbségek voltak a három csoport között ($F(2) = 6,36$, $p = 0,002$). A post hoc tesztek csak a CG és az RG csoportok között mutattak szignifikáns különbségeket. Az elemzés kovariánsaként kerültek felhasználásra a következő tényezők: a gyerekek életkora, a szülők iskolai végzettsége. Ezek közül azonban egyik sem

volt jelentős hatással a tesztek bármelyikére ($p > 0,05$); egyedül a gyerekek neme, mint kovariáns, volt hatással a helyesírási készségre ($p = .000$). Az íráskészséget a pszeudo szó helyesírási tesztel mérték. Első osztályban ebben a tesztben statisztikai különbségek voltak a csoportok között ($F(2) = 107,79$, $p = .000$). A post hoc tesztek szignifikáns különbségeket mutattak ki az LM és az RG csoportok között (Cohen $d = 0,65$), valamint a CG és RG csoportok között (Cohen $d = .96$). Az RG csoport tagjai gyengébb helyesírási készségekkel rendelkeztek, mint a kontroll és az LM csoport. Második osztályban az álszavak helyesírásának különbségei a három csoport közötti tesztekben továbbra is statisztikailag szignifikánsnak bizonyultak ($F(2) = 75,51$, $p = 0,000$). A post hoc teszt alapján az LM és az RG csoportok között (Cohen $d = 0,45$), valamint a CG és RG gyerekek között is fennálltak különbségek (Cohen $d = 0,82$). A hatás mérete a közepestől a nagyig terjedt. Az RG gyerekek gyengébb képességekkel rendelkeztek, mint a kontroll és az LM gyerekek.

Az olvasási és írási készségek fejlesztése az első és második osztályban ismételt mérésnek vetették alá, melyet ANOVA-val vizsgáltak. Statisztikailag szignifikáns kölcsönhatás volt az idő és a csoportok között ($F(2, 1961) = 21,94$, $p = 0,000$, $\eta^2 = 0,022$) az álszó helyesírási tesztben, ami azt jelenti, hogy a fejlődés az első és a második osztályba e három csoport között eltérő volt. Felzárkóztak a nyelvi kisebbségi (LM) gyerekek és az olvasásveszélyes gyerekek (RG) a kontrollcsoport (CG) második osztályos gyermekeihez.

Összefoglalás. A mély ortográfiákban a kétnyelvű tanulók írás és olvasás fejlesztésével kapcsolatos tanulmányok némileg ellentmondásosak voltak, egyesek azt mutatják, hogy csak kis különbségek vannak az olvasási eredményekben a natív olvasókhoz képest [7], mások viszont az anyanyelvű olvasókat részesítik előnyben, különösen a szövegértési készségekben [4; 7]. Csak néhány longitudinális vizsgálatot végeztek ilyen környezetben [15] és még kevesebb olyan tanulmányt, ahol kétnyelvű, anyanyelvű és olvasási kockázattal rendelkező gyerekeket hasonlítottak volna össze [7].

Jelen tanulmány célja az volt, hogy három nyelven vizsgálja meg az írás-olvasás fejlődését az elsőtől a második osztályig finn nyelvből.

Mint sok másik országban, Finnországban is sok olyan gyermek van, aki otthon nem olyan nyelven beszél szüleiével, mint amilyen nyelven az iskolában olvasni tanul. Ez a tanulmány új információkkal szolgál a korai iskolai évek fejlődésének heterogenitásáról. Jelen kutatás eredményei az olvasás és írás lassú fejlődését mutatták ki az olvasási kockázattal rendelkező gyerekeknél, de megmutatta, hogy az LM-csoport

nem feltétlenül jelent nagy kockázatú csoportot az írás és olvasás fejlesztésében [12].

Angol írástudás és nyelvi kisebbségek az Egyesült Államokban

A tanulmány célja. A másik tanulmány az Egyesült Államok angol írástudását vizsgálja nyelvi kisebbségi környezetben.

A probléma felvetése. Az Egyesült Államokba irányuló bevándorlás növekedése az 1970-es években és 1980-as években aggodalomra adtak okot a politikai döntéshozók életében, kutatókban és a közvélemény azzal volt tele, hogy a bevándorlókat mennyire sikerült integrálni az Egyesült Államok társadalmába és gazdaságába. Jelen tanulmány azokkal a lakosokkal foglalkozik, akik az Egyesült Államokban születtek, de kisgyermekként az angoltól eltérő nyelvet beszéltek. A vizsgálat feltárja a lakosság ezen részének az angol nyelv- és írástudását.

Felmérés célja, módszerei és eredményei. Az 1992-es Országos Felnőtt Műveltségi Felmérés a valaha volt legrészletesebb portrét nyújtja az Egyesült Államokban élő felnőttek angol nyelvtudásáról. A felmérés igyekezett elkerülni, hogy minden felnőttet „írástudóként” vagy „írástudatlanként” jellemezzék. Ehelyett a felnőttek írás-olvasási képességeit profilozta a teljesítményük alapján a feladatok széles skálájával, amely tükrözi az anyagok típusát és az általuk elvárt követelményeket a mindennapi életben (pl. utasítások értelmezése, térképek olvasása, stb).

A felmérés módszere. A felmérés adatait 1992-ben gyűjtötték össze, akik több mint 13 600, az Egyesült Államokban élő felnőttet kérdeztek meg. A felnőtteket véletlenszerűen választották ki mintaként. Ezen kívül 1000 felnőtt vett még részt a kutatásban a 11 államból. Ők egy párhuzamos kutatásban vettek részt, amelynek célja az országos adatokkal összehasonlítható eredmények biztosítása. Végül 1150 fogvatartottat vizsgáltak meg 80 állami és szövetségi börtönben. A börtönöket véletlenszerűen választották ki [5].

A kutatás eredményei. Az Egyesült Államokban élő felnőttek többsége, beleértve azokat a felnőtteket is, akik nem angolul beszélő otthonokban nevelkedtek, folyékonyan beszélnek angolul és írástudók a nyelvben. A kisebbségi felnőttek angol nyelvtudása azonban (akik nem angolul beszélő otthonokban nevelkedtek) soha nem fejlődik folyékonyan még sok év egyesült államokbeli tartózkodás után sem.

A vizsgálat 2. és 3. részében a kutatás azt mutatja, hogy bizonyos demográfiai tényezők erősen korrelálnak. Gyakorlatilag mindenki, aki az Egyesült Államokban született vagy 12 éves kora előtt bevándorolt az Egyesült Államokba folyékonyan beszél és felnőttként tud angolul. Az Egyesült Államokban élő felnőttek, akik nem tudnak angolul olvasni vagy beszélni, elsősorban bevándorlók, akik 12 éves koruk után érkeztek az

Egyesült Államokba alacsony iskolai végzettséggel.

A kutatás 4. részében azt vizsgálták, hogy az Egyesült Államokban élő felnőttek, akik nem válnak folyékonyan angolul beszélővé és írástudóvá – jelentős akadályokkal kell szembenéznie a gazdaságba való integráció folytán. Átlagosan az ilyen egyéneket rendszertelenül alkalmazzák és alacsonyan fizető munkákat végeznek [5].

• A formális oktatás jelentősége az angol nyelv elsajátításában. Nyelvi képességek

Az iskolai formális oktatás fontos szerepet játszik a folyékony angol nyelvtudás és írástudás elsajátításában azoknak az egyéneknek, akik nem angolul beszélő otthonokban nőttek fel, függetlenül attól, hogy bevándorlók vagy az Egyesült Államokban született. Arra a kérdésre, hogy hol szerezték különféle olvasási készségeiket, az Országos Felnőtt Műveltségi Felmérés válaszadói túlnyomó többségben az iskolát jelölték meg tanulásuk helyeként. A bevándorlók között, akik 12 éves koruk előtt érkeztek az Egyesült Államokba, és szinte folyékonyan beszélnek angolul az iskolák játszottak elsődleges szerepet az angol nyelv fejlesztésében. Sok bevándorló, aki 12 éves kora előtt érkezett az Egyesült Államokba, teljesen átvette az angol nyelvet, és felhagyott anyanyelvének használatával [5].

Összefoglalás. Összességében megállapíthatjuk, hogy akik nem angol anyanyelvűek a legnagyobb szerepet az angol nyelv elsajátításában az iskolai oktatás játszotta.

A két tanulmány lényeges különbsége az, hogy míg a finneknél óvodáskorú, illetve kisiskolás gyerekeket vizsgáltak, addig az amerikai kutatást felnőttekkel végezték, akik vagy bevándoroltak, vagy pedig ott születettek, de nem az angol az anyanyelvük. Közös vonásuk azonban az, hogy azt vizsgálták a kisebbségi lét milyen hatással van az olvasás, illetve írás képességének kialakulására, valamint a szövegértési képességekre.

REFERENCES

1. Aro, M. (2004). *Learning to read: The effect of orthography*. Jyväskylä " a, Finland: " Jyväskylä " a Studies in Education, Psychology, and Social Research.
2. Finnish National Board of Education. (2008). Pre-Primary Education. Retrieved from <http://www.oph.fi/english> de Jong, P. F., & van der Leij, A. (2002). Effects of phonological abilities and linguistic comprehension on the development of reading. *Scientific Studies of Reading*, 6, S. 51–77.
3. Gallagher, A., Frith, U., & Snowling, M. J. (2000). Precursors of literacy delay among children at genetic risk of dyslexia. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 41, S. 203–213.
4. Gandara, P., & Rumberger, R. (2002). The inequitable treatment of English learners in California's public schools. *Williams Watch Series: Investigating the Claims of Williams v. State of*

- California. Los Angeles, CA: UCLA's Institute for Democracy, Education, and Access, UCLA. Retrieved from <http://escholarship.org/uc/item/03b7k2km>
5. Greenberg E., F. Macias R., Rhodes D., Chan T. (2001). *English Literacy and Language Minorities in the United States*. U.S. Department of Education. Office of Education Research and Improvement.
  6. Holopainen, L., Ahonen, T., & Lyytinen, H. (2001). Predicting delay in reading achievement in a highly transparent language. *Journal of Learning Disabilities*, 34, S. 404–414.
  7. Kieffer, M., & Vukovic, R. K. (2012). Components and context: Exploring sources of reading difficulties for language minority learners and native English speakers in urban schools. *Journal of Learning Disabilities*, 45(5), S. 433–452.
  8. Klinger, J. K., Artiles, A. J., & Barletta, L. M. (2006). English language learners who struggle with reading: Language acquisition or LD. *Journal of Learning Disabilities*, 39, S. 108–128.
  9. Landerl, K., Wimmer, H., & Frith, U. (1997). The impact of orthographic consistency of dyslexia: A German–English comparison. *Cognition*, 63(3), S. 315–334.
  10. Lyytinen, H., Aro, M., Holopainen, L., Leiwo, M., Lyytinen, P., & Tolvanen, A. (2006). Children's language development and reading acquisition in a highly transparent orthography. In R. M. Joshi and P. G. Aaron (Eds.), *Handbook of orthography and literacy* (pp. 47–62). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
  11. Ojala, M., & Talts, L. (2007). Preschool achievement in Finland and Estonia: Cross-cultural comparison between the cities of Helsinki and Tallinn. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 51(2), S. 205–221.
  - Sikiö R., Siekkinen M., Holopainen L. (2015). *Literacy Development Among Language Minority Background and Dyslexic Children in Finnish Orthography Context*. DOI: 10.1080/02702711.2015.1105339
  12. Statistics Finland. (2007). Retrieved from http://www.stat.fi/ajk/poimintoja/poimintoja/2007_en.html
  13. Statistics Finland. (2011). Retrieved from http://www.stat.fi/artikkelit/2011/art_2011-02-15_003.html?s=0
  14. Swanson, H. L., Orosco, M. J., & Lussier, C. M. (2012). Cognition and literacy in English language learners at risk for reading disabilities. *Journal of Educational Psychology*, 104(2), S. 302–320.
  15. Torppa, M., Eklund, K., van Bergen, E., & Lyytinen, H. (2011). Parental literacy predicts children's literacy: A longitudinal family-risk study. *Dyslexia*, 17, S. 339–355.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ЧОПАК Єва Василівна – старший викладач кафедри педагогіки, психології, початкової, дошкільної освіти та управління закладами освіти Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II.

Наукові інтереси: професійна підготовка майбутніх педагогів.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

CHOPAK Yeva Vasylyvna – senior teacher of the department of pedagogy, psychology, elementary, preschool education and management of educational institutions, Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian Institute.

Circle of scientific interests: professional training of future specialists.

Стаття надійшла до редакції 2 серпня 2024 р.

УДК 781.2:37.091.2.061.ІСС(02).

DOI: https://doi.org/10.59694/ped_sciences.2024.09.161

ЩУПКО Світлана Олександрівна –

викладач кафедри інформаційної та соціокультурної діяльності Західноукраїнського національного університету
 ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-9094-0415>
 e-mail: supkonina@gmail.com

**ЛІНГВІСТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ СКЛАДНОГО РЕЧЕННЯ ЯК ОДИНИЦІ
 МОВИ ТА МОВЛЕННЯ В ОСНОВНІЙ ШКОЛІ**

**ЩУПКО Світлана Олександрівна. ЛІНГВІСТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ СКЛАДНОГО РЕЧЕННЯ
 ЯК ОДИНИЦІ МОВИ ТА МОВЛЕННЯ В ОСНОВНІЙ ШКОЛІ**

У статті досліджено, чому речення являє собою центральну, найважливішу одиницю синтаксису. З'ясовано, яку роль відіграє складне речення у граматичній системі української мови.

Ключові слова: складне речення, мовлення, основна школа.

SHUPKO Svitlana Oleksandrivna. LINGUISTIC ASPECTS OF STUDYING THE COMPOUND SENTENCE AS A UNIT OF LANGUAGE AND SPEECH IN PRIMARY SCHOOL

The article examines why the sentence is the central, most important unit of syntax. It is clarified what role a complex sentence plays in the grammatical system of the Ukrainian language.

It has been proven that speech semantics is determined by the lexical meanings of the words that make up the sentence. A number of problems are associated with the semantics of the sentence. The semantic structure of a complex sentence has become the object of comprehensive research, the vast majority of linguists note the importance of studying a sentence from the point of view of its meaning, the interaction of semantic and formal structures.

Systematic study of the syntax of a complex sentence not only completes the work on the complex of linguistic means, on the awareness of the structure of the language, but also ensures the practical mastery of all linguistic means.

It has been proven that in order to stimulate the activity of students, to encourage the formation and use of morphological forms and syntactic constructions (complex-ordered, compound-subordinate, unconjunctive and multi-component), the teacher himself must have an impeccable command of the relevant theoretical material (the grammatical basis of a sentence; what is the difference between a complex-ordered and a complex-subordinated sentence, simple from complex, etc.

The effectiveness of teaching the syntax of a complex sentence in Ukrainian language lessons depends not only on the essence of concepts, terms and rules learned by students, especially not on their number, but also on the entire organization of the educational process, on the successful selection of didactic material, on the correct and interestingly chosen methods and techniques of work.

Keywords: complex sentence, speech, elementary school.

Постановка і обґрунтування актуальності проблеми. Роль української мови в навчальному процесі у формуванні особистості насправді все більше посилюється. Навчання мови вимагає міцної лінгвістичної основи і, отже, є однією із сфер практичного застосування мовознавства, одним з його виходів у практику. Мова являє собою об'єкт реальної дійсності, суспільне явище, яке має свої специфічні особливості, свою структуру та закономірності функціонування.

Вивчення синтаксису займає помітне місце в шкільному курсі української мови. Чинна програма з української мови передбачає засвоєння учнями досить великого обсягу синтаксичних відомостей. У школі вивчаються всі рівні синтаксичної системи з властивими їй мовними конструкціями, зокрема такими: словосполучення як номінативна одиниця, просте та складне речення як комунікативні одиниці, а також явища надфразного рівня, які характеризуються виразними синтаксичними зв'язками між реченнями в тексті.

Систематичне вивчення синтаксису складного речення не тільки завершує роботу над комплексом мовних засобів, над усвідомленням структури мови, а й забезпечує практичне оволодіння всіма мовними засобами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Складне речення – синтаксична одиниця, утворена граматичним зв'язком між кількома складовими частинами, які щодо внутрішньої будови, як правило, ізоморфні з простими самостійними реченнями, але своєю сукупністю утворюють одну комунікативну одиницю вищого граматичного порядку.

Складним реченням властиві своєрідні семантичні та граматичні закономірності, завдяки поєднанню яких вони і виділяються в граматичній системі української мови.

Провідна ідея сучасного вчення про речення – утвердження його центрального місця в граматичній системі мови, виняткової ролі в мовленнєвій діяльності та комунікації.

Актуальним у лінгвістиці сьогодні є питання про співвідношення синтаксису речення з синтаксисом тексту. Лінгвістику тексту зараз насамперед цікавлять лінгвістичні ознаки зв'язку двох чи кількох речень між собою. Наголошується на необхідності опису тексту у зв'язку з типологією речення – одиницею попереднього рівня. Зазначається, що речення, являючи собою діалектично двоїсту одиницю, є вищою одиницею структури мови і нижчою одиницею структури мовлення, отже, і тексту.

Вчений В. Я. Мельничайко радить у процесі лінгвістичного аналізу враховувати характерні особливості як цілісного твору, так і його компонентів, а також застосовувати стилістичний експеримент, пов'язаний із синонімічними замінами слів і синтаксичних конструкцій, зіставляти окремі фрагменти твору з близькими за змістом творами інших авторів.

Більшість лінгвістів наголошує на взаємозв'язку синтаксису речення та синтаксису тексту, на необхідності вивчення структури тексту у зв'язку з типологією речення.

Для нашого дослідження важливе значення мають сучасні підходи, методологічні та методичні засади модернізації системи мовної освіти, обґрунтовані в працях В. Я. Мельни-

чайка, М. І. Пентилюк, С. О. Карамана, М. Крупи, Г. А. Золотової, К.М. Плиско та ін.

Мета статті – дослідити, чому речення являє собою центральну, найважливішу одиницю синтаксису; з'ясувати, яку роль відіграє складне речення у граматичній системі української мови.

Виклад основного матеріалу дослідження. Роль української мови в навчальному процесі у формуванні особистості школяра все більше посилюється. Обсяг необхідних для людини знань у час інформаційних технологій різко зростає. Особливого значення набуває вміння самостійно поповнювати свої знання, орієнтуватися в потоці нової інформації.

В історії методичної думки спостерігалось різне розуміння самої суті роботи над вивченням української мови, співвідношення теоретичних і практичних її аспектів. Переоцінка ролі теоретичного матеріалу, формальний підхід до організації навчального процесу (важливі не стільки засвоєні знання скільки розумові операції, що виконуються під час навчання і забезпечують розумовий і мовний розвиток учнів).

Навчання української мови вимагає міцної лінгвістичної основи і, отже, є однією із сфер практичного застосування мовознавства, одним із його виходів у практику. Підвищення науково-теоретичного рівня програм, підручників і всієї методики викладання мови у школі полягає не в механічному перенесенні в школу формулювань правил, міркувань і доказів, визначень, властивих науковим монографіям і посібникам для школи, а передусім у переробці цих відомостей, у популярному, у доступному для розуміння школярів способі викладу. Українська мова являє собою об'єкт реальної дійсності, суспільне явище, яке має свої специфічні особливості, свою структуру та закономірності функціонування.

Центральне місце в граматичній системі мови відводиться синтаксисові. Це зумовлюється тим що саме сфері синтаксису спеціально належать ті мовні одиниці, які безпосередньо служать для спілкування людей і співвідносять повідомлюване з реальною дійсністю. Головною та важливою одиницею синтаксису є речення, що давно привертає до себе увагу вчених.

Загальне значення складного речення зумовлюється відношеннями, що встановлюються між його частинами і виражаються відповідними сурядними чи підрядними засобами зв'язку. Такі інформативні синтаксичні значення є узагальненими, типізованими, абстрагованими від конкретного лексичного наповнення речення. У такому разі можна говорити про спільність узагальнених значень багатьох складних речень, тобто про спільність їх мовної семантики. Наприклад, мовними

значеннями складного речення є відношення умовні, часові, цільові, причинові, зіставно-протиставні та інші, що встановлюються між частинами складного речення.

Речення – це складна та багатоаспектна одиниця мовлення. Одним із найперспективніших у сучасній лінгвістиці є семантико-синтаксичний підхід до вивчення речення. На особливу увагу в цьому плані заслуговують думки Г. А. Золотової про те, що «нема синтаксису несемантичного, як нема мови некомунікативної» [4, с. 56–68]. Вчена вказує, що звернення до семантики зосереджує увагу на зв'язку мови з дійсністю, що осмислення ролі семантики стає для синтаксису відкриттям, яке повинне сприяти удосконаленню синтаксичної теорії, звільненню її від протиріч логіцизму та морфологізму.

У синтаксисі модель речення звичайно визначається одночасно як одиниця мови та мовлення. За кожним реченням стоїть мовна сутність. Абстраговані зразки (структурні схеми, моделі, формули), що розглядаються як одиниці мови, стоять за усіма реченнями (простими та складними), вживаними у мовленні в складі зв'язаних текстів.

Однак поняття моделі в сьогоднішній лінгвістиці не завжди може задовольнити дослідників. Особливо це стосується моделі складного, в тому числі й ускладненого речення. Г. А. Золотова дає таке визначення моделі: «Модель речення розуміється як мінімально достатнє предикативне поєднання взаємозумовлених компонентів, що утворює комунікативну одиницю з певним типовим значенням. Модель репрезентується живим зразком речення, готовим до вживання, і спостережуваним у вживанні, але взятим у суттєвому (в його предикативному мінімумі) і типовому, в ряду аналогічних моделей» [4, с. 127–138].

Таким чином, у визначенні вченої Г. А. Золотової наголошується на взаємозв'язку моделі речення як одиниці мови та мовлення.

Вчений К. Ф. Шульжук вказує, що «речення є готовою відтворюваною одиницею не тільки з боку своєї моделі але з боку свого призначення в акті спілкування». Речення – результат творчої діяльності, а не відтворення. Важливим є визнання системного характеру мовлення. Якщо в мовленні немає нічого колективного, то яким чином може стати соціальною мова? При аналізі цих суперечностей неодмінно треба визнати, що мова вплетена в мовлення, наявна в кожному мовленнєвому акті. Якщо мова – система, то не може бути несистемним і мовлення. У протилежному разі люди не могли б спілкуватись.

Актуальним у лінгвістиці сьгодні є питання про співвідношення синтаксису речення з синтаксисом тексту. Лінгвістику

тексту насамперед цікавлять лінгвістичні ознаки зв'язку двох чи кількох речень між собою. Текст нерідко й визначається як сукупність речень, продукт інтеграції речень. К. Ф. Шульжук зазначає, що текст являє собою організований на основі мовних зв'язків і відношень відрізок мовлення, який з погляду змісту об'єднує синтаксичні одиниці в певне ціле; що відсутні суворі граматичні правила для встановлення його меж, і він може бути як коротким, так і досить об'ємним; крім того, в багатьох випадках його можна членувати на достатньо самостійні частини.

Вчений В. Я. Мельничайко радить у процесі лінгвістичного аналізу враховувати характерні особливості як цілісного твору, так і його компонентів, частотність використаних автором засобів, а також застосовувати стилістичний експеримент, пов'язаний із синонімічними замінами слів і синтаксичних конструкцій, і спостереження впливу таких заміन на якість висловлення змісту (до цього прийому нерідко вдаються самі автори, прагнучи вдосконалити свої твори), зіставляти окремі фрагменти твору з близькими за змістом творами інших авторів, з іншими творами того самого автора, з іншими варіантами самого твору тощо [9, с. 82–98].

М. Крупа зазначає, що в лінгвоаналізі використовуємо такі методи дослідження: семантико-стилістичний, порівняльний, стилістико-статистичний, метод стилістичного експерименту. Крім загальних методів, якими користуються всі підрозділи стилістики, лінгвоаналіз має притаманні лише йому. Розглянемо ці методи.

1. Метод комплексного аналізу художнього тексту, який забезпечує лінгвістична категорія образу автора.

2. Метод «слово-образ» – виявлення того комплексу мовних засобів різних рівнів з усіма стилістико-смісловими нюансами, який служить для створення певного мікрообразу в системі художньо-образного мислення письменника.

3. Метод повільного прочитання художнього тексту передбачає лінгвостилістичне опрацювання кожної мовної одиниці з метою обґрунтованої мотивації авторського вибору.

4. Метод лінгвістичного аналізу за мовними рівнями.

5. Метод комплексного дослідження позатекстових факторів мовної особистості письменника: мовне оточення, освіта, лектура та ін. Застосування методу передбачає виявлення в художньому тексті тематичних і стильових домінант, ключових слів та наскрізних образів.

6. Метод компонентного аналізу, безпосередньо спрямований на розкриття семантичних основ образності.

7. Метод дослідження лексико-семантичних полів.

8. Метод естетичного спостереження над словом у художньому тексті.

9. Контекстний та інтертекстуальний метод аналізу мовних одиниць. Більшість лінгвістів наголошує на взаємозв'язку синтаксису речення та синтаксису тексту, на необхідності вивчення структури тексту в зв'язку з типологією речення, оскільки саме речення є тією клітинкою, на основі якої, шляхом інтеграції ряду речень за законами текстового синтаксису, будується текст будь-якої довжини [12, с. 40–42].

Постійна увага до синтаксичних явищ не випадкова: саме на цьому рівні найбільш виразно виявляється діалектичний зв'язок мови та мислення, взаємозв'язки між одиницями всіх рівнів мовної системи.

Чинна програма з української мови передбачає засвоєння учнями досить великого обсягу синтаксичних відомостей. У школі вивчаються всі рівні синтаксичної системи з властивими їй мовними конструкціями, зокрема такими: словосполучення як номінативна одиниця, просте та складне речення як комунікативні одиниці, а також явища надфразного рівня, які характеризуються виразними синтаксичними зв'язками між реченнями в тексті.

Вивчення синтаксису займає важливе місце в шкільному курсі української мови. Навчальною програмою передбачено поглиблення знань з синтаксису та пунктуації в основній школі та старших класах. Робота над засвоєнням синтаксичного матеріалу повинна носити систематичний характер. Кожна синтаксична одиниця відзначається багатогранністю та різноманітністю ознак і властивостей, що характеризують її структуру, семантику, особливості функціонування в мовленні. Для осмислення їх необхідні вміння аналізувати, зіставляти факти, робити узагальнення і висновки. Синтаксичний матеріал сам по собі нелегкий для засвоєння. При опрацюванні систематичного курсу синтаксису майже зовсім немає уроків закріплення чи застосування знань, повторення та систематизації вивченого. Немає й умов для принагідного, паралельного повторення у зв'язку з опрацюванням інших тем – адже цим розділом завершується вивчення фактичного мовного матеріалу. Не визначено програмою і певної системи засвоєння синтаксичних закономірностей побудови тексту; конкретні відомості вводять тільки в 5 класі, в наступних класах передбачено лише «повторення вивченого про текст». Отже, синтаксичні зв'язки на рівні тексту і засоби їх вираження доводиться вивчати в основному практично, у процесі виконання вправ.

В учнівських письмових висловлюваннях синтаксичні засоби використовують нерівномірно. Одні з них, переважно ті, що властиві розмовно-побутовому мовленню, знаходять широке застосування в творчих роботах учнів основної школи та старших класів, оскільки засвоюються в основному під впливом мовного середовища. Інші ж, характерні для книжних стилів можуть бути відсутніми в учнівських текстах навіть після докладного розгляду на уроках.

Школярі в письмових роботах допускають багато синтаксичних помилок. Найчастіше трапляються:

- у структурі словосполучення – порушення лексичної сполучуваності компонентів, порушення норм дієслівного та іменного керування (вибір прийменника і відмінкової форми залежного слова);

- у структурі речення – порушення граматичної координації підмета і присудка, неправильний порядок слів, граматична неоднотипність однорідних членів, незалежний дієприслівниковий зворот, сплутування прямої і непрямой мови, ознак складносурядних і складнопідрядних речень, нанизування предикативних частин, одноманітність засобів зв'язку в реченнях з послідовною підрядністю, відрив означального підрядного речення від означуваного слова.

Характерні синтаксичні помилки у складних реченнях (у творах учнів основної школи):

1. Неправильна побудова складних речень. *(Все це змусило людей до мітингу, щоб полегшити умови життя).*

2. Неправильне розташування частин складного речення. *(Інтелекція плазувала перед іноземщиною, яка забула свою культуру).*

3. Нанизування конструкцій, з'єднаних тими ж засобами зв'язку.

4. Стилістично не виправдане роз'єднання речень. *(Поїду в гості до своєї матері. Щоб вона не хвилювалась за мене).*

5. Невдалий вибір однієї із синонімічних граматичних форм.

Синтаксичні помилки дуже різноманітні. Трапляється чимало й інших порушень синтаксичних норм, що стосуються речень певної структури. Так, наприклад, зі структурою складних речень пов'язані, крім уже названих такі помилки:

1. Штучне перетворення простого речення у складносурядне внаслідок вживання підмета він при другому присудку *(Вчитель розповів дітям багато цікавого, і він з великою любов'ю ставився до них).*

2. Складносурядна конструкція, яка за смисловим зв'язком її складових частин повинна бути складнопідрядною *а) Стільки на світі професій, і всіх їх не перелічиш; б) Мама*

пролила дуже багато сліз за своїм сином, і серце її ледь-ледь витримало).

3. Нанизування простих речень, між якими нема необхідного для об'єднання в складне речення смислового зв'язку *(Ми довго йшли, і всі були втомлені, і хтось із нас запропонував відпочити, а вранці йшов дощ, і трава була мокра, і ми довго не могли знайти сухого місця).*

4. Штучне поєднання простих речень за допомогою сполучника підрядності, що не відповідає характеру смислових зв'язків *(Солдат зустрівся з друзями, (замість: і вони) запропонували йому поїхати з ними на відпочинок до невеличкого озера, яке славилося своєю незвичайною красою).*

5. Зайві сполучники або сполучні слова при однорідних присудках підрядного речення *(Мама попросила мене приїхати до неї, щоб побачитися і щоб їй допомогти, і щоб піти у ліс за грибами).*

6. Невдала заміна членом речення підрядного речення *(Іван пішов для знаходження шляху до переправи).*

7. Вживання ненормативних сполучників: *а) Я буду працювати у цьому коледжі, так як дуже люблю студентів; б) Я не можу більше мовчати, так як серце моє переповнюється невимовною радістю за майбутнє покоління.*

Різноманітні причини синтаксичних помилок. Найголовніші з них:

1. Нерозуміння смислово-стилістичних особливостей граматичних форм і конструкцій. Це виявляється у вживанні неправильних форм членів речення *(У дитинстві Чіпка був підпасич),* у виборі типів простого речення *(Саме цією любов'ю, щирістю, ніжністю привертаються до матері серця маленьких дітей).*

2. Змішування:

а) складносурядного та складнопідрядного речень *(Пані дала хусточку, та дівчина відкинула її);*

б) складнопідрядних конструкцій і речень з однорідними присудками *(Коли учень пише переказ чи твір кожен раз на високі оцінки, стає одним із кращих у класі);*

в) складнопідрядних речень і конструкцій із вставними словами або реченнями *(Як бачимо, що він більш освічена людина).*

3. Недостатньо розвинена оперативна пам'ять, яка може вмістити лише частину конструкції, що має передати задуманий зміст. Внаслідок цього кінець речення граматично не узгоджується з його початком *(Книжки, якими поповнилась наша бібліотека, захоплюються учні всіх класів).* Трапляється і дублювання висловленого вже змісту *(У цьому світі є мільйони безробітних робітників, і вони не мають роботи, (або які не мають роботи)).*

Розуміння причин помилок дозволяє підібрати найефективніші вправи для групового або індивідуального виконання. Важливим критерієм для вибору навчально-тренувальних вправ є лексичний склад та синтаксична структура учнівського мовлення. Як уже зазначалось, однією з комунікативних якостей мовлення є багатство і різноманітність мовних засобів. Учнівському мовленню цієї якості, як правило, не вистачає. Недостатній запас слів призводить до того, що вони часто повторюються навіть у невеличких відрізках тексту. Не оволодівши мовною системою, учень не тільки допускає помилки у вживанні морфологічних, лексичних форм, але й у побудові синтаксичних конструкцій.

Наприклад, у вжитих учнями складних реченнях сурядні зв'язки переважають над підрядними та безсполучниковими. Для того, щоб уникати синтаксичних помилок та для розвитку більш продуктивного мовлення школярів, доцільно проводити, наприклад, вправи на введення підрядних речень чи інших предикативних одиниць тоді, коли ними доповнюють цілком завершені (з погляду змісту і з погляду форми) висловлювання.

Наприклад:

У наведених реченнях вкажіть слова, які можна уточнити підрядними реченнями. Поясніть, як зміниться від цього зміст висловлювання.

У душі кожного залишився цей дивний вечір. (а) кожного, хто відчув неймовірний аромат спілих яблук, груш та пахоці снопів; б) вечір, який був таким незвичайним і по-осінньому щедрим).

Додайте підрядні речення, які уточнювали б чи конкретизували зміст виділених слів. Перед очима слалися луки (... , які чарували своїми незвичайними квітами; ..., на яких завжди було багато коней, чи то парами, чи табунами).

Введення підрядних речень у структурно-семантично завершену конструкцію дозволяє особливо виразно побачити, наскільки при цьому збагачується зміст висловлювання.

Характерними недоліками у побудові зв'язних висловлювань є відсутність смислових зв'язків між компонентами (реченнями, абзацами), бідність і одноманітність засобів міжфразового зв'язку, недостатня розгорнутість складних синтаксичних цілих (надфразних едностей), непослідовність викладу, відсутність членування або безсистемне членування тексту на абзаци.

Зрозуміло, навчальний процес необхідно будувати так, щоб виявляти причини недоліків, запобігати їм і усувати їх, збагачувати синтаксис писемного мовлення учнів, сприяти його правильності, точності, виразності. Це вимагає виконання багатьох конструктивних і

творчих завдань, на які не завжди вистачає часу.

Синтаксична робота не може бути зведена лише до спеціальних уроків опрацювання синтаксису. Необхідно шукати додаткових резервів підвищення ефективності навчального процесу. Одним із таких резервів є синтаксична робота, здійснювана під час вивчення несинтаксичних тем – морфеміки, словотвору, фонетики, лексики, морфології.

Важливо у вивченні синтаксису речення в основній школі сформувати в учнів основні синтаксичні поняття, вміння визначати їх граматичне значення (семантичну семантику) і функції в тексті, уміння створювати складні речення різних типів; виробити навички використовувати їх у мовленнєвій практиці, розширювати індивідуальний запас синтаксичних конструкцій в усному та писемному мовленні. Для школяра засвоєння кожного синтаксичного явища (поняття, правила тощо) перетворюється на дослідження. Проговорювання (вербалізація) учнем процесу засвоєння є однією із важливих умов навчальної ситуації: для учнів – перетворення внутрішнього мовлення у зовнішнє, що організовує структуру свідомості відповідно до структури засвоюваного поняття; для учителя – можливість контролювати алгоритм здійснюваних учнем дій.

Для того, щоб стимулювати активність учнів, заохочувати утворення і вживання морфологічних форм і синтаксичних конструкцій (складносурядних, складно-підрядних, безсполучникових та багатокомпонентних), сам учитель мусить бездоганно володіти відповідним теоретичним матеріалом (граматична основа речення; чим відрізняється складносурядне від складнопідрядного речення, просте від складного тощо). Ефективність навчання синтаксису складного речення на уроках української мови залежить не тільки від суті засвоюваних учнями понять, термінів і правил, тим більше не від їх кількості, а і від усієї організації навчального процесу, від вдалого добору дидактичного матеріалу, від правильно і цікаво підібраних методів та прийомів роботи.

Нові підходи до навчання синтаксису в школі висвітлено в книзі М. Пешак «Комунікативний синтаксис». М. Пешак зосереджує увагу на залежності будови основних типів речень від найпоширеніших і найхарактерніших комунікативних ситуацій, на граматичних і семантичних нормативах, якими рекомендовано користуватися і які все чіткіше виділяються в сучасній українській літературній мові. Вимоги до навчального процесу змінюються, актуалізуються такі складники його: активізація процесу пошуку способів розв'язання проблем, стимулювання учнів до

альтернативних припущень, пояснень; створення умов для вільного висловлення позиції, припущення в малих групах тощо.

Вчений М. Кларін створює модель творчого пошуку: від бачення й поставлення проблеми – до висунання гіпотез, їх перевірки тощо. В цю модель творчого пошуку входять: дослідження, моделювання гри, спільне вироблення позицій під час дискусії, прийняття рішення (7, с. 110–132).

Сучасні лінгводидакти (М. Пентилюк, В. Мельничайко, С. Караман) відзначають такі способи взаємодії вчителя та учнів на уроці української мови:

1) Учитель викладає мовний матеріал – учні слухають (розповідь, пояснення).

2) Вчитель організовує спостереження учнів над фактами, що вивчаються, з подальшим колективним обговоренням його результатів.

3) Під керівництвом вчителя учні самостійно добувають знання з рідної мови за підручником.

4) Шляхом виконання практичних завдань і вправ учні набувають потрібні знання.

Важливо формувати граматичну компетентність учнів (вміння мовця будувати ефективну мовленнєву поведінку; вміння учасників спілкування володіти комунікативними правилами спілкування); вміння виділяти головне, знаходити причинно-наслідкові зв'язки; вміння учнів аргументувати думку; вміння чітко сформулювати мету вивчення нового матеріалу; організація самоконтролю; підбиття підсумків вивчення нового матеріалу.

Висновки та перспективи подальших розвідок напруму. Останнім часом у мовознавстві великий інтерес викликають проблеми значення речення, мовної та мовленнєвої семантики. Мовленнєва семантика зумовлюється лексичними значеннями слів, що складають речення. З семантикою речення пов'язано ряд проблем. Семантична структура складного речення стала об'єктом всебічного дослідження, переважна більшість лінгвістів відзначає важливість дослідження речення з погляду його значення, взаємодії семантичної та формальної структур. Систематичне вивчення синтаксису складного речення не тільки завершує роботу над комплексом мовних засобів, над усвідомленням структури мови, а й забезпечує практичне оволодіння всіма мовними засобами.

Перспективи подальших наукових досліджень можуть бути пов'язані з вивченням значення складного речення у граматичній системі української мови.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис / І. Р. Вихованець. К. : Либідь, 1993. 172 с.
2. Голуб Н. Б., Л. В. Галаєвська. Навчання синтаксису на уроках укр. мови у 8-9 класах. – К. : «КОНВІ ПРІНТ», 2018. – 128 с.
3. Дороз В. Ф. Методика викладання укр. мови у вищій школі: навчальний посібник. В.Ф. Дороз. – К. : Центр учбової літератури, 2008. 176 с.
4. Золотова Г. А. Комунікативні аспекти синтаксису. К. : Наука, 1982. 368 с.
5. Караман С. О. Методика навчання укр. мови в гімназії. С. О. Караман. К. : Ленвіт, 2000. 272 с.
6. Кратасюк Л. Інтерактивні методи навчання: лінгводидактичні засади. Л. Кратасюк. Дивослово. 2004. № 10. С. 2–11.
7. Мельничайко В. Я. Українська мова: довідник для учнів та абітурієнтів / В. Я. Мельничайко. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2004. 368 с.
8. Мельничайко В. Я. Уроки рідної мови. 11 клас: посібник для вчителя / В. Я. Мельничайко. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2003. 166 с.
9. Мельничайко В. Я. Творчі роботи на уроках української мови. Конструювання. Редагування. Переклад / В. Я. Мельничайко. – К. : Рад. школа, 1984. 224 с.
10. Плиско К. М. Синтаксис укр. мови. К. М. Плиско. Х. : Основа, 1998. 149 с.
11. Плющ М. Я. Граматика української мови: морфеміка, словотвір, морфологія: підручник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів / М. Я. Плющ. 2-ге вид., доповн. К. : Слово, 2010. 328 с.
12. Шульжук К. Ф. Складні багатоконпонентні речення в українській мові. К. : Вища шк.. 1986. С. 128–129.

REFERENCES

1. Vyhovanets, I. R. (1993). *Hramatyka ukrayins'koyi movy. Syntaksys*. [Grammar of the Ukrainian language. Syntax]. Kyiv.
2. Holub, N. B., Galaevska, L.V. (2018). *Navchannya syntaksysu na urokakh ukr. movy u 8-9 klasakh*. [Teaching syntax in Ukrainian lessons. languages in grades 8-9]. Kyiv.
3. Doroz, V. F. (2008). *Metodyka vykladannya ukr. movy u vyshchiy shkoli*. [Methodology of teaching Ukrainian. languages in higher education]. Kyiv.
4. Zolotova, G. A. (1982). *Komunikatyvni aspekty syntaksysu*. [Communicative aspects of syntax]. Kyiv.
5. Karaman, S. O. (2000). *Metodyka navchannya ukr. movy v himnaziyi*. [Methodology of teaching the Ukrainian language in a gymnasium]. Kyiv.
6. Kratasyuk, L. (2004). *Interaktyvni metody navchannya: lnhvodydaktychni zasady*. [Interactive teaching methods: linguistic didactic principles]. Kyiv.
7. Melnychayko, V. Ya. (2004). *Ukrayins'ka mova: dovidnyk dlya uchniv ta abiturientiv*. [Ukrainian language: a guide for students and applicants]. Ternopil.
8. Melnychayko, V. Ya. (2003). *Uroky ridnoyi movy. 11 klas: posibnyk dlya vchytelya*. [Native language lessons. 11th grade: a teacher's guide]. Ternopil.

9. Melnychayko, V. Ya. (1984). *Tvorchi roboty na urokakh ukrayins'koyi movy. Konstruyuvannya. Redahuvannya. Pereklad.* [Creative works in Ukrainian language lessons. Designing, Editing, Translation]. Kyiv.
10. Plysko, K. M. (1998). *Syntaksys ukr. movy.* [Syntax Ukrainian. languages]. Kharkiv.
11. Plyusch, M. Ya. (2010). *Hramatyka ukrayins'koyi movy: morfemika, slovotvir, morfologhiya.* [Grammar of the Ukrainian language: morphemics, word structure, morphology]. Kyiv.
12. Shulzhuk, K. F. (1986). *Skladni bahatokomponentni rechennya v ukrayins'kiy movi.* [Complex multi-component sentences in the Ukrainian language]. Kyiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ЩУПКО Світлана Олександрівна – викладач інформаційної та соціокультурної діяльності Західноукраїнського національного університету.

Наукові інтереси: лінгвістичні засади навчання синтаксису.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

SHCHUPKO Svitlana Oleksandrivna – is a teacher of information and socio-cultural activities at the West Ukrainian National University.

Circle of scientific interests: linguistic principles of learning syntax.

Стаття надійшла до редакції 10 серпня 2024 р.

УДК 378

DOI: https://doi.org/10.59694/ped_sciences.2024.09.168

ОРОС Ільдико Імрїївна –

доктор філософії, доцент, президент Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-7300-9362>

e-mail: ildiko@kmf.uz.ua

БІДА Олена Анатоліївна –

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки, психології, початкової, дошкільної освіти

та управління закладами освіти

Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-0448-0852>

e-mail: tetyanna@ukr.net

ГУТТЕРЕР Єва Войтехівна –

координатор початкової освіти, старший викладач кафедри педагогіки, психології,

початкової, дошкільної освіти та управління закладами освіти

Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-1876-045X>

e-mail: pedagogia@kmf.uz.ua

ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ – НЕОБХІДНІСТЬ СУЧАСНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

ОРОС Ільдико Імрїївна, БІДА Олена Анатоліївна, ГУТТЕРЕР Єва Войтехівна. ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ – НЕОБХІДНІСТЬ СУЧАСНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

У статті розглянуто зміст поняття «дослідницька компетентність» та доведено вагомість формування дослідницької компетентності у майбутніх фахівців для сучасного освітнього простору. Дослідницьку компетентність описуємо як інтегральну особистісну якість, що виражається в готовності і здатності самостійно освоювати і отримувати системи нових знань.

Ключові слова: дослідницька компетентність, майбутні фахівці, сучасне освітнє середовище, підвищення якості підготовки фахівців, заклади вищої освіти.

OROS Ildiko Imrievna, BIDA Olena Anatoliivna, HUTTERER Eva Voytehivna. FORMATION OF RESEARCH COMPETENCE IN FUTURE SPECIALISTS – THE NEED FOR MODERN EDUCATIONAL SPACE

The article examines the meaning of the concept of «research competence» and proves the importance of the formation of research competence in future specialists for the modern educational space. We describe research competence as an integral personal quality, which is expressed in the readiness and ability to independently master and obtain systems of new knowledge.

This happens as a result of the transfer of the semantic context from the functional activity to the transformative one, based on the available knowledge, abilities, skills and methods of activity. Research competence is considered a component of self-improvement competence. It is aimed at mastering the ways of intellectual and spiritual development of a person, as a structural component of cognitive competence, which includes elements of methodological, extracurricular, logical activity, ways of organizing goal setting, planning, analysis, and reflection.

The peculiarity of the research competence of specialists is that it is a component of professional competence, and is aimed, first of all, at the development of research skills and the realization of the creative potential of an individual. The main features of the formation of research competence among future specialists are considered. Interactive technologies play a significant role in increasing the level of student activity and forming the research competence of future specialists. Among them, the issue of group forms of educational activity occupies an important place, because they open opportunities for cooperation, relationships, and knowledge of the environment for individuals.

The formation of the research competence of future specialists, the development of their creative abilities through the use of optimal scientific-methodical and educational-didactic resources, in particular, the intensification of the educational process based on active learning methods, are among the main areas of research. We believe that the main trend that should be manifested in the teaching of disciplines in a higher education institution is the creation of appropriate pedagogical conditions for improving the quality of specialist training.

Keywords: *research competence, future specialists, modern educational environment, improvement of the quality of training of specialists, institutions of higher education.*

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Відповідно до законів України про освіту основним завданням передбачено формування творчої особистості, тому першочергово звертається увага на розвиток людини, її здібностей і обдаровань.

Справжня школа формування особистості – це школа розвитку індивідуальності, виявлення здібних і талановитих студентів, збагачення їхнього інтелектуального і творчого потенціалу, сформованості дослідницької компетентності майбутніх фахівців.

Чим більше педагог зможе забезпечити у творчому процесі студентів індивідуальний підхід до них, різнобічно розвивати їхні природні задатки, тим більшу обдарованість виявлятимуть вони у своєму подальшому житті.

Інтеграція України до загальноєвропейського освітнього простору, кардинальні зміни на ринку праці потребують перегляду традиційних підходів до підготовки фахівців у вищій школі та моніторингу ефективності здійснюваних заходів [7].

Особливістю сучасної соціально-економічної та соціокультурної ситуації в державі є зміна якісних вимог до фахівця будь-якого профілю, що забезпечують його затребуваність на ринку праці, успішну та кваліфіковану професійну діяльність, просування по службі,

соціально захищеність і плідну життєдіяльність в цілому [14].

Проблеми, що стосуються формування дослідницької компетентності майбутніх фахівців, не відірвані від економічних і політичних явищ, в яких яскраво відображаються протиріччя нашого суспільства. Забезпечити майбутнє фахівця, у тому числі і за рахунок формування дослідницької компетентності майбутніх фахівців стосовно вимог до професійної діяльності – одне з найважливіших завдань педагогічної науки [15].

Для задоволення сучасних вимог до спеціаліста необхідний новий підхід до проблем виховання особистості нової формації, творчого, мобільного, конкурентоспроможного, морально зрілого, професійно-культурного, готового до активної життєдіяльності в умовах сучасних соціокультурних реалій, які складаються ще в процесі навчання [16].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі формування дослідницької компетентності майбутніх фахівців присвячено в останні роки чимало спеціальних досліджень. У числі таких робіт слід виділити дослідження М. Архіпової, І. Беха, М. Голованя, В. Константинова, В. Кременя, Н. Печеніної та ін.

Мета статті – розглянути зміст поняття «дослідницька компетентність» та довести вагомість формування дослідницької ком-

петентності у майбутніх фахівців для сучасного освітнього простору.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналізуючи психолого-педагогічну літературу, ми виявили інтерес вітчизняних дослідників до поставленої проблеми. Варто зупинитися на деяких визначеннях поняття «компетентність», які мають різну акцентуацію. Зокрема, публікаціями ЮНЕСКО поняття «компетентність» трактується як поєднання знань, умінь, цінностей і ставлень, що застосовуються у повсякденному житті. Щодо Галузевих стандартів вищої освіти (ГСВО), то відповідно до Методичних рекомендацій з розроблення складових галузевих стандартів вищої освіти компетентнісний підхід «включає знання й розуміння, знання як діяти, знання як бути. Предметна область, в якій індивід добре обізнаний і в якій він проявляє готовність до виконання діяльності» [9, с. 11].

Зазначимо, що І. Бех вважає недоцільним ототожнювати навчальні здібності (знання й уміння) з відповідними компетентностями. Ці навчальні здобутки необхідно трансформувати у життєві компетентності. Науковець трактує сутність поняття «компетентність» як досвідченість суб'єкта у певній життєвій сфері. Він наполягає, що саме змістовий наголос на досвідченості, а не на обізнаності, поінформованості суб'єкта у певній галузі має бути взятий на концептуальне «озброєння» [2].

Т. Байбара зазначає, що компетентність – це володіння здобувачем освіти компетенцією, що поєднується з його особистісним ставленням до неї і до предмета діяльності [1, с. 31].

Останнім часом з'являються інші дослідження, присвячені означеній проблемі. Так, О. Гура науково обґрунтував сутність, структуру психолого-педагогічної компетентності викладача вищого навчального закладу, сформулював вимоги до наукової, навчальної, методичної та організаційно-виховної роботи. Вченим визначена психолого-педагогічна компетентність викладача вищого навчального закладу як складна особистісно-професійна системна якість, що забезпечує на особистісному рівні самоорганізацію педагога відповідно до вимог професійної діяльності у вищому навчальному закладі [4, с. 558–559].

На сучасному етапі традиційний підхід змінюється на компетентнісний підхід, тому розглянемо дослідницьку компетентність, яка є однією з ключових у підготовці фахівців.

Дослідницьку компетентність описуємо як інтегральну особистісну якість, що виражається в готовності і здатності самостійно освоювати і отримувати системи нових знань. Це відбувається в результаті перенесення смислового контексту від функціональної діяльності до перетворювальної, базуючись на наявних

знаннях, уміннях, навичках і способах діяльності.

М. Головань визначає дослідницьку компетентність як «цілісну, інтегративну якість особистості, що поєднує в собі знання, уміння, навички, досвід діяльності дослідника, ціннісні ставлення та особистісні якості і виявляється в готовності і здатності здійснювати дослідницьку діяльність з метою отримання нових знань шляхом застосування методів наукового пізнання, застосування творчого підходу в цілепокладанні, плануванні, аналізі, прийнятті рішень та оцінці результатів дослідницької діяльності. Причому дослідницька компетентність хоч і є продуктом навчання, але не прямо впливає з нього, а є наслідком саморозвитку особистості того, хто навчається, його особистісного зростання, цілісної самоорганізації і синтезу його пізнавального, діяльнісного і особистісного досвіду» [3, с. 197–198].

Дослідницька компетентність вважається складовою компетентності самовдосконалення особистості. Вона спрямована на засвоєння способів інтелектуального й духовного розвитку людини, як структурний компонент пізнавальної компетентності, яка включає елементи методологічної, надпредметної, логічної діяльності, способи організації цілепокладання, планування, аналізу, рефлексії.

Актуальність проблеми формування дослідницької компетентності у майбутніх фахівців постійно зростає. Освітнє середовище ЗВО – ефективний засіб формування дослідницької компетентності майбутніх фахівців, оскільки це дозволяє системно застосовувати: освітні ресурси, форми, методи навчання, спонукати студентів – майбутніх фахівців – до самостійної роботи і зокрема – до дослідницької діяльності.

Політичні та соціально-економічні перетворення в Україні поставили нові завдання як перед освітньою системою, так і перед вищою освітою зокрема. Саме ця галузь є могутнім фактором формування дослідницької компетентності майбутніх фахівців, відтворення продуктивних сил України.

Особливістю дослідницької компетентності фахівців є те, що вона є складовою професійної компетентності, і спрямована, перш за все, на розвиток дослідницьких умінь і реалізацію творчих можливостей особистості [12].

Розглянемо основні особливості формування дослідницької компетентності у майбутніх фахівців.

Для повноцінного формування дослідницьких умінь студентів доцільно, у першу чергу, застосувати активні методи навчання, розвивати їх пошукові вміння, співвідносити

етапи наукового пошуку; доводити висновки тощо.

Як відмічає А. Мазаракі, для викладача, який орієнтується на педагогіку співтворчості, такі знання мають дуже важливе значення при виборі форм і методів навчання з тієї чи іншої дисципліни, при створенні відповідного мікро-клімату в студентській аудиторії [8, с. 23].

У зв'язку з потребами в інноваціях у освіті виняткова роль належить педагогу. Необхідно знайти нові методи підготовки майбутніх викладачів щоб формувати дослідницьку компетентність майбутніх фахівців.

Важливою передумовою формування дослідницької компетентності майбутніх фахівців М. Євтух вважає організацію викладачем творчого процесу на заняттях та залучення студентів до активної участі в ньому. Цьому сприяють рольові дидактичні ігри, які дають студентам можливість максимально розкрити свої творчі здібності, своє бачення проблеми, випробувати себе на професійну компетентність, посилити мотивацію тощо [5, с. 69].

Останнім часом провідні науковці країни відводять значну роль інтерактивним технологіям у підвищенні рівня активності студентів та формуванні дослідницької компетентності майбутніх фахівців. Серед них важливе місце в психолого-педагогічній літературі посідає питання про групові форми навчальної діяльності, тому що вони відкривають для особистостей можливість співпраці, стосунків, пізнання довкілля [11, с. 70–71].

Як свідчать результати аналізу літературних джерел, над розв'язанням даної проблеми працює значна кількість науковців. Однак ще не вирішено багато питань, особливо в плані формування дослідницької компетентності майбутніх фахівців.

Зважаючи на сказане, до основних напрямків дослідження нами віднесено формування дослідницької компетентності майбутніх фахівців, розвиток їх творчих здібностей шляхом застосування оптимальних науково-методичних і навчально-дидактичних ресурсів, зокрема, інтенсифікації навчального процесу на основі активних методів навчання.

Ми вважаємо, що основна тенденція, яка має проявлятися при викладанні дисциплін у закладі вищої освіти – це створення відповідних педагогічних умов підвищення якості підготовки фахівців.

Сьогодні, коли на перший план висунуто питання формування дослідницької компетентності майбутніх фахівців, активізації мислительної діяльності особистості, важливо до такої діяльності підготувати майбутніх фахівців, щоб вони могли по-новому організувати весь навчальний процес. Тому ми вважаємо, що необхідно застосувати комплекс

умов, які сприятимуть підвищенню рівня підготовки фахівців. Ми визначаємо такі умови: створення комплексу посібників нового покоління на допомогу студентам і викладачам; застосування в освітньому процесі нових технологій.

Нові вимоги, що ставляться до підготовки фахівців, визначають новий зміст навчання, який може бути реалізований завдяки використанню відповідних методів, засобів і організаційних форм навчання.

На лекційних заняттях студенти оволодівають теоретичними знаннями щодо методики викладання дисциплін. При проведенні занять у вищій школі використовуються засоби і методи, які викликають найбільший інтерес у студентів та сприяють розвитку творчого мислення. На заняттях студенти вчаться орієнтуватися в нових педагогічних технологіях, здійснювати пошук нових методичних ідей. При цьому вони оволодівають знаннями і вміннями виступати, розмірковувати, доводити, що в подальшому дозволить їм самостійно набувати знання.

Ми поділяємо думку К. Нор про те, що групова дослідницька навчальна діяльність – це форма організації навчання в малих групах студентів, об'єднаних загальною навчальною метою при опосередкованому керівництві вихователем і в співпраці зі студентами [10, с. 8].

З метою застосування інтерактивних методів навчання варто вносити корективи в тематичне планування, у зміст і структуру занять, складати варіанти завдань для роботи студентів у процесі групової навчальної діяльності. Студенти в умовах групової роботи оперативно опановують ефективні способи розв'язання навчальних завдань.

Вивчення теми завершується дискусією в групах за змістом вивченого матеріалу за допомогою завдань, запитань тощо. Групова дослідницька форма використовується на лабораторних заняттях з метою створення такої атмосфери в аудиторії, яка сприяє співпраці, доброзичливості, дає змогу по-справжньому реалізувати особистісно орієнтоване навчання.

Організуючи групову дослідницьку навчальну діяльність, викладач має забезпечити активність кожного студента. З цією метою обговорення доцільно проводити у вигляді дискусії. В групі кожний висловлює свою думку і доводить її доцільність. У результаті дискусії приходять до спільної думки [7].

Дискусія найбільш оптимально має забезпечити рішення висунутих на даному етапі навчальних завдань. Вона відрізняється від звичайної бесіди тим, що студенти вступають в опосередковане спілкування один з одним. Якщо в бесіді викладач оцінює, а часто й пояснює висловлене студентом

положення, то в дискусії майбутньому фахівцю доводиться самостійно обґрунтовувати свою точку зору [11, с. 82].

Керівництво в групах здійснюється через пам'ятки, завдання, інструкції. Напередодні занять консультанти отримують інструктаж щодо організації роботи в групі. Для розв'язання завдань студентам пропонується пам'ятка роботи в групі:

1. Не сперечайтесь даремно.
2. Вислуховуйте одне одного.
3. Оцініть оригінальність рішень, запропонованих іншими студентами.
4. Перегляньте свою інформацію. Чи підтримуєте інформацію інших? Чому?
5. Дайте оцінку роботи кожного.
6. Проаналізуйте шляхи розв'язання проблеми.

7. Визначте спільний результат і хто буде повідомляти академічній групі про результати роботи.

Неабияка увага приділяється підготовці завдань для групової дослідницької роботи, які спонукають студентів до активності, до творчого мислення, формування дослідницької компетентності майбутніх фахівців. Завдання підбираються такі, що потребують умінь порівнювати й аналізувати, узагальнювати й систематизувати вже набуті знання. Цим створюються умови для розвитку інтересу при залученні майбутніх фахівців до розв'язання поставлених завдань.

Викладач спрямовує роботу груп: з'ясовує, як консультант керує процесом виконання завдання, слухає, як проходить дискусія, чи всі студенти беруть у ній участь, проводить необхідну консультацію, організовує співпрацю студентів. Більше уваги при цьому приділяє тій групі, в якій більше відчуваються труднощі в організації полеміки при виконанні спільного завдання.

Аналізуючи проведену роботу, викладач разом із студентами доходять висновку, що узгоджена групова дослідницька навчальна діяльність дозволяє знайти найбільш доцільне рішення, виявити творчість, підтримати один одного сформуванню дослідницької компетентності майбутніх фахівців. У груповій навчальній діяльності студенти показують високі результати засвоєння знань та формування вмінь.

Ми запропонували студентам відповісти на питання: «Які на вашу думку переваги групової дослідницької форми навчальної діяльності в порівнянні з іншими організаційними формами?» Відповіді були такі:

1. За однаковий проміжок часу обсяг виконаної роботи значно більший (10%).
2. Висока результативність у засвоєнні знань і формуванні вмінь (70%).

3. Набуваються навички відстоювати свою думку (72%).

4. У розв'язанні проблеми беруть участь усі студенти (35%).

5. Підвищується інтерес до навчання, бо при такій організації роботи швидко відбувається занурення у розв'язання поставленого питання (70%).

6. Розвивається логічне мислення (26%).

7. Формується дослідницька компетентність майбутніх фахівців (68%).

Аналіз відповідей студентів свідчить про те, що при такій організації роботи на занятті у студентів формується вміння аналізувати, інтегрувати та синтезувати інформацію, вони відчують себе співучасниками навчального процесу, формується дослідницька компетентність майбутніх фахівців.

При груповій формі роботи студенти розглядають завдання з різних боків і доводять спільну роботу до логічного завершення. І коли до підсумкової інформації входить крупиця окремого студента, у нього з'являється впевненість у своїх силах і здібностях як майбутнього фахівця [6].

Лише при такій організації роботи в групі, коли в дискусію вступають усі студенти і підвищується рівень активного мислення кожного учасника освітнього процесу, на заняттях майбутній фахівець відкине звичайне, шаблонне і прийме своє самостійне рішення в процесі обговорення даної проблеми в групі, бо у студента з'являється захопленість, він прагне проникнути у сутність того, що пізнається, що обговорюється, дискутується. Відбудеться формування дослідницької компетентності майбутніх фахівців [13].

Правильне використання на заняттях ділових ігор розвиває не тільки знання у майбутніх фахівців, активізує і загострює сприймання матеріалу, дає можливість програвати конкретні педагогічні ситуації, формує вміння встановлювати контакти, проявляти ставлення до вихованців, але й дозволяє вивчати і узагальнювати досягнення педагогічної науки і практики, поновлювати, поглиблювати зміст та технології професійного навчання студентів. Рольові ігри сприяють розвитку творчого аналітичного мислення студентів, вмінню переконливо викладати свою думку, дискутувати, відстоювати свою точку зору [5, с. 69].

Висновки та перспективи подальших розвідок наперед. Використання дослідницької роботи сприяє підвищенню рівня підготовки майбутніх фахівців: студенти краще готуються до занять, беруть активну участь у засвоєнні програмового матеріалу на заняттях. Відмічаємо, що при цьому створюються суб'єкт-суб'єктні відносини між студентом і викладачем, змінюється ставлення студентів до

занять. У процесі такої організації навчальної діяльності студенти переконуються у необхідності знань та їх дієвості, навчаються порівнювати, узагальнювати, класифікувати, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, висловлювати думки, відстоювати свою точку зору, у них забезпечується успіх у навчанні, формується дослідницька компетентність.

Щоб застосовувати новітні технології, викладач сам має добре їх знати, тобто постійно самоудосконалюватися, оволодівати новими методами, прийомами, ідеями, що допоможе йому створювати нові педагогічні технології і впроваджувати їх в освітній процес.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Байбара Т. М. Компетентнісний підхід в початковій ланці освіти: теоретичні засади. Формування ключових і предметних компетентностей молодших школярів у навчальному процесі: теоретичні аспекти: Дайджест 1. Донецьк: Каштан, 2011. 98 с.
2. Бех І. Д. Компетентнісний підхід у сучасній освіті. Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технологія. Київ: Генезис. 2009. С. 21–24.
3. Головань М. С. Модель формування дослідницької компетентності майбутніх фахівців у процесі професійної підготовки. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2012. 5 (23). С. 196–205
4. Гура О. І. Теоретико-методологічні основи формування психолого-педагогічної компетентності викладача вищого навчального закладу в умовах магістратури. [Дис. ... доктора пед. наук]. Класичний приватний університет, Запоріжжя. 2008. 560 с.
5. Євтух М. Б. Пріоритети професійної підготовки вчителя в системі університетської освіти. Розвиток педагогічної і психологічної наук в Україні 1992-2002. Збірник наукових праць до 10-річчя АПН України. Академія педагогічних наук України. Частина 2. Харків: «ОБС», 2002. С. 66–76.
6. Кремень В. Г. Освіта і наука України шляхи модернізації (Факти, роздуми, перспективи). К. : Грамота, 2003. 210 с.
7. Кучай О. Використання мультимедійних технологій у підготовці вчителів початкових класів: навчальний посібник. Черкаси: видавець Чабаненко Ю. А., 2015. 52 с.
8. Мазаракі А. А. Модернізація вищої освіти на основі інноваційних технологій. Розвиток педагогічної і психологічної наук в Україні 1992-2002. Збірник наукових праць до 10-річчя АПН України/Академія педагогічних наук України. Частина 2. Харків: «ОБС», 2002. С. 17–28.
9. Методичні рекомендації з розроблення складових галузевих стандартів вищої освіти (компетентнісний підхід). Укладачі: В. Л. Гуло, К. М. Левківський, Л. О. Котоловець, Н. І. Тимошенко, В. П. Погребняк, А. В. Гончарова, М. О. Присенко, М. В. Симонова, Н. В. Крош-ко. К. : Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України, 2013. 92 с.

10. Нор Е. Ф. Технология организации групповой учебной деятельности. Николаев, 1998. 75 с.
11. Пехота О. М., Кіктенко А. З., Любарська О. М. та ін. Освітні технології: Навчально-методичний посібник. К. : А.С.К., 2002. 255 с.
12. Про затвердження Державного стандарту початкової загальної освіти. Постанова Кабінет Міністрів України від 20 квітня 2011 р. № 462. UGL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/462-2011-%D0%BF>
13. Kuchai, O., Hrechanyk, N., Pluhina, A., Chychuk, A., Biriuk, L., & Shevchuk I. (2022). World Experience in the Use of Multimedia Technologies and the Formation of Information Culture of the Future Primary School Teacher. *International Journal of Computer Science and Network Security*. 22(3). P. 760–768.
14. Oseredchuk, O., Mykhailichenko, M., Rokosovyyk, N., Komar, O., Bielikova, V., Plakhotnik, O., Kuchai, O. (2022). Ensuring the Quality of Higher Education in Ukraine. *International Journal of Computer Science and Network Security*, 22(12), P. 146–152.
15. Puhach, S., Avramenko, K., Michalchenko, N., Chychuk, A., Kuchai, O., & Demchenko, I. (2021). Formation of Specialists' Legal Competence in the System of Life Long Education. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*, 13(4), P. 91–112.
16. Shuliak, A., Hedzyk, A., Tverezovska, N., Fenchak, L., Lalak, N., Ratsul, A., & Kuchai, O. (2022). Organization of Educational Space Using Cloud Computing in the Professional Training of Specialists. *International Journal of Computer Science and Network Security*. 22(9). P. 447–454.

REFERENCES

1. Baybara, T. M. (2011). *Kompetentnisnyy pidkhd v pochatkoviy lantsi osvity: teoretychni zasady*. [Competency approach in the primary education chain: theoretical foundations]. Donetsk.
2. Bekh, I. D. (2009). *Kompetentnisnyy pidkhd u suchasnyy osviti*. [Competency approach in modern education]. Kyiv.
3. Holovan', M. S. (2012). *Model' formuvannya doslidnyts'koyi kompetentnosti maybutnikh fakhivtsiv u protsesi profesiyanoi pidhotovky*. [Model of formation of research competence of future specialists in the process of professional training]. Sumy.
4. Hura, O. I. (2008). *Teoretyko-metodolohichni osnovy formuvannya psykholoho-pedahohichnoyi kompetentnosti vykladacha vyshchoho navchal'noho zakladu v umovakh mahistratury*. [Theoretical and methodological foundations of the formation of psychological and pedagogical competence of a teacher of a higher educational institution in the conditions of a master's degree]. Zaporizhzhya.
5. Yevtukh, M. B. (2002). *Priorytety profesiyanoi pidhotovky vchytelya v systemi univertsytet-s'koyi osvity*. [Priorities of teacher professional training in the system of university education]. Kharkiv.
6. Kremen', V. H. (2003). *Osvita i nauka Ukrayiny shlyakhy modernizatsiyi (Fakty, rozdumy, perspektivy)*. [Education and science of Ukraine, ways of modernization (Facts, reflections, perspectives)]. Kyiv.
7. Kuchai, O. (2015). *Vykorystannya mul'tymediynykh tekhnolohiy u pidhotovtsi vchyteliv pochatkovykh*

- klasiv*. [The use of multimedia technologies in the training of primary school teachers]. Cherkasy.
8. Mazaraki, A. A. (2002). *Modernizatsiya vyshchoyi osvity na osnovi innovatsiynykh tekhnolohiy*. [Modernization of higher education based on innovative technologies]. Kharkiv.
  9. *Metodychni rekomendatsiyi z rozroblennya skladovykh haluzevykh standartiv vyshchoyi osvity (kompetentnisnyu pidkhid)*. (2013). [Methodological recommendations for the development of constituent industry standards of higher education (competence approach)]. Kyiv.
  10. Nor, E. F. (1998). *Tekhnolohyya orhanyzatsyyi hruppovoy uchebnoy deyatel'nosti*. [Technology of organization of group educational activity]. Nykolaev.
  11. Pekhota, O. M., Kiktenko, A. Z., Lyubars'ka, O. M. ta in. (2002). *Osvitni tekhnolohiyi*. [Educational technologies]. Kyiv.
  12. *Pro zatverdzhennya Derzhavnoho standartu pochatkovoyi zahal'noyi osvity. Postanova Kabinet Ministriv Ukrayiny*. (2011). [On the approval of the State standard of primary general education. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine].
  13. Kuchai, O., Hrechanyk, N., Pluhina, A., Chychuk, A., Biriuk, L., & Shevchuk I. (2022). *Svitovyy dosvid vykorystannya mul'tymediyynykh tekhnolohiy ta formuvannya informatsiynoyi kul'tury maybut'n'oho vchytelya pochatkovykh klasiv*.
  14. Oseredchuk, O., Mykhailichenko, M., Rokosovyk, N., Komar, O., Bielikova, V., Plakhotnik, O., Kuchai, O. (2022). *Zabezpechennya yakosti vyshchoyi osvity v Ukrayini*. [Ensuring the Quality of Higher Education in Ukraine].
  15. Puhach, S., Avramenko, K., Michalchenko, N., Chychuk, A., Kuchai, O., & Demchenko, I. (2021). *Formuvannya pravovoyi kompetentnosti spetsialistiv u systemi bezpererвної osvity*. [Formation of Specialists' Legal Competence in the System of Life Long Education].
  16. Shuliak, A., Hedzyk, A., Tverezovska, N., Fenchak, L., Lalak, N., Ratsul, A., & Kuchai, O. (2022). *Orhanizatsiya osvityn'oho prostoru z vykorystannyam khmarnykh obchyslen' u profesyinyi pidhotovtsi spetsialistiv*. [Organization of Educational Space Using Cloud Computing in the Professional Training of Specialists].

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ОРОС Ільдико Імрїївна – доктор філософії, доцент, президент Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці ІІ.

Наукові інтереси: формування дослідницької компетентності фахівців вищої освіти.

БІДА Олена Анатоліївна – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки, психології, початкової, дошкільної освіти та управління закладами освіти Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці ІІ.

Наукові інтереси: формування дослідницької компетентності фахівців вищої освіти.

ГУТТЕРЕР Єва Войтехівна – координатор початкової освіти, старший викладач кафедри педагогіки, психології, початкової, дошкільної освіти та управління закладами освіти Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці ІІ.

Наукові інтереси: формування дослідницької компетентності фахівців вищої освіти.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

OROS Ildiko Imriivna – doctor of philosophy, associate professor, president of Transcarpathian Hungarian Institute named after Ferenc Rakotsi II.

Circle of scientific interests: formation of research competence of higher education specialists.

BIDA Olena Anatoliivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Pedagogy, Psychology, Primary and Preschool Education and Management of Educational Institutions of the Transcarpathian Hungarian Institute named after Ferenc Rakotsi II.

Circle of scientific interests: formation of research competence of higher education specialists.

GUTTERER Eva Voytehvna – coordinator of primary education, senior lecturer of the Department of Pedagogy, Psychology, Primary and Preschool Education and Management of Educational Institutions of the Transcarpathian Hungarian Institute named after Ferenc Rakotsi II.

Circle of scientific interests: formation of research competence of higher education specialists.

Стаття надійшла до редакції 12 серпня 2024 р.

УДК 911(075.8)

DOI: https://doi.org/10.59694/ped_sciences.2024.09.174

ЗЕЛЕНЬСКА Любов Іванівна –

доктор педагогічних наук, професор кафедри географії та суспільних дисциплін, Мукачівського державного університету
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-4022-7731>
e-mail: lubov.zelenska@gmail.com

П'ЯТКА Наталія Степанівна –

кандидат економічних наук, доцент кафедри географії та суспільних дисциплін, Мукачівського державного університету
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-9810-3961>

e-mail: stojkanata1977@gmail.com

ГРИЦЬКО Вікторія Василівна –

доктор філософії, викладач суспільних дисциплін ВСП

«Гуманітарно-педагогічний фаховий коледж МДУ»

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-6213-749X>

e-mail: viktoriagrisko@gmail.com

МЕТОДИ І ТЕХНОЛОГІЇ ГЕОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У СУЧАСНОМУ ІННОВАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ

ЗЕЛЕНСЬКА Любова Іванівна, П'ЯТКА Наталія Степанівна, ГРИЦЬКО Вікторія Василівна.
МЕТОДИ І ТЕХНОЛОГІЇ ГЕОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У СУЧАСНОМУ ІННОВАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ

У статті розкрито методи і технології географічних досліджень у сучасному інноваційному просторі. Висвітлено такі методи: пояснювально-ілюстративний метод, репродуктивний метод, дослідницький.

Ключові слова: методи і технології, географічні дослідження, інноваційний простір.

ZELENSKA Lubov Ivanivna, PIATKA Nataliia Stepanivna, HRYTSKO Viktoriia Vasylivna. METHODS AND TECHNOLOGIES OF GEOGRAPHIC RESEARCH IN THE MODERN INNOVATION SPACE

The article describes the methods and technologies of geographical research in the modern innovative space. The following methods are covered: explanatory and illustrative method, reproductive method, research method. The main types of innovative technologies and ways of their introduction into the practice of teaching geography are considered: group (collective) technology, technologies of individualization of the learning process, technology of personally oriented learning, game technologies of learning, technology of developmental learning, technology of problem-based learning, technology of developing critical thinking, interactive learning, integrated technologies, project learning technology, graphics technology, pedagogical technology "creating a situation of success", multimedia technologies.

Modern geography takes an active part in the transformation of the environment, moving from the overwhelming ascertainment of facts and their interpretation to the engineering design of territorial natural-social-economic geosystems and the forecast of their changes under the influence of human activity. In its capacity as an organizer of the spatial life of society, geography becomes one of the most important areas of knowledge that synthesizes the achievements of many sciences about the Earth, life, and technology in order to preserve and improve the human environment.

Geographical ideas, methods and geographical information are becoming demanded by society not only for education, but also for constructive activities. Now, in the period of rapid integration trends in science, the territorial vision of phenomena, as part of the general spatial approach and as part of the general scientific picture of the world, is becoming a real basis for a new level of development of geographical thinking, as well as the emergence of new, regional branches of science and spheres of practical activity

Keywords: methods and technologies, geographical research, innovative space.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Специфіка географії полягає в її положенні на стику природничих та суспільних наук. Кожній з цих двох груп наук притаманний особливий характер закономірностей, що вивчаються, і підходів до їх дослідження. У географії склалися дві наукові галузі – природна і громадська, між якими протягом кількох десятиліть існували вкрай слабкі контакти [4]. Сучасна географія є надзвичайно складною розгалуженою системою наук, кожна з яких вивчає свої закономірності і розробляє свої теорії. Загально-географічну теорію і методологію не можна побудувати шляхом механічного складання

всього теоретико-методологічного «багажу» окремих географічних дисциплін – кліматології та географії населення, ландшафтознавства та географії зовнішньої торгівлі тощо.

Методи географічних досліджень, зумовлені змістом навчального предмета, покликані забезпечити його засвоєння. Однак вони не в змозі реалізувати цілі прищеплення навичок самостійності у вивченні і поповненні знань, активної пізнавальної діяльності. Рецептний, репродуктивний, евристичний і дослідницький рівні охоплюють всю пізнавальну діяльність від сприйняття інформації до побудови гіпотез, вибору методу вивчення і його реалізації на практиці [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що проблему впровадження сучасних освітніх технологій у географічні дослідження вивчали М. Баранський, Л. Булава, В. Блазун, Л. Дашенко, О. Жемеров, В. Корнеєв, Т. Назаренко та інші. Проблемам педагогічних технологій присвячено чимало наукових досліджень вітчизняних та зарубіжних дослідників ними є: С. Бондарь, Б. Блум, Д. Брунер, І. Дичківська, Дж. Кэррол, К. Мередит, Л. Пироженко, О. Пометун. Такі вчені, як Н. Лєскова, С. Кобернік, С. Пальчевський, Г. Пустовіт, А. Сиртенко, Б. Чернов в останніх публікаціях розглядали певні аспекти інноваційних підходів у викладанні географії.

Мета статті – розглянути методи і технології географічних досліджень у сучасному інноваційному просторі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вибір методів навчання повинен проходити насамперед на рівні розвитку пізнавальних здібностей усіх учасників освітнього процесу.

Під методом навчання розуміють спосіб озброєння студентами знаннями, вміннями і навичками, формування їх світогляду та розвитку пізнавальних здібностей. Метод навчання визначається, як сукупна діяльність педагога і студента, яка забезпечує освоєння навчального змісту і на його основі розвиток і виховання особистості [2].

Пояснювально-ілюстративний метод. Використовується для організації засвоєння знань. Студенти запам'ятовують готову інформацію – читання, прямої інформації з карти (наприклад, кліматичних поясів), усний виклад матеріалу, підбір необхідних відомостей з таблиць і графіків.

Репродуктивний метод. Використовується для застосування знань і умінь за зразком. Педагог формулює проблему і сам її вирішує через наукове міркування. Основна форма методу – евристична бесіда.

Дослідницький. Має подібну мету з попереднім, але студенти вирішують проблеми не поетапно, а в цілому. Вони не тільки вирішують проблему, а й визначають шляхи пошуку знань. Це веде до розвитку творчості, мислення, формує інтерес до предмету, забезпечує оволодіння методами наукового пізнання [1].

Розглянемо основні види інноваційних технологій та шляхи їх впровадження у практику викладання географії:

Групова (колективна) технологія навчання передбачає організацію навчального процесу, за якої навчання здійснюється у процесі спілкування у групах. Група може складатися з двох і більше осіб, може бути однорідною або різнорідною за певними ознаками, може бути постійною і мобільною.

Групові форми навчання дають змогу диференціювати та індивідуалізувати процес навчання. Формують внутрішню мотивацію до активного сприйняття, засвоєння та передачі інформації. Сприяють формуванню комунікативних якостей учнів, активізують розумову діяльність.

Технології індивідуалізації процесу навчання – це організація освітнього процесу, при якій вибір педагогічних засобів та темпу навчання враховує індивідуальні особливості студентів, рівень розвитку їх здібностей та сформованого досвіду. Його основне призначення полягає в тому, щоб забезпечити максимальну продуктивну роботу всіх учнів в існуючій системі організації навчання. Технології індивідуалізації процесу навчання педагогі-географи можуть застосовуватися у роботі з обдарованими дітьми, які мають проблеми у навчанні, при підготовці до олімпіад тощо.

Технологія особистісно орієнтованого навчання. В основу покладені принципи гуманістичного напрямку в філософії, психології, педагогіці. Мета технології – створення умов для прояву пізнавальної активності студентів. Технологію особистісно орієнтованого навчання важливо впроваджувати в систему роботи на кожному занятті географії, адже це головний шлях до розвитку особистості. На кожному занятті варто враховувати індивідуальні особливості кожного студента, а диференціація – це один зі шляхів такої індивідуалізації [4].

Ігрові технології навчання. Технології ігрового навчання – це така організація освітнього процесу, під час якої навчання здійснюється у процесі включення студента в навчальну гру (ігрове моделювання явищ, «проживання» ситуації). Навчальні ігри допомагають розглядати проблеми в динаміці, дозволяють учасникам прожити десятки умовних років за короткий проміжок часу. У процесі гри кожен учасник самостійно знаходить свої помилки і (що надзвичайно важливо) знаходить правильні шляхи їх виправлення. При цьому збагачується власний досвід, який не забувається, тому що «це сталося зі мною». Унаслідок таких занять студенти осмислюють загальнолюдські цінності, набувають досвіду участі в дискусії і прийнятті колективних рішень у різних ситуаціях [5].

Технологія розвивального навчання. Учитель, здійснюючи розвивальне навчання, метою якого є засвоєння системи наукових понять, повинен організувати адекватну цьому завданню навчальну активність студента. Навчання, спрямоване на засвоєння способів розв'язання типових завдань, базується на навчальній активності репродуктивного (від-

творювального) типу. Організація такої активності передбачає, що учні чітко виокремлюють і фіксують запропонований для засвоєння спосіб дії, усвідомлюють його смисл і побудову, здатні більш-менш точно відтворити його при виконанні відповідних вправ.

Технологія проблемного навчання.

Технологія проблемного навчання найбільш популярна у всіх сферах освіти. Однією із технологій інноваційного використання на заняттях з географії є навчальне завдання, яке можна вважати проблемним, якщо на його основі педагогом створено проблемну ситуацію. Для цього завдання повинно містити інформаційно-пізнавальну суперечність, мати достатню позитивну мотивацію в навчальній діяльності студентів та відповідати їх інтелектуальним можливостям. Це можуть бути практичні завдання, творчі завдання, навчальні задачі, питання тощо. Технологія проблемного навчання – не новація в педагогіці. Проте останніми роками проблемний підхід є важливою складовою прогресивного пошукового методу навчання й особливо вивчення географії. Форми вираження навчальних проблем можуть бути різними, проте в їх змісті закладено потенційні можливості для виникнення проблемних ситуацій в процесі їх виконання [1].

Технологія розвитку критичного мислення. Ця технологія має унікальний набір прийомів і технік, які дозволяють на занятті створювати ситуацію мислення. Матеріалом для такої ситуації можуть служити навчальні тексти, параграфи підручників, уривки наукових статей, художні твори. Мета технології – навчити такого сприйняття навчального матеріалу, в процесі якого інформацію, яку отримує студент, можна розуміти, сприймати, порівняти з особистим досвідом і на її ґрунті формувати своє аналітичне судження. Технологія включає прийоми, за допомогою яких можна інтенсифікувати процес читання наукових текстів, прослуховувати лекції тощо. Відомо, що в процесі тривалого слухання або читання увага розсіюється, втрачається інтерес і, як результат, знижується рівень розуміння [5].

Інтерактивне навчання – це спеціальна форма організації пізнавальної активності, що має за мету створення комфортних умов навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність та інтелектуальну спроможність. Суть інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес відбувається за умови постійної, активної взаємодії всіх студентів; викладач і студент є рівноправними суб'єктами навчання. Інтерактивне навчання сприяє формуванню навичок та вмінь як предметних, так і загальнонавчальних; виробленню життєвих цінностей; створенню атмосфери

співробітництва, взаємодії; розвитку комунікативних якостей. Технологія передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне розв'язання проблем.

Інтегровані технології. Інтегровані технології використовуються у вигляді інтерактивних вправ на різних етапах заняття з географії: «Коло ідей», «Мозковий штурм», «Мікрофон»; «Ажурна пилка», «Робота в групах», «Навчаючи учуся», «Ти мені – я тобі» – на етапі засвоєння нового матеріалу (головне, щоб він був посилюючим для самостійного опрацювання); «Акваріум», «Коло ідей», «Займи позицію», «Дебати» – на етапі рефлексії.

Технологія проектного навчання. Метод проектів започаткувався в педагогіці США ще в 20-і роки ХХ ст. під назвою «метод проблем». Реалізовувався в педагогічних поглядах Джона Дьюї. Під проектами в той час розумівся цільовий акт діяльності дитини, в основу якого клався її інтерес. Метою проектного навчання є формування таких умов навчального процесу, за яких його результатом стає здобуття індивідуального досвіду проектною діяльністю студента.

Технологія графіки спрямована на систематичну фіксацію самими студентами вивченого матеріалу та використання знань у нових учбових ситуаціях; дозволяє поступово формувати складні теоретичні знання про причинно-наслідкові зв'язки. Студент вивчає матеріал, як щось ціле в процесі безперервного пізнання – від простого до складного, долаючи перешкоди та інтелектуальні труднощі [4].

В основі педагогічної технології «створення ситуації успіху» лежить особистісно орієнтований підхід до процесу навчання та виховання. Ситуація успіху – це суб'єктивний психічний стан задоволення наслідком фізичної або моральної напруги виконавця справи, творця явища. Ситуація успіху досягається тоді, коли сама дитина визначає цей результат як успіх. Усвідомлення ситуації успіху самим же учнем, розуміння її значимості виникає у суб'єкта після здолання своєї боязкості, невміння, незнання, психологічного утиску та інших труднощів.

Мультимедійні технології пов'язані із створенням мультимедіа-продуктів: електронних книг, енциклопедій, комп'ютерних фільмів, баз даних. У цих продуктах об'єднуються текстова, графічна, аудіо- та відеоінформація, анімація. Мультимедіа-технології перетворили комп'ютер на повноцінного співрозмовника, дозволили учням (будь-якого віку), не виходячи з навчальної аудиторії, будинку, офісу, бути присутніми на лекціях видатних вчених, брати участь у конференціях, діалогах, вести кореспонденцію. Як принципово новий навчальний засіб електронна книга відкрила

можливості «читати», аналізувати «живі» озвучені сторінки, тобто можливості бачити, чути, читати [3].

Мультимедійні технології застосовувані для демонстрації географічних явищ і об'єктів, для опрацювання даних (побудова графіків, діаграм), для проведення контролю знань та є незамінними в сучасному занятті з географії. Тому творчі педагоги прагнуть самостійно створювати заняття, де провідна роль залишається за ними, а комп'ютер виконує роль асистента, засобу інтенсифікації, контролю та оцінювання навчальної діяльності студентів. Такі заняття мають різні прийоми й методи навчання, тут кожне заняття – окрема презентація, що складається з певної кількості слайдів, залежно від обсягу навчального матеріалу.

Механізм застосування географічного мислення традиційний. Впровадження географічного мислення охоплює різні сторони сфери життя та діяльності суспільства. Основні їх: сфера управління (планування, проектування, діяльність виконавчих органів); сфера народної освіти (середня школа, вища школа, перепідготовка кадрів); сфера популяризації географічних ідей та знань серед широких верств населення [1].

Одне з найважливіших завдань географічних досліджень – розробка наукових засад та його практична реалізація на вирішення проблем взаємовідносини нашого суспільства та природи у сфері глобальної проблеми виживання людства. Мова йде про відповідь на найважливіше питання сучасного розвитку цивілізації: до яких меж і якими засобами природокористування можна забезпечити спільний розвиток природи та суспільства за рахунок їхньої раціональної територіальної організації.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. На початку XXI століття посилюється фундаментальна, проблемна, прогностична та ідеографічна (тобто націлена на дослідження індивідуальної конкретної дійсності) тенденції у розвитку географічних досліджень, яка знаходиться на стадії переходу з переважно описової в науку фундаментального конструктивного та прогностичного спрямування. І вже в цих положеннях полягає у сконцентрованому вигляді сутність головних функцій географії – гносеологічної (пізнавальної) та конструктивної (перетворювальної).

Як складна багатокомпонентна система наук, географія покликана здійснювати єдність теоретично і практично нероздільного аналізу та синтезу, вміло поєднувати аналітичні та синтетичні функції у наукових дослідженнях, у пропаганді географічних знань, організації географічної освіти тощо. Це особливо важливо у процесі філософсько-географічного сприй-

няття багатолікого, постійно змінюється навколишнього світу і науково географічної картини світу, як цілісного уявлення у його просторово-часової визначеності. Географічна картина світу – невід'ємна частина людської культури. Вона є вихідною базою пізнання закономірностей взаємодії нашого суспільства та природи, розвитку географічної середовища. У цьому вся суть гносеологічної (пізнавальної) функції географічної науки.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Бабешко О. О. Методика навчання географії : посібник [для вчителів і студентів-географів педуніверситетів]. Умань: АЛМІ. 2005. 263 с.
2. Бенедюк В. В. Основи викладання географії: Методичні розробки практичних робіт. Луцьк: ПП Іванюк В. П. 2010. 59.
3. Кобернік С. Г. Науково-методичні засади географічної освіти в основній школі: монографія. К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова. 2012. 346 с.
4. Криловець М. Г. Фахова та методична підготовка майбутніх учителів географії: теорія і практика [монографія]. Ніжин: Вид-во НДУ ім. М. Гоголя. 2007. 301 с.
5. Самойленко В. М., Вішнікіна Л. П., Япринець Т. С. Методика навчання географії: Навчальний посібник-практикум. Полтава: ПП Шевченко. 2014. 190 с.
6. Слюта А. М. Методика навчання географії. Навчально-методичний посібник для студентів ЗВО спеціальності 014 Середня освіта (Географія). Чернігів: Десна Поліграф. 2021. 248 с.

REFERENCES

1. Babeshko, O. O. (2005). *Metodyka navchannya heohrafiyi*. [Methodology of teaching geography]. Uman'.
2. Bedyuk, V. V. (2010). *Osnovy vykladannya heohrafiyi*. [Basics of teaching geography]. Luts'k.
3. Kobernik, S. H. (2012). *Naukovo-metodychni zasady heohrafichnoyi osvity v osnovniy shkoli*. [Scientific and methodological principles of geographic education in elementary school].
4. Krylovets', M. H. (2007). *Fakhova ta metodychna pidhotovka maybutnikh uchyteliv heohrafiyi*. [Professional and methodical training of future geography teachers]. Nizhyn.
5. Samoilenko, V. M., Vishnikina L. P., Yaprynets' T. S. (2014). *Metodyka navchannya heohrafiyi*. [Methodology of teaching geography]. Poltava.
6. Slyuta, A. M. (2021). *Metodyka navchannya heohrafiyi. Navchal'no-metodychnyy posibnyk dlya studentiv ZVO spetsial'nosti 014 Serednya osvita (Heohrafiya)*. [Methodology of teaching geography. Teaching and methodical guide for students of higher education institutions, specialty 014 Secondary education (Geography)]. Chernihiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ЗЕЛЕНСЬКА Любов Іванівна – доктор педагогічних наук, професор кафедри географії та суспільних дисциплін, Мукачівського державного університету.

Наукові інтереси: методи і технології географічних досліджень у сучасному інноваційному просторі.

П'ЯТКА Наталія Степанівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри географії та суспільних дисциплін, Мукачівського державного університету.

Наукові інтереси: методи і технології географічних досліджень у сучасному інноваційному просторі.

ГРИЦЬКО Вікторія Василівна – доктор філософії, викладач суспільних дисциплін ВСП «Гуманітарно-педагогічний фаховий коледж МДУ»

Наукові інтереси: методи і технології географічних досліджень у сучасному інноваційному просторі.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

ZELENSKA Lyubov Ivanivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the Department of Geography and Social Sciences, Mukachevo State University.

Circle of scientific interests: methods and technologies of geographical research in the modern innovative space.

PYATKA Nataliya Stepanivna – candidate of economic sciences, associate professor of the Department of Geography and Social Sciences, Mukachiv State University.

Circle of scientific interests: methods and technologies of geographical research in the modern innovative space.

HRYTSKO Viktoriya Vasylivna – Doctor of Philosophy, teacher of social sciences at the University of Applied Sciences «Humanities and Pedagogical College of MSU».

Circle of scientific interests: methods and technologies of geographical research in the modern innovative space.

Стаття надійшла до редакції 12 серпня 2024 р.

УДК 378.091:793.3.071.2

DOI: https://doi.org/10.59694/ped_sciences.2024.09.179

МУЗИКА Юрій Олегович –

аспірант Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського
ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0000-1040-0014>
e-mail: muzykaur@gmail.com

УДОСКОНАЛЕННЯ ЗМІСТУ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ–ХОРЕОГРАФІВ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ІНТЕГРОВАНОГО ПІДХОДУ У НАВЧАННІ НАРОДНОЇ ХОРЕОГРАФІЇ В ЗАКЛАДАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

МУЗИКА Юрій Олегович. УДОСКОНАЛЕННЯ ЗМІСТУ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ–ХОРЕОГРАФІВ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ІНТЕГРОВАНОГО ПІДХОДУ У НАВЧАННІ НАРОДНОЇ ХОРЕОГРАФІЇ В ЗАКЛАДАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

У статті розглянуто проблему удосконалення змісту підготовки майбутніх педагогів–хореографів до реалізації інтегрованого підходу у навчанні народної хореографії в закладах позашкільної освіти. На основі проведеного аналізу змісту освітньо-професійних програм «Середня освіта (Хореографія)» висвітлено деякі особливості змістового наповнення контенту фахових дисциплін.

Ключові слова: підготовка, педагог-хореограф, зміст освіти, народна хореографія, інтеграція, міжпредметні зв'язки, інтегративний підхід.

MUZYKA Yuriy Olegovych. IMPROVING THE CONTENT OF FUTURE OF CHOREOGRAPHY EDUCATORS' TRAINING FOR IMPLEMENTATION OF AN INTEGRATED APPROACH IN TEACHING FOLK CHOREOGRAPHY IN OUT-OF-SCHOOL EDUCATION

The article examines the problem of improving the content of the training of future teachers-choreographers for the implementation of an integrated approach in teaching folk choreography in out-of-school education institutions. Based on the analysis of the content of the educational and professional programs "Secondary education (Choreography)", some features of the content of professional disciplines are highlighted. It is noted that, in general, the content of the training is aimed at the in-depth mastery of various types of choreographic art, the integration of the artistic and

pedagogical components in professional activity. The content of the training of future teachers-choreographers involves various types of educational and cognitive activities: performance, choreography, rehearsal, teaching and research.

Special attention is paid to the justification of the need to form and update the content based on the principle of interdisciplinary integration of knowledge. It is argued that in order to ensure the effective step-by-step formation of interdisciplinary knowledge and skills of future choreography teachers, it is advisable to develop and implement a variable course "Integration in the teaching of folk choreography in out-of-school education institutions". The proposed course will contribute to the formation of students' ability to communicate, creative dialogue, cooperation and mutual respect for all participants in the educational process, interactive interaction, as well as the creation of a creative atmosphere for the formation of guidelines for integrated activities.

It was concluded that the implementation of an integrative approach in the teaching of folk choreography determines the promising directions of the evolution of folk dance art and the creation of a system of means, methods and techniques for applying the achievements of choreographic art in the education and cultural development of students. Interdisciplinary connections in the formation of the content of the training of future teachers-choreographers form a synthesis of procedural and effective components of integration, namely: integration-process and integration-result.

Keywords: *training, teacher of choreography, content of education, folk choreography, integration, interdisciplinary connections, integrative approach.*

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Професійна майстерність педагога-хореографа в сучасних умовах полягає у здатності та креативності поєднувати зміст і форми організації окремих занять (розробленні інтегрованих курсів / занять), розширювати та поглиблювати міжпредметні зв'язки та галузі знань (наприклад, хореографічне мистецтво і народознавство; народна хореографія та ужиткове мистецтво). Міжпредметні зв'язки – це один з найважливіших критеріїв добору та координації навчального матеріалу в програмах споріднених видів мистецтва (театральне / акторське мистецтво, музичне мистецтво, класична хореографія, сценічне мистецтво та ін.). Для сучасного наукового пізнання теорія інтеграції та міжпредметних зв'язків у навчальному процесі, зокрема у навчанні народної хореографії, визначає перспективні напрями еволюціонування народного танцювального мистецтва та створення системи засобів, методів і прийомів застосування досягнень хореографічного мистецтва у вихованні та розвитку культури учнів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Висвітлення теоретичних і методичних засад використання інтегрованого підходу у підготовці майбутніх учителів народного хореографічного мистецтва частково зайшло відображення у працях таких українських дослідників: О. Таранцевої («Формування фахових умінь майбутніх учителів хореографії засобами українського народного танцю»); К. Василенка («Лексика українського народно-сценічного танцю»); А. Полякової та Н. Курюмової («Народно-сценічний танець як метод освоєння фольклору й художньо-ідеологічна конструкція»); С. Куценка («Теорія і методика народно-сценічного танцю»); В. Шкоріненка («Народ-

ний танець у традиційній та сучасній культурі України»); Л. Пригоди («Особливості викладання народно-сценічного танцю у хореографічних колективах»); В. Кирилюк («Специфіка використання фольклору у навчанні дітей хореографії»); О. Плахотнюк («Фольк-джаз-танець у контексті розвитку сучасного хореографічного мистецтва України»); Х. Сюефей («Удосконалення музичної підготовки майбутнього вчителя хореографії в умовах вищої педагогічної освіти»); В. Шевченка («Мистецтво балетмейстера в народно-сценічній хореографії») та ін.

На окрему увагу заслуговують праці науковців щодо інтеграції знань та реалізації міжпредметних зв'язків у навчально-виховному процесі (Я. Галета, С. Гончаренко, А. Коломієць, О. Комар, Я. Коменський, І. Козловська, А. Парашенко, В. Сидоренко, Я. Собко, А. Степанюк, В. Сухомлинський, К. Ушинський, Г. Федорець, Т. Якимович та ін.). Дослідники виокремлюють декілька варіантів інтеграції: інтеграція теорії і практики; інтеграція взаємозв'язку загального і специфічного; інтеграція змісту освіти тощо. Традиційно науковці дотримуються двох принципів організації навчання: предметності й комплексності (інтеграція різнопредметних знань).

Загальнотеоретичні основи професійної підготовки педагога-хореографа досліджувалися у працях Л. Андрощук, Л. Бондаренко, К. Василенка, С. Забрєдовського, О. Мартиненко, О. Ребрової, О. Таранцевої, А. Тараканової, Л. Цветкової та інших дослідників.

Результати аналізу наукової літератури та стану підготовки майбутніх учителів хореографії у ЗВО показали, що проблема реалізації інтегрованого підходу у навчанні народної

хореографії недостатньо обґрунтована у педагогічній теорії і практиці.

Мета статті – обґрунтувати інноваційні підходи до оновлення змісту підготовки майбутніх педагогів-хореографів до реалізації інтегрованого підходу у навчанні народної хореографії в закладах позашкільної освіти

Виклад основного матеріалу дослідження. Система вищої хореографічно-педагогічної освіти в Україні передбачає підготовку майбутніх вчителів / викладачів хореографії. Метою професійної підготовки майбутніх учителів хореографії у ЗВО визначено формування загальних і фахових компетентностей здобувачів для успішного здійснення професійної діяльності у закладах загальної середньої, позашкільної та фахової передвищої освіти. Забезпечення високої якості підготовки майбутніх учителів хореографії спрямоване на оволодіння ними системою професійних знань, умінь та навичок відповідно до сучасних вимог освітньої та мистецької галузей.

На основі аналізу освітньо-професійних програм спеціальності 014 Середня освіта (Хореографія) (першого і другого рівнів вищої освіти) констатовано, що загалом зміст підготовки спрямований на вивчення теоретичних і практичних дисциплін, що пов'язані з реалізацією професійної діяльності в галузі хореографічної освіти (поглиблене опанування різних видів хореографічного мистецтва, інтеграція мистецького та педагогічного складника у професійній діяльності, науково-дослідницька діяльність; практична підготовка; активна самостійна позанавчальна діяльність у студентських олімпіадах, Міжнародних і Всеукраїнських хореографічних заходах).

Водночас варто зазначити, що значну роль у професійному становленні вчителя хореографії відіграють теоретичні дисципліни мистецького спрямування: «Мистецтво», «Хореологія», «Балетознавство», «Мистецтво балетмейстера», «Базова хореографічна термінологія», які забезпечують високий рівень знань у сфері мистецтва хореографії; формують здатність емоційно сприймати, аналізувати, інтерпретувати, критично оцінювати явища хореографічного мистецтва; розвивають загальну естетичну культуру та ціннісні позиції щодо мистецтва театру, балетного театру та культури загалом. Процес опанування хореографічним мистецтвом у системі педагогічної освіти охоплює вивчення теорії та методик класичного, народно-сценічного, українського народного, історико-побутового і сучасного танців; знайомство з історією костюму; оволодіння виконавськими вміннями, віртуозною технікою, мистецтвом балетмейстера, теорією та методикою роботи з хореографічним колективом [2, с. 185]. Мис-

тецькі дисципліни взаємопов'язані, їх зміст структуровано з урахуванням базових знань здобувачів з історії костюму, історії музики, історії України, світової та української літератури, філософії, етики тощо. Для прикладу, навчальна дисципліна «Хореологія» знайомить здобувачів з особливостями та тенденціями розвитку зарубіжного та українського хореографічного мистецтва в контексті формування європейської / світової художньої культури, персоналіями та світовими шедеврами в хореографії, а також формує розуміння значущості окремих методів минулого для сучасної хореографічної освіти. Зміст дисципліни взаємопов'язаний із історією хореографічного мистецтва, культурологією, мистецтвознавством. Наукові, навчально-методичні, науково-популярні дослідження з культурології, педагогіки і мистецтвознавства, у галузі хореографії, балету, танцювальних форм є фундаментом, на якому ґрунтується хореологія – наука про теорію та історію хореографічної культури (танець, балет, види хореографії, хореографічну критику, інноваційні технології у теорії та практиці хореографії) [5; 6].

Цикл дисциплін психолого-педагогічного спрямування у змісті підготовки майбутніх учителів хореографії презентований такими дисциплінами як: «Теорія та методика викладання танцю (за видами: класичний, народно-сценічний, сучасний, бально-спортивний танець)», «Специфіка роботи у професійному хореографічному колективі», «Сучасні напрями хореографічної діяльності»; «Практикуми з виконавської діяльності хореографа (за видами)», «Методика виховної роботи», «Методика роботи з дитячим хореографічним колективом», «Основи ритміки і хореографії з методикою», «Методика викладання фахових дисциплін», «Педагогіка», «Психологія» та інші. Психолого-педагогічний блок дисциплін формує володіння вміннями здійснення аналізу психологічних і вікових особливостей учнів, вміння виносити оціночні судження їх здібностей до хореографії; вміння давати відповіді на складні і неочікувані питання вихованців; тяжіння до розвитку власних вербальних здібностей; розуміння поведінкових особливостей учнів різного віку [1, с. 88].

З-поміж фахових компетентностей в окремих ЗВО виокремлено здатність використовувати широкий спектр міждисциплінарних зв'язків для забезпечення освітнього процесу у початкових, профільних, фахових закладах освіти.

Водночас результати аналізу освітньо-професійних програм, навчальних планів, робочих програм дисциплін, опитування стейкхолдерів, спостереження за підготовкою

майбутніх учителів хореографії дали змогу виявити низку проблем, зокрема: недостатній стан готовності майбутніх учителів хореографії щодо реалізації інтегрованого підходу у навчанні народної хореографії в закладах позашкільної освіти (далі- ЗПО) та низький рівень знань та умінь щодо функціонування загальноосвітнього та мистецького простору системи позашкільної освіти; традиційні підходи до структурування змісту підготовки майбутніх учителів хореографії; недосконалість навчально-методичного забезпечення підготовки майбутніх учителів-хореографів тощо.

На нашу думку, активізація знань, умінь та навичок майбутніх учителів щодо реалізації інтегрованого підходу у навчанні народної хореографії в закладах позашкільної освіти потребує структурування змісту фахової підготовки на засадах принципу міждисциплінарної інтеграції знань. Відповідно зміст окремих фахових дисциплін потребує оновлення на основі розроблення та доповнення темами з урахуванням принципу інтеграції знань. Наприклад, введення тем з музичного мистецтва, мистецтва та хореографії в межах вивчення інтегрованого курсу «Мистецтво»; вивчення тем «Міжособистісна комунікація в хореографії», «Професійно-комунікативна діяльність в хореографічному мистецтві», «Експресивно-емоційні засоби комунікації» в межах дисципліни «Мистецтво балетмейстера»; оновлення змісту дисципліни «Ритміка і музичний рух» такими темами як «Музично-ритмічні вправи для різних вікових груп», «Ритмічне виховання», «Музично-ритмічна діяльність учнів», «Музично-рухова творчість учнів»; дисципліни «Педагогіка» і «Психологія» варто оновити темами «Мотивованість та суспільний статус вчителя-хореографа», «Педагогічний дискурс сучасних стратегій навчання хореографії у системі позашкільної освіти», «Реалізація інтегрованого підходу на уроках хореографії», «Сучасні інформаційні та педагогічні технології в хореографічній освіті» тощо. Для активізації знань майбутніх учителів щодо реалізації інтегрованого підходу у навчанні народної хореографії в закладах позашкільної освіти на засадах принципу інтеграції знань вважаємо доцільним розроблення та введення таких інтегрованих дисциплін для навчання народної хореографії: «Танцювальне мистецтво українського козацтва», «Народна хореографічна вишиванка», «Танцювальний хортинг» та ін. Зміст дисциплін спрямований на формування системи знань про національні цінності й культурні надбання, святині і засоби народного хореографічного мистецтва, танцювальні традиції історико-етнографічних регіонів України; техніку виконання рухів; розвиток естетичних почуттів, смаків,

емоційно-почуттєвої сфери; виховання дбайливого ставлення до надбань світової, вітчизняної культури, мистецтва, духовних та матеріальних цінностей, національної свідомості, національної ідентичності тощо.

Реалізація міждисциплінарних зв'язків здійснюється в межах освітніх компонентів музично-хореографічного та психолого-педагогічного спрямування. Зарубіжний досвід засвідчує, що для належного рівня сформованості професійної компетентності педагога-хореографа важливим є міжпредметне мислення. Здобувачі, які навчилися мислити міжпредметно, розуміють, що у світі існують проблеми, теми чи питання, що є занадто складними, щоб розглядати їх лише односторонньо. Як наслідок, ставши вчителями хореографії, вони застосовують до проблем, тем та питань множинні перспективи та парадигми [8, с. 53].

Запропоновані теми спрямовані на формування здатності до комунікації, творчого діалогу, співпраці та взаємоповаги до всіх учасників освітнього процесу тощо. Це забезпечує можливість професійної кар'єри випускників та вдалого їх працевлаштування у закладах загальної середньої та позашкільної освіти.

На думку дослідників, діяльність учителя забезпечується «наскрізними», інтегральними вміннями, які віднесено до таких груп умінь: уміння навчати учнів, уміння виконувати педагогічні завдання, організаційні та інформаційні вміння тощо [3; 4; 7].

Для забезпечення ефективного поетапного формування міждисциплінарних знань та умінь майбутніх учителів хореографії розроблено варіативний курс «Інтеграція у навчанні народної хореографії в закладах позашкільної освіти». Мета курсу полягає в ознайомленні, поглибленні знань та удосконаленні умінь щодо реалізації інтегративного підходу у навчанні народної хореографії в системі позашкільної освіти. Важливим аспектом також вважаємо формування та розвиток у здобувачів практичних умінь та навичок організації навчально-виховного процесу у закладах позашкільної освіти з огляду на вимоги Закону України «Про позашкільну освіту» (2000), використання інноваційних методів, технологій та засобів навчання народної хореографії. Завданнями курсу передбачено: розвиток у здобувачів здатності реалізовувати теоретичні та методичні засади навчання народної хореографії з урахуванням положень інтегративного підходу; формування мотивації до творчої діяльності; розвиток методичної креативності, імпровізації й педагогічної рефлексії, здатності до постійного самовдосконалення для успішної реалізації потенціалу українського народно-хореографічного мистецтва у вихованні

учнівської молоді. Переконані, що після успішного опанування розробленого курсу, майбутні вчителі будуть здатні використовувати інтегративний підхід у навчанні народної хореографії; використовувати у професійній діяльності сучасні методи і технології навчання народної хореографії з урахуванням особливостей організації освітнього та виховного процесу у системі позашкільної освіти, а також індивідуально-психологічних та вікових особливостей учнів; володіти основами використання міждисциплінарних знань у розробленні та проведенні занять з народної хореографії та організації самостійної творчої діяльності учнів; прогнозувати труднощі та шляхи їх усунення тощо.

Інтеграція різних видів мистецтва у навчальному процесі позашкільної освіти – це пріоритетний напрям та її художньо-естетичного виховання творчої особистості професійної орієнтації, збагачення її духовно-емоційної сфери, ознайомлення з різними видами творчої діяльності.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Системний аналіз педагогічного та мистецького знання визначає ключові вектори та тенденції розвитку теоретичних положень у процесі вирішення практичних завдань підготовки майбутніх учителів хореографії. Використання інтегративного підходу у навчанні народної хореографії передбачає розроблення нових інтегрованих курсів на базі поглиблення міжпредметних зв'язків та об'єднання галузей знань. Реалізація міжпредметних зв'язків у формуванні змісту підготовки майбутніх педагогів-хореографів являє собою синтез процесуальних і результативних складників інтеграції, а саме інтеграції-процесу та інтеграції-результату. Перспективами подальших напрямів досліджень визначено пошук шляхів удосконалення практичних навичок та умінь майбутніх педагогів-хореографів щодо реалізації інтегрованого підходу у навчанні народної хореографії.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Зузяк Т. П., Грінченко Т. Д., Мацюк О. М. До питання фахової підготовки майбутнього вчителя хореографії: професіографічний підхід. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 14. Теорія і методика мистецької освіти, 2023. 29. С. 85–91.
2. Калашник С. Особливості застосування прогресивних методів навчання хореографічних дисциплін в умовах професійної діяльності А. М. Мессерера. Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка. Пед. науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2019. № 2 (86). С. 183–192.
3. Мартиненко О. В. Формування професійної компетентності майбутніх учителів хореографії в процесі фахової підготовки. Розвиток художньо-

- естетичного світогляду майбутніх вчителів хореографії на основі інтегративного підходу: кол. монографія / під. ред. О. В. Мартиненко. Бердянськ: Видавець Ткачук О. В., 2015. С. 6–49.
4. Медвідь Т. А. Актуальність наукового підходу до хореографічного мистецтва. Хореографічна та театральна культура України: педагогічні та мистецькі виміри: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Київ, 18–19 квітня, 2013. Київ: КНУКіМ, 2013. Ч. 1. С. 17–27.
  5. Освітньо-професійна програма «Народна хореографія» Київського національного університету культури і мистецтв. Режим доступу: <https://dance.knukim.edu.ua/wp-content/uploads/2023-2022.pdf>
  6. Освітньо-професійна програма «Середня освіта (Хореографія)» другого (магістерського) рівня вищої освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Режим доступу: <https://udpu.edu.ua/documents/educational-programs/>
  7. Розвиток творчого потенціалу майбутніх фахівців мистецьких дисциплін як фактор їх професійної самореалізації: колективна монографія / Мартиненко О. В. та ін.; за ред. А. І. Омельченко. Мелітополь: Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні, 2019. 361 с.
  8. Сало Л. В. Зміст загальноосвітньої підготовки вчителів хореографії в університетах США. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 2015. 5 (49). С. 51–58.

REFERENCES

1. Zuziak, T. P., Hrinchenko, T. D., Matsiuk, O. M. (2023). *Do pytannia fakhovoi pidhotovky maibutnoho vchytelia khoreohrafii: profesiografichniy pidkhid*. [On the issue of professional training of a future choreography teacher: a professional approach]. Kyiv.
2. Kalashnyk, S. (2019). *Osoblyvosti zastosuvannya prohresyvnnykh metodiv navchannia khoreohrafichnykh dysyplin v umovakh profesiinoy diialnosti A. M. Messerera*. [Features of the application of progressive methods of teaching choreographic disciplines in the conditions of professional activity of A. M. Messerer]. Sumy.
3. Martynenko, O. V. (2015). *Formuvannia profesiinoy kompetentnosti maibutnikh uchyteliv khoreohrafii v protsesi fakhovoi pidhotovky*. [Formation of professional competence of future teachers of choreography in the process of professional training]. Berdyans'k.
4. Medvid, T. A. (2013). *Aktualnist naukovoho pidkhodu do khoreohrafichnoho mystetstva*. [The relevance of a scientific approach to choreographic art]. Kyiv.
5. *Osvitno-profesiina prohrama «Narodna khoreohrafii» Kyivskoho natsionalnoho universytetu kultury i mystetstv*. (2022). [Educational and professional program «Folk Choreography» of Kyiv National University of Culture and Arts].
6. *Osvitno-profesiina prohrama «Serednia osvita (Khoreohrafii)» druhoho (mahisterskoho) rivnia vyshchoi osvity Umanskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Pavla Tychyyny*. [Educational and professional program «Secondary Education (Choreography)» of the second (master's)

level of higher education of Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University].

7. *Rozvytok tvorchoho potentsialu maibutnikh fakhivtsiv mystetskykh dystsyplin yak faktor yikh profesionalnoi samorealizatsii.* (2019). [Development of creative potential of future specialists in art disciplines as a factor of their professional self-realization]. Melitopol.
8. Salo, L. V. (2015). *Zmist zahalnoosvitnoi pidhotovky vchyteliv khoreohrafi v universytetakh SShA.* [The content of general education training for choreography teachers at US universities].

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

МУЗИКА Юрій Олегович – аспірант Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Наукові інтереси: мистецька освіта, професійна підготовка педагогів-хореографів, народно-сценічна хореографія.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

MUZYKA Yuri Olegovich – graduate student of Mykhailo Kotsiubynskyi Vinnytsia State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: art education, professional training of teachers-choreographers, folk stage choreography.

Стаття надійшла до редакції 20 серпня 2024 р.

УДК 378.225(410)

DOI: https://doi.org/10.59694/ped_sciences.2024.09.184

ШУНКОВ Василь Сергійович –

кандидат хімічних наук, доцент,
доцент кафедри медичної та біологічної хімії

Вінницького національного медичного
університету імені М. І. Пирогова

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-3130-2250>

e-mail: svshunkov@gmail.com

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ОСВІТИ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ

ШУНКОВ Василь Сергійович. НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ОСВІТИ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ

Стаття присвячена аналізу нормативно-правового регулювання фармацевтичної освіти у Великій Британії. Встановлено, що якість фармацевтичної освіти у Великій Британії забезпечується через впровадження законів, внутрішніх стандартів та нормативних актів, а також контролюється відповідними радами, експертними комісіями, департаментами та товариствами. Основним завданням цієї системи є гарантія того, що підготовка фармацевтів відповідає високим стандартам, які забезпечують безпеку та ефективність фармацевтичних послуг.

Ключові слова: фармацевтика, Велика Британія, фармацевтична освіта, органи управління, нормативно-правові документи.

SHUNKOV Vasyi Serhiyovych. REGULATORY FRAMEWORK FOR PHARMACEUTICAL EDUCATION IN THE UNITED KINGDOM

The article is dedicated to the analysis of the regulatory framework governing pharmaceutical education in the United Kingdom. It has been established that the quality of pharmaceutical education in the UK is ensured through the implementation of laws, internal standards, and regulations, as well as being monitored by relevant councils, expert committees, departments, and societies. The main objective of this system is to guarantee that the training of pharmacists meets high standards that ensure the safety and effectiveness of pharmaceutical services.

The regulation of the quality of pharmaceutical education and professional training of pharmacists is carried out through a series of regulatory and reporting documents, among which the following stand out: the «Professional Standards for Pharmacists», the «Standards for the Initial Education and

Training of Pharmacists», and the «Pharmaceutical Education Development Strategy for 2021–2026». It is noted that the UK's pharmaceutical sector is overseen by several key bodies responsible for regulation, development, and oversight in this field, including the General Pharmaceutical Council and the Royal Pharmaceutical Society of Great Britain.

It has been established that the regulatory framework governing the activities of universities and the pharmaceutical sector in the UK is complex and extensive. Pharmacists are required to adhere to nine core standards in their professional practice. The key regulatory documents governing the activities of UK universities and the legislation in the field of pharmaceuticals and pharmaceutical education have been analyzed. The article also outlines the priority areas of educational policy that regulate relations between secondary and higher educational institutions, as well as coordinate the financial and educational activities of universities.

The conclusion is made that ensuring high-quality and effective professional training of pharmacists in the UK university system is made possible through the organic interaction of all levels: legislative, managerial, structural-institutional, organizational-pedagogical, and socio-economic.

Keywords: *pharmaceuticals, Great Britain, pharmaceutical education, governing bodies, regulatory documents.*

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Велика Британія є світовим лідером у дослідженні, інноваціях та розробці ліків, оптимізації охорони здоров'я та використанні ліків. Ці знання та інновації зосереджені в університетах, освітній процес яких забезпечують провідні вчені фармацевтичної галузі. Фармацевтична освіта у Великій Британії спрямована на отримання фахових знань, умінь та навичок для успішної реалізації в усіх потенційних напрямках кар'єри фармацевта (соціальна фармація, лікарська фармація, промислова фармація, фармацевтичні дослідження).

Британська вища освіта має багату історію де поєднуються суворі консервативні погляди і класична система освіти. Фундаментальна система навчання дає можливість одержати якісну освіту і професійну підготовку будь-якого рівня. Система британської освіти є однією з найуспішніших у світі.

Модернізація освіти, формування Європейського простору вищої освіти вимагають розширення їх мобільності, а значить, і постійного підвищення рівня професійної компетентності.

Сучасна система фармацевтичної освіти Великої Британії відповідає вимогам практичної сфери охорони здоров'я, забезпечення якості підготовки майбутніх фармацевтів здійснюється шляхом ефективно організації освітнього процесу на основі практико-орієнтованого підходу. Важливого значення набуває питання використання досвіду Великої Британії, яка значно раніше запровадила нові підходи до забезпечення якості фармацевтичної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових, аналітично-інформаційних джерел, педагогічного досвіду показав, що наукові аспекти проблем нормативно-правового регулювання фармацевтичної освіти

Великої Британії досліджувалися вітчизняними та зарубіжними науковцями.

Науковий і практичний інтерес становлять праці зарубіжних дослідників фармацевтичної освіти, а саме: С. Андерсон (S. Anderson), Д. Аронсон (J. Aronson), Л. Кларк (L. Clarke), Н. Кокс (N. Cox), Б. Хадсон (B. Hudson), Р. Фернер (R. Ferner), К. Джессон (K. Jesson), Г. Локвууд (G. Lockwood), М. Сосабовскі (M. Sosabowski), К. Вілсон (K. Wilson).

Мета статті полягає у здійсненні аналізу нормативно-правового регулювання фармацевтичної освіти Великої Британії й виявленні важливих для фармацевтичної освіти Великої Британії особливостей діючих на сьогодні нормативно-правових документів і матеріалів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Забезпечення якості вищої освіти, включно з фармацевтичною, у Великій Британії здійснюється через впровадження законів, внутрішніх стандартів та нормативних актів, а також шляхом регулювання професійними організаціями. Основним завданням цієї системи є надання гарантій, що навчання фармацевтів відповідає високим стандартам, що забезпечують безпеку та ефективність у наданні фармацевтичних послуг. Серед ключових документів та регуляторів варто виділити:

- «Кодекс якості вищої освіти Великої Британії» (UK Quality Code for Higher Education, 2024): Цей документ встановлює загальні стандарти для забезпечення якості вищої освіти. Він спрямований на створення належних умов для навчання та підготовки студентів, а також надання освітніх послуг на високому рівні, незалежно від галузі, визначає принципи вищої освіти Великої Британії для забезпечення академічних стандартів, гарантування та підвищення якості.

- «Професійний стандарт фармацевтів» (Standards for pharmacy professionals, 2017): Регламентує вимоги до професійної підготовки

та практики фармацевтів. Цей стандарт встановлює, які знання, навички та компетенції повинен мати фармацевт, щоб гарантувати безпеку пацієнтів та ефективність лікування.

- «Стандарти навчання та підготовки незалежних фармацевтів, які виписують рецепти» (Standards for the education and training of pharmacist independent prescribers, 2022): Цей документ визначає критерії підготовки фармацевтів-провізорів, які можуть самостійно виписувати ліки. Він забезпечує високий рівень спеціалізованої підготовки, що дозволяє фармацевтам брати активнішу участь у процесі лікування.

- «Стандарт базової освіти та підготовки фармацевтів» (Standards for the initial education and training of pharmacists, 2021): Встановлює загальні вимоги до навчальних програм для фармацевтів. Він визначає, які курси повинні бути включені в освітній процес і як має здійснюватися підготовка для забезпечення базових компетенцій фармацевтів [14].

- «Стратегія розвитку фармацевтичної освіти на період 2021-2026 рр.» (Royal Pharmaceutical Society Strategy 2021-2026): Ця стратегія визначає напрями розвитку освіти для фармацевтів на найближчі роки. Вона враховує інновації в галузі, необхідність адаптації до нових медичних технологій і підготовки фахівців для роботи в умовах змін у системі охорони здоров'я [13].

Фармацевтична освіта у Великій Британії почала активно розвиватися ще з середини XIX століття [1]. У 1841 році було засноване Фармацевтичне товариство, яке стало основною професійною організацією, відповідальною за реєстрацію фармацевтів та забезпечення стандартів у галузі фармації. З того часу фармація пройшла шлях професіоналізації через запровадження іспитів та обов'язкову реєстрацію фахівців.

До 1997 року стандарти освіти відповідали моделі «3+1» (три роки навчання та один рік передреєстраційної підготовки). Проте після впровадження європейської директиви цей термін було збільшено до чотирьох років навчання з наступним передреєстраційним роком. Програми було реструктуровано, і бакалаврський ступінь замінили на магістра фармації (MPharm) [5].

Нині фармацевтична освіта у Великій Британії продовжує розвиватися. Студенти мають можливість отримати бакалаврську, магістерську та докторську освіту в галузі фармації. Випускники можуть працювати в аптеках, фармацевтичних компаніях, дослідницьких установах та інших сферах, пов'язаних зі здоров'ям і медициною.

У своїй професійній діяльності фахівці з фармацевтики зобов'язані дотримуватися дев'яти стандартів, які застосовуються в у всіх

сферах діяльності фармацевтів, а саме: забезпечувати особистісно орієнтовану допомогу; працювати в партнерстві з іншими; ефективно спілкуватися; підтримувати, розвивати та використовувати професійні знання та навички; використовувати професійне судження; поводитися професійно; поважати та зберігати конфіденційність і приватність особи; говорити, коли у них є проблеми або коли щось йде не так; демонструвати лідерство.

Контроль за якістю вищої фармацевтичної освіти у Великій Британії забезпечується відповідними Радами, експертними комісіями, департаментами, товариствами.

Фармацевтична галузь Великої Британії підпорядкована декільком ключовим органам та організаціям, які відповідають за регулювання, розвиток та нагляд у цій сфері:

1. Міністерство охорони здоров'я та соціального забезпечення (Department of Health and Social Care): Цей урядовий орган відповідає за формування та реалізацію політики у сфері охорони здоров'я, включаючи фармацевтичну галузь. Його функції включають розробку та впровадження законодавства, встановлення стандартів та регулювань для фармацевтичної практики.

2. Королівське фармацевтичне товариство Великої Британії (Royal Pharmaceutical Society, RPS): Це професійна організація, яка є основним регулюючим органом для фармацевтів. Вона займається реєстрацією фармацевтів, розвитком професійних стандартів, сприянням навчанню та професійному розвитку фармацевтів, а також захистом інтересів пацієнтів [12].

3. Генеральна фармацевтична рада (General Pharmaceutical Council, GPhC): Незалежний регулятор для Англії, Шотландії та Уельсу, що контролює діяльність фармацевтів, фармацевтичних техніків та аптечних закладів. GPhC забезпечує дотримання стандартів професії та безпеки у фармацевтичній діяльності [4].

4. Агентство з регулювання лікарських засобів і товарів медичного призначення (Medicines and Healthcare products Regulatory Agency, MHRA): Це агентство відповідає за реєстрацію, контроль якості лікарських засобів та медичних препаратів. Воно також забезпечує безпеку та ефективність ліків, регулює їхній випуск та нагляд за ними на ринку.

5. Національний інститут клінічних досліджень (National Institute for Health Research, NIHR): NIHR фінансує та проводить клінічні дослідження для покращення лікування та догляду за пацієнтами, сприяє впровадженню інновацій у фармацевтичній галузі та підтримує наукові досягнення в медицині.

6. Британська фармацевтична студентська асоціація (British Pharmaceutical Students' Association, BPSA): Заснована в 1942 році, ця асоціація представляє інтереси студентів-фармацевтів. Вона займається розвитком освіти та професійної політики, співпрацюючи з іншими організаціями для вдосконалення навчальних програм та інтеграції навчання з практичною діяльністю [2].

Ці організації забезпечують надійну та ефективну роботу фармацевтичної системи у Великій Британії, підтримують високі стандарти та сприяють розвитку галузі через регулювання, нагляд, дослідження та освітню підтримку.

Заслужує на увагу діяльність Міжнародної фармацевтичної федерації (International Pharmaceutical Federation, FIP), до складу якої входять відомі фармацевтичні асоціації Великої Британії, Німеччини, Франції, Австрії та ін. (понад 153 організації), які переймаються проблемами фармації, фармацевтичної науки та освіти. Організації активно працюють над уніфікацією підходів до вимог та забезпечення якості фармацевтичної освіти, комунікацій з питань регулювання аптечної справи, поширення інформації про наукові дослідження, зміцнення міждержавних домовленостей з питань освіти, охорони патентів та торгових марок, стандартизації лікарських засобів, проведення загальноєвропейських фармацевтичних форумів, формулювання загальних медичних парадигм [7].

Ці організації спільно працюють для забезпечення якості та безпеки фармацевтичних послуг та продуктів у Великій Британії, а також для підтримки розвитку фармацевтичної освіти та науки.

Забезпечення якісної та ефективної професійної підготовки фармацевтів у системі університетської освіти Великої Британії уможливлено шляхом органічної взаємодії усіх її рівнів: законодавчого, управлінського, структурно-інституційного, організаційно-педагогічного, соціально-економічного.

Нормативно-правова база, що регулює діяльність університетів і фармацевтичну галузь у Великій Британії, є складною та розгалуженою. Вона включає численні законодавчі акти, які регулюють різні аспекти освіти, охорони здоров'я, фармацевтичної практики та досліджень/ Основними нормативно-правовими документами, що регулюють діяльність університетів Великої Британії, є такі:

Закон «Про реформування освіти» (Education Reform Act, 1988): Цей закон встановив основи для реформування британської освіти. Він визначив пріоритети освітньої політики та врегулював взаємодію між середніми та вищими навчальними закладами.

Закон «Про подальшу та вищу освіту» (Further and Higher Education Act, 1992): Закон регулював фінансову та освітню діяльність університетів та інших навчальних закладів в Англії, Уельсі, Шотландії та Північній Ірландії, а також встановив основні форми та типи вищих навчальних закладів.

Закон «Про викладання і вищу освіту» (Teaching and Higher Education Act, 1998): Він впровадив нові механізми для покращення якості викладання та підвищення стандартів у сфері вищої освіти.

Закон «Про вищу освіту» (Higher Education Act, 2004): Закон спрямований на впорядкування фінансування, доступу до освіти та регулювання стандартів у вищих навчальних закладах.

Законодавство Великої Британії у сфері фармацевтики дійсно є широким і багатограним. Воно охоплює різні аспекти діяльності фармацевтичного сектору, включаючи регулювання професії фармацевтів, контроль якості лікарських засобів, управління аптечною діяльністю, а також безпеку пацієнтів та захист персональних даних [3]. Нижче наведено ключові нормативно-правові документи, що регулюють фармацевтичну галузь:

Закон про фармацію 1852 року (Pharmacy Act, 1852) [11]: Перший закон у Сполученому Королівстві, що регулював діяльність фармацевтів. Він заснував Реєстр фармацевтичних хіміків, доступ до якого мали лише ті, хто склав іспити у фармацевтичному товаристві. Однак, цей закон не обмежував фармацевтичну практику лише зареєстрованими особами і не надавав чіткого правового визначення фармацевтичної діяльності.

Закон про фармацію 1968 року (Pharmacy Act, 1968): Основний законодавчий акт, що регулює фармацевтичну професію та аптечну справу. Він встановлює вимоги до реєстрації фармацевтів, власників аптек, управління аптечними закладами та постачання лікарських засобів.

Закон про лікарські засоби 1968 року (Medicines Act, 1968) [8]: Цей закон запроваджує регуляторні вимоги до лікарських засобів, включаючи їх реєстрацію, дозвіл на виготовлення, контроль якості та розповсюдження. Він також регулює рекламу лікарських засобів і контроль за небезпечними препаратами.

Закон про контроль наркотиків 1971 року (Misuse of Drugs Act, 1971): Закон визначає правовий режим контролю за наркотичними та психотропними речовинами, а також прекурсорами. Він встановлює категорії наркотиків та регулює їх виробництво, постачання, зберігання та рецептурний контроль [9].

Закон про медичні дослідження людини 2004 року (Human Tissue Act, 2004) [6]: Закон

регулює використання, зберігання та трансплантацію тканин, органів і клітин людини в медичних дослідженнях. Він є важливим для фармацевтичної галузі, яка може використовувати біологічні матеріали для досліджень та розробки нових лікарських засобів.

Наказ про фармацевтів та технічних працівників фармації 2007 року (The Pharmacists and Pharmacy Technicians Order, 2007): Цей наказ встановлює механізми професійного регулювання діяльності фармацевтів і фармацевтичних техніків у Великій Британії. Він замінює положення, викладені в Законі про фармацію 1954 року, і забезпечує імплементацію європейських директив щодо професійної кваліфікації у сфері фармації.

Фармацевтичний наказ 2010 року (Pharmacy Order, 2010) [10]: Цей документ встановлює основні правила і стандарти, що регулюють фармацевтичну практику та освіту. Він визначає вимоги до кваліфікацій, реєстрації та практичної підготовки фармацевтів, а також регулює діяльність Генеральної фармацевтичної ради (GPhC).

Закон про захист даних 2018 року (General Data Protection Regulation, GDPR): Закон регулює збір, зберігання та обробку персональних даних, включаючи медичні дані пацієнтів. Він має важливе значення для фармацевтичної галузі, яка активно працює з чутливою інформацією про пацієнтів.

Ці закони та нормативні акти забезпечують чітке та ефективне регулювання фармацевтичної галузі у Великій Британії, гарантують безпеку та якість лікарських засобів, а також захист прав і безпеки пацієнтів.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Фармацевтична освіта у Великій Британії має багато років історії і пройшла значний розвиток протягом останніх десятиліть. Освітні програми та кваліфікації для фармацевтів регулюються і контролюються професійними організаціями, такими як General Pharmaceutical Council (GPhC) і Royal Pharmaceutical Society (RPS).

Фармацевтична освіта у Великій Британії є добре організованою і надає студентам широкий спектр знань та навичок, щоб вони могли працювати в різних сферах фармацевтичної практики та допомагати пацієнтам отримувати безпечні та ефективні лікарські засоби. Забезпечення якісної та ефективної професійної підготовки фармацевтів у системі університетської освіти Великої Британії уможливується шляхом органічної взаємодії усіх її рівнів: законодавчого, управлінського, структурно-інституційного, організаційно-педагогічного, соціально-економічного.

Перспективами подальших досліджень вважаємо вивчення механізмів запровадження

нових стандартів підготовки фармацевтів у Великій Британії.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Anderson S. The historical context of pharmacy (2001). In: Taylor K, Harding G, eds. *Pharmacy practice*. London: Taylor & Francis, P. 3–30.
2. British Pharmaceutical Students' Association (BPSA) (2024). Retrieved from <https://www.bpsa.co.uk>
3. Ferner R., Aronson J. (2023). Medicines legislation and regulation in the United Kingdom 1500-2020. *British Journal of Clinical Pharmacology*: January 2023, Volume 89, Issue 1. P. 80–92.
4. General Pharmaceutical Council (GPhC). (2024). Retrieved from <https://www.pharmacyregulation.org/>
5. History of the Society (2023). Retrieved from <https://www.rpharms.com/about-us/history-of-the-society>
6. Human Tissue Act (2004). Retrieved from <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2004/30/contents>
7. International Pharmaceutical Federation (2024). Retrieved from: <https://www.fip.org/about>
8. Medicines Act (1968). Retrieved from <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1968/67>
9. Misuse of Drugs Act 1971. Retrieved from <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1971/38/contents>
10. Pharmacy Order 2010. Retrieved from <https://www.legislation.gov.uk/ukdsi/2010/9780111487358>
11. Pharmacy Act (1852). Retrieved from <https://vlex.co.uk/vid/pharmacy-act-1852-808049005>
12. Royal Pharmaceutical Society of Great Britain. (2004). *Making pharmacy education fit for the future*. Retrieved from <http://www.rpsgb.org/pdfs/>
13. Royal Pharmaceutical Society Strategy 2021-2026. Retrieved from: <https://www.rpharms.com/Portals/0/RPS%20document%20library/Open%20access/Strategy/RPS%20Strategy%202021%20-%202026.pdf>
14. Standards for the initial education and training of pharmacists (2021). Retrieved from: <https://assets.pharmacyregulation.org/files/2024-01/Standards%20for%20the%20initial%20education%20and%20training%20of%20pharmacists%20January%202021%20final%20v1.4.pdf>

REFERENCES

1. Anderson, S. (2001). *Istorychnyy kontekst farmatsiyi*. [The historical context of pharmacy]. London.
2. *Brytans'ka farmatsevtichna student-s'ka asociatsiya (BPSA)*. (2024). [British Pharmaceutical Students' Association (BPSA)].
3. Ferner, R., Aronson, J. (2023). *Zakonodavstvo ta rehulyuvannya likars'kykh zasobiv u Velykobrytaniyi 1500-2020*. [Medicines legislation and regulation in the United Kingdom 1500-2020]. London.
4. *Heneral'na farmatsevtichna rada (HFR)*. (2024). [General Pharmaceutical Council (GPhC)].(2024).
5. *Istoriya Tovarystva*. (2023). [History of the Society].
6. *Zakon pro tkanyny lyudyny*. (2004). [Human Tissue Act].

7. *Mizhnarodna farmatsevychna federatsiya.* (2024). [International Pharmaceutical Federation].
8. *Zakon pro likars'ki zasoby.* (1968). [Medicines Act].
9. *Zakon pro zlovzhyvannya narkotyky.* (1971). [Misuse of Drugs Act]. 1971. Retrieved from <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1971/38/contents>
10. *Nakaz pro apteku.* (2010). [Pharmacy Order].
11. *Zakon pro apteku.* (1852). [Pharmacy Act].
12. *Korolivs'ke farmatsevychne tovarystvo Velykoyi Brytaniyi.* (2004). [Royal Pharmaceutical Society of Great Britain].
13. *Stratehiya Korolivs'koho farmatsevychnoho tovarystva 2021-2026.* (2021). [Royal Pharmaceutical Society Strategy 2021-2026].
14. *Standarty pochatkovoyi osvity ta pidhotovky provizoriv.* (2021). [Standards for the initial education and training of pharmacists].

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ШУНКОВ Василь Сергійович – кандидат хімічних наук, доцент кафедри медичної та біологічної хімії Вінницького національного медичного університету імені М. І. Пирогова.

Наукові інтереси: теорія і практика вищої медичної освіти в Україні та у зарубіжних країнах, професійна підготовка майбутніх фармацевтів.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

SHUNKOV Vasyl Serhiyovych – Candidate of Chemical Science, Associate Professor of Medical and Biological Chemistry Department National Pirogov Memorial Medical University.

Circle of scientific interests: theory and practice of higher medical education in Ukraine and in foreign countries, professional training of future pharmacists.

Стаття надійшла до редакції 23 серпня 2024 р.

Наукове видання

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

Серія: Педагогічні науки
Випуск 9

Редактор: Черкасов В. Ф.

*Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
Серія КВ№ 25204-15144Р від 24.07.2022 р.
Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*

Друк з оригінал-макету замовника

Формат 60x84^{1/8}. Папір офсетний. Друк різнограф.
Ум. др. арк. 19,8. Тираж 300.